

શ્રીજગદીશ્વરાયનમઃ

ધીરામક્તકૃત

કવિતા.

મતવાદી.

પદ ૧ લું.

નવ થવું મતવાદી મતવાદી;		
થવું પરોઢના ઊડી ભલે તો પ્રમાદી. ^૧	દેક.	૧
એ તો ગંધો બનાવી ગુણુ દે લાદી;		
એ તો તજ બાસ્તો ને પહેરાવે ખાદી.	નવ૦	૨
લખાવે તારી યમરાજને ત્યાં યાદી;		
ત્યાં જમવી પૂરી પેટ ભરીને પ્રસાદી.	નવ૦	૩
હવે હું શી જુક્તિ જાણાવું તને જાદી;		
અધ્યા કરશે ભૂંડામાં ભૂંડી એ તો બાદી.	નવ૦	૪
કરશે તને નકારો અને મહાનાદી;		
લેને ધીરધણીની પ્રસાદી તું તો સાદી.	નવ૦	૫

પદ ૨ જું.

જેને તું તો ધ્યાનમાં ધારી ધારી;

૧ પ્રમાદી ૪૦—પ્રમાદી થવું એ સારું છે પણ મતવાદી થવું સારું ની.

સાચી શીખામાણ માનને મારી.	ટેક. ૧
બુદ્ધિ સહુ હરિ લેશે એ તો તારી;	
તને જમાડશે ઘેબર ને ધારી.	જ્ઞેન૦ ૨
મતવાદીની સમજ લે મારી;	
તો તો લાધી તરવાની તારે બારી.	જ્ઞેન૦ ૩
જાણુ સજગ્યા અગ્નિને નાખ્યો તેં ભારી;	
કાઠી લાગેલી વસમી કટારી.	જ્ઞેન૦ ૪
માની બેઠો ઉંચામાં ઉંચી એ અટારી;	
ધીર ધણી ફાગટની એ છે ફટારી.	જ્ઞેન૦ ૫

૫૬ ૩ બુ.

મળે મતવાદીમાં મામો ને મામી;	
તારાં સાચાં સગાં વીસરે તું નામી.	ટેક. ૧
મમતાની સેર છૂટી રહે સામી;	
જઘ કોક મતમાં બની રહે કામી.	મળે૦ ૨
કંઘક તારે ભરવી પડે હૈયે હામી;	
કંઘક તારી દશા તો થાયે નકામી.	મળે૦ ૩
કંઘક આધરકણુ વિના તો જાયે જામી;	
કંઘક ખાય ખત્તાને નિકળે ખામી.	મળે૦ ૪
કંઘક હેલામાંહે તો થાય તું હરામી;	
ધીર ધણી વીસરે તું અંતરજામી.	મળે૦ ૫

૫ ફટારી—ફુલારો—ફૂલ્ય. ૧ નામી—પ્રખ્યાત. ૨ કામી—ધન પુત્રા-
દિની કામનાવાળો. ૪ આધરકણુ—હૂધ જમાવવાને નાખવાની ખટારી.

પદ ૪ થું.

નવ થવું અભિમાની અભિમાની;	
મતવાદીની મૂઢતા માની.	ટેક. ૧
માન્ય મારી શીખામણુ છાની;	
નથી ત્યાં તો તરવાની તારે ખાની.	નવ૦ ૨
મેં તો મદવાદીની રીત પિછાની;	
જોધ ઘટ વસ્ત્રવડે ઘણી છાની.	નવ૦ ૩
દુપટ્ટામાં સ્વસત્તા માની;	
મુઆ રખડી આખર થઈ રાની.	નવ૦ ૪
એવી મતવાદીની છે રાજ્યધાની;	
ધીર ધણી સમજ નહિ તો છે હાનિ.	નવ૦ ૫

પદ ૫ થું.

જૂઠી ખાણ નવ જાણી નવ જાણી;	
મોટાં મોટાં ગાજરિયાં ખેઠા તાણી.	ટેક. ૧
ફરવી માની લક્ષ ચોરાશીની ખાણી;	
કરી ખેલ ઘાંચીનો પીલાવશે ઘાણી.	જૂઠી૦ ૨
તુંને પાધ દશે મમત્વનું પાણી;	
મારું ન માને તો જો જો માણી.	જૂઠી૦ ૩

૩ ઘટ ઇ૦—ઘડો અને વસ્ત્ર, એ બેવડેજ મેં એમની છાની રીત જોધ લીધી. અર્થાત્ ઘટ પટાદિક કાર્યરૂપ પદાર્થોમાંથી એમની મમતઃ મટતી નથી તો સંસારના વૈભવમાંથી શાની મટે ?

૪ દુપટ્ટામાં—પ્રસાદીના ઉપરણામાં. સ્વસત્તા—માનપણાનું અભિમાન. ૧ ગાજરિયાં—ગાજરાના આકારનાં મોટાં ટીકાં. ૩ માણી જોજો—મતવાદી થઇને તેમનું સુખ ભોગવી જોજો.

આ તો નથી કર્મની કથી મેં કા'ણી;	
છે તારા અર્થનું લેજે પિછાણી.	જૂઠી૦ ૪
ધીર સદ્ગુરૂની સાચી છે વાણી;	
થાતાં મતવાદી ફૂટે તારી ધાણી.	જૂઠી૦ ૫

પદ ૬ કું.

જેને ભાઈ છતવાની વસ્તુ તું જાગી;	
મતવાદીનો મરોડ ત્યાગી.	ટેક. ૧
એમને આપેલું પાછું જો માગી;	
જાણાશે તને વઢકણ કેવા વેરાગી.	જેને૦ ૨
થશે નામ વગોવનારા એ તો રાગી;	
એવાં ગોસાંઘની ટોળિયો છે નાગી.	જેને૦ ૩
જાણે એવા બીજા તો સર્વ સુહાગી;	
જાને તું તો ભૂતળમાં એમનાથી ભાગી.	જેને૦ ૪
હાક વંઢેલાની વિશ્વમાં વાગી;	
ધીર ધાણી માને નથી મારી ધાગી.	જેને૦ ૫

પદ ૭ મું.

ખોટય લેછે તું શોણે ખાલી;	
મતવાદી ફળવાળી છે ભાલી.	ટેક. ૧
હગી લેશે કાનિનીયો કંઈક કાલી;	
મૂઠ હોઈશ તો જઈશ તું ચાલી.	ખોટય૦ ૨
મદિરામાં ખૂરાડશે ખોલ ખાલી;	
મસ્તાનો થઈ રહીશ ત્યાં મા'લી.	ખોટય૦ ૩

નવ અન્ન જમવાનું મળે તું ને પાલી;		
મૂકી માળવી ને જમશે ભાલી.	ખોટચં	૪
યશે કોણ વઠેલાનો ત્યાં વાલી;		
ધીર સદ્ગુરના ચરાણ લે આલી.	ખોટચં	૫

પદ ૮ મું.

ચતુર જન ખાચે શીદ ચાડી;		
છે મતવાદીની ચાલ ઘણી આડી.	ટેક.	૧
માની લેને ખારમાં ખારી એ ખાડી;		
એ પાણીએ વાડિયો ઘણી ઉજડી.	ચતુરં	૨
મોઘામૂલી તળવી છે માડી;		
ઘનશ્યામ સ્વામીની પહેરાવી છે સાડી.	ચતુરં	૩
નાચનાર બનાવ્યો રાત દહાડી;		
કરે ખોટી ગર્જના એ તો અષાડી.	ચતુરં	૪
સંગીલા ધીર ગાડી લાડી અને વાડી;		
દશે તું ને મહાનર્કમાં પહોચાડી.	ચતુરં	૫

પદ ૯ મું.

નવ ભટકે ભૂલે તણ ભાતી;		
ફટકે લટકે ને ખાય ઘણી લાતી.	ટેક.	૧
મતવાદી રીતિ ન કોથી લજતી;		
કોઈ ખૂડતાને એ તો નવ સા'તી.	નવં	૨
છે ભાગ્ય ખોટામાં ખોટી એની ખ્યાતિ;		

૪ માળવી ઘઉં જમવાના મૂકીને ભાલી (ભાલિયા કાકા ઘઉં જમશે) ! ૫ સંગીલા—સોળતી.

જે જાત જાતિ તે સહુ પસ્તાતી,	નવ૦	૩
વિશ્વમાં વંઠેલાની વેળા વાતી;		
દર્શે કંઈક કાળી ને ઘણી રાતી	નવ૦	૪
ધીર કહ્યે ઘણી અને ધણિયાણી ધાતી;		
ત્યારે કાતી ઝાલી મતવાદી થાય ઘાતી.	નવ૦	૫

૫૬ ૧૦ મું.

માન્ય વાત મારી તો સાચામાં સાચી;		
મતવાદીની રીતિ છે કાચી.	ટેક.	૧
જ્ઞેયું પૂર્ણપણે તો મેં ભાઈ પાચી;		
રજકણવત્ ગયો નથી રાચી.	માન્ય૦	૨
જ્ઞેને પુસ્તક પુરાણ તું તો વાંચી;		
એ નીતિ રીતિ દર્શે ઘણી તું ને લાંચી.	માન્ય૦	૩
માન્ય ગદ્યા ઉપરની એને તું તો ખાંચી;		
તેમાં તને પૂરી રાખશે અતિ સાંચી.	માન્ય૦	૪
ધીર ચઢી ખેસે એ તો સાંગામાચી;		
તું ને તો કરશે જીવિત લગીનો ધાંચી.	માન્ય૦	૫

૫૬ ૧૧ મું.

નવ થયું મતવાળા મતવાળા;

૪ વેળા વાતી—જેવ્ય વાય છે—ભૂખર પવન વાય છે. કાળી ૪૦—
કાળી નાગડાઓની જમાત, અને રાતી દેવીભક્તોની મંડળી. (તેઓ રાતા
કંકુની આડ્ય કરે છે માટે.)

૨ રજકણવત્—અર્થાત્ જરા જોટલો પણ ૩ લાંચી—તમી ગયેલી—
ખેશી ગયેલી. ખાંચી—લગડું.

થશેા પંઠી મતબાલા મતબાલા.	ટેક.	૧
ચામાસું ચરીને સૂઝશે ચાળા;		
જેશેા ઊભા ત્રિયાના તમે ટાળા.	નવ૦	૨
નિરખશેા રંગ તમે તો રૂપાળા;		
લાગશે કૂડા ઘણેરા રંગ કાળા.	નવ૦	૩
શીખશેા જૂઠી ઝાલવાની તમે માળા;		
પછે ઊઠશે જીગરમાંહી જવાળા.	નવ૦	૪
ફેંદાશે તમેરૂપી ચકલીના માળા;		
ધીર વાહાલી ગણશેા તમે તો ખૂરી બાળા.	નવ૦	૫

પદ ૧૨ મું.

તને અવિનાશીતાણી ને આશા;		
તો તો મતવાદીના ખેલ છે ખાસા.	ટેક.	૧
ઠીક નેવા નેવા કર્યા છે તમાસા;		
ગોઠવ્યાછે સારા તો ભ્રમરેરા ભાસા.	તને૦	૨
મતવાળા એ ચોપટ ને પાસા;		
ધ્યાને ધરતાં ગ્રહો નર્ક વાસા.	તને૦	૩
થાય કોક વા'લા તો માશી ને માસા;		
જાઓ પુદ્ધિમાં સમજ ને બાસા.	તને૦	૪
તો તો મારે તોડવી પડે નહિ શ્વાસા;		
ધીર થાઓ ગોરજ તો વાંચો રાસા.	તને૦	૫

૪ જીગરમાં—કાળજમાં. ૫ ધીર યં—ધીરો કહે છે કે જે બાળા તમને વાહાલી હશે તેને તમે ખૂરી ગણશે. ૪ બાસા—મર્મ. મારો મર્મ તમે પુદ્ધિમાં સમજ જાઓ તો.

આત્મબોધ.

૫૬ ૧ છું.

રાગ ભેરવી.

હું તો રંગાચો છું અલ્લરંગમાં;
 તે ન જાણું જગતના જંગમાં રે. ટેક. ૧
 પ્રીતિ ઊઠી ગઈ ઝવેરીના નંગમાં;
 નવ સાર જાણ્યો મેં તો અંગ મૃદંગમાં રે. હું તો ૦ ૨
 રહ્યો નથી ડર મને કાયા ભંગમાં;
 પકડી કાઢ્યો મેં કાળ ફલંગમાં રે. હું તો ૦ ૩
 રીઝે નવ મન મારું ધૂતારાના ઢંગમાં;
 ખત્તા ખાઈ નહિ ખાંતે હું તો અંગમાં રે. હું તો ૦ ૪
 હવે ધીર ધરી રહું રૂડા ઢંગમાં;
 ખૂડાડી દે વૈધ તો ખૂરા અંગમાં રે. હું તો ૦ ૫

૫૬ ૨ જી.

હું તો મમતા વગરની છું વાતમાં;
 નથી ચિંતનકેરી હું તો ભાતમાં રે. ટેક. ૧
 શાંતપણાની છું હું તો ખ્યાતમાં;
 નથી પંચ ઈંદ્રીના વિભ્રમની નાતમાં રે. હું તો ૦ ૨
 નથી હું તો સંકલ્પ, છું ખરી શાતમાં;
 નથી હું તો મહાનરુકના પાતમાં રે. હું તો ૦ ૩

૪ અંગમાં—અંગ વાળવાને. ૫ અંગમાં—કલાઈનો અંગ કરી દેહ
 પુષ્ટ થવાને અવરાવવામાં આવે છે તેમાં. ૨ વિભ્રમ—અમ અથવા વિલાસ.
 ૩ પાતમાં—પડવામાં.

નથી હું તો અંધારી કાળી રાતમાં;
 નથી હું તો બુધબળકેરી મા'તમાં રે. હું તો ૦ ૪
 નથી હું તો બુદ્ધાધકેરી જાતમાં;
 ધીર શુદ્ધ ચૈતન્ય છું પ્રભાતમાં રે. હું તો ૦ ૫

૫૬ ૩ બુ.

હું તો દશ્ય વિનાનો છું ભારમાં;
 કેવળ ચૈતન્ય સ્વરૂપ છું ચારમાં રે. ટેક. ૧
 વળી છું દશ્યને પ્રકાશ આપનારમાં;
 છું વ્યાપક હું વિશ્વ બા'રમાં રે. હું તો ૦ ૨
 તેવો અંદર વ્યાપક આ વારમાં;
 આણુ અંશ વિનાનો ઉત્તરમાં રે. હું તો ૦ ૩

૪ બુધબળકેરી ધૃ—જેમ બુધબળ(સેતરંજ)માં મોહોર રાગને માહાત કરી શકે છે તેમ હું ક્રોધનાથી માહાત થઈ શકું એવો નથી. ૫ પ્રભાતમાં—(સ્નાન રૂપી).

૧ દશ્ય—નામ રૂપાત્મક જે જે કાંઈ જોવામાં આવે છે તે. ભારમાં—શુદ્ધતાવાળો. અર્થાત્ તુચ્છ દૃષ્ટ નથી પણ વજનવાળો દૃષ્ટા છું. ચારમાં—શ્રવ, ઇશ્વર, માયા, અને બ્રહ્મ, એ ચારમાં હું ચૈતન્યબ્રહ્મ છું. તેમજ જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ અને તુરીયામાં ચૈતન્ય સ્વરૂપ તુરીયા છું, વગેરે.

૨ વળી ધૃ—વળી હું દશ્ય(વિશ્વ)ને પ્રકાશ આપનાર—જેના-વડે દશ્ય પદાર્થો જાણવામાં આવે છે તે ચૈતન્યમાંનો હું છું. વિશ્વ બા'રમાં—વિશ્વની માહે અને વિશ્વની બહાર.

૩ આણુ અંશ વિનાનો—ભાગ વિનાનો અર્થાત્ અણુ. ઉત્તરમાં—પ્રકાશમાં.

હું તો નિર્મળનો નિર્મળ છું તારમાં;	
શુદ્ધ સ્વરૂપી છું પ્રલ્લના બારમાં રે.	હું તો ૦ ૪
ધીર પ્રલ્લકટારીની છું ધારમાં;	
સત્તામાત્રકેરા છું હું સારમાં રે.	હું તો ૦ ૫

૫૬ ૪ થું.

હું તો જ્યોતિરૂપી છું આ દહમાં;	
ને ને ઉડતી જઈ મહાખેહમાં રે.	ટેક. ૧
જુઓ ઝાડ પા'ડ ને ઉજેહમાં;	
ધારી જુઓને બારે મેહમાં રે.	હું તો ૦ ૨
જુઓ જળવીને દહના વેહમાં;	
જ્યોતિરૂપ દરસશે એહમાં રે.	હું તો ૦ ૩
જુઓ ઘટથી માંડી સવિતા જેહમાં;	
જ્યોતિરૂપ જણાઇશ તેહમાં રે.	હું તો ૦ ૪
ઉરાડું ઓળખ્યા પછી સહુ ઠેહમાં;	
ધીર પ્રલ્લ જ્યોતિના ભજ્યો નેહમાં રે.	હું તો ૦ ૫

૫૬ ૫ તું.

હું તો મોંઘો છું દહના માનમાં;	
હું છું નગરમાં ને સ્મશાનમાં રે.	ટેક. ૧
હું તો મંદિરમાં છું મહાતાનમાં;	
હું તો રીઝું છું ગોરીના ગાનમાં રે.	હું તો ૦ ૨

૫ સત્તામાત્ર ૪૦—વસ્તુમાંથી નામ રૂપાત્મક કાર્ય અંશ બાદ કરતાં છેવટે જે સત્તામાત્ર (હોવાપણું) રહેછે તે હું છું. ૫ ઠેહ—ઠેસ. ૧ વ્યાપકતા વર્ણો છે: હું છું ૪૦. ૨ આનંદરૂપ વર્ણો છે: હું તો ૪૦.

હું તો દાતાકેરા છું દાનમાં;
 હું છું નિર્વિકલ્પ ચૈતન્ય રૂપ રાનમાં રે. હું તો ૦ ૩
 હું છું સ્ફુરાવનારો મહાનમાં;
 એવું સાંભળ્યું મેં ગુરૂથકી કાનમાં રે. હું તો ૦ ૪
 હાલંદા આલંદાની દેહ હાણમાં;
 ધીર આત્મા જાણે તે બૂલે ન ભાનમાં રે. હું તો ૦ ૫

૫૬ ૬ હું.

વૃદ્ધિ થાય કણ અંગારથી આગમાં;
 તેવો હું તો છું દેહની જગમાં રે. ટેક. ૧
 સજગી સજગી આવે આગ રાગમાં;
 તેમ દીપી રહ્યો એ દેહના યાગમાં રે. વૃદ્ધિ ૦ ૨
 નથી નથી એ તો કશા હાથમાં;
 નથી ભોક્તા એ તો રૂડી પાઘમાં રે. વૃદ્ધિ ૦ ૩

૩ નિર્વિકલ્પ ધૃ—કલ્પના રહિત ચૈતન્યરૂપી રાનમાં હું છું. અર્થાત્ કલ્પના રહિત અલભ્ય મારી સ્થિતિ છે. કલ્પનાથી આ વિશ્વ ભાસે છે, પણ તે બધું નથી ભાસતું ત્યાં અલ્લ વિના કાંઈ છે નહિ માટે રાનની ઉપમા આપી છે.

૪ હું છું. ઈ—મહાન(મહત્ત્વ)માં ‘હું’ એમ અહંકારની સ્ફુ-રણા કરનાર આત્મા હું છું. ૫ દેહનો નાશ અને આત્માનું અવિનાશીપણું વર્ણુ છે: હાલંદા ઈ.

૧ વૃદ્ધિ થાય ઈ—જેમ આગમાં અંગારથી કણની વૃદ્ધિ થાય છે —શેકાતાં પૂલે છે, તેવો હું છું—મારાં કર્મની વાસનાઓ શેકાઈ જવાથી હું અલ્લાનંદ રૂપે પૂર્યો છું.

૨ રાગમાં—લાલ રંગમાં. તેમ ધૃ—તેમ આત્મા બોલેતિ રૂપે દેહ-માં પ્રકાશે છે. ૩ આત્માનું બ્રહ્મપણું વર્ણુ છે: નથી નથી ઈ. ૩ અભો-ક્તાપણું વર્ણુ છે: નથી ભોક્તા ધૃ.

નથી વિષ એ મહાશેષનાગમાં;

સર્વ શક્તિ છે એના પાગમાં રે.

વૃદ્ધિ ૪

ધીર ધણી છે એના લાગમાં;

બેઠે સદ્ગુરુ પુણ્ય હોય ભાગમાં રે.

વૃદ્ધિ ૫

પદ ૭ મું.

નથી નથી હું જગતના કામમાં;

નથી વૃક્ષ વેલીકેરા હું નામમાં રે.

ટેક. ૧

નથી રજકણુ લ્યોને તમામમાં;

મારું રૂપ નથી કંઈ રામમાં રે.

નથી ૦ ૨

નથી સાત મેડીના હું ધ્રામમાં;

નથી દિન રજનીના આઠે જામમાં રે.

નથી ૦ ૩

નથી કુખેરકેરા હું દામમાં;

નથી વા'લામાં વા'લી હું વામમાં રે.

નથી ૦ ૪

ધીર આત્મારામ સ્વરૂપ છે શ્યામમાં;

આવે ઓળખ્યા વિના તો ફોગટ ફામમાં રે. નથી ૦ ૫

પદ ૮ મું.

હું તો જડતો નથી કંઈ જામમાં;

૪ આત્મા કાર્યરૂપ પદાર્થ નથી એમ વર્ણે છે: નથી વિષ ઈ. એના પાગમાં ઈ—અર્થાત્ એના ચરણ રૂપ માયામાં એ સર્વ શક્તિઓ છે. ૫ ભાગમાં—ભાગ્યમાં. ૧ આત્મા નામ રૂપાત્મક પદાર્થ નથી તે વિષે કહે છે: નથી નથી—ઈ. ૦.

નથી વસતો ત્રિવિધિના તાપમાં રે.	ટક.	૧
હું તો નથી રહેતો કઢી સંતાપમાં;		
માને મુને વસેછે કાપાકાપમાં રે.	હું તો	૨
નથી ચોખી ન ચટ હું તો ખાપમાં;		
નથી મોઢાઘકેરા હું માપમાં રે.	હું તો	૩
હું તો આવી ખેસું નહિ અદાપમાં;		
નથી હું તો પુણ્ય કે પ્રાદા પાપમાં રે.	હું તો	૪
હું તો નથી સિદ્ધાકેરા શાપમાં;		
હું તો ધીર જાણે તેના છું આપમાં રે.	હું તો	૫

૫૬ ૯ મું.

હું તો નથી નથી દહ દાઝમાં;		
હું તો પુણ્યકેરી નથી પાજમાં રે.	ટક.	૧
નથી દહ ખોટાકેરા હું રાજમાં;		
નથી હું તો ગિરાજતો જડ આઝમાં રે.	હું તો	૨
નથી હું તો કામાદિકેરા કાજમાં;		
નથી હું તો લલનાઓકેરી લાજમાં રે.	હું તો	૩
જડ દહ આવે ખોડતાં વાજમાં;		
હું તો ખોડી ઊડું છું ભડી સાજમાં રે.	હું તો	૪
ધીર તૃણાકેરા છું તાજમાં;		
નથી મંદિરની પ્રાદી પખાજમાં રે.	હું તો	૫

૫૬ ૧૦ મું.

નયમ દર્પણ પ્રતિબિંબ ઘાટમાં;

૨ માને—(કેટલાક જૂલ જરેશ લોમે). ૩ ચોખી ને ચટ—(ખાપનું વિશેષણ). ૪ અદાપમાં—દુઃખમાં—પીડામાં ('અદાપ' શબ્દ વપરાય છે.)
૫ આપમાં—તેના પોતાના સ્વરૂપમાં.

તેવો મારો આત્મા ઇંદ્રી અનુભવ ઠાઠમાં રે.	ટેક.	૧
મુખ વાંકે ન દર્પણ ઉચ્ચાટમાં;		
અંગે વાંકે આત્મા નવ કાટમાં રે.	જયમં	૨
નિર્વિકલ્પ રૂપ ચૈતન્ય પાઠમાં;		
શુદ્ધ દીપક રૂપી જ્યોતિ આઠમાં રે.	જયમં	૩
સૂર્ય ઊના જાણાચે વાટમાં;		
અંદ્ર ટાઢો જાણાચે છે ખાટમાં રે.	જયમં	૪
ગહન ગિરિ જાણાચે છે ઘાટમાં;		
એ તો આત્મા દીપકથી ધીરાભાટમાં રે.	જયમં	૫

અદ્ ૧૧ મું.

રાગી જેવા જે વેરાગી, વસ્તુને શું જાણે વેરાગી;
 મોટા મોટા મઠ બાંધીને ખેસે, કહે અમે મહાત્યાગી. ટેક. ૧
 મંદિરમાં મા'વ નથી ભરાયો, જુઓ જુઓ જૂઠાણુ જાગી;
 એ તો અવનવા રૂપનો છે ભાઈ, લ્યોને જ્ઞાનથી ગુરૂકને માગી. વસ્તુને ૦ ૨

૧ જયમ ઇં—જેમ દર્પણમાં બિંબભૂત વસ્તુનું પ્રતિબિંબ પડે છે તેમ બિંબભૂત આત્માનું બુદ્ધિ આદિક ઇન્દ્રિયોમાં પ્રતિબિંબ પડે છે, તેને જીવ કહે છે, માટે તે જીવ તે હું નથી તેમ તેનાં સુખદુઃખ મને લાગુ પડતાં નથી.

૨ મુખ વાંકે ઇં—ધીરાએ અહીં દર્પણને આત્માસ્થાને કલ્પ્યું અને મુખને પ્રતિબિંબસ્થાને કલ્પ્યું છે એટલે પ્રતિબિંબ વાંકું હોય તો તેથી દર્પણને જેમ વિકાર થતો નથી તેમ અંગ વિકારવાળું હોવા છતાં આત્મા નિર્વિકાર છે.

૩ નિર્વિકલ્પ—કલ્પનારહિત. આત્મા સહુનો પ્રકાશક છે એમ વર્ણવે છે; શુદ્ધ દીપક ઇં. ૧ રાગી—સંસારમાં રાગ (પ્રીતિ)વાળા. વસ્તુને—આત્માતત્વને.

આકાશ કરતાં તો એ વધી જાયે, ક્યમ માયે મંદિરમાં એ રાગી!
સોહાગી સોહમ્નો રસિયો એ, જોણે ભવની ભાવટ ભાગી. વસ્તુને ૦ ૩
એનું રૂપ ન કોથી કળાયે, એવી વાતની નોખત વાગી;
એ તો ઝવેરે ભરિયા ભંડાર ન જોતો, ન જોતો ત્યાગીની ધાગી. ,, ૪
એને વસવાનું વન્હિનું ભક્ષણ, ભલે કાઠકરિયાણું વાપર સાગી;
ધાર અવનવો આત્મા છે અળગો, એને જાણે સોહમ્ના સોહાગી. ,, ૫

પદ ૧૨ છું.

આત્મા જાણે મહાનામી, જાણે સદ્ગુરુ મહાગી મહાનામી;
આકાશમાંથી વાયુ ઉપન્યો, જેના કૃત્યની નથી ખામી. ટેક. ૧
વાયુમાંથી તેજ થયું છે, એ જુક્તિ ન જાણે જામી;
પણ નિશ્ચે સમજી જાણું એ, હું કહું છું કોકી ઠામી. જાણે ૦ ૨
તેજમાંથી જળ નિપજિયું, હવે પૃથ્વી જનમ ક્યમ પામી?
તે જળમાંથી તો પૃથ્વી થઈ છે, જનર જીવતી ન જાણે હરામી! જાણે ૦ ૩
એમ અનુક્રમે અનુભવે આવ્યા, પદાર્થ તેમ મામો મામી;
એ સર્વનું મુખ્ય કારણ વિચારો, એટલે પીડા જશે તારી ઠામી. જાણે ૦ ૪
મુખ્ય કારણ એ વ્યાપક સહુનો, ચૈતન્ય જાણારો અંતરયામી;
ધીર ધણીના ધિંગડમલ એ, શિર સાટે ખરેખરો સ્વામી. જાણે ૦ ૫

૩ સોહમ્નો—તે હું છું એવા જ્ઞાનનો. અર્થાત્ તે આત્મા હું છું.
'સોહં' એ વેદનું મહાવાક્ય છે. ૪ ધાગી—ધાગડી —દ્રાટલી ગોદડી.

૫ એને ધ૦—એને વસવાનું તે જે મંદિર બાંધ્યું છે તે તો વન્હિ
(અગ્નિ)નું ભક્ષણ છે.

૧ સૌનું આદિ કારણ આત્મા છે અને કાર્યમાત્ર તેમાંથી થયાં છે એમ
ખતાવવાને પંચ ભૂતની ઉત્પત્તિનો ક્રમ કહી ખતાવે છે: આકાશમાંથી ધ૦.

૫૬ ૧૩ મું.

જુઓ જુઓ આત્માની વાતો રે;		
દર્શે નાખી નાખી જેની ઘણી ભાતો રે.	ટેક.	૧
એવું જોઈ ખત્તા નવ ખાતો રે;		
તે તો મહામૂલી છે કોક માતો રે.	જુઓ ૦	૨
તેને શિર નથી કોઈનો હાથો રે;		
તેની વાટે વળતાં ન જોઈએ ભાથો રે.	જુઓ ૦	૩
જ્યમ પૃથ્વી તપે તે જાણાય રે;		
એને તપાવનાર સૂરજ જાણાય રે.	જુઓ ૦	૪
એ તો ઉની એનાથકી થાય રે;		
એવું વિચાર કરતાં સહુને જાણાય રે.	જુઓ ૦	૫
તેમ એક પછી એક અનુભવજો રે;		
સદ્ગુરુ વેણુને નિશદિન કવજો રે.	જુઓ ૦	૬
ત્યારે જાણાઈ તો સહુ જાશે રે;		
પદાર્થક્રમજ્ઞાન પૂરું થાશે રે.	જુઓ ૦	૭
પછે તેનો ઉદય જાણાશે સાર રે;		
ત્યારે લાગશે ભારે તને ભાર રે.	જુઓ ૦	૮
પછે ઓળખાશે આત્મા સ્વરૂપ રે;		
એનો ઉદય કરનાર આત્મારામ ભૂપ રે.	જુઓ ૦	૯
એમ ધીર ધણી ધીરજથી જાણાશે રે;		
ત્યાર પછી ભૂંડું ન કોથી જાણાશે રે.	જુઓ ૦	૧૦

૫૬ ૧૪ મું.

હંહહંહતું હીમ પડે જે વાર રે;

ટાઢ્ય ઉપને છે ત્યારે અવિધાર રે.	ટેક.	૧
રાઢ્યનું કારણ બેને વિચારી રે;		
સેહેલીસટ વાત છે લેને સંભારી રે.	હડહડતું૦	૨
એ તારા મનમાં તું ગોઠવને રે;		
રાઢ્ય રાખી રહીશ નવ કંઈ રને રે.	હડહડતું૦	૩
હવે કહેવાનું કહું છું હુંય રે;		
નિરાકાર સ્વરૂપ સમજને તુંય રે.	હડહડતું૦	૪
નિરાકારને અવિધાવડે રે;		
કારણના કારણ રૂપ ને જડે રે.	હડહડતું૦	૫
એવા આ આત્માથકી નિર્વાણ રે;		
સહુ જગત ઊપજિયું છે પ્રમાણ રે.	હડહડતું૦	૬
તે તને ઓળખાશે કેમ રે;		
મેળવ્ય સદ્ગુણો સાચો પ્રેમ રે.	હડહડતું૦	૭
ભેદ ભાણાવી દશે પળ માંય રે;		
સાચે સાચી સાહીશ ને બાંધ રે.	હડહડતું૦	૮
ભલું કરતાં ન લગાડે વાર રે;		
પામશે શિષ્યપણાનો રૂડો પાર રે.	હડહડતું૦	૯
ધીર આત્મસ્વરૂપ ઓળખાવી દશે રે;		
મારું કહ્યું માની અંતરમાં એ લેશે રે.	હડહડતું૦	૧૦

પદ ૧૫ મું.

ચાર મુખે પ્રજ્ઞા ભણે ને વેદ રે;

૨ સેહેલી ધ૦—અતિશય ટાઢ પડે છે તેનું કારણ નિરાકાર હિમ છે તેમ આ જગતનું કારણ નિરાકાર પ્રજ્ઞ અને અવિધા માયા છે.

જાણે તેના વિધ વિધ વિધિ જે ભેદ રે.	ટેક. ૧
સૃષ્ટિને ઉપજાવે યહુ પેર રે;	
જેને નહિ સારા માઠાશું વેર રે.	ચાર૦ ૨
હવે એથી વધતા છે વિષ્ણુ દેવ રે;	
જેની કરે અસંખ્ય લોકો સેવ રે.	ચાર૦ ૩
જેને લક્ષ્મીના પતિ માને રે;	
જે રીઝતા નારદને ગાને રે.	ચાર૦ ૪
રૂદ્ર યોગીશ્વર મહામોટા રે;	
જેના આગળ સહુ જન ખોટા રે.	ચાર૦ ૫
પાર્વતીના પ્રભુ એહ રે;	
જેણે જીતી છે પોતાની દહ રે.	ચાર૦ ૬
ઇંદ્ર ઇશ્વર સર્પનો માને રે;	
એણું લાખો પુરાણમાં સુણ્યું કાને રે.	ચાર૦ ૭
એ છે જગત સ્થિતિના કારણ રૂપ રે;	
સર્વ ભૂપતાણા એ ભૂપ રે.	ચાર૦ ૮
તેમનું પણ આદિ કારણ જેહ રે;	
તે તો આત્મારામ ચૈતન્ય એહ રે.	ચાર૦ ૯
એવો ધીર ધણી છે તારી પાસે રે;	
તું તો મઠ મંદિરમાંહી તપાસે રે.	ચાર૦ ૧૦

૪૬ ૧૬ સું.

આત્માથી જુદી સત્તાવાળા અનેક રે;

૧ બ્રહ્માદિ દેવોના પણ કારણ રૂપ આત્મા છે એમ વર્ણ છે: ચાર મુખે

તેનો સમબલુ સમન્ને વિવેક રે.	ટેક.	૧
રાખન્ને સમબ્યામાં રૂંદો ટેક રે;		
સર્વ જાણશે આત્મા વતરેક રે.	આત્માથી૦	૨
મારું માનશે દૃઢ કરી ધારણ રે;		
તો તો ખરેખરું કહો દૃઢશ કારણ રે.	આત્માથી૦	૩
માથાકૂટચ કડું નહિ રજ રે;		
લંબાવી કડું ન રજતું ગજ રે.	આત્માથી૦	૪
ખરું સ્વરૂપ ઓળખાઇ જશે રે;		
આત્મારામના ગુણ ગંવાશે રે.	આત્માથી૦	૫
પરમાત્માથી ભિન્ન સત્તાવાળા જેહ રે;		
આ સઘળા પદાર્થો માનો તેહ રે.	આત્માથી૦	૬
એ સર્વના અધિષ્ઠાનભૂત ભાઇ રે;		
નિર્વિકલ્પ ચિદાત્મામાં સાચી સગાઇ રે.	આત્માથી૦	૭
માની ઉત્પન્ન થાય છે એહ રે;		
પાછા લય થાયછે નિઃસંદેહ રે.	આત્માથી૦	૮
છે જાણવા જેવી એ વાત રે;		
સમજી જાણે તું વધશે ખ્યાત રે.	આત્માથી૦	૯
ધીરધાણી ઓળખાઇ તુંને જાણે રે;		
સભર ભર્યો કે તું ન વવાશે રે.	આત્માથી૦	૧૦

૧ જૂદી સત્તાવાળા—અર્થાત્ કાર્યરૂપ. કેમકે આત્મા કારણ રૂપ સત્તાવાળો છે અને તે વિનાના ખીજ પદાર્થ માત્ર કાર્ય રૂપ સત્તાવાળો છે, માટે આત્માથી તેમની સત્તા ભિન્ન છે.

૬ આ સઘળા—આ સઘળા વિશ્વના ૭ અધિષ્ઠાનભૂત—સ્થાનરૂપ—ઉત્પત્તિ સ્થાન રૂપ અને લયસ્થાન રૂપ.

આ ચૈતન્ય રૂપ જે આત્મા સાર રે;	ટક.	૧
તે ક્રેવું કરે કહું આ વાર રે.		
એ સંકલ્પ કરેછે મનમાં જેહ રે;	આ૦	૨
સહુ ઉત્પન્ન થાયછે જાણી તેહ રે.		
એ આડ વાવવા વિચારે રે;	આ૦	૩
એ આડને ઝોલવાનું ધારે રે.		
એ પા'ડ ઉપર જાય ચઢી રે;	આ૦	૪
એ ત્યાંથી કાઢે હજી લેઈ હડી રે.		
એ તો જોતો જેમે ઘડી અધ ઘડી રે;	આ૦	૫
એ તો જુએ પીડા પડી કે ન પડી રે.		
એ તો દાન દેનારો થાય કો વાર રે;	આ૦	૬
એ તો કરે કંઈક રાજ્યના વિચાર રે.		
એમ એના સંકલ્પે સહુ થાય રે;	આ૦	૭
એતું રૂપ જાણી કહો કોણ જાય રે.		
કોઈ વસ્તુ સૂક્ષ્મ રૂપ ધરી નિર્વાણ રે;	આ૦	૮
કારણમાં રહી હોયે પ્રમાણ રે.		
તો પણ ચૈતન્યના સંકલ્પ વિના રે;	આ૦	૯
મગઠ થાય નહિ નવિના રે.		

૮ કારણમાં—કારણ રૂપ અવસ્થામાં. જેમ ઘડાતું કારણ માટી છે માટે ઘડો એ માટી રૂપ કારણમાં રહેલોજ છે. અથવા જેમ વડના આડતું કારણ તેતું જીવ છે માટે વડના જીવ રૂપ કારણમાં આજુ' આડ સૂક્ષ્મ રૂપ ધરીતે રહ્યું છે. પણ એ કારણ રૂપમાંથી નીકળીને કાર્ય રૂપે પ્રકટ થવાતું કારણ ચૈતન્યનો સંકલ્પ છે.

ધીર જાણી તેં સહુ જુક્તિ રે;

મલુકેરી કેવી છે મયુક્તિ રે.

આ૦ ૧૦

૫૬ ૧૮ મું.

જેની નિંદા કોઇથકી નવ કરાય રે;

તે શુદ્ધ ચૈતન્યાત્મકનો અનુભવ થાય રે. ટેક. ૧

તે તો એકનો એક સહુને જાણાય રે;

તેની પૂઠળથી સ્થિતિ કેવી થાય રે. જેની૦ ૨

જીવપણાને પામી જ્યારે તે જાય રે;

ત્યારે અહંભાવનાનો ભોગી ગણાય રે. જેની૦ ૩

લિંગતાથી સંયુક્ત કહેવાય રે;

તોપણ તેનું સ્વરૂપ કોથી લહેવાય રે. જેની૦ ૪

શુદ્ધપણું તેનું કદી નાશી નવ જાય રે;

બાધવાળો ગણે તે તો વ'વાય રે. જેની૦ ૫

તેનું કારણ કહું છું આજ રે;

તું તો કરી લે તારું કાજ રે. જેની૦ ૬

નિર્દોષ ચૈતન્ય છે ભાઈ એક રે;

માટે તેનો કરી જને તું વિવેક રે. જેની૦ ૭

૧ નિંદા ન કરાય ધૃ—(નામ, રૂપ, વિકાર, આદિ અવસ્થા વિનાનો હોવાથી).

૨ એકનો એક જણાય—(સત, ચિત, અને આનંદ રૂપે). પૂઠળથી —માયામાં પ્રતિબિંબિત થયા પછીથી.

૩ અહંભાવના—હું જીવ છું એવી ભાવના. ૪ લિંગતાથી—લિંગ-દેહપણાથી. ચૈતન્ય અહંભાવનાવાળું થયું એટલે તેને લિંગ શરીર કે સૂક્ષ્મ શરીર જે સત્તર તત્ત્વનું કહેવાય છે તે પ્રાપ્ત થાય છે.

એ અંતપિનાનો છે નિર્વાણ રે;		
ઇંદ્રિયોથી અગમ્ય છે સુખાણ રે.	જેનીં	૮
દેશ કાળાદિ બેદ સાર રે;		
સ્થૂળપાણું દેખાયે અવિધાર રે.	જેનીં	૯
તેથી દ્વૈત પદાર્થે એ ન પોષાય રે;		
ધીર ધણી અદ્વૈત કહેવાય રે.	જેનીં	૧૦

શ્લોક ૧૬ ચુ.

ચૈતન્ય ને દૃશ્યનો થાયે જ્યારે રે;		
માત્ર અધ્યારોપ ત્યારે તું વિચારે રે.	ટક.	૧
મનપણું એને તો મળ્યું ભાધ રે;		
જાણી જીવપણાની એણે સગાઈ રે.	ચૈતન્યં	૨
લિંગશરીરપણું એને મળી આવ્યું રે;		

૮ આગમ્ય—ન જાણવામાં આવે એવો. ૯-૧૦ દેશ ઇ—જે વસ્તુને દેશ અને કાળલાગુ પડે છે તે સ્થૂળ વસ્તુ હોય છે; પણ આત્મા તો સ્થૂળ નથી માટે એનો દેશવડે કે કાળવડે ભેદ પડી શકતો નથી. એવી રીતે જે અભેદ ગુણે યુક્ત આત્મા છે તે દ્વૈત પદાર્થે રૂપ હોઈ શકતો નથી, માટે તે અદ્વૈત કહેવાય છે.

૧ અધ્યારોપ—જે વસ્તુ જેવી નથી તેવી તેને દેખવી. દૃશ્ય એ ચૈતન્ય નથી તેમ છતાં દૃશ્યને ચૈતન્ય દેખવું, એ દૃશ્યમાં ચૈતન્યનો અધ્યારોપ કહેવાય છે.

૨ દૃશ્ય અને ચૈતન્યનો એવો અધ્યારોપ જ્યારે થાય છે ત્યારે તેમાં તને મનનાં લક્ષણો જોવામાં આવે છે. અર્થાત્ એ અધ્યારોપથી મનની ઉત્પત્તિ છે. મન ઉત્પન્ન થયું એટલે તે એમ જાણે છે કે હું જીવ છું.

- કોઈએ તને વાસ્તવિકપણું સમજાવ્યું રે. ચૈતન્ય૦ ૩
- હું કહું છું તું વિચારી જો વાત રે;
સદ્ગુરૂથી જાણશે સાક્ષાત રે. ચૈતન્ય૦ ૪
- ખરી રીતે જોને કંઈ પ્રાપ્ત થયું નથી રે;
ગયા કથવાનું હતું તે કથી રે. ચૈતન્ય૦ ૫
- અવિદ્યાકેરા વિલાસ જોહ રે;
તે મન જીવપણું આપેછે જોહ રે. ચૈતન્ય૦ ૬
- લિંગશરીર પ્રાપ્તિનું જો મૂળ રે;
તોય નથી બિલકુલ માન્યું તેનું કુલ રે. ચૈતન્ય૦ ૭

૩ એવી રીતે મન અને અહંકારના યોગથી, પંચ પ્રાણ, પંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય અને પંચ કર્મેન્દ્રિય ઉત્પન્ન થઈ બધાં મગી સત્તર તત્ત્વનું લિંગ શરીર ઉપજે છે એ લિંગ શરીર એ તારૂં રૂપ છે એમ તને કોઈએ (માયાના સંબંધીઓએ) સમજાવ્યું અને કોઈ સદ્ગુરૂએ તને વાસ્તવિકપણું (વસ્તુનું ખરું સ્વરૂપ) સમજાવ્યું કે તું તો આત્મા ચૈતન્ય છે અને લિંગશરીર તો અધ્યારોપથી ઉપજેલા મનની માયા છે.

૫ ખરી રીતે ઈ—અધ્યારોપ સત્ય હોતો નથી માટે એ રીતે મનની ઉત્પત્તિ વાસ્તવિક રીતે જોતાં ખોટી છે. તેથી જોને (આત્માને) મનપણું વગેરે કાંઈ ખરી રીતે પ્રાપ્ત થયેલું નથી.

૬ અવિદ્યાકેરા—ખોટાના ખરા સ્વરૂપના અજ્ઞાનપણારૂપ માયાના વિલાસ—રમતગમત. તે ઈ—તે અવિદ્યાનો વિલાસ મનપણું અને જીવપણું આપે છે.

૭ લિંગશરીર ઈ—લિંગશરીરની પ્રાપ્તિ થવાનું મૂળ પણ એજ અવિદ્યાનો વિલાસ છે. પણ અવિદ્યાજ વસ્તુગત્યા અસત્ છે તો પછી મનપણું વગેરે તેનું કાર્ય અસત્ હોય તેમાં તો શું આશ્ચર્ય છે ?

પછે સનપાણાદિકની પ્રાપ્તિ ત્યાંથી રે;		
વિચારી જો જો જાણાય જ્યાંથી રે.	ચૈતન્ય૦	૮
વસ્તુતણો કરજો વિચાર રે;		
તો તો પામશો પલકમાં પાર રે.	ચૈતન્ય૦	૯
ધીરધાણી અમરવરણુ ગાંઠપડે રે;		
તેને તો સાગર ન ઊતરે કે ન ચડે રે.	ચૈતન્ય૦	૧૦

૫૬ ૨૦ મું.

જો કંઈ છે એવું તું વિચારે મન રે;		
તો હું તુંને સમજાવું થઈ પ્રસન્ન રે.	ટેક.	૧
જે પરમાત્મા મૂઠ જનને નિરધાર રે;		
શૂન્ય સરળો ભાસે છે અવિધાર રે.	જો.	૨
મન આદિક ૫૬ ઈંદ્રિયોથકી રે;		
છે અગમ રૂપ એવી મુણી વકી રે.	જો.	૩
સંકલ્પ વિકલ્પથી ચૈતન્ય રૂપ રે;		

૯ વસ્તુતણો—આત્મા રૂપ ખરી વસ્તુતો. ૧૦ તેને ધ૦—અર્થાત્ તેને તો ઉત્પત્તિ નથી કે લય પણ નથી.

૧ જો ધ૦—જો તું એમ વિચારે કે બધું જગત મિથ્યા છે ત્યારે કંઈ પણ સાચું નથી, અને પરમાત્મા રૂપ વસ્તુ તો ક્રિયાહીન, વિચારહીન, એવું તત્વ છે ત્યારે તેને પણ શૂન્ય જેવુંજ માનવું. એવું આત્મજ્ઞાન મેળવવામાં કાંઈ અર્થ નથી, માટે કંઈ એવું તત્વ છે કે જેનાથી ક્રમે કરીને આ જગતની વાસ્તવિક ઉત્પત્તિ થઈ છે. એમ તું કાંઈ છે, એવું જો વિચારતો હોય તો હું તને સમજાવું છું.

૨ શૂન્ય સરળો—(મન આદિક ૭ ઈંદ્રિયોથી જાણવામાં આવતો નથી માટે).

એવો છવ પરમાત્માથી ઉપજે છે અનુપ રે.	જો ૦	૪
એવું કહેવામાં આવે છે જે વાર વાર રે;		
તે જાણવી કલ્પના તારે નિરધાર રે.	જો ૦	૫
ઉપદેશને કાળે છે વાતો એહ રે;		
હવે તુંને કરું છું નિઃસંદેહ રે.	જો ૦	૬
પરમાત્મામાં માનવું કાંઈ ભાઈ રે;		
તે તો કારણ માટે લેવું સાહી રે.	જો ૦	૭
મનપણું એનામાં જેહ મનાય રે;		
છવપણું જીવિતવડે જણાય રે.	જો ૦	૮
લિંગશરીરાદિકનું જણાય રે;		
તેને કેવળબ્રહ્મ યોગી મુનિ ગાય રે.	જો ૦	૯
ધીરો કહે ધીરો ધીરો ને વિચારે રે;		
લાગે ખરું જ્યારે મારું કહેવું ત્યારે રે.	જો ૦	૧૦

કુહ રૂઢ મું.

માને મારું તો કરું ઉપદેશ રે;		
અધિકારી હો તો ગ્રહણ કરચ એમ રે.	ટેક.	૧

૪ સંકલ્પ ઇ૦—મન આદિકથી આત્મા જાણવામાં આવતો નથી એમ છતાં વળી એમ કહેવામાં આવે છે કે ચૈતન્યરૂપ આત્મા સંકલ્પથી છવ રૂપે ઉપજે છે. માટે એ વિરોધી વાતોનું સમાધાન શું છે ?

૫ સમાધાન આપે છે; એવું ઇ૦. કલ્પના—ઉપદેશ કરીને વસ્તુનું ખરું સ્વરૂપ જણાવવાને કરેલી કલ્પના.

૬ હવે—હવે તું આત્મવિદ્યા જાણવાનો અધિકારી થયો ત્યારે.

૭ કારણ માટે—ઉપદેશ રૂપ કારણ માટે.

૧ અધિકારી—જેમ યંત્રશાસ્ત્રાદિ ખીછ વિદ્યાઓ સમજવાને અમુક યોગ્યતા મેળવવી પડે છે તેમ બ્રહ્મવિદ્યા સમજવાને અને તેનો અનુભવ

આ જગતજન્મજીના વિષયો જોઈ રે;		
તે છોડી દેને તું નિઃસંદેહ રે.	માને૦	૨
મરજીવો થઈને મા'લતું મુલકે રે;		
પછી જો તારી સ્થિતિ તું પલકે રે.	માને૦	૩
પછે રહે સત્ય સ્વરૂપમાં ભાઈ રે;		
ત્યાં ત્યારે જાણું છે કેવું કમાઈ રે.	માને૦	૪
અનેક ક્રિયાવાળું જગત છે જોઈ રે;		
મહામોહમય ને વિચિત્ર એહ રે.	માને૦	૫
વહેવાર રીતિ ભાતિ અનેક રે;		
તેની સત્તાવાળું છે કરચ વિવેક રે.	માને૦	૬
તે જગત ભાસશે તું ને કેવું રે;		
તેનું સ્વરૂપ જણાવી હું દઉં રે.	માને૦	૭

આણવાને યોગ્યતા મેળવવી પડે છે. એ યોગ્યતાવાળો થયેલો પુરૂષ બ્રહ્મ-વિદ્યાનો અધિકારી કહેવાય છે. બ્રહ્મવિદ્યા સમજવાને અધિકારી થનારા પુરૂષે પ્રથમ તો વિવેક, વૈરાગ્ય, શમાદિપદ્સંપત્તિ, અને મુમુક્ષુતા, એ આપતો પોતાનામાં આણવી જોઈએ. જગત વગેરે અનિત્ય વસ્તુ અને આત્મતત્વ એ નિત્ય વસ્તુ જૂદી જૂદી છે એવા જ્ઞાનને વિવેક કહે છે. સંસારના હલકામાં હલકા ભોગથી આરભીને હંચામાં હંચા ભોગ સુધીમાં એકેલા ધાન્યની પેઠે અઃચિ થવી તેને વૈરાગ્ય કહે છે. શમ (મનનો નિગ્રહ), દમ (ઈદ્રિયોનો બાહારનો નિગ્રહ), તિતિક્ષા (સુખ દુઃખાદિનો સમાનપણે સહનતા), શ્રદ્ધા (ગુરૂ અને વેદ વચન ઉપર વિશ્વાસ કે પૂજ્ય ભાવ), સમાધાન (ચિત્તની એકાગ્રતા). ઉપરતિ (સંસારના વિષયોથી વિરામી જવું, એ છ સાધનને શમાદિપદ્સંપત્તિ કહે છે. મારો મોક્ષ થાઓ, એવી ઇચ્છાને મુમુક્ષુતા કહે છે. એવા ચાર સાધનવાળો મનુષ્ય બ્રહ્મવિદ્યાનો અધિકારી થાય છે. જેનામાં એ સાધનો નથી તે બ્રહ્મવિદ્યાની વાત સ્ત્રાંભજે અથવા તેના ગ્રંથો વાંચે, તથાપિ તેને તે બરાબર સમજાતી નથી. તેની સત્તાવાળું—તે બ્રહ્મની સત્તાવાળું.

શૂન્ય જેવું થઇ રહેશે જાણ રે;
 પણ મારું કહ્યું કરે ને પ્રમાણ રે. માને૦ ૮
 નિકર તું તે તારી જાણે વાત રે;
 મારું કહેવું ભેળવીશ નહિ રજ પ્રાત રે. માને૦ ૯
 દબણે માનીશ જ્યારે સાચું રે;
 ત્યારે તો ધીર સદ્ગુરુ કહે અમે સાચું રે. માને૦ ૧૦

૫૬ ૨૨ મું.

વિચારી ને તું અંતર તારે રે;
 અવિધાનું કંઇક કહેવું છે મારે રે. ટેક. ૧
 એનું સ્વરૂપ કહેવાયે ને સાર રે;
 તે તો મિથ્યા રૂપ છે આ સંસાર રે. વિચારી૦ ૨
 તેનું કારણ કહું તું ને ભાઇ રે;
 કરી લે સાચેસાચી તું કમાઇ રે. વિચારી૦ ૩
 અવિધાને જોવામાં આવેછે જ્યારે રે;
 તે તો નષ્ટ થઇ જાય છે ત્યારે રે. વિચારી૦ ૪
 અથવા પાછી દેખાતી નથી નિર્વાણ રે;
 તેનાં સાંભળ્ય કહું છું પ્રમાણ રે. વિચારી૦ ૫
 જોઇ ચીજ જોવામાં આવે જેહ રે;
 તેની ભાળ શી રીતે લાગે કહે જોહ રે. વિચારી૦ ૬
 કરે ઘણું ઘણું પ્રયત્ન તું ધાઇ રે;
 મરીચિકાજળ કરે આવશે ભાઇ રે? વિચારી૦ ૭

૮ શૂન્ય જેવું ઇ—(ને અહસતા ઉપાડી લેવામાં આવે તો).
 ૪ નષ્ટ થઇ જાય છે—દેખાતી નથી (અસત્ રૂપ હોવાથી).

૭ અવિધાને જોવા જતાં તે નાશ થઇ જાય છે અને ફરીને કદી દેખા-
 તી નથી તે દૃષ્ટાંતથી સિદ્ધ કરે છે: મરીચિકાજળ ઇ— મરીચિકાજળ

આ જગતજન્મજનના વિષયો જોહ રે;	
તે છોડી દેને તું નિઃસંદહ રે.	માને૦ ૨
મરજીવો થઈને મા'લતું મુલકે રે;	
પછી જો તારી સ્થિતિ તું પલકે રે.	માને૦ ૩
પછે રહે સત્ય સ્વરૂપમાં ભાઈ રે;	
ત્યાં ત્યારે જાણું છે કેવું કમાઈ રે.	માને૦ ૪
અનેક ક્રિયાવાળું જગત છે જોહ રે;	
મહામોહમય ને વિચિત્ર એહ રે.	માને૦ ૫
વહેવાર રીતિ ભાતિ અનેક રે;	
તેની સત્તાવાળું છે કરચ વિવેક રે.	માને૦ ૬
તે જગત ભાસશે તું ને કેવું રે;	
તેનું સ્વરૂપ જાણાવી હું દહું રે.	માને૦ ૭

આણવાને યોગ્યતા મેળવવી પડે છે. એ યોગ્યતાવાળો થયેલો પુરૂષ બ્રહ્મ-વિદ્યાનો અધિકારી કહેવાય છે. બ્રહ્મવિદ્યા સમજવાને અધિકારી થનારા પુરૂષે પ્રથમ તો વિવેક, વૈરાગ્ય, શમાદિષ્ટસંપત્તિ, અને મુમુક્ષુતા, એ આત્મો પોતાનામાં આણવી જોઈએ. જગત વગેરે અનિત્ય વસ્તુ અને આત્મતત્ત્વ એ નિત્ય વસ્તુ જૂદી જૂદી છે એવા જ્ઞાનને વિવેક કહે છે. સંસારના હલકામાં હલકા ભોગથી આરંભીને ઉંચામાં ઉંચા ભોગ મુધીમાં એકેલા ધાન્યની પેઠે અઃચિ થવી તેને વૈરાગ્ય કહે છે. શમ (મનનો નિગ્રહ), દમ (ઈદ્રિયોનો બાહારનો નિગ્રહ), તિતિક્ષા (સુખ દુઃખાદિનો સમાનપણે સહનતા), શ્રદ્ધા (ગુરૂ અને વેદ વચન ઉપર વિશ્વાસ કે પૂજ્ય ભાવ), સમાધાન (ચિત્તની એકાગ્રતા). ઉપરતિ (સંસારના વિષયોથી વિરામી જવું), એ છ સાધનને શમાદિષ્ટસંપત્તિ કહે છે. મારો મોક્ષ થાઓ, એવી ઈચ્છાને મુમુક્ષુતા કહે છે. એવા ચાર સાધનવાળો મનુષ્ય બ્રહ્મવિદ્યાનો અધિકારી થાય છે. જેનામાં એ સાધનો નથી તે બ્રહ્મવિદ્યાની વાત સાંભળે અથવા તેના અંથો વાંચે, તથાપિ તેને તે જરાજર સમજાતી નથી. ૬. તેની સત્તાવાળું—તે બ્રહ્મની સત્તાવાળું.

શૂન્ય જેવું થઇ રહેશે જાણ રે;		
પણ મારું કહ્યું કરે જો પ્રમાણ રે.	માને૦	૮
નિકર તું તે તારી જાણે વાત રે;		
મારું કહેવું ભેળવીશ નહિ રજ પ્રાત રે.	માને૦	૯
દૃઢપણે માનીશ જ્યારે સાચું રે;		
ત્યારે તો ધીર સદ્ગુરુ કહે અમે સાચું રે.	માને૦	૧૦

૫૬ ૨૨ મું.

વિચારી જો તું અંતર તારે રે;		
અવિદ્યાનું કંઈક કહેવું છે મારે રે.	ટેક.	૧
એનું સ્વરૂપ કહેવાયે ને સાર રે;		
તે તો મિથ્યા રૂપ છે આ સંસાર રે.	વિચારી૦	૨
તેનું કારણ કહું તું ને ભાઈ રે;		
કરી લે સાચેસાચી તું કમાઈ રે.	વિચારી૦	૩
અવિદ્યાને જોવામાં આવેછે જ્યારે રે;		
તે તો નષ્ટ થઈ જાય છે ત્યારે રે.	વિચારી૦	૪
અથવા પાછી દેખાતી નથી નિર્વાણ રે;		
તેનાં સાંભળ્ય કહું છું પ્રમાણ રે.	વિચારી૦	૫
જોઈતી ચીજ જોવામાં આવે નહ રે;		
તેની ભાળ શી રીતે લાગે કહે એહ રે.	વિચારી૦	૬
કરે ઘણું ઘણું પ્રયત્ન તું ધાઈ રે;		
મરીચિકાજળ કરે આવશે ભાઈ રે?	વિચારી૦	૭

૮ શૂન્ય જેવું ધ૦—(જો બ્રહ્મસત્તા ઉપાડી લેવામાં આવે તો).

૪ નષ્ટ થઈ જાય છે—દેખાતી નથી (અસત્ રૂપ હોવાથી).

૭ અવિદ્યાને જોવા જતાં તે નાશ થઈ જાય છે અને ફરીને કદી દેખાતી નથી તે દૃષ્ટાંતથી સિદ્ધ કરે છે: મરીચિકાજળ ધ૦— મરીચિકાજળ

આકાશકૂલ આવ્યું કોઇને હાથ રે ?
 મળ્યો કોઇને ગંધર્વ નગરનો સાથ રે ? વિચારી૦ ૮
 સસલાનાં શિંગડાં જોને તપાસી રે;
 મિથ્યાપણાની પ્રતીતિ છે ખાસી રે. વિચારી૦ ૯
 ધીર જોવી જોવી સમજણુ જો ધારે રે;
 તો તો કોક વંઠેલાને વારે રે. વિચારી૦ ૧૦

૫૬ ૨૩ શ્રું.

હવે ભુક્તિ જાણાવું તુંને જોક રે;
 તેના કરી જોજે તું વારૂ વિવેક રે. ટેક. ૧
 જગત અસત છતાં લાગે સત રે;
 જોવી થઇ ગઇ ત્યાહી કયમ મત રે ? હવે૦ ૨
 મિથ્યાભૂત અજ્ઞાનથી જોમ થાય રે;
 જગતફેરી સત્યતા જાણાય રે. હવે૦ ૩
 જો ગુરૂ મળે ન કરે જ્ઞાન રે;
 તો તો ખરી વસ્તુનું થાય તુંને લાન રે. હવે૦ ૪
 તુંને જાતે જાણાઇ જાયે સર્વ રે;
 પેરે પારખી કાઢે તું ગુણહીન ગર્વ રે. હવે૦ ૫
 પછે તારો ભ્રમ ભાગી જાય ભાઇ રે;
 સાચો જાણી જાય તું તો જદુરાઇ રે. હવે૦ ૬
 ઘણામાં ઘણી રીતે અવિદ્યા જોડ રે;
 અસત સ્વરૂપો છે નિઃસંદેહ રે. હવે૦ ૭

(ઝાંઝવાનું પાણી) જો તપાસીને જોવા જઇએ તો તે નાશ થઇ જાય છે અને
 એક વાર એ ઝાંઝવાનું પાણી સમજાયું એટલે ફરી તેને વિષે પાણીની બુદ્ધિ
 થતી નથી. ૮ બીજાં ઉદાહરણ: આકાશકૂલ ધન.

તેનું કારણ છે આણું ભાઈ રે;	
સત્ આત્માની સાહી એણે સગાઈ રે.	હવે ૦ ૮
તેથી જીવ લિંગ શરીરાદિક બાણ રે;	
કલ્પના કલ્પવામાં આવી પ્રમાણ રે.	હવે ૦ ૯
અવિધામાં છે એટલું બાણવા જેવું રે;	
ધીર વીરને નથી કાંઈ લેવું દેવું રે.	હવે ૦ ૧૦

૫૬ ૨૪ શ્લોક.

જાણાવું જીવ ચૈતન્યકેરી હું વાત રે;	
એ ઉપદેશ રાતે માનજે તું પ્રખ્યાત રે.	ટેક. ૧
જ્યારે પંચીકરણાત્મક દહકેરી રે;	
કલ્પના સાચી માને છે તું ઘણેરી રે.	જાણાવું ૦ ૨
ત્યારે તે દહમાં ઉદય પામેલાં જહ રે;	
ઈંદ્રિયાતણાં દારો દખાય છે તેહ રે.	જાણાવું ૦ ૩
અને વળી તન્માત્રાઓમાંથી ઉપજેલાં સાર રે;	
બાહેરનાં પંચભૂતો અવિધાર રે.	જાણાવું ૦ ૪

૮ અવિધા અસત્ છતાં સત્ રૂપે ભાસગાન કેમ થાય છે ? સત્
ઈ૦—સત્ આત્માની સાથે એ સંબંધવાળી છે ગાટે.

૨ પંચીકરણાત્મકદેહ—આદ્યશાદિ પંચ ભૂતગાંથી અંશ વિભાગે
કરીને થયેલો દેહ. કલ્પના—એ દેહ અવિધાને વિષે કલ્પિત અકલ્પ્યારના
સત્તાદિ ત્રણ ગુણોવડે કલ્પાયેલો છે, એવી કલ્પના. ૩ ઈંદ્રિયો—ગ્રાન્થ, ત્વક્,
ચક્ષુ, નિહવા, પ્રાણ.

૪ તન્માત્રાઓ—શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ. (ઈંદ્રિયોના અનુક્રમે
તેમની આ તન્માત્રાઓ જાણવી). બાહેરનાં પંચ ભૂતો—આદ્યશ, વાયુ,
આગ્નિ, જળ, પૃથ્વી.

એ શું સ્વરૂપથી છે ભિન્ન રે;
 નથી હું કહું છું તારે ન થવું દીન રે. જાણાવું ૦ ૫
 તોપણ તું ને જાણાશે જોનાર રે;
 ભિન્ન જેવાં એ તો નિરધાર રે. જાણાવું ૦ ૬
 એને માટે જોને તું વિચારી રે;
 એક અંકુરને કરમાં ધારી રે. જાણાવું ૦ ૭
 તેમાંથી શાખાઓ થાય છે અનેક રે;
 તેમ ચૈતન્યવડે કરચ કદપનાનો વિવેક રે. જાણાવું ૦ ૮
 એટલે આ સર્વ પ્રજાંડ જાણાશે તેનાથી થયું રે;
 તારું ભ્રમપણું નાશી કું ન ગયું રે. જાણાવું ૦ ૯
 ધીર ધણીની સમજ ધરચ ચતે રે;
 તેમાં તો તારે તરી જવાનું છે અંતે રે. જાણાવું ૦ ૧૦

પદ રૂપ શું.

એટલું તું મનથી વિચારે રે;
 ત્યાર પછે તારે સમજવું તું શું ધારે રે. ટેક. ૧
 ઇંદ્રિય મન અને પ્રાણાદિક જેહ રે
 એ તો માંહના પદાર્થ માન્યા છે નિઃસંદેહ રે. એટલું ૦ ૨

૫ સ્વરૂપથી—પોતાના દેહથી. ૬ તોપણ ૪૦—તોપણ હે જોનાર !
 તને એ ભિન્ન જાણાશે. ૭ એક છતાં જૂદાં કેમ જણાય છે તે અંકુર અને
 શાખાઓના દૃષ્ટાંતથી સમજાવે છે. એક ૪૦.

૮ તેમ ૪૦—તેમજ એક ચૈતન્યરૂપી અંકુરમાંથી જગતરૂપ અનેક
 શાખાઓ થઈ છે.

૨ પ્રાણાદિક—પ્રાણ, અપાન, ઉદાન, સમાન, વ્યાન, એ પાંચ; અને
 નાગ, કૂર્મ, કૃકલ, દેવદત્ત, અને ધનંજય, એ પાંચ; એમ બન્ને મળીને દશ.
 માંહના—શરીરમાંના.

ઘટાદિક બાકી રહ્યા હવે જેહ રે;	
તે બાહારના પદાર્થ નથી સંદેહ રે.	એટલું ૦ ૩
એવા નિશ્ચયને ક્રમાયતો જે જીવ રે;	
જે વીસરી ગયેલો સ્વરૂપી શિવ રે.	એટલું ૦ ૪
પછે વાસનાઓને ગ્રહણ કરે જે મકારે રે;	
તે વાસનાને તે દહ કરવાનું ધારે રે.	એટલું ૦ ૫
એમ દહમાં દહ કરી મૂકે રે;	
પછે કોનો ચૂકવ્યો નવ ચૂકે રે.	એટલું ૦ ૬
વિષયાદિક સંયોગગી થતું જે સુખ રે;	
તે આત્માનંદવાળું જોગી કહે સુખ રે.	એટલું ૦ ૭
તોય જીવ તેને બાહારની વસ્તુ સાથે રે;	
ઉત્પન્ન થતું માને છે મખ્યાતે રે.	એટલું ૦ ૮
એમ એ માની બેસે છે સાર રે;	

૩ ઘટાદિક પદાર્થો બાહારના છે એમાં સંદેહ નથી, એવો અન્વય. ૫ વાસનાઓ— (વિષયની). ૭ વિષયાદિક ૬૦— રૂપાદિક વિષયથી જે સુખ થાય છે તે રૂપ વગેરે વિષયોમાં નથી, પણ આત્માને વિષે છે. કેમકે જો રૂપમાં રૂપ રહ્યું હોત તો તે સહ કોઈને સદાકાળ એક સરખું સુખકારક હોતું જોઈએ. પણ તેમ નથી; એક વિષયનું સુખ અમુક મનુષ્યને અમુક સમયેજ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેજ વિષય તેજ મનુષ્યને બીજી ક્ષણે ઓછો સુખકારક થાય છે. માટે ખરું જોતાં એમ છે કે વિષયના સમાગમથી મનુષ્યનું મન જે ક્ષણે સ્થિર થાય છે તે ક્ષણે તેમાં આત્મા, જે સુખરૂપ છે, તેનું પ્રતિબિંબ પૂર્ણપણે ભાસે છે તેથી મનુષ્યને એવો અનુભવ થાય છે કે મને અમુક વિષયના યોગથી સુખ મળ્યું છે; કેમકે તેનું ખરું કારણ તે જાણતો નથી. આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે જો મન સદૈવ સ્થિર રહે તો તેને સદૈવ સુખનો અનુભવ થાય. વિષયસમાગમ માત્ર ક્ષણવાર મનને સ્થિર કરે છે, માટે વિષયસમાગમનું સુખ ક્ષણિક છે.

પછે તુંને ખવડાવે છે ઘણેશે માર રે. એટલું ૦ ૯
 ધીર સદ્ગુરૂથી સમજી બીજું રે;
 જોળખીશ વસ્તુ છે શુંયની શુંય રે. એટલું ૦ ૧૦

૬૬ રૂઢ મું.

હવે બેપણું જાણાય કેવી પેર રે;
 તે હું શીખવી દઉં બેઠાં તને ઘેર રે. ટેક. ૧
 વરશ્યો મેહ તો મૂશળધાર રે;
 ત્યારે પેહું ઝાડમાં પાણી તે વાર રે. હવે ૦ ૨
 પછે તેને પત્ર પુષ્પાદિની વિચિત્રતા લાગી રે;
 તે જળને ઉદયતા એવી જાગી રે. હવે ૦ ૩
 એટલે એક રૂપ જળ હતું તે જાણ રે;
 તોય બેપણું ધારણ કરનારું થયું નિર્વાણ રે. હવે ૦ ૪
 તેણી પેર હવે તું કરજે વિચાર રે;
 સમજાવી દઉં છું સાચો સાર રે. હવે ૦ ૫
 તારા સ્વરૂપનો સત્તા રૂપિયો જે રસ રે;
 ઘટ પટ ભીંત આદિ રૂપ રસળસ રે. હવે ૦ ૬
 એમની વિચિત્રતાથી ઉદય પામી તેહ રે;
 એક છતાં બે જોડું જાણાયે એહ રે. હવે ૦ ૭
 એમ બેપણાનું રૂપ ધારણ કરે જાણ રે;
 પછે તે કરવા માંડે કારમી હાણ રે. હવે ૦ ૮

૬ સત્તા રૂપિયો—હોવાપણા રૂપી—આત્મા રૂપી. જેમ ઝાડ એક છતાં તેમાં જળ મળવાથી પત્ર પુષ્પાદિક વિચિત્રતા થઇને બેપણું (અર્થાત્ અનેકપણું) બાસે છે, તેમ માયા એક છતાં તેમાં આત્મારૂપી રસ પડવાથી તે ઘટ, પટ, ભીંત, આદિક અનેકપણે બાસે છે.

ક્રોધ ન મળે ચેતાવણહાર રે;
ત્યારે તો ખાય પછે બેઠો બેઠો માર રે. હવે ૦ ૯
ધીર ક્રોધ સદ્ગુરૂ મળી ને આવે રે;
તો તો તેને હેલામાં બેઠે બતાવે રે. હવે ૦ ૧૦

૫૬ ૨૭ મું.

બ્રહ્મે બેપાણું સંપાણું છે કેઈ પેર રે;
તે હું તું ને જાણાવી દઉં કરી મે'ર રે. ટેક. ૧
એ સ્વયંની સ્વય કલ્પનામાં કર્યું સમજવું રે;
મારું કે'વું માનીશ નવ તું નવું રે. બ્રહ્મે ૦ ૨
ને તું વાદળનો કરીને વિચાર રે;
ઉનાળામાં સૂર્યરૂપે થઈ રહે સાર રે. " ૩
આવે વર્ષાદના દિવસ જે વાર રે;
ત્યારે મેઘરૂપ ધારે નિર્ધાર રે. " ૪
ત્યાર પૂઠે જળરૂપ ધારણ કરી સાર રે;
તે તો પેશી જાયે પૃથ્વી મોઝાર રે. " ૫
પછે અંકુરાદિકનું થઈ રહે રૂપ રે;
એવું એવું સ્વરૂપ છે અનુપ રે. " ૬
તેની પેરે કરચ આત્માનો વિચાર રે;
કાળકેરા ભેદને ચિત્તમાં ધારચ રે. " ૭

૧ બેપાણું—દ્વૈત (અર્થાત્ અનેકપણું). ૨ સ્વયંની ઇ—એ બેપાણું
પોતે પોતાની કલ્પનામાં કર્યું છે એમ સમજવું.

૩ દૃષ્ટાંત આપે છે: વાદળનો ઇ. ૭ સિદ્ધાંત કહે છે: તેની પેરે ઇ—
તેની પેઠે આત્મા પણ જે જે પદાર્થને જુએ છે—ધારે છે, તે તે પદાર્થરૂપ
થઈ જાય છે.

જાને લીધે જે જે પદાર્થ એ નિરખે રે;
 તે તે રૂપ થઇ જાય ન હરખે રે. પ્રલે. ૮
 એવા એવા કરી જો વિચાર રે;
 લાઘે ગુરુગમ તો પામીશ પાર રે. " ૯
 આત્મખોધની વાતો છે અથાગ રે;
 ધિંગડમલ ધીરનો ખીલવ્યો જોણે બાગ રે. " ૧૦

જ્ઞાનકંકો.

કાફી ૧ લી.

કક્કા કારમી કાયા રે, ગુરુપરતાપે મળી;
 પૂર્વનાં તુજ પ્રુણે રે, ભાગ્ય તારા માંહી ભળી. ટેક. ૧
 ભાગ્ય તારું ભાઈ શુરે વખાણું, ગુરુ મળ્યા ગુણવાન;
 ગરવા ગુરુ જોવિંદ જેવા, જોણે વેદશાસ્ત્રનું માન,
 જ્ઞાનમાં સંપૂરણ રે, જોઈ મારી તૃણા ટળી. કક્કા. ૨
 આનંદ રૂપ અવિનાશી પોતે, અખિલ પ્રલોડના ભૂપ;
 મન વાણી જેનો પાર ન પામે, એવા ગુરુમાં થયો તદ્રૂપ,
 સ્વરૂપ ત્યારે દાખ્યું રે, સેવા સાચી તારી કળી. કક્કા. ૩
 મનુષ્ય દહ મોંઘો મોંઘા મળિયો, ઠંકાચો હતો ધૂળમાંય;
 સદ્ગુરુ ઝવેરીને તે જડિયો, તારું પારખું કીધું ત્યાંય,
 જ્યાંય આપ દીધો રે, જ્યોતિ રહી જળહળી. કક્કા. ૪
 કોડીના હતો તે લાખનો કરિયો, એ ગુરુજનો પરતાપ;
 આપ સમાન કર્યો અઘ ટાળી, કોણ ભૂલે એ ગુરુજનો જાપ !

લાપ ગયા ધીરા રે, કક્કા કાય શાતા વળી.

કક્કા૦ ૫

કાફી ૨ જી.

ખખખા ખાઈ લાગે રે, ખઈ કહેતાં તુજને;

પાર નહિ પામું રે, જાણ્યા વિના જે છે કને.

ટેક. ૧

કનેના જાણે કારજ થાશે, દૂરનો જાણતાં થાશે દુઃખ;

મુખ સમજી તું દૂર દાડીશ પણ, આખર રહેશે અસુખ,

ભૂખ નવ ભાગે રે, ભટકે ભવકેરે વને.

ખખખા૦ ૨

કેડમાં બાળક હોય તથાપિ, જોણે શરીમાં કૂવડનાર;

ડ્યાંથી એ બાળ એને જડવાનું, ભાધ તેના કરે વિચાર,

પાસેના છે પાસે રે, વિચારીને જુઓ મને.

ખખખા૦ ૩

મૂરખ હોય તે વિચાર કરે નહિ, ધાય આમ ન તેમ;

અમૂલક હીરો હાથે ચઢ્યો હોય, અજ્ઞાનીને જેમ,

કેમ તે વઢાવે રે, ધ્યાન ધરે ડ્યાંથી ધને.

ખખખા૦ ૪

સક્કરખોરને સાકર ભાવે, ગધાને કૂડા કૂશકા સાર;

તેમ જ્ઞાનીને અદ્વૈત છે સાકર, અજ્ઞાનીને રહે અંધકાર,

ધીર કાર જાશે રે, ખખખા ખઈ ભાખું તને.

ખખખા૦ ૫

કાફી ૩ જી.

ગગગા ગર્વને તજીને રે, જ્ઞાની તારે થાવું;

૫ અર્થ—પાપ. ગુરૂચક્રી તને જ્ઞાન થશે માટે ગુરૂને બજ, એ આ કાફીનું તાત્પર્ય છે.

૧ જે છે કને—જે સદા પાસે છે—આત્મા. ૫ કાર—કારવા—વિકાર. આત્મા સર્વત્ર છે માટે તેને સદા પ્રાપ્ત માની તૃપ્ત રહેવું, એ આ કાફીનું તાત્પર્ય છે.

અહંકાર રોગ ઉપર રે, આખધ રૂડું ખાવું. ટેક. ૧

અસાધ્ય રોગ એ વ્યાપી ગયો છે, સદ્ગુરુ વૈદન ગોતો સાર;

વગર પૈસે દવા દાડ આપે, તારા રોગનો પામી પાર,

વાર નવ લાગે રે, એવા વૈદ્યેર જાવું. ગગ્ગા ૦ ૨

અહંકાર વાઘ વકરાઈ ગયો છે, તે કાથી વશ નવ થાય;

જ્ઞાની ધ્યાની પંડિત પૂરા, જે આવે તેને વિહારી ખાય,

હાય ! એ મસ્તાનો રે, તેના સામું ધાવું. ગગ્ગા ૦ ૩

સનમુખ થાવું સાધન રાખી, શિકારીનું કરવા કામ;

દાવ આવ્યેથી ચોટ લગાવી, મૂકાવવી સહુ મામ,

હામ એવી ધરવી રે, (જે) શીખ મુજ મન લાવું. ગગ્ગા ૦ ૪

શીખામણ એ મારી ઉર ધારી, તજ્ય તન મનથી ગુમાન;

માન અપમાન સમાન ગણી, નત્રતાનું ધરવું તાન,

ગાન ધીર ધણીનું રે, ગગ્ગા નિશ્ચિન ગાવું. ગગ્ગા ૦ ૫

કાફી ૪ થી.

ઘઘઘા ઘટ તારો રે, મિથ્યા મારો મારો કહે;

મળમૂત્રે ભરેલો રે, તેમાં મોહ ધારી રહે. ટેક. ૧

ઘડીમાંહે પુષ્ટ એ થાયે, ઘડીમાં દૂષણો જાણ;

ઘડીમાં એને ટાઢ જહુ વાચે, ઘડીમાં તાપ પ્રમાણ,

ઘડીમાં ઘવાયજ રે, ઘડીમાંહે અગનિ દહે. ઘઘઘા ૦ ૨

ઘડીમાં તીર લાગતું તાતું, ઘડીમાં લાગે તરવાર;

૨ અસાધ્ય—ન મટે એવો. અહંકાર એજ અજ્ઞાનનું કારણ છે એમ જાણી, તેને તજવાનો આદર કરવો, એ આ કાફીનું તાત્પર્ય છે. ૧ ઘટ—(દેહરૂપી).

ઘડીમાં રૂપ કરૂપ થઇ જતો, તેને મારો મારો કહે ગમાર,
 નથી થવાનો તારો રે, સત્ય વાણુ તું તો લહે. ઘઘ્ઘા૦ ૩
 ચૌપનમાં તું એમ જાણે છે, નથી આવવાની ઊની આંચ;
 અનર અમર એ દહને સમજ, નાખ્યો પાપની ગાદી ધાંચ,
 ઘડપણમાં થયો ઘેલો રે, સમજ વેહેતે પૂરે વહે. ઘઘ્ઘા૦ ૪
 જીવાનીમાં દહકેરી પ્રીતિ તજ્ય, કરચ સદ્ગુરુનો સંગ;
 મિથ્યા દહનો મમત મૂકાવી, લગાડે આત્મારામશુ રંગ,
 ધીર દંગ થાયે રે, ઘઘ્ઘા ઘટ જ્ઞાન ગ્રહે. ઘઘ્ઘા૦ ૫

કાફી ૫ મી.

નન્ના નથી તારી રે, નારી મારી મારી કરે;
 અંતે દુઃખ દનારી રે, મોહકેરી જાળ ખરે. ટેક. ૧
 કામઠાકેરી પૂતળી બનાવી, ઉપર કાગળ મઢિયો સાર;
 શોભીતીને સુંદર કીધી, બાળકનું મન હરનાર,
 તાર બાંધી નચાવે રે, તેણે ગાંડું ઘેલું ફરે. નન્ના૦ ૨
 તેમ હાડ માંસની નારી પૂતળી, ઉપર મઢિયું ચર્મ;
 શોભીતી ને સુંદર દીઠી, અજ્ઞાની મોહ્યો માની મર્મ,
 ધર્મ જેણે ખેંચો રે, તે તો કહો ક્યાંથી તરે? નન્ના૦ ૩
 કામણુગારી કામણુ કરતી, મારતી મોહનાં બાણુ;
 મૂરખ એમાં મોહી રહ્યો તું, માને હીરાની ખાણુ,
 હાણુ અંતે થાશે રે, મિથ્યા નારીને તું વરે. નન્ના૦ ૪
 નારી તણને નટવરવરનો, કરચ તું સંગ આ વાર;

૫ ઘટ—ઘટમાં (મનમાં). દેહ વિકારવંત અને બ્યારે ત્યારે નાશ પામવાનો છે એમ જાણી દેહ ઉપરની પ્રીતી તણ દેવી, એ આ કાફીનું તાત્પર્ય છે.

સંદુર સાન ઘતાવે સારી, પામે ભવજળનો પાર,
ધીરે ધરી ધારણ રે, તજી નજા નારી ખરે. નન્ના૦ ૫

કાફી ૬ ઠા.

ચર્યા ચિત્ત તારું રે, ચંચળ અતિ લહેવાયે;
ચિંતા તુંજને કરવું રે, તૃણામાં તાણી જાય. ટેક. ૧
તૃણાકેરો સમુદ્ર ભરિયો, પાર ન પામે કોય;
અનેક તરંગ એમાં ઊઠે એ તો, ચિત્તની ચપળતા હોય,
વિરલા એવા કોકજ રે, સ્થિર કરવા ચા'યે. ચર્યા૦ ૨
ચિત્તરૂપી પિશાચ છે મોટો, વશ કદી નવ થાય;
વશ કરવાનાં સાધન જે જે કરું, તે સહુ મિથ્યા જાય,
એવો એ છે પાપી રે, વજ્રથી કઠાણ કાયે. ચર્યા૦ ૩
જો ચિત્ત તારું સ્થિર થાયે તો, સારે સઘળો અર્થ;
માનવ જન્મ સફળ થાયે તારો, નવ વાજ આવે તું વ્યર્થ,
ગર્થ મળે સાચો રે, આત્મારામ આળખાયે. ચર્યા૦ ૪
ધીર સ્થિર થાય ન એવું ચિત્ત, સ્થિર કરવું નિર્વાણ;
એની વૃત્તિ પ્રમાણે ચાલતાં, નક્કી થાશે હાણ,
માન ધીર વીરવું રે, ચર્યા ચિત્ત સ્થિર થાયે. ચર્યા૦ ૫

૫ સ્ત્રી આદિક મોહનાં સ્થાન છે માટે તેને વિષે અસારપણાનો વિચાર કરીને મોહને અને મોહનાં સ્થાનને છોડી દેવાં, એ આ કાફીનું રહસ્ય છે.

૧ ચિત્ત અસ્થિર હોય છે ત્યારે, અસ્થિર પાણીમાં જેમ લેહેરો ઉઠે છે તેમ, ચિત્તમાં તૃણાદિક વિકાર પ્રકટે છે, માટે તે ચિત્તને સ્થિર કરવું—પ્રેતાને વશ કરવું એ આત્મજ્ઞાનનું કે મોક્ષનું પરમ સાધન છે, એ આ કાફીનું તાત્પર્ય છે.

કાફી ૭ મી.

છછછ છછ કપટથી રે, દૂર સદા વસવું;
 પ્રીતિ કરવી પૂરણ રે, પ્રભુથી દૂર નવ ખસવું. ટેક. ૧
 પ્રાણજીવનમાં પ્રીતિ કરવી, જે ઘટભોંતર માંય;
 અખંડાનંદ અવિનાશી પોતે, તેની ઝાલવી બાંય,
 બાકી સહુ જૂઠું રે, સત્યથકી નવ ચસવું. છછછ ૦ ૨
 મિથ્યા વાણી મૂરખજન બોલે, તેનો ન કરવો સંગ;
 સત્યવાણી સદ્ગુણકેરી, તેણે લગાડવો રંગ,
 ઢંગ રૂડા ધારી રે, સત્ય કસોટીએ કસવું. છછછ ૦ ૩
 એકને જોઈ બીજું ભસવું, એમ અનેક શ્વાન ભસે પ્રમાણ;
 ભસે પાણ કાઢે નહિ તેવી, જાણ્ય મૂરખની વાણ,
 હાલ્યા થઈ દિલથી રે, ભાષણ એવું નવ ભસવું. છછછ ૦ ૪
 સાધુ જનની સંગત કરવી, સદ્ગુણના ધારી ચરણ;
 સાધુસંગથી ધીર ધણી રીઝે તો, પમાડે અશરણશરણ,
 મરણભય ભાગે રે, છછછ છોગાળે ધસવું. છછછ ૦ ૫

કાફી ૮ મી.

જજજ જીવાનીનું ઝાઝું રે, જ્ઞેર વ્યાપ્યું ઉરમાંહી;
 તેણે થયું અંધારું રે, અંતરમાં જ્યાંહી ત્યાંહી. ટેક. ૧
 જીવાનીમાં મદનમદિરા, પીને થયો તું મસ્ત;
 મનમાં આવે તેમ બકવા કરેછે, જગત લહે ઉદવસ્ત,

૫ અશરણશરણ—જેને કોઈ શરણે રાખનાર ન હોય તેને શરણે રાખનાર—હરિ. સત્ય બોલવાનો નિયમ રાખવાથી મન વશ થાય છે તથા સત્સંગતથી એ નિયમ દૃઢ થાય છે, માટે સત્ય તથા સત્સંગતિનો આદર કરવો. એ આ કાફીનું તાત્પર્ય છે.

સમસ્ત ધન જશો રે, રોઘશ હાય હાય કહી ! જજ્જજ ૦ ૨
 સુદર રૂપ સમારી રાખે, ઉપર ઉપરથી વેશ્યા નાર;
 તેને મૂરખ મોહિની માની, સુખ પામવા કરે વિચાર;
 એવી જીવાની તારી રે, ઠાઠમાઠે સારી સહી. જજ્જજ ૦ ૩
 ઘરની નારી ઘણી રૂપાળી, તોય મૂરખ અન્ય મન ચા'ય;
 ઘરની નારીથી સુખ નવ પામ્યો, તો અન્યથી ક્યાંથી પમાય ?
 વિચારય એવું અંતર રે, જીવાનીજશો કાલે વહી ! જજ્જજ ૦ ૪
 જીવાની વહી જશો કાલે, પસ્તાઇશ ઘણો મનમાંય;
 માટે ચેતી ચાલ્ય તું મૂરખ, દુઃખ સહુ દૂર પળાય,
 ધીર ધારણુ ધરય ઘણીની રે, જજ્જજ જીવાનીમાં સહી. જજ્જજ ૦ ૫

કાફી ૯ મી.

ઝૂઝા ઝટપટ જવું રે, જગત છોડી તારે;
 મરવું નિશ્ચે જાણો રે, જીવવું જૂઠું ધારે. ટેક. ૬
 કાળચક્ર ફરે શિર ઉપર, લેશે પ્રાણ તારા એક વાર;
 નિરધાર તેનો નક્કી નથી લાઇ, માટે ભજ કિરતાર,
 ભય લાગી જાય રે, મરણકેરો ભારે. ઝૂઝા ૦ ૨
 વીજળીના ઝળકારા જેવું, કાળચક્ર નિરવાણ;
 ક્યારે પડે ક્યારે નાશ કરે, તેનું કોઈ ન કરે પ્રમાણ,
 માટે ચેતી ચાલો રે, તો સદ્ગુરુ ચઢે વા'રે. ઝૂઝા ૦ ૩
 કાળે મોટા છોટાને ખાધા, ખાશે તુજને નિરધાર;
 જેની મૂછોપર લીંચુ કરતાં, તેની કોઇએ ન કીધી સાર,

૨ મદનમદિરા—કામરૂપી દાર. ઉદવસ્ત—ઉજડ. જીવાનીમાં કામાદિક
 વિકારો પ્રવળ થાય છે માટે તે વખતે સાવધ થઇને મનને કબજે રાખી
 કામાદિ વિકારોને જીતવા. એ આ કાફીનો ઉપદેશ છે. ૩ વાહારે—મદદે.

વા'ર નવ કીધી રે, પત્ની પુત્ર અતિ ધ્યારે. ઝઝઝા ૦ ૪

કાળતું પ્રમાણુ નથી ધીરા, વીરા કરો વિચાર;

ઝપટ લેઇને ઝપેટી લેશે, કાળ એવો છે કરાળ,

ધીરે વશ કીધો રે, ઝઝઝા ગુરુગમ સારે. ઝઝઝા ૦ ૫

કાફી ૧૦ મી.

ટટ્ટા ટેક ધરવો રે, શ્રીહરિ નામતણો;

ટેક તારો નભાવે રે, ગુરુવર ગરવો ઘણો. ટેક. ૧

માંખ ખેસે તો નાક તું કાપે, સંસારકારજ માટે;

એવો ટેક તું રાખ્ય મલુમાં, તજ અંતરથી ઉચ્ચાટ,

ઘાટ ત્યારે જામે રે, સાચા સંતે શિખ્ય ગણ્યો. ટટ્ટા ૦ ૨

ઘડા જેટલું મસ્તક જાળે પાણુ, ચાણા જેટલું જાણો ન નાક;

હાથા જન તો એમ ભણેછે, નથી એમાં તારો વાંક,

રાંક નવ થાવું રે, સત્ય શિર સાટે ભણો. ટટ્ટા ૦ ૩

આત્મારામશુ રંગ લગાડવો, દ્વૈતભાવથી ખસવું દૂર;

એ ટેક અમારી અચળ છે ભાઈ, તે ટળે નહિ એવા અમે શૂર,

કૂર કામ કાચું રે, મલુ સાથે તદ્દૂપ બણો. ટટ્ટા ૦ ૪

સદ્ગુરુ નામની ટેક ઝાલી અમે, પામવા ભવજળ પાર;

અખંડાનંદ અવિનાશી ભેટતાં, આનંદ ઉર અપાર,

૫ ગુરુગમ ઇ—ગુરુ પાસેથી સારી ગમ પડવાથી. મરણુ જરૂર થશે, પણ તે ક્યારે થશે તેનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી માટે હમણાજ ગુરુને શરણે જવું તથા હરિ ભજવા, એ આ કાફીનો ઉપદેશ છે.

૪ દ્વૈતભાવથી—અર્થાત્ માયાના પ્રસારથી. કૂર ઇ—એ વિના ખીજ જગોએ શરાતન દાખવવું એ તો કૂર અને કાચું કામ છે. દૃઢતાપૂર્વક ટેક રાખવાથી મન છતાય છે અને ધાર્યું કામ પાર પાડી શકાય છે માટે તેવો ટેક મોક્ષ મેળવવાને માટે પણ રાખવો, એ આ કાફીનો ઉપદેશ છે.

ધીરે રૂડો ધાર્યો રે, ટકા ટેક ભક્તિતણો.

ટકા૦ ૫

કાફી ૧૧ મી.

ઠકા ઠાવકું કરવા રે, ઠાઠ તો ઠીક મચાવ્યો;

(સંત)ઠોકી ઠોકી કહેતા રે, તે નાદ ઉર નવ આવ્યો.

ટેક. ૧

ઠીકઠીક તો લાગે સારું, ઝાઠીક દુખી અફળાય;

હાથવરાળ કરે મનમાની, તેમાં તારું ધાર્યું નવ થાય,

ભૂલે ભવ આવી રે, ભક્તપણે નવ ભાવ્યો.

ઠકા૦ ૨

ઠાઠમાઠ કરી ઠીક ફર્યો તું, ઠઠાખાજી ખેલ્યો અનેક;

પાજી હતો પણ ગાજી તું કહેતો, વિસરી તન મનથી વિવેક,

ઠરવાનો નથી ઠામે રે, કહેને સાથે શું લાવ્યો.

ઠકા૦ ૩

જેવો આવ્યો તેવો તું તો જવાનો, કોડી નહિ આવે સાથ;

સર્વે તારું ઉતારીને લેશે, દયાવી દાખશે હાથ,

ઠાઠ રહેશે ઠાલા રે, મિથ્યા મોટો કહાવ્યો.

ઠકા૦ ૪

તારું તને કાંઈ નવ સમજાયે, તો જ્ઞેઘ કોકતું કરજે વિચાર;

જાવાનું તે તો જાવાનું નિશ્ચે, ભાગી નાખશે જમડા ભાર,

ધીર ઠાઠ ઠાવકો રે, ઠઠાને જશે નહિ ભાવ્યો.

ઠકા૦ ૫

કાફી ૧૨ મી.

ડહ્ડા ડોંગે શું ડહાપણુ રે, ડાહ્યો ડાહ્યો થઈ આવ્યે;

ડાહ્યા હૂલ્યા કેટલા રે, તે તું જ્ઞેઘ નવ લાગ્યે.

ટેક. ૧

૨ ભૂલે ધ૦—તું ભવમાં આવીને ભૂલે છે. શી રીતે ભૂલે છે તે કહે છે:
ભક્તપણે ધ૦—તું ભક્તપણે કોઈને ભાવ્યો નહિ.

૪ દયાવી ધ૦—સારી રીતે દયાવીને—ભીડમાં રાખીને હાથને દયા-
વશે (ચિતા ઉપર).

હહાપણના દરિયાવ હતા તે, હૂખી ગયા દુનિયાની માંય;
 હહાપણ તેનું કાંઈ કામ ન આવ્યું, જમડાએ ગાલ્યા જ્યાંય,
 દિદારકેરું હહાપણ રે, જાણુ તે તો રાજે. ૬૬૧૦ ૨

હાલ્યા થઈ હહાપણ એવું કીધું, કઠાવ્યું ઘણાનું નસંતાન;
 મોટી મોટી મહિલાકેરાં તો, મૂકાવિયાં મૂર્ખ ! માન,
 હહાપણ દૂલ્યું તારું રે, ન બાંધી પુણ્યની પાને. ૬૬૧૦ ૩

નહિ હાલ્યા તે પણ મરવાના, હાલ્યા અમર નથી કોઈ જાણુ;
 તો હહાપણમાં શે ડોલો ભાઈ, કંઈક પ્રીછી જુઓ પ્રમાણ,
 લા'ણુ નથી લેવું રે, વગોવાઈ આવો વાજે. ૬૬૧૦ ૪

અહીં તો હહાપણ તારું ચાલશે, તહીં નભશે નહિ તલભાર;
 હું હાલો હતો માટે મૂકજે મુજને, તે તો જમડા ન માને લગાર,
 ધીર હૂખી જશો રે, ૬૬૧ હહાપણ દાજે. ૬૬૧૦ ૫

કાફી ૧૩ મી.

હૈં હોંગ મચાવી રે, ખેઠો આ શો ભાઈ !
 હીલ નવ કરશે રે, કોપે જ્યારે જમરાઈ. ટેક. ૧

હોંગીને તો હખૂડશે પેહિલાં, કહેશે કૃત્ય તારાં જાણાવ્ય;
 તેને લેખું તમે કેઈપેર દેશો, કહેશે ગુણુ અવગુણુ ગાણાવ્ય,
 હોંગ નથી ગુણુમાં રે, મરજે જોઈ થાઈ. ૬૬૧૦ ૨

હોંગ કરતાં લાગશે તને સાદું, સોંગ પાલટીશ અનેક;

૨ દિદારકેરું ૬૦—જે આત્મસ્વરૂપનો દિદાર કરવાતું (દર્શન કરવા-
 તું) હહાપણ કરે તેજ રાજે—શોભે છે. દાજે—બજે. સંસારવ્યવહારમાં
 કુશળતા, એજ ખરી કુશળતા નથી, કેમકે એથી અમુકતું આત્મતિષ્ઠિત
 થતું નથી; પણ મોક્ષ મેળવવામાં કુશળતા એજ ખરી કુશળતા છે, એ
 આ પ્રકીર્તનું તાત્પર્ય છે. ૨ હખૂડશે—ટીપશે—મારશે, કે હાંકી દેશે.
 હોંગ ૬૦—હોંગની ગણના કાંઈ ગુણુમાં થતી નથી.

ભાળી દુનિયા તો ઘણી ઠગાશે, વિવેકી જન કરશે વિવેક,
માર ખાઇશ મેલા રે, તર તું ગોવિંદ ગાઇ. ઢઢ૧૦ ૩

ઢોંગ કરી ધન જે તેં મેળવિયું, તે આવે ન તારે કાળ,
મરતી વખત સર્વે તું ને સાલે, તારું કૃત્ય કહેતાં આવે તને લાજ,
ન કર એવું કારજ રે, ગુરૂચરણ લે સાધ. ઢઢ૧૦ ૪

ગુરૂકનેથી જ્ઞાન પામે તો, ઢોંગ કરીશ નવ તુંય;
ઢોંગ કરીશ તો ઢેપાની પેરે, અફળાઇ મરીશ કહું હુંય,
ધીરે તો ઢોંગ તન્નિયો રે, ઢઢ૧ ઢીલી કમાઇ. ઢઢ૧૦ ૫

કાફી ૧૪ મી.

રેણાનો રણકારો રે, બોલતાં તો બાધ કરે;
તાણી જીઓ પાંખિયાં રે, ત્રણ થાય ત્યારે તરે. ટેક. ૧
એવો રેણો શીખી રણ જીતું, રાઢય કરવી અનેક;
જ્યમ ત્યમ તો કાઢી નવ શકતો, ખવરાવી માર મૂકાવે ટેક,
ભેખ લખવે રે, ધ્યાન એનું કોણ ધરે. રેણાનો ૨

૩ સોંગ-વેપ. પાલટીશ-ફેરફાર કરીશ. વિવેકકરશે-ખરૂં ખોટું પારખી
કાઢશે. ૫ ઢીલી ઇ—કેમકે ઢોંગની કમાઇ ઢીલી છે—મજબૂત નથી—
અસ્થિર છે. દંભ તજવો, એવો આ કાફીમાં ઉપદેશ છે.

૨ રેણાનો ઇ—‘ણ’ અક્ષરને ધીરાએ લોકો બોલે છે તે પ્રમાણે
‘ રેણો ’ કહ્યો છે. એ અક્ષર શબ્દમાં આદિ હોતો નથી, અને જે માગધી
આદિ ભાષામાં કદાચ આદિ ણકાર આવે છે તો તેનો ઉચ્ચાર સેહેલાઇથી
થતો નથી માટે ધીરે કહે છે કે, ણ અક્ષર રણકાર જેવા અવાજવાળો
છે તથા તે બોલતાં બાધ કરે છે. તે લખવામાં પણ ત્રણ પાંખાં કરવાં પડે
છે. અર્થાત્ ત્રણ પાંખાં મળીને એક ‘ણ’ અક્ષર થાય છે. એ ઉપરથી
એમ સૂચવ્યું છે કે જીવ, ઇશ્વર, માયા, એ ત્રણ જૂદાં છતાં એક અક્ષરનાં

વેરાગીઆ તો વાંકડાં એવાં, તિલક તાણેછે ભાળ;
 રેણાની તો રાઢચમાં રહેતા, જેનું જોઈ શીખે નાનાં બાળ,
 અધ્યારૂ તો કહેતા રે, વેરાગીનું તિલક કરે. રેણાનો ૩
 રેણાએ એમ રંગે લગાડ્યા, વેરાગીને વંઠાવી;
 શીખનારને ઘણા શરમાવ્યા, રેણાએ રાઢચ મચાવી,
 સદ્ગુરૂ મળે ત્યારે રે, રેણા શીખી ઠામે ઠરે. રેણાનો ૪
 એવા સદ્ગુરૂ ક્યાં મળી આવે, શીખવે રેણાની ત્રણ પાત;
 સાચો શિષ્ય જો શીખી જાયે તો, ફરે આ ભવમાં ખેશી વિમાન,
 ધીર રેણા રંગીલો રે, રેણા તે તો રેણા ખરે. રેણાનો ૫

કાફી ૧૫ મી.

તત્તા તાણ તરણી રે, ગોઠે તુજને સારી;
 આવે તાણ તેની રે, ખેંચી ખૂડાડે ધારી. ટેક. ૧
 આ ભવજળમાં ભામિનીએ તો, ભમાવ્યા ઘણા જન;
 તાણ તનની ઝાંખી તો બતાવી, મેલાં કર્યાં ઘણાંનાં મન,
 સમજે તેને સાચું રે, ન સમજે તેને ભારી. તત્તા ૨
 એવી તાણ તારણીનાં તન કંઈ તૂટ્યાં, છૂટ્યા છેલડીના છળભેદ;
 તત્તા તેના તું વિચાર તો કરજે, હારી થાક્યા કહી કહી વેદ,
 મારે તથી કહેવાનું રે, છે અલપ મતિ મારી. તત્તા ૩
 તાજપાણુ તૂટી જ્યારે જાશે, ત્યારે પસ્તાશે તું મૂઠ;

૩૫ છે. એટલે એ ત્રણે એક છે એમ જાણવામાં આવે ત્યારેજ મનુષ્ય તરે છે—તેને મુક્તિ મળે છે. રણ જીવું—અર્થાત્ વ્યવહારમાં પ્રવૃત્ત થવું

૩ વાંકડાં એવાં—‘ણ’ના આકારનાં. અધ્યારૂ ૪૦—ખાળકને શીખવતાં અધ્યારૂ કહે છે કે વેરાગીના ટીલા જેવો ‘ણ’ કાઢ્ય. ૨ ઝાંખી બતાવી—દર્શન કરાવ્યું.

એવી તાજી ભક્તિનો ભાવ ધરીશ તો, ગતિ સમજી જઈશ તું ગૂંઢ,
ભ્રમ જશે ભાગી રે, નહિ ઘા લાગે કારી. તત્તા૦ ૪

સદ્ગુરુકેરી તાજી સેવા તું, તને દેઈ કરીશ નિર્વાણ;
તો તો તરી જઈશ આ ભવસાગર, મિથ્યા નથી મારી આ વાણ,
ધીર તરણી તાજી રે, તત્તા નથી એ તારી. તત્તા૦ ૫

કાફી ૧૬ શી.

થથ્યા થોરીવાળી રે, વાડયો વાટડીએ આવે;
કાંઠા મહાકારમા રે, વાગે તે તું નવ ભાવે. ટેક. ૧

થોર તો ફાફડાવાળા નિહાળે, કાંઠાની લાંબાઈ નવ કહેવાય;
આણી તો તેની અતિશે તીખી, તળી પડી તોયે ન સહેવાય,
લાગે જ્યારે કાંઠો રે, ત્યારે તું દુઃખી કહાવે. થથ્યા૦ ૨

થોરતાણા તે કાંઠા ત્યાં, કોહી ગયલા જોશો અપાર;
નહિ દખાય તેવા તને તો લાગે, તેના કરી જોજે કંઈક વિચાર,
જમવાની નથી થાળો રે, દખાઈ જશે ત્યાં દાવે. થથ્યા૦ ૩

તાઈ સગું કોઈ કામ નહિ આવે, દુઃખીઆરો દખશે તોય;
કઠોકઠ કાંઠા વાગશે તુજને, સમજ શીખામાણ મારી સોય,
બચીશ નહિ દુઃખથી રે, લાડ કોઈ નહિ લાવે. થથ્યા૦ ૪

સદ્ગુરુનું સ્મરણકર્તું હશે તો, તુંને મૂકાવશે તોણી વાર;
કાંઠા લાખ્યા તારા કાઠી કરીને, મારશે જમને પેંજર,
ધીર ધરચ ધ્યાનમાં રે, થથ્યા દુઃખી નવ થાવે. થથ્યા૦ ૫

૧ થથ્યા ઇ૦—સંસારનાં કાર્યો એ થોરીવાળી વાડયો છે. તથા દુઃખ, સંકટ, વિયોગ વગેરે તેના કાંઠા છે, એ તાત્પર્ય.

૨ તળી પડી—પગતું તગિયું કટણ થયું છે. સંસારના વિષયો દુઃખ-પ્રદ છે, એ આ કારીનું તાત્પર્ય છે.

કાશી ૧૭ મી.

દદા દોડી દોડીને રે, પગ ભરાશે તારા;
 દુઃખશે દિન બીજે રે, શ્રમ લાગશે અકારા. ટેક. ૧
 ધીમે ધીમે ચાલવાનું તુજને, સાંભરી આવશે સાર;
 દોડ્યાથકી દૂણું દુઃખ થાશે, કરી જો તું કાંઈક વિચાર,
 દોડ્યામાં ઘણા દૂલ્યા રે, બોધ માન્ય તું મારા. દદા૦ ૨
 જે કારજ ધીમે ધીમે તો થાય, તે દોડતાં થાય ન જાણ;
 દોડવું હોય તો દોડ્ય ગુરૂ આગે, જેથી ટળી જાય તારી હાણ,
 ખરેખરું કહું છું રે, પડશે નિકર નાધારા. દદા૦ ૩
 દોડતાં તો તુંને શ્વાસજ અટકશે, રોગ થાશે ઉત્પન્ન;
 સદ્ગુરૂ આગળ જો દોડ્યો તો, તે તર્ત ત્યાં થાશે પ્રસન્ન,
 મટાડી દશે દુઃખજ રે, ભલે ભર્યા હોય ભારા ! દદા૦ ૪
 દુનિયામાંહી દોડતો ફર્યો તો, અફળાઈશ વાર અનેક;
 કોઈ સહાય કરશે નહિ તુજને, વીસરી જઈશ વાર વિવેક,
 ધીર કામ ન આવે રે, દદા સુત કે દારા. દદા૦ ૫

કાશી ૧૮ મી.

ધણા ધણી થઈને રે, કમાયો તું શું માને;
 ગાંઠો થઈને ગવાયો રે, ગુણકાકેરે તો ગાને. ટેક. ૧
 ધણીઆપાનું તો આ ઘર મારું, જોમ કહી છાતી કૂટતો છેક;

૧ દોડી દોડીને—સંસારી જીવોમાં યત્નશીળ થઈ થઈને. ૫ દારા—સ્ત્રી. સંસારી જીવોમાં મોટા મોટા યત્ન કરવા કરતાં ગુરૂના ઉપદેશને અનુસરીને યત્ન કરવાથી કલ્યાણ છે, એ આ કાશીનું તાત્પર્ય છે.

૧ ઘર, જમીન, પુત્ર, વગેરે ઉપર જે મમતા રાખવામાં આવે છે તે કેવળ મોહમાત્ર છે માટે તેવી મમતા તણ દેવી, એ આ કાશીની મતલબ છે.

આગ લાગીને બળી ગયું ત્યારે, ધણીઆપાનો ભૂલ્યો વિવેક,
ધીરજ ગઈ તૂટી રે, રડવડતો રહ્યો રાને. ધક્કા૦ ૨

આ પુત્ર તો મારો છે પોતાનો, આ તો ભાઈતણા નિર્વાણુ;
તારો સુત જમડા લઈ આલ્યા, ગયા ઉડી પલકમાં પ્રાણુ,
હાણ થઈ હેલામાં રે, બચ્યો નવ કરચે દાને. ધક્કા૦ ૩

મેં તો જમીન સંપડાવી છે મારી, જે અક્ષય છે રહેનાર;
ઠોક હાકેમે છીનાવી લીધી તે, એમ ગયાં તારાં ઘરબાર,
કહે ધણીઆપું શેનું રે, હજી આવ્ય તું ભાને. ધક્કા૦ ૪

કોઈ ઉપર કોઈનું નથી ભાઈ, ધણીઆપું તો તલભાર;
મિથ્યા માયાની રમત છે એ તો, મારું મારું કરી ખપડાવે માર,
ધીરે ધરી ધારણ રે, ધક્કા ધરી જો ધ્યાને. ધક્કા૦ ૫

કાફી ૧૯ મી.

પરપા પુરૂષ પ્રૌઢો રે, પ્રકૃતિ તો નારી તેની;
જલે જગતની જે જે રે, ઉત્પત્તિ એ તો એની. ટેક. ૧

એના વડે સહુ વિશ્વ થયું છે, એના વડે પશુ પક્ષી જાણુ;
એના વિના આજુ કંઈ નથી ખાલી, પરખીને કરચ તું પ્રમાણુ,
ઉત્પન્ન કરવાની રે, દર્શી શક્તિ જેની. પરપા૦ ૨

તે પુરૂષને તું પ્રૌઢો નવ જાણુ, મિથ્યા માયાફોડ કરે અનેક;
પ્રકૃતિમાં પરોવાઈ ગયો, જેણે વીસરાવ્યો તારો વિવેક,
વંડી ગયો તેણે રે, ખરું કે ખોટું કહેની. પરપા૦ ૩

પ્રકૃતિનો પ્રેમ મનમાં ધરીશ તો, બૂડીશ તું નિર્ધાર;
પુરૂષને ઓળખી લેઈશ પલકમાં, તો જઈશ તરી જળ સંસાર,

છે સાચી વાત મારી રે, લે' જોટી ઉત્તર દેની. ૫૫૫૦ ૪
પુરૂષ ને પ્રકૃતિ કથું ને, ગુરુદેવ જોળખાવે સાર;
જ્યારે જાણે ત્યારે જીકર છોડે, મળે ખરેખરો આધાર,
ધીર જાણી જાય રે, ૫૫૫૧ ગતિ જળપેની. ૫૫૫૦ ૫

કાશી ૨૦ મી.

ફૂફા ફૂલાઈ મરેછે રે, ફોગટ વારંવારે;
ફજેતી વહોરી લેછે રે, જોટાને સારું તું ધારે. ટેક. ૧
હું હું કરી હું પદને વખાણે, આ તો મારા વિના નવ થાય;
અમેજ આ કારજના છું કરતા, બીજથકી કાંઈ ન જોલાય,
છે ફૂલ્ય મિથ્યા તારી રે, સમજે ન સારાસારે. ફૂફા ૨
જે જે ફૂલે તે તે સહુ કરમાયે, જઈ જોને વાડીની માંય;
તું ફૂલ્યો ક્યમ નહિ કરમાયે, કોણ સહાશે તારી બાંય,
ફજેત થઈશ ફોગટ રે, મૂકાઈશ નહિ ક્યારે. ફૂફા ૩
જ્ઞાવતાં ફેલ કરીને ફૂલાઈશ, કરમાયે ન આવે કામ;
ચીમળાઈ જઈશ ચટ લઈ મૂરખ, જોને સદ્ગુરુકેરે ધામ,
જો તરવું હોય તારે રે, બીજું નથી કાંઈ મારે. ફૂફા ૪
જે જે ફૂલ્યા તેની જોજે ફજેતી, પછે કરજે ઊભો તું વિચાર;

૪ લે' ૪૦—જો તું મારી વાતને જોટી લેહેતો હોય તો ઉત્તર આપ
અને સાચું શું તે બતાવ ?

૫ જળપેની—જળ અને પે (પય)ની—ફૂંધની. વિપયાદિકમાં પ્રવૃત્તિ થવી,
દેહાદિકમાં અહંભાવ થવો, પુત્રાદિકમાં મમતા થવી, એ વગેરે સ્વભાવિક
ધર્મો પ્રકૃતિજન્ય છે; પણ એજ પ્રકૃતિના ધર્મો મનુષ્યને સંસારમાં પુનઃ
પુનઃ જન્મ મરણ આપે છે માટે તેને મોટા પ્રયાસથી તજીને આત્માને વિશે
પોતાની એકતા કરવી એજ મુક્તિનો માર્ગ છે, એવો આ કાશીમાં ઉપદેશ છે.

મારું ખરું લાગે તો મારું માને, નીકર પામજે તેના પાર,
ધીર ફેંજેતી રે, વહેંચાશે તારી ફાળે.

ફૂંફાં ૫

કાફી ૨૧ મી.

બબ્બા ખૂરું ન કરવું રે, મારું વેણુ તું માને;

કોઇ નથી કોઇનું રે, વગોવાય શે વાને.

ટેક. ૧

ખૂરું કરનાર ખૂડી ગયા કેતા, તેનું લેખું ન હુંથી લખાય;

જમડાના માર પડયા તેને પૂરા, ધગધગતી આગે ધખાય,

વાતો કોણુ તેની રે, સાંભળવા બેસે કાને.

બબ્બા ૨

જીવતા હતા ત્યારે અહીં નિંદાયા, ખૂરાને મળ્યું ખૂરું સર્વ;

સારું તેને શમાણું નવ આવ્યું, તોય તજ્યો નવ ગર્વ,

પછે તેને શું કહેવું રે, રીઝે ગુણકાગાને.

બબ્બા ૩

ખૂરાઇ કરી ધન જે જે સ્નેહનિયું, કે રંજડયાં સગાં અનંત;

ઐડકે તો તેનું બબ્બા કર્યું છે, મરતા સુધી તો અંત,

બાકી કાંઇ રહે છે રે, તૂટ્યા કેવે તાને!

બબ્બા ૪

એવું છે માટે પિચારી તું જોજે, ખૂરાઇશુ કરજે તું ગિગાડ;

વધતામાં વધતી જશે એ તો નિશ્ચે, તલકેરો થઇ જશે પાંડ,

ધીરા નવ ફૂટે રે, બબ્બા કદી તું બા'ને.

બબ્બા ૫

કાફી ૨૨ મી.

ભલ્લા તેં તો ભૂંડું રે, કર્યું શું શું ભટકાઇ;

૫ ગર્વ તજ્યો, એ આ દારીનું તાત્પર્ય છે. ૪ અંત—ચિત્ત. તૂટ્યા

ઇ—કેવા તાનમાં તે તૂટી ગયા! અર્થાત્ તેમનું સઘળું તાન તાશ

પામ્યું. ૫ બા'ને—બાહ્યનું અતાવ્યાધી.

- તેમાંનું કંઈક દાખું રે, તપાસ્ય તારી કમાઇ. ટેક. ૧
- ભાણી ગણીને પુરાણી તું બનિયો, ભટકી કાશી ને કેદાર;
પુરાણી પુરાણી લોકે તને ભાખ્યો, પછે થયા કેવા તારા દિદાર,
લક્ષમાં તે લેજે રે, ધીરો તો બાણે ગાઇ. ભલ્લા ૦ ૨
- ભેંશ જેવા શ્રોતાને તું નિરખી, ખેઠો ભાગવત વાંચવા કાજ;
સ્વાર્થે સુલક્ષણ કાંઈ ન દેખાડ્યાં, વગોવાઈ આવ્યો તેણે વાજ,
વિચારીને જો તું રે, શેણે મરે છે ધાઇ ? ભલ્લા ૦ ૩
- સારા શ્રોતા જોઇ ભાગવત વાંચે, તો તું તારે તરે નિર્ધાર;
ભેંશ જેવા સુણી ભારે મારે તું ને, ભાગે વળી પાછો સહુ ભાર,
કૂઠાય કણલોભે રે, આપે બાજરી કો રાઇ. ભલ્લા ૦ ૪
- રાઇતણો રણકાર ભાગે તું ને, કર્ણમૂળ બળી ઘણાં જાય;
તોય તું ને સમજણુ નવ આવે, ખત્તા કરમે લખ્યા તે ખાય,
ધીર છે ભૂંડામાં ભૂંડી રે, ભલ્લા તારી ભવાઇ ! ભલ્લા ૦ ૫

કાકો રૂઝ મી.

- મમ્મા આ તો મામાના રે, મશિયાઇ આ કહાવે;
મોળાઇને મળે વહાલે રે, એકનું એક તોય ભાવે. ટેક. ૧
- સગો ભાઇ મારે કામ ન આવે, ધન્ય મશિયાઇ મારો બ્રાત;
ઘણી આણી મારી એણે તો કાઢી, તેની કેમ કરી કહું વાત;

૨ ભેંશ જેવા—અર્થાત મૂર્ખ. “ભેંશના મોઢા આગળ ભાગવત” એ કહેવત ઉલ્લેખીને. સ્વાર્થે ધૃ—તારા પોતાના સ્વાર્થ માટે તે કાંઈ સુલક્ષણ દેખાડ્યાં નહિ—સ્વાર્થના લોભમાં સુલક્ષણ તજ્યાં.

૫ રાઇતણો ધૃ—જે રાઇ તે દાનમાં લીધી હશે તેનો તિખાશ રૂપ રણકાર તને એવો લાગશે કે તારાં કર્ણમૂળ (દાનનાં મૂળિયાં) બળી જશે । —તું દુઃખી થઇશ, એ ભાવાર્થ.

મે'નતુ મહા મોઠો રે, જાવા લગી તો જાવે. મમ્મા૦ ૨

કોઈનું કારજ એ નવ કરતો, મારે કાજે પાથરે પ્રાણ;

સગો બાઈ તો વેરી છે મારો, થઈ દાણીને લેતો દાણ;

મશિયાઈ નથી તારો રે, આખર કોઈ નવ થાવે. મમ્મા૦ ૩

વાંકી વેળાએ ન વા'ર મુણે કો, સહુ સીધી વેળાના સોળતી જાણ;

વહાલા તારા સહુ વેગળા રહેશે, કરશે એકે નાખ્યાની તાણતાણ;

એ સમજશે સગાઈ રે, બાકી છે કંઈ હાવે. મમ્મા૦ ૪

મોહ મિથ્યા તને જીવતાં થાશે, માઈં મરણ સાચવશે એહ;

પણ મૂઠ દુખિયાને દુઃખ દશે, માઈં માન્ય તું નિઃસંદેહ;

ધીર તું સમરથને રે, મમ્મા મુક્તિ છે મા'વે. મમ્મા૦ ૫

કાફી ૨૪ મી.

યચ્યા યશ નથી નિશ્ચે રે, કશામાં કહું ધારી;

ગયાં બૂડી બહુ તો રે, શીખ માની લે મારી. ટેક. ૧

યશ કમાવા માટે અફળાયાં, અવનિમાં નરનાર;

યશ ન મળ્યો ને થયું અવળું અતિશે, ભાગ્યો લાખટકનો ભાર,

વિચારી જો વાતે રે, આપું તુંને સંભારી. યચ્યા૦ ૨

યશની આશાને અફળ કરી માને, તો યશ મળે તુંને અપાર;

સદ્ગુરુ સેવાનો યશ જો સાધે, તો પામે પલકમાં પાર,

કરી જોને એ તો રે, છે ખરેખરી તો ક્યારી. યચ્યા૦ ૩

સદ્ગુરુ શબ્દ સુણાવશે સહેલો, ભણાવશે શૂન્યશિખરનો લેહ;

વગર પડિતે તારી વાણીમાં મૂકે, વિધિના રચિયા ચારે વેદ,

અછેદ અભેદ થઇશ તું રે, ન જાણું જૂઠું ઉચ્ચારી. યચ્યા૦ ૪
અનુભવ કરી ને મારા કહ્યાનો, તેમાં લાગે કેટલી સાચી વાત,
ને જૂઠું જાણે તો તું જાણ દેજે, અદ્વિતીય અંધારી રાત,
ધીરા તજ્ય યશની રે, યચ્યા તું તો ચારી. યચ્યા૦ ૫

કાફી રજ મી.

રરરા રાણુમલ થઇને રે, રણે જાય તું આગે;
અપસરાને વરવા રે, મનમાં ઘણો અનુરાગે. ટક. ૧
નિર્ઝળ જનની નિંદા કરે તું, કહે ધિક કાયરનો અવતાર
સાચા શૂરા થાય તે તો તરતા, બીજા ભૂમિને કરતા ભાર,
એમાંનું ખરું કેટલું રે, ધીરાને તો લાગે. રરરા૦ ૨
એ શૂરાપણું ને સંતમાં ચેલે, તો મળે ન અપસરા નાર;
પણ મહામોંઘી મુક્તિ મળી જાય મોટી, પામે કરણહાર કિરતાર,
છે સાચે સાચી વાતો રે, નમ સદ્ગુર પાગે. રરરા૦ ૩
ધીરાનો ઘણી તો અઢળક ઢગશે, ત્યારે ઢળશે તારા સંતાપ;
નીકર મૂઢ ! ખાઇશ માર અતિશે, તેના જપી જોને તું જાપ,
મુક્તિ મળે મોંઘી રે, લક્ષણ રૂકાં તો લાગે. રરરા૦ ૪
ભજન રૂપી રણ રૂકું તું માને, તેમાં રાણુમલ ધિંગડ થઇ ધાય;
સાચામાં સાચું તે તો કમાયે, બીજા બૂકે ને ખતા ખાય,
ધીર ભૂલે સર્વે રે, રરરા આવે તું રાગે. રરરા૦ ૫

કાફી રક મી.

લલલા ! લક્ષણ તારાં રે, લાખો ઘણાં લહેવાયે;

હુંડીને કરે રાણી રે, કોથી નવ કહેવાયે. ટેક. ૧

રાજપુત્ર અનેક તેં રોજ્યા, લક્ષણ લખાવી લાખ;

કોળી કાછીઆના ત્યાં કરી મૂડ્યા, શુદ્ધ ભૂપતિ દે જોને સાખ,

વંશ બગાડ્યો રે, વહેતે પૂર વહેવાયે. લલ્લા ૦ ૨

કૂડું કરમ કરતાં નવ માન્યું, કોઇનું તેં લગાર;

ભારે ભારે ભારમાં ફરી ચાલ્યો, પણ અંતે જવાનો ભાર,

સાર સલક્ષણા! રે, કહે કશો કહેવાયે? લલ્લા ૦ ૩

કોળીનાળીને કંઈ સંત બનાવ્યા, મહાંતપદ અપાવ્યાં અનેક;

નીચને પદવી ઉંચી મળે જ્યારે, ત્યારે તે વીસર્ગા વિવેક,

લઢવા થયા ઊભા રે, સામું નવ રહેવાયે. લલ્લા ૦ ૪

તારી ને તેની લઢાઈઓ ચાલી, તું વગોવાયો વાટ ઘાટ;

બૂંડાં લક્ષણથી લખ્યો મૂરખ, મનમાં થયો ઉચ્ચાટ,

ધીર ધરી હોત ફડી રે, લલ્લા ! નામ કોથી લેવાયે. લલ્લા ૦ ૫

કાફી ૨૭ મી.

વળા વેરાગીને વેશે રે, મોટું પદ તું ધારે;

મહાપ્રસાદને પાવે રે, ભંડાર ભરતો ભારે. ટેક. ૧

દેવની સેવા દેખાડવા કરતો, વગાડતો ઘંટા ને અંગ;

કીર્તનિયાં કેં ગોખી રાખ્યાં તેં, ફૂટતો કડેડાટ મૃદંગ;

દંગ થાય દેખી રે, છૂટીશ અલ્યા તું ક્યારે? વળા ૦ ૨

વનિતા દેખી વાંકો તું ચાલે, વેરાગી નામતણો ધરનાર;

તારા નામનો અર્થ તું જાણી લેજે, જાણ્યા પછી ન જોવું કરનાર;

૨ ત્યાં—રાજપુત્રની જગાએ. ૧ આ કાફીમાં દંડી વેરાગીઓને ઉપદેશ છે.

ભરનાર પાપકેશ ! રે, કશું નથી મૂર્ખ મારે. વળ્લા૦ ૩
 અટક માળા ને ગટક માળા કરી, ભવૈયા કાઢે તારો વેશ;
 એથી ધિઃકાર કંઈ મનમાં ધરે તું, હોળે ચોળે શું કરવા કેશ ?
 ચોપડચ મેંશ મોઢે રે, એવું નિરખે જ્યારે. વળ્લા૦ ૪.
 વેરાગી નામ ધરી તેં વગોવ્યા, ટાળ્યા રોટલા સંતના સાર;
 ધિઃક પડો તારી કરણીમાં, ભાગી નાખ્યો સૂડા તે ભાર !
 ધીર સાચું કહીને રે, વળ્લા વઢેલો વારે. વળ્લા૦ ૫

કાફી રત મી.

શશશા શબ્દ ગુરુનો રે, સાચે સાચો તું માને;
 છે તરી જલુ' તેમાં રે, ના કહું નરકે જાને, ટેક. ૧
 શબ્દ શીખી જા ગુરુજની પાસે, દઢ ધારી વિવેક;
 તારી વાસના સહુ વેગે કૃણશે, રહેશે સહુપર તારો ટેક,
 છે ખરેખરી વાતડી રે, સાંભળી લે તું કાને. શશશા૦ ૨
 રામ નામની ધૂન લગાડીશ, તેણે મુક્તિ નહિ મળે જાણ;
 ગુરુકેરો પ્રેમ થાય તું ઉપર, પહોંચે શબ્દકેરું પ્રમાણ,
 તરી જઈશ તેણે રે, વાંઠીશ નહિ કદી વાને. શશશા૦ ૩
 મલુ પાળે ને સંહારે પલકમાં, ગુરુ તારે ન કરે અખંડ;
 ભૂડ મપંચ છૂટી જશે તારાં, પરાં થશે સહુ પાખંડ,
 સાચી માન શાખામાણ રે, દૂસી જઈશ અભિમાને. શશશા૦ ૪

૧ છે ઇ૦—ગુરુના શબ્દમાંજ તરી જલુ' છે. જો તું એ વાતની ના કહું—ના કહે, તો જાણે તું નરકે જા !

૩ ગુરુકેરો ઇ૦—જો ગુરુનો પ્રેમ તારા ઉપર થાય તો તે ગુરુના શબ્દતું પ્રમાણ તને પોહોચે—તને ઉપદેશ મળે.

સાથે સાચી વાત મેં સમજાવી, નથી જૂઠી એમાં તલમાન;
 શાણાં સગાંને તું પૂછી જોજે આ, જોઈશું કહેનાર તો સુપાન,
 ધીર ધરી રહેજે રે, શરશા અફળાય શાને? શરશા ૦ ૫

કાફી ૨૯ મી.

બધા પંઠ ન થા તું રે, શું પૂરું થાય પાખંડે?
 તાબોણ તો કૂટવા રે, મહિલા સાથે શું મંડે. ટેક. ૧
 માતા મારી અને પિતાથી હું પરો, એમ ધરે તું મન;
 નાકકટ્ટાની પેઠે નાત વધારે, તાબું કરે અતિ તન,
 હીજડો કહેવાયે રે, બાધો થાય તું બંડે. બધા ૦ ૨
 નર છતાં નારી જેવો થાયે, સાલ્લો કાપડું પહેરી કાય;
 અદો ભવાની મા એવું ઉચ્ચારે, જીવતી જણે ત્યાં જાય,
 છોકરો જોઈ જોલે રે, લાલચ એ લીધી લાંડે. બધા ૦ ૩
 માઆપને રઝળતાં તું મૂકે, ગુરૂ ગમ ન આવે તારે ઉર;
 સામાવાળિયો થઈને તું જોસે, એક નહું સકને એક શૂર,
 ધન્ય તારી કરણી રે, દુખાચો જમને દંડે. બધા ૦ ૪
 એવી અવસ્થા પ્રભુએ જો અરપી, તો તો ભજી લેને ફિરતાર;
 કામ અરિતું તું થી કંઈ નવ ચાલે, કોણ ભામિની કોણ ભરતાર,
 મીરો કહે ક્યમ માને રે, બધા શોધી જોયું પંઠે! બધા ૦ ૫

કાફી ૩૦ મી.

સસ્સા સુખડી સારી રે, ખાતાં તુંને લાગે ગજી;

૧ પંઠ—બાધો. ૨ બાધો—એવાં બંડ કરવાથી તું જાતે બાધો
 (કર્તવ્યશૂન્ય) થઈશ.

૩ અદો ભવાની મા—આધ ભવાની માતા !—હીજડાએનો બંધક
 શબ્દ.

- બીજું અત્ર ન ભાવે રે, દુઃખે પાપે વાત કળી. ટેક. ૧
- સારાનું તો સાડું સહુ ભાળે, નરતાની નરતી નીકળે વાણુ;
તું ખાઈ પીને અતિ સારો બનિયો, બનવાને સાધુ પ્રમાણ,
અલમસ્ત જેવો દીસે રે, ચિંતા જેને મૂળની ટળી. સસ્સાં ૨
- સમારી સમારી તું કેશ તો રાખે, સારાસાર સમજે નહિ કાંઈ;
ગુરુચરાણકેરો પ્રતાપ ન વાંચ્છે, હોય ક્યાંયકી માલ તો માંઈ,
જાત તેવી ભાતજ રે, શરીર તારું જશે બળી ! સસ્સાં ૩
- શીખામણુ જો મારી માને તો, કરચ સારાતણા તું સંગ;
છે સારામાં સારા સદ્ગુરુ મારા, લગાડી દેશે તુંને શુંભ રંગ,
તરી જઈશ ત્યારે રે, સહુ પાપ જશે પરજળી. સસ્સાં ૪
- ધીરાએ તો ધીરે ધીરે આ ભાખ્યું, તારા હિતનું સર્વે જાણુ;
માનવું હોય તો માનજે મૂરખ, પક્કાં આખ્યાં છે પ્રમાણુ,
ધીર માનવું તારે રે, સસ્સાં ન સંગ આવે સળી. સસ્સાં ૫

કાફી ૩૧ મી.

- હૂહૂહા ભજ્ય હરિચો રે, જેથી છૂટવું ધારી;
પલકમાં પાર ઉતારે રે, ત્રિભુવનપતિ દે તારી. ટેક. ૧
- હરિ હરિ જપતાં હરિ તુંને મળશે, ટળશે સહુ સંતાપ;
તારા અંતરમાં તુંને ઓળખાશે, પ્રલ્લે થાશે સહુ પાપ,
વીસરીશ વેદના રે, શીખામણુ માન મારી. હૂહૂહાં ૨
- તારે કાજે મેં આ કંકો લખ્યા છે, જે તું પહેલો પઢે પ્રમાણુ;
અક્ષરની ઓળખાણુ કરી લે, જેણે છૂટી જવું નિર્વાણુ,

૫ સળી ધં — મરી જઈશ ત્યારે તારી સાથે એક સળી પણ આવશે નહિ !

સમજ સલક્ષણા રે, ધ્યાન માને તું ધારી. હહહા ૦ ૩
 કોઈતું કહ્યું માનીશ નહિ જ્યારે, ત્યારે ખાતે ખતા ખઈશ તુંય;
 વારે વારે તુંને કેટલું કહી કહી, સમજવું શુંયતું શુંય,
 છે કહ્યું સર્વે સાચું રે, ન કહી વાત અધારી. હહહા ૦ ૪
 ધીર ધણીને સમસ્તા પહેલાં, વાંચ્ય આ કક્ષો જાણ;
 જ્ઞાનકક્ષો તુંને જ્ઞાન અરપશે, કહ્યું કેટલાકે એ પ્રમાણ,
 ધીર ધર ધારીને રે, હહહા જવું નવ હારી. હહહા ૦ ૫

ગુરુધર્મ.

ચદ ૧ હું.

જાપ જપે જાપ જપે જાપ જપે ભાઈ;

ઐકાર ને અજપાતણી તો કમાઈ.

ટીક.

૧

૫ ધર ૪૦—ખમા ઉપર ધર (જુસરી) ધારીને પછી હારી જવું નહિ.

૧ ઐકાર—અ+ઉ+મ્=ઓમ્. એ ત્રણ અક્ષરોવડે આતુકમે સત્વ, રજસ્ અને તમસ્ ગુણ; વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, અને મહાદેવ, એ દેવો; સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ, એ ત્રણ લોક; સ્થિતિ, ઉત્પત્તિ અને લય, એ ત્રણ જગત્તરી અવસ્થા; જાગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ, એ ત્રણ દેહની અવસ્થા; એ વગેરે સઘણી ત્રિપુટીઓ કહેવામાં તથા સમજવામાં આવે છે, માટે એ ત્રણતું ઐક્ય જે ઓમ્ ઉચ્ચારમાં જણાય છે તેને તાદાત્મક બ્રહ્મરૂપ માનીને યોગીઓ તેનો જપ કરે છે. તથા શ્વાસોશ્વાસ ચાલે છે તેમાં અનાયાસેજ 'સોહં હંસ'—તે હું આત્મા છું એવો જપ સદૈવ વગર જાપે ચાલ્યાજ કરે છે માટે તેને અજપાજપ (વગર જાપે થયેલો જપ) કહે છે. ધીરો એ જે જપની કમાઈ ગુરુ કરી લે છે એમ કહે છે.

કોઈની કથલી કરવાનું નહિ કામ;		
૨૪૯ રાત દિવસ ગુરુ રામ.	જાપ૦	૨
લોભનું લક્ષણ નહિ તલભાર;		
સરખા માને સમજી ને ગમાર.	જાપ૦	૩
નહિ એકેથકી ધારે કંઈ અર્થ;		
માને જગત આખાને જે તો વ્યર્થ.	જાપ૦	૪
પરબ્રહ્મની સાથે પ્રભુ પોઢે;		
મહામણિ આપે તો હાથ નવ ઝાડે.	જાપ૦	૫
રામનામની લગાવતા ધૂન;		
વીસારી મૂક્યાં છે પાપ ને પુણ્ય.	જાપ૦	૬
સ્વર્ગ નર્કની વાતોનાં નામ;		
નવ ગુરુ સુણતા મહાધામ.	જાપ૦	૭
કરે આવી જો વાદ વિવાદ;		
તેમાં જીતવાનો નહિ નાદ.	જાપ૦	૮
અહોનિશ માની રહે છે આનંદ;		
ફસાચે નવ માયાને ફંદ.	જાપ૦	૯
ધિંગા ધીર ધણીને તો ધાચે;		
એવા ગુરુ મળે તે તો કમાચે.	જાપ૦	૧૦

૫૬૨ જી.

કામ નામ કૂડાને કાપે;		
કોઈ માગે તો જીવિતને આપે.	ટેક.	૧

૫ પરબ્રહ્મની ધ૦—પ્રભુ (ગુરુ) પરબ્રહ્મની સાથે એક રૂપ થયાછે, એ તાત્પર્ય છે.

કોઈનું માકું ન માને મન;		
સદા રહેતા પવિત્ર પાવન.	કામ૦	૨
હસવા રડવાને જાણે સમાન;		
દંધ દે જીવિતનું ગુરુ દાન.	કામ૦	૩
સરખું ગણે માનઅપમાન;		
કુથલી સુણવા ધરે નવ કાન.	કામ૦	૪
ભજન ભડાકે ઉડાડે પાપી;		
નાખે શિષ્યનાં સંકટ કાપી.	કામ૦	૫
રામ નામનું જાણે રણવું;		
છતમાંથી તજ્યું જેણે છળવું.	કામ૦	૬
અવધૂત જેવો ધરે વેશ;		
કોઈ મૂડે તો મૂડાવે કેશ.	કામ૦	૭
નવ જાણતા કે શું દ્રેષ;		
માને સરખાં કંકુ ન મેશ.	કામ૦	૮
ધીર એવા ગુરને ધાજે;		
જ્યાં જુએ ત્યાં ચરાણ સા'જે.	કામ૦	૯
મુક્તિકેરી મને હોય આશા;		
તો તો ખેલ બતાવ્યા છે ખાસા.	કામ૦	૧૦

૫૬૩ જ્યુ°

વે'લા ઊઠે વે'લા ઊઠે સહુથી વે'લા જાણ;

૭ અવધૂત—વેરાગી—દિગંબર બાવો. ૮ દ્રેષ—દ્રેષને તો જાણખતા
પણ નથી.

જેણે નિર્મિત કાળ નિર્માન કરી રાખેલો પ્રમાણ. ટેક.	૧
કરે જે શૌચાદિક ક્રિયાઓ ગુરુદેવ;	
તે કોઈના જાણ્યામાં ન આવે અવશ્યમેવ.	વે'લા૦ ૨
કારજ કરી લે સહુ દાવ્યું દાવ્યું;	
તેમાં ન જાણે કોણ કે અહીં આવ્યું.	વે'લા૦ ૩
લીન થાય ખસમાં પ્રભુ પૂરા;	
વળી શિષ્યવૃત્તિ સાચવવામાં શૂરા.	વે'લા૦ ૪
ભજન ભડાકા કરે અનેક;	
વીસરે નવ કદી વપુનો વિવેક.	વે'લા૦ ૫
ખટ ઘડી રાતના જાગે જાણ;	
પ્રભાત થતા સુધી ખાંધે પ્રમાણ.	વે'લા૦ ૬
સર્વ શ્વાસાઓ ગુરુ શુદ્ધ;	
વધારે જમણી જમણી તેમાં છુદ્ધ.	વે'લા૦ ૭
નિર્મળમાં નિર્મળ રાખે ચિત્ત;	
પ'ઠે નવ જોઈ કદાપિ વિત્ત.	વે'લા૦ ૮
રામ નામનો જપે જાપ;	
તોડી નાખે ત્રિવિધિના તાપ.	વે'લા૦ ૯
ધીર ધણી અમરવર વરે;	
એવા ગુરુ મળે તો કહ્યાણુ કરે.	વે'લા૦ ૧૦

૧ જેણે ઇ૦—જેણે પ્રત્યેક કામ કરવાને નિર્મિત (નક્કી કરેલો) કાળ નિર્માન (નક્કી કરીને) કરી રાખેલો છે—અમુક સમયે અમુક કાર્ય કરવું, એવો જેનો સદાનો વહિવટ છે. ૫ વપુ—શરીર. ૬ પ્રમાણ—(પ્રાણાયામ કે ધ્યાનાદિકતું).

૭ સર્વ ઇ૦—ગુરુની સર્વે શ્વાસાઓ શુદ્ધ તથા તેમાં તે જમણી જમણી વધારે છે—જમણી શ્વાસાઓ રોકતા જાય છે.

૫૬ ૪ થું.

પાણી પીએ પાણી પીએ પાણી ગુરુ જાણી;		
વદવાની વાતોકેરી જાણે ન એધાણી.	ટક.	૧
નિર્મેલો કાળ જ્યારે તેનો આવી લાગે;		
ત્યારે તો લાગેલી તૃષાને ગુરુ ત્યાગે.	પાણી૦	૨
તે પણ અતિશે ઓછું પાણી ગુરુ પીતા;		
દેહ થાય ખેહ તેણે કદી નથી ખી'તા.	પાણી૦	૩
શુદ્ધ દેહ સાચવવી એવું ગુરુ જાણે;		
ખૂરાઇની ખુદ્ધિ તે તો કદી નવ આણે.	પાણી૦	૪
પાણીની પરળ જોઇ પીવા નવ જાય;		
ટળવજો દેહ ત્યારે ગમે તેવું ખાય.	પાણી૦	૫
પાણી પીએ ગમે તેવું ગુરુને ન ચિંતા;		
રૂપ રંગે ગુરુદેવ ઘણા છે સોહિતા.	પાણી૦	૬
પાણી પર એવો જય ગુરુદેવ આણે;		
પછી કહેવું કથું એ તો ગુરુનું પ્રમાણે.	પાણી૦	૭
નાદ ખુંદ ત્રિવેણીને તીર ગુરુ ખેસે;		
શોધી શૂન્યશિખરને તે માંહી તો ખેસે.	પાણી૦	૮
અખંડાતંદ આનંદમાં અનુદિન રહેતા;		

૧ જાણી—પાણી પીવાને મુકરર કરેલો કાળ જાણીને પછી પાણી પીએ. ૪ શુદ્ધ દેહ—ચૈતન્યરૂપી. અથવા શુદ્ધ કરેલું લિંગ શરીર.

૮ નાદ—અનહદ નાદ. ખુંદ—તાલુમાંથી ઝરતું અમૃત ખુંદ. ત્રિવેણી—ધડા, પિંગલા, સુષુમ્ણા નાડીઓનું સંગમસ્થાન—ભૃકુટી. અર્થાત્ નાદ, ખુંદ, અને ત્રિવેણી તીરને વિષે ધારણાઓ કરે. શૂન્યશિખર—નિર્વિકલ્પ સમાધિ.

ફલાણું તું આપ્ય એવું કદી નવ કહેતા. પાણી૦ ૯
 જોઈ એવા ગુરુને તો સહુ કોઈ નમતા;
 ધીર માને નવ તે તો ચોરાશીમાં ભમતા. પાણી૦ ૧૦

૫૬ છ રૂં.

ભોજન અપાર ભયું ગુરુકેરે ભાણે;
 પંચ વાનીકેરી સુખડી ગુરુજી ન જાણે. ટેક. ૧
 શાકની અનેક જાત કરી ગુરુકાને;
 અથાણાકેરી તો સોઈ થાળમાં ખિરાળે. ભોજન૦ ૨
 ચટણી પાપડ અને કાચલિચો મૂકી;
 પીરસનારી તો એમાં કાંઈ નથી ચૂકી. ભોજન૦ ૩
 ગુરુને ન લેવા દેવા જોઈ તેહ લાગે;
 અર્થ જોઈજીવ ખાય બીજું બધું ત્યાગે. ભોજન૦ ૪
 જાળવીને જીવે અન્ન બાધવાળું મૂકે;
 સારું સારું જીવે તોય તે પર ન હુંકે. ભોજન૦ ૫
 નિર્મળ ને સારું હોય તેહ ગુરુ ખાયે;
 વ્યાધિવાળું મૂકે પડયું કદી ન વાંચાયે. ભોજન૦ ૬
 કરચું ચિત્ત સ્વાધીન તે ભૂલી કયમ ભટકે;
 સારું અને નરતું તે ગુરુને ન અટકે. ભોજન૦ ૭
 અન્ન પેટને જે જોઈએ તે તો ગુરુ આપે;
 જોઈ ઘણું દુખિયારાં તેતું દુઃખ કાપે. ભોજન૦ ૮
 ખાવાકેરી એવી રીત ગુરુદેવ રાખે;
 ગુરુ થાય તે તો જાણે દહ કપ્પ દાળે. ભોજન૦ ૯
 ધીર ગુરુકેરા ધર્મ એવા અમો ભાણું;

લક્ષણુવંતા તો એક હોંગી પડ્યા લાખું. ભોજન૦ ૧૦

૫૬ ૬ કું.

બોલવાના બોલ હવે મુણો ગુરુકેરા;
ભટકોછો ભવમાં ફરોછો ઘણા ફેરા. ટેક. ૧

બોલતાની પાસ બેસો તમે તો રૂપાળા;
બોલનાર બોળી દશે ફેરવીને માળા. બોલવાના૦ ૨

ગુરુ તો બોલે નવ ખૂરાઈની વાતો;
બેળે કાઢ બોલાવેછે ત્યારે બોલેઆ તો. બોલવાના૦ ૩

બોલે ત્યારે ઘણું થોડું એવું અમે દીકું;
જાણ્યા જેણે ગુરુદેવ તેને લાગે મીકું. બોલવાના૦ ૪

બોળડા કે બીજા હશે એવું સહુ જાણે;
ધન્ય મારા ગુરુ ધન્ય પૂરા તો પ્રમાણે. બોલવાના૦ ૫

એવા ગુરુ ગરવાની વાતો ઘણી વાંકી;
પૂર્વ હોય પ્રણયકેશ ત્યારે થાય આંખી. બોલવાના૦ ૬

બોલવાનું બંધ કરે છતી જીભ જોઈ;
આનંદ અપાર ધરે જાણે નવ રોઈ. બોલવાના૦ ૭

અલમસ્ત જેવું સ્વરૂપ ગુરુદેવ રાખે;
કંઈકિનું કંઈક મહાગુરુ તો ભાખે. બોલવાના૦ ૮

હોય શાણો શિષ્ય તે તો જાણે સહુ જાણી;
ધન્ય ધન્ય કહે ગુરુ સત્ય છે કમાણી. બોલવાના૦ ૯

ધીર ગુરુકેરો ધર્મ એવો અમે જાણું;

૧૦ લક્ષણુવંતા ઇ—ગુરનાં લક્ષણુયુક્ત તો એ એકજ ગુર છે; બાકી હોંગી ગુરુઓ તો લાખો પડ્યા છે. ૨ બોલતા—(ઉપદેશ કરવાને બોલવાને). ૬ આંખી—દર્શન.

પ્રતીત કરી પ્રભુકેરી પૂર્ણ તો પ્રમાણું.

ખોલવાનાં ૧૦

૫૬ ૭ મું.

હવે હૃદકેરું ૩૫ ગુરુકેરું ભાખું;		
અમૃતનો રસ એ તો અખાય તે આખું.	ટીક.	૧
નિર્મળમાં નિર્મળ તો ગુરુકેરું હૈકું;		
ભ્રમાણ ન થાય કદી જેમ ભમે પૈકું.	હવે૦	૨
ભય જોઈ ભડકે નવ જોયું ઘણી વારે;		
આહા હૃદ કેવું એ તો મારું થાય ઝ્યારે !	હવે૦	૩
નિર્મળમાં નિર્મળ તો લઈએ કોઈ વસ્તુ;		
તેવું ગુરુકેરું હૈયું આ નથી અમસ્તું.	હવે૦	૪
શું છે તે હૃદયમાં તે ગુરુદેવ જાણે;		
મલિનતા નહિ તેણે પૂરું તે પિછાણે.	હવે૦	૫
હૃદને કમળ કહે કવિઓ ઘણેરા;		
તે તો જાણે કમળ ઝ્યાં ટાળી નાખ્યા ફેરા.	હવે૦	૬
ધન્ય ગુરુ ધન્ય હૃદ તમારું તો સાચું;		
બાવલાં ખૂરાડી મારે તેનું અતિ કાચું.	હવે૦	૭
સંત ને મહંત કા'વે તે તો ઘણા ખોટા;		
તમારા તો નથી ગુરુ જુગોજુગ જોટા.	હવે૦	૮
તમે તો તમે છો એક બીજા નથી કોઈ;		
સાચા શિષ્યો કહે એવું તેની સાચી સોઈ.	હવે૦	૯
એવા હૈડાકેરા ગુરુ મળે જોણી વારે;		

૨ ભ્રમાણ ન થાય—મતલબ કે ગુરુનું હૃદય સ્થિર છે—દૃઢ છે. ૭ બાવલાં ૬૦—જે બાવા બીજા લોકોને સંસારસાગરમાં ડૂબાડે છે તેમનું હૃદય કાચું છે !

ત્યારે ધીર ગુરુ જાણ્ય ખરો ધર્મ ધારે. હવે ૦ ૧૦

પદ ૮ મું.

ક્રોધકેરો ખોધ નવ ગુરુ કદી જાણે;		
તપી જાય નવ કદી તીખી વાણી તાણે.	ટેક.	૧
લાલાશ ન અંગપર ક્રોધ કદી આણે;		
ગાંડાઇની ઘેલછાને આવે નવ બાણે.	ક્રોધ ૦	૨
ક્રોધી થઇ ક્રોધ વાર આંખ્યો નવ ફેરે;		
ભૂકટિ ચઢાવી નવ ગુરુકદી હેરે.	"	૩
છાતીમાં મૂકી નવ ક્રોધથકી મારે;		
ક્રોધમાં કરે ન કૂકું કે કદીએ ધારે.	"	૪
ક્રોધી આવે ક્રોધ પાસે તેને શાંતિ આપે;		
ક્રોધી જનકેરાં કષ્ટ ગુરુદેવ કાપે.	"	૫
એમ ક્રોધ જીત્યો જેણે તેને ગુરુ કે'વો;		
ગુરુકેરો ધર્મ ધાર્યો દંડવત દેવો.	"	૬
જીતવો જે ક્રોધ તે તો મહાકાર્ય મોટું;		
છત વિના હોય તેને લાગે અતિ છોટું.	"	૭
હિસામે ન ગાણે તેને એક ગાળ દેવી;		
ક્રોધ ચઢશે તરત નથી લક્ષ્મી લેવી.	"	૮

૧ તીખી ૪૦—ગુરુ કદી તપી જઇને વાણી રૂપી તીખી (તરવાર) તાણે નહિ. અથવા તીખી (તીક્ષ્ણ કે કડવી) વાણી ભણે (ઉચ્ચરે) નહિ. અથવા ક્રોધ તીખી વાણી ઉચ્ચરે તોપણ તે તપી ન જાય.

૨ બાણે નવ આવે—ક્રોધથી થયેલી ગાંડાઇની ઘેલછા રૂપી બાણમાં પકડાતા નથી.

૮ હિસામે ૪૦—જે ગાણુંસં ક્રોધ જીતવો એમાં તે શું? એમ ક્રોધનો હિસામે ન ગણતો હોય તેને એક ગાળ દેઇ જોવી.

એવા ક્રોધને તો જીતે ગુરૂદેવ અટે;
 નમે કોણ નહિ તેને પડી કટોકટ્ટે. ક્રોધ૦ ૯
 ધીર ધણી ધીંગો ગુરૂ એ તો ધર્મ ધારે;
 વંડી જાય તેની સંગે તેને કોણ વારે ? „ ૧૦

૫૬ ૯ યુ.

સાધ્ય કર્યું જાણે સહુ તે તે ગુરૂદેવા;
 જાય સમજી તે અટ શિષ્યકેરી સેવા. ટક. ૧
 મળમૂત્ર કર્યાં સાધ્ય ગુરૂદેવે જાણી;
 જોજન પર ન ભાવ સાધ્ય કર્યું પાણી. સાધ્ય૦ ૨
 વૃત્તિઓને કરી સાધ્ય મન કર્યું તાપે;
 લુંટવાનું રહ્યું નવ કર્યું થાય કાપે ? સાધ્ય૦ ૩
 જે જે અન્ય લોકમાંહી અવળું તો લહિયે;
 તે તો સહુ સવળું ગુરૂજમાંહી કહિયે. સાધ્ય૦ ૪
 ત્યારે જાણવો કે આ તો ગુરૂધર્મ સાચો;
 બીજા જોલે ગુરૂપદ મારવો તમાચો ! સાધ્ય૦ ૫
 જ્યારે જોઈએ ધર્મ એવો ત્યારે ગુરૂ કહેવા;
 ભલે શિષ્ય થઈ તેની સાધવી તો સેવા. સાધ્ય૦ ૬
 નીકર ન ગુરૂપદ આપી કોને દેવું;
 મોંઘામાં મોંઘી વસ્તુ એ તો જાણો સહુ જેવું. સાધ્ય૦ ૭
 ત્યારે તો થાય મોટી હાણ, સાચું અમે ભાખ્યું;
 આચરણ જે ગુરૂકેરું આજ અમે દાખ્યું. સાધ્ય૦ ૮

માનકું હોય તે માના ધર્મ ગુરુકરો;
 એવો ગુરુ શોધી કાઢો ઠળે જોયી ફરો. સાધ્ય૦ ૯
 ધીરવીર થાઓ તોય ગુરુ એવા ક્યાંથી;
 તપાસતાં કોક મળે આવી ચઢ્યા ત્યાંથી. સાધ્ય૦ ૧૦

શુદ્ધ ૧૦ શુ.

દયા દિલમાંહી ગુરુદેવને ઘણેરી;
 નિર્દયપણાની વાતો સહુ મારે ફરી. ટેક. ૧
 ફૂરપાણું નાશી જાય ગુરુદેવ દેખી;
 દયાનો દરિયાવ થાય અન્યને ઉવેખી. દયા૦ ૨
 સર્વ જીવજંતુપર દયા ગુરુ રાખે;
 ભૂંડું થાય એવું કદી કોઈનું ન ભાખે. દયા૦ ૩
 ભવિષ્યની વાત જાણી લાગે દયાકામે;
 નિર્દયને દયા કરે ભેદ નહિ નામે. દયા૦ ૪
 દયાની દુકાન માંડી એસે ગુરુદેવા;
 તોય નહિ તેમને તો કાંઈ લેવા દેવા. દયા૦ ૫
 દિલ માંહી ભરી રાખે દયા એક બાઈ;
 લેનારો મળે ન કોઈ ઘણા મરે ધાઈ. દયા૦ ૬
 કોક લેઈ જાય હાટ જોઈને ઉઘાડું;
 ધન્ય ગુરુદેવ એથી વધુ શું દખાડું ! દયા૦ ૭
 દયાના દરિયાવ થવું ધર્મ ગુરુકરો;
 જાણ્યો જોણે એવો ધર્મ ટળ્યો તેના ફરો. દયા૦ ૮
 દયાળ જે કૃત્ય કરે, ગુરુકરે સર્વે;
 દયાળ તો કદી કદી આવે જાણો ગર્વે. દયા૦ ૯

ધીર ગુરુદેવ કદી ગર્વે નવ આવે;
મોઠામાં મોઠો ગુરુધર્મ જેને તો ભાવે. દયા ૦ ૧૦

પદ ૧૧ મું.

જાણાય જે નર અને સહુ વળી નારી;
રૂપ રૂપનો ભંડાર સુત હોય ભારી. ટેક. ૧
સુતાની સમાન હોય કોઈ નવ સારં;
એમ જડત આખું એક રાહમાં ઉચ્ચારં. જાણાય ૦ ૨
ગુરુ ઘટભોંતર તો વાત એવી ધારે;
સર્વ તો સમાન ચિત્ત ભિન્નતા ન મારે. જાણાય ૦ ૩
પુરુષ ન મકૃતિયકી થયાં સર્વ જાણી;
એક છે નથી કો ભિન્ન એવું તો પિછાણી. જાણાય ૦ ૪
એ વાતનો નિર્ણય કરા ગુરુદેવ નમ્મી;
કેવા તો સ્વભાવે રેતા સર્વમાંહી ટકી. જાણાય ૦ ૫
હોય કોઈ દુષ્ટ જન ગુરુ દેવ દષ્ટે;
એકતાના નિર્ણયે તે તેને ન ઉવેષ્ટે. જાણાય ૦ ૬
પારકા સ્વભાવકેરી નિંદા નવ કરતા;
પારકે અકૃત્ય કીધું ચિત્ત નવ ધરતા. જાણાય ૦ ૭
સારં કર્યું કોઈએ કંઈ તેને ન વખાણે;
પુરં કરનારનું ન પુરં કરી જાણે. જાણાય ૦ ૮
સ્તુતિ કોઈની ન કરે ધરી ટેક જાતે;
નિંદાનું ન નામ કદી વસમી તો વાતે. જાણાય ૦ ૯
ધીર ધર ધીરવાળા ગુરુધર્મ જાણે,
દુનિયાને તારે તે તો કોણ ના વખાણે ! જાણાય ૦ ૧૦

૬ એકતાના ધર્મ—સર્વત્ર એક પ્રભુ છે, એવો નિર્ણય કરીને.

પદ ૧૨ મું.

શિષ્ય જાય કોઇ ગુરુદેવકેરી પાસે;	
મોજ આવે તેના પર આવે રૂડી આશે.	ટક. ૧
કરે ઉપદેશ તેને ખેશી ગુરુદેવા;	
નિરખે સાચા શિષ્યકેરી ગુરુજી તો સેવા	શિષ્ય૦ ૨
કહે સમજવી તેને ગુરુદેવ આણું;	
સમજી લે આજ તને સત્ય (તો) સમજાણું.	શિષ્ય૦ ૩
જે નર યા નારી જાણો પરાયાને નિંદે;	
(વળી) પરાયા સ્વભાવને ન કદી એક વંદ.	શિષ્ય૦ ૪
પારકે કર્યા જે કર્મ તેને જે વખાણું;	
ધિકારે ધણીની આજે ખોટું થવા જાણું;	શિષ્ય૦ ૫
થાય તે નરની ગતિ કેવી નિરધારા;	
શુદ્ધ મને તે સમજાવે શુદ્ધ ગુરુ સારા.	શિષ્ય૦ ૬
પરાયાને નિંદે વંદે તેહ નર જાણો;	
મિથ્યાભૂત દ્વૈત માંહી કેવો તો પ્રમાણો.	શિષ્ય૦ ૭
અભિનિવિષ્ટ થાય નક્કી એવું કરનારો;	
જ્ઞાનની ગહન ગતિથકી તો પડનારો.	શિષ્ય૦ ૮
જ્ઞાનકેરો સ્વાર્થ તેનો સિદ્ધ નવ થાયે;	
બ્રષ્ટ થાય ભુંડો સદા કર્મમાં કૂટાયે.	શિષ્ય૦ ૯
ધીર એવી ધીર દેધ જ્ઞાન ગુરુ કરતા;	

૭ મિથ્યાભૂત ધ૦—આ મિથ્યાભૂત (ભ્રમ રૂપ) દ્વૈત(માયાના પ્રપંચ)માં તે કેવો કહેવાય તે તમે પ્રમાણો.

૮ અભિનિવિષ્ટ—(ખીજતી નિંદા કરવાના) અભિનિવેશ(આગ્રહ)વાળો. અથવા નિંદા રૂપી વાસનાના વળગાડવાળો. જ્ઞાનની ધ૦—જ્ઞાનની ગહન ગતિથી તે પડનારો થાય છે—અર્થાત્ તેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું નથી !

ધન્ય ગુરુદેવ એવા જોણે ઘણા તરતા.

શિષ્ય૦ ૧૦

૫૬ ૧૩ મું.

વળી શિષ્ય જોઈ કને ગુરુ એવું ભાળે;

સમજ સમજાવું તને અમૃત જો આળે.

ટેક. ૧

દહની ઇંદ્રિયા સર્વ નિદ્રાથી છૂતાયે;

ત્યારે દહમાં રહેલો જીવ કેવો થાયે.

વળી૦ ૨

મળે એને કશું તે તો કથી આજ દાખું;

સમજી જ શિષ્ય ઝટ ખરેખરું ભાખું.

વળી૦ ૩

કેવળ મનનીવડે સ્વપ્ન રૂપ માયા;

પામે છે એ જીવ તારો જાણ્ય એ કમાયા !

વળી૦ ૪

થાય જ્યારે મન તારું લીન તેણી વારે;

ભાન જાય ભાગી તારું તેથી શું વિચારે.

વળી૦ ૫

મૃત્યુ પામી પડે ત્યારે નિશ્ચે કહું માને;

અથવા સુષુપ્તિકેરે આવી ખેસે ખાને.

વળી૦ ૬

એવી પેરે ભેદબુદ્ધિ જેહુ નર ધારે;

જ્ઞાની મુનિ દશા તેની આવી તો વિચારે.

વળી૦ ૭

દ્વૈતાભિનિવેશવાળો થાય નર સાચે;

વિદ્ધેપને પામે તે તો ભરે જગ ઘટ કાચે.

વળી૦ ૮

૬ અથવા ઇ.—અથવા તુ સુષુપ્તિના બાહ્યાનામાં આવી ખેસે—સુ-
ષુપ્તિ અવસ્થા પામે !

૮ દ્વૈતાભિનિવેશવાળો—માયાના દૃઢ આગ્રહવાળો—માયાની વાસના-
વાળો. અથવા સંસારમાં નાના પ્રધરના ભોગ ભોગવવાતું તથા જીવવાતું
છે તે મૃત્યુથી જતું રહેશે, એવું જો મનુષ્ય માત્રના મનમાં રહેછે તેને યો-
ગશાસ્ત્રમાં અભિનિવેશ કહે છે. વિદ્ધેપ—સમાધિમાં અડચણ કરનારી

લયને પામે તે પછી ગુરુદેવ કહેતા;
 સંશય ન રાખે રજ શુદ્ધ થઈ રહેતા. વળી૦ ૯
 ધીર દૃઢ ગુરુ એવા મહાભાગ્યે મળતા;
 વઠેલાના પાંકા ગ્રહ તેનાથંકી વળતા. વળી૦ ૧૦

૫૬ ૧૪ મું.

શિષ્યને સમજાવે ગુરુદેવ આશી રીતે;
 દૃઢપણું ધ્યાને ધારી આવે ગુરુ પ્રીતે. ટેક. ૧
 કહે ગુરુદેવ રોજ જગત અવસ્થા;
 તેના જે અભિમાની તે માનવા અમસ્તા. શિષ્યને૦ ૨
 એવું અભિમાની જડત જુક્તિએ જણાવે;
 તે જડતને સુષુપ્તિકેઈ ભાન તો કરાવે. શિષ્યને૦ ૩
 સુષુપ્તિ અવસ્થાકેરા અભિમાનકેઈ;
 પ્રાણ સાથે સંબંધનું દર્શાવતા કેઈ. શિષ્યને૦ ૪
 થાય એ સંબંધ જ્યારે ત્યારે કેવું થાય;
 ભોગમાંથી ભ્રષ્ટ થાયે સર્વ તો તજાયે. શિષ્યને૦ ૫
 ત્યાર પછે આત્માકેઈ સર્વ ગુરુ દાખે;

ઉપાધિઓ, જેવી કે વ્યાધિ, જડતા, અસ્થિરતા, નિદ્રા, વગેરે. ચિત્ત એકાગ્ર કર્યું હોય ત્યાંથી છટકીને તે જૂદા જૂદા વિષયોમાં જાયછે, તેને પણ વિક્ષેપ કહેછે. ૯ લય—નાશ. ૧૦ વળતા—પાંશરા થતા !

૨ અભિમાની ઇ૦—જગત વગેરે અવસ્થાઓ મારી છે એમ માનનાર જીવને તેનો અભિમાની કહે છે. તથા તે જૂદી જૂદી અવસ્થા પરત્વે તેનાં જૂદાં જૂદાં નામ પાડેલાં છે. એટલે જગતનો અભિમાની વિશ્વ કહેવાય છે, સ્વપ્નનો અભિમાની તૈજસ કહેવાય છે, અને સુષુપ્તિનો અભિમાની પ્રાણ કહેવાય છે.—(વેદાંત).

આત્મા ને અનાત્માકેરા પદાર્થનું પાઞે. શિષ્યને૦ ૬
 અનાત્મ પદાર્થધકી આત્માને જાણાવે;
 થાય તેના સંબંધથી બ્રહ્મ તે ભાણાવે. શિષ્યને૦ ૭
 એવી એવી વાતો મારા ગુરૂદેવ દાખે;
 હોય શાણો શિષ્ય તે તો સુધારસ આખે. શિષ્યને૦ ૮
 આઠે પહોર સાઠે ઘડી ઉપદેશ કરતા;
 યથાશક્તિએ તરે છે જીવ સારા નરતા. શિષ્યને૦ ૯
 ઘરકામ એટલું તો ગુરૂદેવ ધારે;
 બરબડ ન બીજી કશી મન દબ ભારે. શિષ્યને૦ ૧૦

પદ ૧૫ મું.

અદૈતની વાતો ઘણી ગુરૂદેવ ભાખે;
 દૈત કહી મિથ્યા ગુરૂ પ્રત્યક્ષ તો દાખે. ટેક. ૧
 દૈત મિથ્યાકેરો નિશ્ચય જ્યારે તો કરાવે;
 ત્યારે સ્તુતિ નિંદા એક આરે ઉચરાવે. અદૈતની૦ ૨
 જાણ્યું દૈત મિથ્યા જ્યારે મન માંહી ભાઈ;
 ત્યારે નિંદા સ્તુતિ કોની જાણે તું તો ગાઈ. ,, ૩
 ક્રિયા વિષેધકી વર્ણન કરે કહે બેનું;

૬ અનાત્મા—જડ. ૭ જાણાવે ૬૦—અનાત્મ પદાર્થોથી આત્મા જૂદો છે, એમ જ્ઞાન કરે છે. તેના સંબંધથી—અનાત્મ પદાર્થોના સંબંધથી.

૧ અદૈત—એક બ્રહ્મ. દૈત—બ્રહ્મ અને માયા એવાં બે વાનાં જે સત્ય પ્રતીત થાય છે તે.

૨ દૈત મિથ્યાકેરો ૪૦— “બ્રહ્મ સત્યં જગન્મિથ્યા જીવો બ્રહ્મૈવ નાપરઃ —“બ્રહ્મ સત્ય છે અને જગત્ મિથ્યા છે; જીવ એ બ્રહ્મજ છે, બીજું કોઈ નથી” એવો નિશ્ચય.

નથી રહેવાનુંજ નહી પ્રમાણ પૂરું એતું. અદૈતનીં	૪
એમ વખાણ ને નિંદા દૈત જણાવી મૂકાવે;	
ધન્ય ગુરુદેવ ધર્મ ચોટચને ચૂકાવે.	૫
દૈતને જણાવે ગુરુ મિથ્યા તો પદાર્થ;	
પછે ભણાવે ગુરુજ શોધી સુભ સાર્ય.	૬
મિથ્યા ઠયું દૈત પછે તેમાં કશું સારું;	
વિચારી જો શિષ્ય મારા કશું છે નહારું.	૭
એમાં તું વિચાર કરચ સુખ કેવું હોય;	
વિચારી જો દુઃખકેરી પણ કયાંહી જોયે.	૮
જણાશે ન તુંને કાંઈ નિશ્ચે માન મારું;	
નિર્ણય એવો કરાવે વાત હું વિચારું.	૯
ધીર ધન્ય ગુરુધર્મ જોહ એવો ધારે;	
લળી લળી નિત્ય તેને નમવું અમારે.	૧૦

પદ ૧૬ શ્રું.

કારમાં કારણ કહે ગુરુદેવ ઘાટે;	
તોપણ ન આવે કદી ગુરુ ઠાઠમાઠે.	૧
કહે તારા ગુપ્તચક્રી વાણી જે બોલાયે;	
તેનાયકી તારો વધાનો વે'પાર થાયે.	૨
તારી ઇંદ્રિયોયકી જે સહુ તો જણાયે;	
તારા મનચક્રી ભલું ભૂંડું તો ભણાયે.	૩

૪ ક્રિયા ૪૦—એતું (દૈતનું) વર્ણન તું કયા વિષયથી કરે છે ? અ-
ર્થાત્ જો દૈતજ નથી તો વર્ણન કરનાર અને વર્ણ્ય એ બન્ને પણ નથી માટે
વર્ણનનોજ સંભવ નથી. ૫ દૈત જણાવી—દૈતને મિથ્યા જણાવીને.
૧ કારમાં—અભયજ જેવાં. ૨ વધાનો—બોલ્યાનો.

તારું ચિત્ત ચણે ચોટચ અનેક અપારી;	
તારા મીત ધારે તને મોટો તો વે'પારી. કારમાંં	૪
તારાં સગાં ધારે તુંને 'પ્રાણુથકી પ્યારે;	
એ જોટું છે સર્પ જાણ્ય જોધ એ અમારો. કારમાંં	૫
દૃષ્ટાંતથી સિદ્ધાંતને સમજી જા વહેલો;	
પ્રતિબિંબનો વિચાર કરચ થઇશ નવ ઘેલો. કારમાંં	૬
સામો થાય ધ્વનિ તેને મનમાં વિચારે;	
દોરડીનો સર્પ તારી ધ્યાનમાં તું ધારે. કારમાંં	૭
એ જોટાં છે એવું તો તું નિશ્ચે કરી જાણે;	
તોય કંપી ઝીઠે કાય ન જમે ભરે ભાણે. કારમાંં	૮
એમ આપે ભય એ તો તેમ દહાદિક આપે;	
એ છે બન્ને જોટાં ભાઇ તાપ શેણે તાપે. કારમાંં	૯
ધીર લય યયા નવ ત્યાં સુધી જો જૂડો;	
ઉપદેશ દે એવો ગુરૂ હરનિશ રૂડો. કારમાંં	૧૦

૪ મીત—મિત્ર. ૬ પ્રતિબિંબનો ૪૦—જેમ જળમાં પડેલું ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ જળ રૂપ ઉપાધિને લીધે હાલતું જણાય છે તથાપિ તે અસત્ય છે અને બિંબભૂત ચંદ્ર તો સ્થિર છે; તેમ માયામાં પડેલું ચૈતન્યનું પ્રતિબિંબ જે જીવ રૂપે દ્રહેવાઇને અનેક વ્યાપારવાણું જણાય છે, તથાપિ તે અસત્ય છે અને બિંબભૂત ચૈતન્ય એજ સત્ય છે.

૭ સામો ૪૦—એજ રીતે ધ્વનિ સત્ય છે અને પ્રતિધ્વનિ (પડવા) મિથ્યા છે. દોરડીનો સર્પ ૪૦—દોરડીમાં તિમિરાદિ દોષથી સર્પનો ભ્રમ થાય છે તેમ બ્રહ્મને વિષે અનાદિ અજ્ઞાનથી જીવરૂપનો ભ્રમ થાય; પણ જેમ પ્રકાશના યોગથી દોરડીનું જ્ઞાન થયે મિથ્યા સર્પ રહેતો નથી તેમ બ્રહ્મવિદ્યાના યોગથી બ્રહ્મનું જ્ઞાન થયેજ વાલ પણ રહેતું નથી.

૧૦ લય ૪૦—ધીરો દ્રહે છે કે જ્યાં સુધી મનના એવા અસદ્ વિચાર લય યયા નથી ત્યાં સુધીજ સંસારરૂપી જુડો ભય રહેલો છે.

૫૬ ૧૭ મું.

આત્માનું સ્વરૂપ ગુરુદેવ દાખી દેતા;
 શાંત જોઈ શિષ્ય સહુ ખરેખર કહેતા. ટેક. ૧
 સમજી જાય શુદ્ધ શિષ્ય વાર ન વ લાગે;
 ત્યારે ગુરુદેવ તેના પર અનુરાગે. આત્માનું ૦ ૨
 આત્માનું સ્વરૂપ આજ જોળખજો સર્વે;
 લોભાશો ન અનાત્માતણા તો અતિ ગર્વે. આત્માનું ૦ ૩
 જેહ સૃજાય છે તેહ એવું તો વિચારે;
 વળી જેહ સૃજે છે તે ચિત્તમાંહી ધારે. આત્માનું ૦ ૪
 વળી પળાય છે જેહ પૂરેપૂરે જાણી;
 પાળનાર વળી તેને લેવો તો પ્રમાણી. આત્માનું ૦ ૫
 થાય છે સંહાર જેના એવું તો વિચારે;
 વળી સંહાર કર્તાને તમે ચિત્તમાંહી ધારે. આત્માનું ૦ ૬
 એવા એવા ગુણ જ્યારે જુઓ તમે ભાઈ;
 ત્યારે કરજો વિચાર ધ્યાને જજો ધાઈ આત્માનું ૦ ૭
 આ તો અવિનાશી ને અખંડાનંદ આત્મા;
 જોળખે એને જો પછે તો એ છે પરમાત્મા. આત્માનું ૦ ૮
 સહેલામાં સહેલી છે વાત શિષ્યો સહુ જાણે;
 અમરધાણીને વરો પ્રમાણે પ્રમાણો. આત્માનું ૦ ૯
 ધીર ધિંગડમદ્દ ધાણી એમ તો જાણાશે;
 પુણ્ય હશે પૂરાં ત્યારે ચિત્તમાં ચણાશે. આત્માનું ૦ ૧૦

૫૬ ૧૮ મું.

જાણે જાણે એક વાત શિષ્ય તો જાણાવું;

૪ સરજવું, પાળવું અને સંહારવું, એવું જે ત્રિગુણાત્મક સૃષ્ટિકર્તાએ સર્વે અસત છે એમ વર્ણવે છે: જેહ ૪૦.

ભાણવાની વાત ભલી આજ તો ભણાવું.	ટક.	૧
જગતના અધિષ્ઠાન પરમાત્મા પૂરા;		
ઈશ્વરમાં ઈશ્વર ને શૂરામાંહી શૂરા.	જાણો	૨
આનંદના ઉદે સ્થાન રૂડા માંહી રૂડા;		
તેને કોઈ કહી નવ શકે કદી કૂડા.	જાણો	૩
અખંડાનંદ અવિગત અવિનાશી જાણો;		
એવા કોણ પ્રભુ તે તો મારાગી પ્રમાણો.	જાણો	૪
જે તમારા આત્મા એ તો એવા પ્રભુ જાણો;		
મતીતિ કરી હૈડે અને વચન પ્રમાણો.	જાણો	૫
એહ આત્મા અનુભવો જ્યારે તમે ભાઈ;		
ત્યારે તો જાણશે કેવી જગતશુ સગાઈ.	જાણો	૬
જેહ આત્મા તેહ જાણો જગત જે દેખાયે;		
ફર રજ નથી કાંઈ મતીતે પેખાયે.	જાણો	૭
નર અને નારી વળી પુત્ર અને પુત્રી;		
પશુ અને પક્ષી મહાસૂત્ર અને સૂત્રી.	જાણો	૮
રંગ ને ઊરંગ નામ અને તો અનામી;		
ગુરુ અને શિષ્ય વળી કાગી ને અકામી.	જાણો	૯
ધીર સર્વ જગત એ તો આત્મારામ જાણો;		
મતીતિ થાય પૂર્ણ જ્યારે પૂરો તો પિછાણો.	જાણો	૧૦

૨ અધિષ્ઠાન—સ્થાનરૂપ અધિષ્ઠાન એ વેદાંતનો પારિભાષિક શબ્દ
૧. જેને વિષે ખીલુ વસ્તુનો ભ્રમ થાય તેને અધિષ્ઠાન કહેવું, એવું એનું
લક્ષણ છે. જેમ, દોરડીમાં સર્પનો ભ્રમ થાય છે માટે સર્પના ભ્રમનું અધિ-
ષ્ઠાન દોરડી કહેવાય છે; તેમજ આત્માને વિષે જગત્ રૂપ ભ્રમ થાય છે માટે
જગતનું અધિષ્ઠાન આત્મા કહેવાય છે. ૪ અવિગત-નિત્ય.

૧૦ પૂરો પિછાણો—આત્માને તત્વતઃ જાણો ત્યારે આત્મા સત્
કે, માટે જ્યાં જ્યાં અસ્તિત્વ માલગ પડે ત્યાં ત્યાં તેને જાણવો;

૫૬ ૧૯ મું.

- ગુરુ કહે આજ એક નિર્ણય કરાવું;
ભારે માંહી ભારે ભાર અંતર ભરાવું. ટક. ૧
- સમજો તો જાવ તરી સહેલામાંહી સહેલું;
મોટા મોટા રાખે નહિ ભાષણમાં મે'લું. ગુરુ ૨
- આત્મા હશે ગોળાકાર કે હશે કંઈ ઢાંખો;
આત્મા હશે અશ્વત્થ કે આત્મા હશે આંખો. ગુરુ ૩
- આત્મા હશે હરણ કે હશે વાઘ ભાઈ;
આત્મા હશે પુત્ર પુત્રી સાચી જે સગાઈ. ગુરુ ૪
- એવું એવું ઘણું ગ્રહો આત્માકેરે કાળે;
નથી ખરું કોઈ નિશ્ચે આવવું ન વાળે. ગુરુ ૫
- આત્મા નથી ઝાડ પા'ડ આત્મા નથી જ્યોતિ;
આત્મા નથી મરણવો કે આત્મા નથી મોતી. ગુરુ ૬
- આત્મા નથી રાણી રાજ આત્મા નથી રાગી;
આત્મા નથી જોગી ભોગી આત્મા નથી ત્યાગી. ગુરુ ૭
- આત્મા નથી રામકૃષ્ણ આત્મા નથી આદ્યો;
આત્મા સ્વચ્છ નથી કે નથી એને ડાઘો. ગુરુ ૮
- આત્મા દેવ નથી જેહ દેરામાંહી ખેઠો;

આત્મા ચિત્ત છે, માટે જ્યાં જ્યાં જાણવાપણું માલમ પડે ત્યાં ત્યાં એજ
આત્મા જાણવો; અને આત્મા આનંદ છે માટે જ્યાં જ્યાં આનંદ માલમ
પડે ત્યાં પણ તેજ છે.

૩ અશ્વત્થ-પીપ્પળો. ૬ “યદ્દટ્તં તન્નટ્તં—જે જેવામાં આવે છે તે
નાશવંત છે” એ ન્યાયથી સઘળા નાગરપાત્મક પદાર્થો આત્મા નથી એમ
વ્યતિરેક કરીને આત્માને ઓળખાવે છે: આત્મા નથી ઇ.

નથી આત્મા ઉંચે ભાઈ કે નથી એતો હેઠા. ગુરુ ૦ ૯
 નાખામાં છે નાખો એતો સહુથકી જાણો;
 ધીર ધરો ત્યારે એને પૂર્ણ તો પ્રમાણો. ગુરુ ૦ ૧૦

૫૬ ૨૦ મુ.

સમજવે શિષ્ય એમ મોજ મન આવે;
 મોજ મન આવે ત્યારે યોદ્યાનું ન ભાવે. ટેક. ૧
 મોજ માંહી થાય વાતો મોજ માંહી માણે;
 મોજો કહેવાય નવ મન તુર્ત તાણે. સમજવે ૦ ૨
 આનંદ અપાર રાખે આનંદ ન લેખે;
 આત્માની પ્રતીતિ નિશ્ચિત ગુરુ પેખે. સમજવે ૦ ૩
 એવા ગુરુ મળે મહાભાગ્ય બળ હોયે;
 ગુરુધર્મ જાણે એવા સોવસા એ સોયે. સમજવે ૦ ૪
 ગુરુધર્મકેરા ઘાટ આવા તો ઘડાયે;
 બીજા ગુરુ દશ જાણે ન, ઉંચક્યા ઉંચલાયે. સમજવે ૦ ૫
 ભડકે ભેંશ એવાં ટીલાં બીજા ગુરુ કરતા;
 મેં કહ્યા એવા તો કાંઈ ભેખ નવ ધરતા. સમજવે ૦ ૬
 ભેખને ભગાડી કાઢ્યા ટેક એક રાખી;
 વિવેકની વાતો માંહી શ્યામ રાખ્યા સાખી. સમજવે ૦ ૭
 ગુરુધર્મ આવા જુઓ તેને તમે માનો;
 તાતામાતા જોઈ કદી ધરો નવ તાનો. સમજવે ૦ ૮
 તરવું હોય તો જો જો કહ્યું મેં જે મુખે;
 તરી જશો અને વસો સદા તમે મુખે. સમજવે ૦ ૯

૧૦ પૂર્ણ ૪૦—અર્થાત્ જોને નામ અને રૂપ નથી એવો સર્વનો
 જાણનારો એ આત્મા છે. ૩ પ્રતીતિ—અર્થાત્ પ્રત્યક્ષપણું.

ધીર ધરો ધીરાકેરૂં માની સહુ જાતે;
કીર્તિ નવ ફૂડી થાય વાવો સારા વાતે. સમજાવે ૧૦

શિષ્યધર્મ.

૫૬ ૧ શ્રુ.

શિષ્ય સાચો રે સાચો;		
તેનાં લક્ષણ કેવાં તે વાંચો.	ટેક.	૧
ગુરુજને ગમતું તે કરતો;		
ગુરુજથી રહેતો ડરતો.	શિષ્ય૦	૨
ગણ્યા ગુરુ સહુથી મોટા;		
ગુરુથી માન્યા સહુ જોટા.	શિષ્ય૦	૩
ગુરુજ તે તો દેવના દેવ;		
માની ગુરુજની સાચી સેવ.	શિષ્ય૦	૪
ગુરુજ વિના અધઘડી નવ ચાલે;		
ગુરુજ વિના મન તો નવ મા'લે.	શિષ્ય૦	૫
ખાતાં પીતાં ગુરુજનું નામ;		
જેસતાં ઊડતાં એનું એ કામ.	શિષ્ય૦	૬
ભજન કરવું નિશ્ચિન જેનું;		
માનો સદ્ગુણ જીવ્યું તો તેનું.	શિષ્ય૦	૭
ગુરુધર્મ જાણ્યો તેણે ખરો;		
એવા ભાવથી શિષ્યો તરો.	શિષ્ય૦	૮
ગોવિંદથી મોટા ગુરુદેવ;		
મુકિતપદ આપે તતજેવ.	શિષ્ય૦	૯
રામ નામની ધૂન લગાવે;		

ધીરો તો સદ્ગુરુજને જગાવે. શિષ્ય૦ ૧૦

૫૬ ૨ જી.

એકાગ્ર ચિત્ત રાખી રે, ગુરુજને ભજવા;
 માન્યા તે તો સાચા, પછે નવ તજવા. ટેક. ૧
 જીભને સોંપવું પછે કામ;
 તારે તો ગુરુગુણ ગાવા તમામ. એકાગ્ર૦ ૨
 કામ ખીન્નું પિસારવું જાણ;
 ન ધરવું અન્ય બોલ્યાનું પ્રમાણ. એકાગ્ર૦ ૩
 ગુરુ નામ વિના નવ જાપ;
 એ તો મોઠાઇને એ માપ. એકાગ્ર૦ ૪
 તારું કાર્ય જે કરવાનું સાર;
 તે તો ગુરુનો કરવો ઉચ્ચાર. એકાગ્ર૦ ૫
 ખીન્નું કારજ કંઈ નવ કરવું;
 ગુરુસેવામાં સર્વે ભરવું. એકાગ્ર૦ ૬
 વિધવિધ લેવા નવ સ્વાદ;
 ગુરુસેવાનો રાખવો નાદ. એકાગ્ર૦ ૭
 પ્રમાદને પેરો કરી જાણ;
 જોતવા જોવિંદ મહાપ્રાણ. એકાગ્ર૦ ૮
 ધિંગડમલ થઇ ધ્યાને ધાવું;
 અમરવરની જોખ્યમાં જાવું. એકાગ્ર૦ ૯
 અડગ અજે કરવી કાયા;

૧૦ રાગ ધ૦—રામનામની ધૂન લગાવીને ધીરો સદ્ગુરુજને જગાવે
 છે—જીવમાંથી બહારે છે. અર્થાત્ તેમને જમાડવાને ખીજે પ્રકારે જવું નહિ.
 ૮ પ્રમાદ—ગાફલપણ.

કરંદા કિરતારની જાણવી માયા. જોકાગ્રં ૧૦

શુદ્ધ ૩ જી.

શીખામણ તો દેવી રે, મનડાને તારે;
 જે સાચે સાચે સર્વે માને, એવું કે'વું છે મારે. ટક. ૧
 સદ્ગુરુ જે જાપ જપે તે ધ્યાન ધરવો;
 સદ્ગુરુ યોધ કરે તે અભરે ભરવો. શીખામણ ૦ ૨
 સદ્ગુરુ કથા કરે જોહ;
 ધ્યાનમાં રાખવી નિશદિન તેહ. શીખામણ ૦ ૩
 વરસે ઘટા થયા વિણ મેહ;
 વીજળી ઝખૂકે ન કંપે દહ. શીખામણ ૦ ૪
 ઝરમર ઝરમર મેહુલો વરસે;
 આતકની પેરે રહેવું તરશ્યે. શીખામણ ૦ ૫
 આખર તરશ્યા ન રહેવાય જાણ;
 સ્પર્શે ગુરુદેવ જોઈ પ્રમાણ. શીખામણ ૦ ૬
 ગુરુદેવ સ્પર્શે જ્યારે અંગ;
 ત્યારે તો થઈ રહે નટવા રંગ. શીખામણ ૦ ૭
 ધરે તું તેમના પર વિશ્વાસ;
 પહોંચે તેમાં તારી ઘણી આશ. શીખામણ ૦ ૮
 જય પામી જીતી તું જય;
 ઈંદ્રીનિગ્રહ તું થી કરાય. શીખામણ ૦ ૯

૧૦ અજે—અજય—ન જીતાય એવી. ૪ વરસે ઈં—તાળવામાં જળની ધારણા કરવા વડે તેમાંથી જે જળખિંદુ પડે છે તેને ઉદ્દેશીને આ કહ્યું છે. વીજળી ઝખૂકે—ધ્યાનાવસ્થામાં તે તેજ દેખાય તે. ૯ ઈંદ્રીનિગ્રહ—ઈંદ્રિયોને કબજે રાખવાં.

તારા મનમાં તું ધારયને, એવો નેમ. ટેક.	૧
પ્રેમીજન થઇને રહે તું સદાય;	
અપ્રેમીજન થા નવ કદાય.	તું પ્રેમ૦ ૨
ગુરૂ પર પૂર્ણ ધરવો તારે પ્રેમ;	
એથી મળશે શાંતિ નં તું ન ક્ષેમ.	તું પ્રેમ૦ ૩
પ્રેમદા પ્રેમ જાર પર ધરે જમ;	
પ્રેમ તેવો તું ધારજે તેમ.	તું પ્રેમ૦ ૪
પ્રેમે તરી ગયા કેટલા જન;	
પ્રેમે થયા કેટલા પાવન.	તું પ્રેમ૦ ૫
તે તો સુણજે લોકની વાતો;	
તેમાં જોજે ખત્તા તું ખાતો.	તું પ્રેમ૦ ૬
પ્રેમ કરીશ ન કોના પર;	
માનજે પ્રેમપાત્ર ગુરૂજ વર.	તું પ્રેમ૦ ૭
પ્રેમ ધારીશ તેમના પૂરો;	
તો જય પામી થઇશ શૂરો.	તું પ્રેમ૦ ૮
અધૂરો નહિ રહે આજુમાત્ર;	
ખની જઇશ તું સાચું પાત્ર.	તું પ્રેમ૦ ૯
તારું ગાત્ર ઘવાયું નહિ કહેવાય;	
ધીર ધરાશે અમર તો કાય.	તું પ્રેમ૦ ૧૦

૫૬ ૬ હું.

તારે તો કીર્તન કરવું રે, ગુરૂદેવનું નિત્યે;
રંગમાંહી તો તારે, રહેવું રૂડી રીતે. ટેક. ૧
કેશવનું કીર્તન નવ કરવું;

બ્રાહ્મણ હરાવે તો નવ હરણું.	તારે૦	૨
કીર્તન કરણું ગુરુનું તારે;		
સાચી વાત કહેવી છે મારે.	તારે૦	૩
સાચો શિષ્ય થઇશ ત્યારે તુંય;		
બીજું કાંઈ નથી કહેતો હુંય.	તારે૦	૪
નિશદ્દિન કરીશ કીર્તન બ્યારે;		
આવ્યું તરવાનું નિકટ ત્યારે.	તારે૦	૫
ગુરુ દે ગોવિંદને બતાવી;		
તારૂં ટાળી દે નિર્મથું ભાવી.	તારે૦	૬
સૂતાં ખેસતાં સમરજે સાર;		
કરજે કીર્તન માની કીરતાર.	તારે૦	૭
સાચી સેવા જોશે ગુરુદેવ;		
ચીઝશે તારા પર તતખેવ.	તારે૦	૮
ધન્ય ધન્ય મુખે કહેશે તુંને;		
તેં તો અલ્યા! પ્રસન્ન કીધો મુને.	તારે૦	૯
ધીર એવી વાણી તું કઢાવે;		
ગુરુના અંતરમાં ઘણું ભાવે.	તારે૦	૧૦

૨ કેશવનું ધ૦—ધીરાનો એમ કહેવામાં એ અભિપ્રાય છે કે ગુરુ-ઉપદેશ વિના સ્વતઃ કલ્પનાથી હરિ ભજનારા પાર પડી શકતા નથી, માટે પ્રથમ ગુરુઉપદેશ લેવો અને પછી તે જે માર્ગે દોરે તે માર્ગે જવું; પણ ગુરુની દરકાર ન કરીને કેશવનું કીર્તન કરવું નહિ. જે કેશવકીર્તન નજ કરવું, એમ કહેવાનો ધીરાનો આશય હોત તો જ્ઞાનક્રક્રામાં છેવટે

“હાહા ભજ હરિયો રે, જેથી છૂટવું ધારી;

પલકમાં પાર ઉતારે રે, ત્રિભુવનપતિ દે તારી. ૨૬.

હરિહરિ જપતાં હરિ તુંને મળશે, ટળશે સહુ સંતાપ; ”
ધ્યાદિ કહેત નહિ.

૪૬ ૭ મું.

છે એક ગુરુ ભારા રે, રસનાએ એવું કે'વું;		
બીજા કોઈ નથી એમના જેવા, નામ નિશ્ચે લેવું. ટેક.	૧	
રસનાને તો કારણ એ દેવું;		
ખુંચી તેવું કામ બીજું સહુ લેવું. છે એક૦	૨	
સ્મરણમાં સ્મરણ તો એ દેવું;		
બીજું જૂકું જાણવું તો તારે કેવું. છે એક૦	૩	
જેમ ઝાંઝવાતું જળ જૂકું જાણે;		
જેમ શૃંગ હરણનાં તું ઉર આણે. છે એક૦	૪	
જેમ ગંધર્વનગરને તું લેખે;		
તેવું દૃષ્ટિ તારીએ અન્યને દેખે. છે એક૦	૫	
બીજું જાણે બોલવું જૂકું માને;		
વગોવાવું નહિ ખોટું વાને. છે એક૦	૬	
ગુરુલજન ભડાકે જાળ વાળે;		
સારું નરતું સહુ તેથી ટાળે. છે એક૦	૭	
સ્મરણમાં સ્મરણ ગુરુતું સાચું;		
પાકું શરીર થાયે ફીટી કાચું. છે એક૦	૮	
એવો મહિમા ગુરુજનો મોટો;		
હોકારો ખોખારો થાયે ખોટો. છે એક૦	૯	
ધીર ધણી તુંને જાણખી જાયે;		
પછી ગુરુજકેરો તું કહેવાયે. છે એક૦	૧૦	

૨ રસનાને—જાણને. અર્થાત્ ગુરુના નામતું કીર્તન કરવું. ૪ શૃંગ—શીંગડાં. ગંધર્વનગર—આકાશમાંનો નગરનો દેખાવ.

પદ ૮ સુ.

હૈડે રાખવા હરજી રે, તારે હૈડે ધરવા;	
કોઈ દિન બીજા વિચાર તો નવ કરવા. ટેક.	૧
તારા હૃદયે કમળ તારે કરવું;	
છે બીડાએલું એવું ધરવું.	હૈડે ૨
ખાતે ખીલવું નથી એ કો કાળે;	
ઘણું બીડાયલું એને લાવે.	હૈડે ૩
ગુરુદેવ પ્રભાકર ઉગાડી;	
મકુલિલત કરવું કિરાગુ પહોચાડી.	હૈડે ૪
ધીમે ધીમે ખિલશે એ જ્યારે;	
જ્યારે દઢ ભરૂં નિરખે ત્યારે.	હૈડે ૫
જેમ જેમ અઢશે ગુરુકેરી ભક્તિ;	
ત્યમ ત્યમ ખીલવાની વાઘે શક્તિ.	હૈડે ૬
પૂર્ણ પ્રભાપ્રતાપ થશે ત્યારે;	
હૃદયે કમળ તો ખીલશે જ્યારે.	હૈડે ૭
પછે ગુરુ પરાગ સમેત અલ્યા;	
બીડી દેને કમળ તું લાવે ભલા.	હૈડે ૮
ઉઘડે તોય પરાગ ન લેધશ દવા;	
માનજે સાચેસાચી ગુરુની સેવા.	હૈડે ૯
ધીર એવું હૃદયે કમળ તારું થાશે;	
ત્યારે ખરેખરું તું તો કમાશે.	હૈડે ૧૦

૨ હૃદયમાં ગુરુભક્તિ રાખવી અને ગુરુ વગર બીજાથી પ્રસન્ન ન થવું એવો ઉપદેશ કરે છે; તારા ધૃ. ૩ બીડાયલું—બીડાયલું રહેવું. ૪ પ્રભાકર—સૂર્ય, ૭ પ્રભા—કાંતિ. ૮ પરાગ—રજ (કમળમાંની).

૫૬ ૯ મું.

હૃદ રૂપ રાખે રે, ગુરુ રસિલાકેરું;		
એ છે દેવ મોટા ને, એ છે હેરું.	ટક.	૧
ઘાટ ઘડાય કંઈ હૃદ તારે;		
ઘાટ ગુરુજના ઘડવા ત્યારે.	હૃદ૦	૨
બીજા ઘાટ ઘડવા નવ કાંઈ;		
સારા માઠા ઘાટ અરખ્યા તેં સાંઈ.	"	૩
ગુરુ વિના નવ જાણવું બીજું;		
કહેવું ગુરુ અમૃતધનથી ભીંજું.	"	૪
કોરુંકટ હંતું હૈકું તારું;		
અમૃતવડે ભીંજાવવું સારું.	"	૫
એ અમૃત તે ગુરુની ભક્તિ;		
હૃદ કરવું એવી ધરી આસક્તિ.	"	૬
તારું હૃદ કમળ શુદ્ધ થાશે;		
પછે તારાં દુઃખ સહુ નાશી જશે.	"	૭
હૃદ ગુરુ હીરો રાખીશ જાલી;		
તારે જાણવું ગઈ દુઃખકેરી ઘડી.	"	૮
એવું કરીશ તો મુક્તિ મળશે;		
ચૂકતાં ગુરુજ નહિ ફળશે.	"	૯
ધીર ધણીની ધીરજ તું ધારે;		
બીજું કાંઈ નથી કહેવું અલ્યો અમારે.	"	૧૦

૨ ઘાટ ઘડાય—વિચાર થાય. ૩ સારા ઇ—સારા કે માઠા ઘાટ તેં સાંઈને અરખ્યા, એમ જાણુ. ૪ ગુરુ અમૃતધન—ગુરુ રૂપી અમૃતનો વર્ણન.

પદ ૧૦ મું.

તારે તો પગ ચાંપવા રે, ગુરૂપગ ચાંપવા;	
થયા અઘઝોઘ તારા, સહુ સોંપવા. ટેક. ૧	
ગુરૂ ખેસે જ્યારે કોઈ વાર;	
ત્યારે કર પગ ફેરવવો અપાર. તારે૦ ૨	
પાદ કમળમાં નમવું નિત્યે;	
પ્રેમ આણીને તારે તો પ્રીત્યે. તારે૦ ૩	
ગુરૂદેવને ગમતું કરવું;	
તેના ચરણમાં મસ્તક ધરવું. તારે૦ ૪	
સૂઝ જાય જ્યારે ગુરૂદેવ;	
તારે પાદ આંખ્યાની કરવી સેવ. તારે૦ ૫	
ગુરૂજી નવ જાણે જેમ;	
તેમ પાદ સેવવા આણી પ્રેમ. તારે૦ ૬	
નિદ્રાવશ થાયે ગુરૂ જ્યારે;	
કારજ કર્યા કરવું તે તો ત્યારે. તારે૦ ૭	
મુખ્ય ગુરૂની સેવા માનવી;	
એ ગયા ગોમતી ને એ જાનહુવી. તારે૦ ૮	
એ જગન્નાથજીને એ રણછોડ;	
એવા સેવામાં માનવા તે કોડ. તારે૦ ૯	
ધીરાનું કહ્યું માને જો તું સાચું;	
ટળી જશે તારૂં તન મન કાચું. તારે૦ ૧૦	

૧ સોંપવા—(ગુરૂને). અર્થાત્ ગુરૂ તારાં પાપ બાળી નાખશે.
૮ ગયા—એ નામનું તીર્થ—ગયાજી.

પદ ૧૧ મું.

અર્પણ કરવો રે, અર્પણ કરવો ભાવ;	
ખીજ માથાફોડ સહુ મૂકી, સાધી લેવો દાવ. ટેક.	૧
ભાવ ભરપૂર ગુરૂપર ધરવો;	
સંગ ખીજકેરો નવ કરવો.	અર્પણ૦ ૨
દઢભાવ થશે જ્યારે મન;	
ત્યારે પ્રકુલિત થશે તારૂં તન.	અર્પણ૦ ૩
ભાવકેરી તો ભક્તિ કહેવાય;	
સુખ ભાવવડે તો લેવાય.	અર્પણ૦ ૪
દઢભાવ થાય નહારા પર;	
મનમાં વાંચ્યું હોય તેને વર.	અર્પણ૦ ૫
તો તે નહારૂં સાઈ થાય;	
પછે સારાપરનો ભાવ કેવો કહેવાય ?	અર્પણ૦ ૬
ગુરૂભક્તિનો ધરવો જે ભાવ;	
તેણે તો આજખવા આનંદી માંવ.	અર્પણ૦ ૭
ભાવે ભવસાગર ઘણા તરિયા;	
ડૂબતા કંઈક પાર ઉતરિયા.	અર્પણ૦ ૮
ભાવનો થાય જ્યારે અભાવ;	
ત્યારે તો દુશ્મન સાધી લે દાવ.	અર્પણ૦ ૯
ધીર ભાવની ભક્તિ તું કરજે;	
ગુરૂપર સ્વામીને વા'લે તું વરજે.	અર્પણ૦ ૧૦

૯ ભાવનો ઇ—જ્યારે ભાવનો અભાવ (નાસ્તિ) થાય—ભાવ રહે નહિ.

પદ ૧૨ સુ.

ધરે ભાવ તું તો મનમાં રે, કેવો તે કહું આજ;	
મનવાંચિત તારું ધાર્યું જે તો, થાશે સર્વે કાજ. ટેક. ૧	
સોનામાં તારી સમજણ જે જાયે;	
આહા ! એના ઘાટ કેવા કેવા થાયે. ધરે૦ ૨	
પનોતી કેવી દીસે સુવર્ણથી મઢેલી;	
જીવાન જ્યોતિ દીસે કેવી જડેલી. ધરે૦ ૩	
સુવર્ણ સુવર્ણ ને કથીરે કથીર;	
નથી એના જેવું કશામાં હીર. ધરે૦ ૪	
ન સોને શ્યામ અડકે કોઇ કાજ;	
જગે તારા મનમાં એવી તો આજ. ધરે૦ ૫	
તો તું કારજ કરજે કેવું;	
છે હું બતાવું તે જાણવા જેવું. ધરે૦ ૬	
તેનાપર ભરેંસો રાખજે ભારી;	
જાણજે તુંને મેં દીધોછે તારી. ધરે૦ ૭	
મારા ભાખ્યા પર હશે જે ભાવ;	
તો તો મળી ગયા જાણજે મા'વ. ધરે૦ ૮	
જ્યારે એવો ભાવ થાયે ઉત્પન્ના	
ત્યારે તું કરજે મનને મસત. ધરે૦ ૯	
ધીર ભાવ ભાવે તુંને સોનું;	
ઓહું દેવું તારે ત્યારે કોનું ? ધરે૦ ૧૦	

૫ શ્યામ—શ્યામતા—કાળાપણું. ૧૦ ધીરો કહું છે કે ભાવ (શ્રદ્ધા) રૂપી સોનું તને ત્યારે ભાવે ત્યારે તારે પછી બીજા કોનું ઓહું (ગાંધાર દુષ્ટાંત) દેવું ? અર્થાત્ મારૂં દુષ્ટાંત આપવું. જેમ શુદ્ધ પર ભાવ રાખીને હું શી તમણે કું તેમ તું મનુષ્ય તરીકે બદલા.

પદ ૧૩ મું.

થાય સોનાની સમજાણ રે, ભરાય ભાવ અંતરમાં;		
વિચાર કરવો તારે ત્યારે, તારા હૃદયઘરમાં. ટેક.		૧
મારા ગુરૂ જોડા તે છે સોનું;		
બીજું સોનું લેવું મારે કોનું ?	થાય૦	૨
ઘડવા ગુરૂપી સુવર્ણના ઘાટ;		
ગણી મહામોંધું ટાળવા ઉચ્ચાટ.	થાય૦	૩
ગુરૂ પી સુવર્ણની કંઠી ઘડવી;		
પેંરવી કોટે ન રાખવી અડવી.	થાય૦	૪
મરજીવા થઈ મૌકિતક ગુરૂ લેવાં;		
તે તો કડી ઠામે જડી તારે દેવાં.	થાય૦	૫
કરવા ગળચવા ને મોહનમાળા તેનાં;		
ફાળકાકંઠી આદિ મહુ જેનાં.	થાય૦	૬
એમ વિધ વિધ કોટના ઘાટ;		
કરવા ગુરૂ સુવર્ણ પી તજ ઉચ્ચાટ.	થાય૦	૭
પછી પહેરાવવા કોટ ને કાને;		
હૈડે હરખ ધરવો મહામાને.	થાય૦	૮
થાય મનસાના ઘાટ અઘાટ;		
તેવા તારે કરવા તજ ઉચ્ચાટ.	થાય૦	૯
ધીર કોટ કાન એમ ઢંકાયાં;		
જાણ સાચાં સુવર્ણ તેં સાચાં.	થાય૦	૧૦

૯ થાય ૪૦—જે અઘાટ હોય છે તે મનસાના ઘાટ થાય છે. અર્થાત્ મનવડે ગમે તેવા ઘાટ કદપી શકાય છે તો તારે ઉપર કહ્યા તેવા ઘાટ ઘડવા.

પદ ૧૪ મું.

જોઈએ મારે બાન્ધુબંધ રે, હાથે બાંધવા કાળે;		
જડેલી પહોંચી, પહોંચે મારે રાળે.	ટેક.	૧
પહોંચી વિના કદી મારે નવ ચાલે;		
પહોંચી હોય તો મનકું માડું મા'લે.	જોઈએ૦	૨
બાન્ધુબંધ ને પહોંચી ત્યારે તું કરને;		
નવધરું ગુરૂકેરું કરીને ધરને.	જોઈએ૦	૩
જડજે પહોંચીમાં પછે તે તું પૂરું;		
મનનું માન્યું રાખીશ નવ અધૂરું.	જોઈએ૦	૪
એ પહોંચી પહેરી પનોતો થાળે;		
ગુરૂ સુવર્ણ ગણી ગુણલા ગાળે.	જોઈએ૦	૫
પછે વેઠ વીંટીઓ કરને મનથી;		
તેમાં નંગ જડજે તું ગુરૂધનથી.	જોઈએ૦	૬
પછે પટકાવને પાંચે આંગણિયે;		
એવા સાચા શિષ્યને અન્ને ક્યારે કળિયે.	જોઈએ૦	૭
એમ હાથના દાગીના સર્વે;		
તુંતો ગુરૂપ ધરી આવને ગર્વે.	જોઈએ૦	૮
તારું કારજ સહુ સહેલું થાશે;		
ગુરૂપ દાગીને દુઃખ જાશે.	જોઈએ૦	૯
ધીરધણી તુલને હુંકો થાશે;		
ગુરૂ ગોવિંદ કને લેઇ જાશે.	જોઈએ૦	૧૦

પદ ૧૫ મું.

કટિકેરો કંદોરો રે, ધરીશ નવ રૂપાતણો;

મોંઘામાં મોંઘો તું ધરજે, સાચા રોનાકેરો અણ્યો. ટેક. ૧	
કટિએ કંદારો પહેરી બેસજે ભાંગ;	
ગુરુ સુવર્ણ રૂપતાણી સમજી કમાઈ.	કટિ૦ ૨
એક ભાગ તેના વાંકો રાખે;	
જે ન દેખે એવાને તું એ દાખે.	કટિ૦ ૩
ઢબૂડીશ નવ ઘોતિયામાં એને;	
દેખાડજે તું તો જને તેને.	કટિ૦ ૪
કરાવજે કારીગરી અપરમપારી;	
કૂદડિયો મૂકાવજે તે પર ભારી.	કટિ૦ ૫
લટકાવજે કુંચિયો ઘણી તેણિ;	
રાખજે એક ગુરુકેરી કુચી એણિ.	કટિ૦ ૬
લાંબી કુંચિયો રાખજે તેમાં;	
વાગે તો પીડા ન માનીશ એમાં.	કટિ૦ ૭
ઝીણામાં ઝીણી સાંકળી કરાવી;	
તેમાં રાખજે કુંચિયો ભરાવી.	કટિ૦ ૮
એમ કટિના કંદારો થાશે;	
ગુરુ સુવર્ણના ઘાટ તું ગાશે.	કટિ૦ ૯
ધીર તરી જઈશ ત્યારે તું ભાઈ;	
આંટી પાડી એને રાખજે સાંધ.	કટિ૦ ૧૦

૩ વાંકો રાખે—વાંકી રીતે પહેરજે. ૪ ઢબૂડીશ—ઢાંકીશ. ૭ વાગે તો ધ૦—(કેમકે હોંસનાં ધરેણાંની પીડા બીજા લોકો મનથી માનતા નથી, તેમ તારે પણ કરવું). ૧૦ આંટી પાડી ધ૦—અર્થાત્ ગુરુનો બોધ જવા દેઈશ નહિ.

પદ ૧૬ મું.

પહેરને ઇશકકેરી રે, અંગુઠિયો પાચે;	
તે પણ સોનાની તું કરને, પછે ધરને કાય. ટેક.	૧
પૂછે કોઈ તને આવી એવું;	
આ અંગુઠિયાતણું ધર્તીંગ છે કેવું. પહેરને૦	૨
એ તો નારીઓ પહેરે તું શે પહેરે?	
ત્યારે તું બોલને ઘાટે ઘેરે. પહેરને૦	૩
મારા ગુરૂપ સુવર્ણની અંગુઠી;	
એ મેં પહેરી આંબોધ કરવાને બૂઠી! પહેરને૦	૪
બીજું કારણ નથી કંઈ એમાં;	
નથી ખોટું બોલ્યા તણા ડર તો તેમાં. પહેરને૦	૫
એમ અલંકાર અંગે ધરને;	
બાકી રાખીશ નવ અલરે ભરને. પહેરને૦	૬
ભાટ ભૂપ થવું હોય ને તારે;	
તો તો તું પગ વિપે તોડો ધારે. પહેરને૦	૭
કહેને ટેકનો તોડો મેં પહેર્યો;	
હિલામાંહી જને જશે તે હેર્યો. પહેરને૦	૮
એ તોડા વિના તો મારે નવ ચાલે;	
વાંકો ચાલને જ્યમ જીવતી ભાલે. પહેરને૦	૯
ધીર ધણી રીઝી ત્યારે જશે;	
ગુરૂમથી સહુ સારું થાશે. પહેરને૦	૧૦

૪ એ મેં ૬૦—પુરૂષો અંગૂઠીઓ પહેરે ત્યારે જેવાં બાહાનાં કાઢે છે. તેવાં તું કાઢને (અંગૂઠી વગેરે ધરેણાં પહેરનારની હાસી કરી છે).

૫ અલંકાર પહેરવાની હોંસથી લોકો બૂઠું પણ બોલે છે તે કહે છે: નથી ૬૦.

૫૬ ૧૭ મું.

દાગીના જે જે ધરવા રે, તે તો સહુ મનમોજે;	
ત્યારે તો તું તેવા ધરજે; હું તો કહું છું રોજે. ટેક.	૧
જડ પદાર્થના તું તો દાગીના ઘાલે;	
મોઘો મોઘો છું કહીને મા'લે.	દાગીના૦ ૨
ત્યારે ચેતન ગુરૂપના તું ઘડાવે;	
જેથી તને કૂલતાં તો ઘણું ફાવે.	દાગીના૦ ૩
જડના ઘાલતાં તને તે ફૂળાવે;	
ગુરૂપ દાગીનાકેરે આવે ભાવે.	દાગીના૦ ૪
તો તું તરીજાયે નિશ્ચે તનથી;	
મેં સાચેસાચું કહ્યું મોઠા મનથી.	દાગીના૦ ૫
ન્યાં ત્યાં મનસા તારી પૂરી થાશે;	
પહેરે ગુરૂદાગીના તે ન વંવાશે.	દાગીના૦ ૬
પરમાનંદ ભક્તિ તે તો પામે;	
અવળચંડી શક્તિ સર્વે શામે.	દાગીના૦ ૭
ધન્ય ગુરૂદેવ ધન્ય બુદ્ધિવાળા;	
એવા ભાવની જપજે તું માળા.	દાગીના૦ ૮
તરીજઈશ તેણે તું નિરધારા;	
માઠા કોઈ દિન નહિ આવે મારા.	દાગીના૦ ૯
ધીર ધણી તારી વાહરે ધાશે;	
તાડું આખ્યું પછે તે તો ખાશે !	દાગીના૦ ૧૦

૫૬ ૧૮ મું.

ગુણુલા પછે ગાવા રે, સાજ સુવર્ણનો સજ;

ગુરુદેવકરે પાચે નમવું, પછે પૂર્ણ પ્રેમે ભજ. ટેક.	૧
તમે તો ગુરુદેવ છો શંકર જેવા;	
તમારી ન થાય હુથી પૂરેપૂરી સેવા.	ગુણલા ૦ ૨
તમે થાઓ પ્રસન્ન જેણી વાર;	
ઉતારી દા પલકમાં ધારો તો પાર.	ગુણલા ૦ ૩
તમે તો જૂઠું ધારો જ્યારે ચિત્તે;	
ત્યારે વાત વસમી થાય વિત્તે.	ગુણલા ૦ ૪
કરી નાખો પલકમાં સંહાર;	
ગુરુદેવ તમારો ભારે છે ભાર.	ગુણલા ૦ ૫
જ્યાં તમે થાઓ પ્રસન્ન જેણી ઘડી;	
તેને તો જવાહીરની જ્યુડિત જડી.	ગુણલા ૦ ૬
અરપો મન માન્યા સહુ ભોગ;	
હરી દ્યો અંગોઅંગના તમે રોગ.	ગુણલા ૦ ૭
શાપ મોઠામાં મોટો થયો હોય;	
જેને નવ ટાળી શકતું કોય.	ગુણલા ૦ ૮
તે તમે ગુરુ ટાળો પલકની માંય;	
ઘણા ખૂડતાની અલી તમે ખાંય.	ગુણલા ૦ ૯
ધીર ગુરુ મહાદેવના રૂપ;	
ભજન ભાવે કરું ભૂમિના ભૂપ !	ગુણલા ૦ ૧૦

પદ ૧૯ મું.

ગુરુદેવ દયાળ રે, તમે વિભક્ત જેવા;	
રૂપ ઘણાં ઘણાં તમે ધારી, અરપો મીઠા મેવા. ટેક.	૧

ગમે તેણે ગમે તેણું કારજ કર્યું;	
તે તો તમે જાણવું પલકમાં હતું.	ગુરુદેવ ૨
છળભેદ પ્રપંચ કર્યા અનેક;	
ગયા હોય વીસરી વઠેલા વિવેક.	ગુરુદેવ ૩
રાક્ષસ જેવા થયા હોય રાગી;	
નવ જોતા હોય જૂઠી જીવિતો જાગી.	ગુરુદેવ ૪
તેને તમે જગાડો પેરે પેરે;	
રમાડો મનાવો ખોલાવી ઘેરે.	ગુરુદેવ ૫
નવ માને જ્યારે તે તમારું;	
ત્યારે તમે લગાડો તેને અતિ સારું.	ગુરુદેવ ૬
કરો તેના ધરતું તમો કારભારું;	
તોય તેને લાગે નહિ જ્યારે સારું.	ગુરુદેવ ૭
ત્યાર પછે દો તમે તેને દંડ;	
નાખે પૂરો કરી અસ્ર તમારાં પ્રચંડ.	ગુરુદેવ ૮
એવા વિષય સ્વરૂપી નમું ગુરુદેવ;	
નથી સાચો શિષ્ય કે સાધુ સેવ.	ગુરુદેવ ૯
ધીર તમારી ભક્તિ ધ્યાને ધરીશ;	
મારાથી સેવા ચાકરી થશે તે કરીશ.	ગુરુદેવ ૧૦

૫૬ ૨૦ મું.

ગુરુ ખરૂં જોવા રે, ઘાટ ઘડે ઘણા ઘણા;
નવરા એ તો નવ રહેતા, જેના કર્મમાં શી માણા માણા, ટેક. ૧

૭ કરો ૪૦—વિષય એ પાંડવોના ધરતું કારભારું કર્યું હતું તેમ.
૮ પૂરો કરી નાખે—નાશ કરે.

૧ “ ગુરુર્વદ્મા ગુરુર્વિષ્ણુર્ગુરુદેવો મહેશ્વર: ” એવા પ્રાચીન વચન પ્રમાણે

તેત્રીશ કોટિ દેવ ઉપજવો;	
છાસઠ્ય કોટિ અસુર નિપજવો.	ગુરુ ૨
અપ્સરાઓ ગંધર્વ કરો અનંત;	
વળી પશુ પંખી જોરાળા જાંત.	ગુરુ ૩
સંખ્યા વિના કરો માનવ તમે;	
થતી અનીતિ જોઈ તમને ન ગમે.	ગુરુ ૪
ત્યારે એક મુખે વદા એક વેદ;	
પાછો ભારે કરો તમે તેના બેદ.	ગુરુ ૫
એકના ચાર વેદ કરો નિર્વાણ;	
તેનું ચારે મુખે વદી કરો પ્રમાણ.	ગુરુ ૬
સહુ શિષ્યને ભણાવો વેદ તે સાર;	
પછે જોઈ શિષ્ય કરો તારોતાર.	ગુરુ ૭
પછે હોય સારો તેને સોંપો કાર્ય;	
થાય પાછો કદી તે તો અનાર્ય.	ગુરુ ૮
ત્યારે આર્ય શોધો તમે કંઈક ગુરુ;	
કહો આર્ય દખી અલ્યા શે ગુરુ ?	ગુરુ ૯
ધીર પછે તમે તારો તેને તરત;	
એક માત્ર શાંતિ રાખવાની કરો સરત.	ગુરુ ૧૦

૫૬ ૨૧ મું.

જુઓ જ્યારે ગુરુદેવને રે, ત્યારે કરે સાચા શિષ્ય શુંય;

ગુરુને બ્રહ્મા દેવ માનીને બ્રહ્માનું કાર્ય ગુરુથી ધાયછે એમ વર્ણુ છે: ગુરુ ઇન્દ્ર આખા વિશ્વની પોતાની સાથે એકરૂપતા માનનાર ગુરુને બ્રહ્મા રૂપે વર્ણવવા એ વિરૂદ્ધ નથી.

૭ તારોતાર—છૂટા છૂટા. ૮ અનાર્ય—અધર્મી. ૯ આર્ય—ધર્મશીલ.

૧૦ સરત—કચ્છલાત.

તે તો વર્ણન કરી સર્વે, આજ કહું છું હું. ટેક. ૧
 ખટ ઘડી રાતે ગુરુ ઊઠે;
 ઊઠે તેના પહેલો શિષ્ય, નવ પૂઠે. જુએ૦ ૨
 એમ પહેલો ઊઠી કરે સહુ સાહિત્ય;
 જ્યારે ગુરુ ઊઠે ત્યારે ધરે પ્રીત. જુએ૦ ૩
 પ્રેમીજન થઇ કરતો પ્રણામ;
 દંડની પેરે દંડવત મહાધામ. જુએ૦ ૪
 પડી રહે પાદમાં ધરી ભાવ;
 શિરસાષ્ટાંગ કરતો સાવ. જુએ૦ ૫
 તેને ઊઠાડે ગુરુદેવ જ્યારે;
 તે તો ઊઠી બેઠા થાય ત્યારે. જુએ૦ ૬
 પછે આજ્ઞા કરે ગુરુ નેવી;
 આરંભે સર્વ સેવા શિષ્ય તેવી. જુએ૦ ૭
 જે જે મનમાં ધારે ગુરુદેવ;
 તે તે શિષ્ય આણી આપે તતજેવ. જુએ૦ ૮
 મન ચિંતવ્યાં કરે નિત્ય કામ;
 તેણે રાજ રાજ રહેતા મહાધામ. જુએ૦ ૯
 ધીર ધાણીને રીઝાવે એમ;
 સાચો શિષ્ય મનાયે તેમ. જુએ૦ ૧૦

૫૬ ૨૨ મું.

જ્યારે જ્યારે ઊઠે રે, ગુરુદેવ તો ગરવા;
 ત્યારે ત્યારે શિષ્યે, ત્યાં દંડવત કરવા. ટેક. ૧
 દિવસમાં ઊઠે જો સો વાર;
 તો તેટલા દંડવત કરવા સાર. જ્યારે૦ ૨
 કચવાણું નહિ મનમાંય;

આખર સા'વાના છે ગુરૂ બાંધ. જ્યારેં ૩	
શ્રમ વિના કથું નવ લાધે;	
ક્ષુલ્લક અર્થ પાણુ શ્રમથી સાધે. જ્યારેં ૪	
પરમાર્થમાં હોય કેટલી પીડા;	
વિચાર કરો તેની અદ્ભુત કીડા. જ્યારેં ૫	
શિષ્ય સાચાની પરીક્ષા કરવા;	
અભ્યંતરમાં જ્ઞાન સભર ભરવા. જ્યારેં ૬	
પરીક્ષાકેરું કરી જુએ પ્રમાણ;	
ટકી રહે સાચો શિષ્ય જાણ. જ્યારેં ૭	
અવગુણિયા અતિશે અફળાય;	
કર્મહીણા હોય તે તો કૂટાય. જ્યારેં ૮	
શ્રમ કરેલો સહુ એળે જાય;	
ખત્તા પેટ ભરીને ખાય. જ્યારેં ૯	
રહે ચોરાશીની ફરી ફરવી:	
ધીર રહેતી ત્રિવેણી તરવી । જ્યારેં ૧૦	

૫૬ ૨૩ મું.

મનમાં હોય જેવો ભાવ રે, તેવો તનથી કરવો પ્રમાણ;
મન તનનું એકત્વ કરીને, થાવું રે સુજાણ. ટેક. ૧
જે મનમાં ગુરૂજને ગરવા માન્યા;

૪ ક્ષુલ્લક—હલકો. ૬ અભ્યંતરમાં—અર્થાત મનમાં. ૧૦ ત્રિવેણી
—ત્રણ ત્રણના સમૂહ રૂપી ત્રિવેણી. જેવા કે સત્, રજ્ઞ, તમસ્;
સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ; જન્મ, જીવિત, મરણ; જાગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ.
અથવા ઇડા, પિંગળા, સુષુમ્ણા; એ ત્રણ નાડિયોનું સમાગમસ્થાન.
અર્થાત શ્વાસોર્ધ્વાસ જીતવાનો પાછો બાકી રહે છે.

તો તો જોઈએ મનથકી તેને પિછાન્યા. મનમાં ૨	
ગુરુ વિષે સારું સારું મન ધારે;	
તેણું તન પાસે કરાવણું તારે.	મનમાં ૩
મન ગુરુને ચંદને ચરચે જ્યારે;	
તનવડે ગુરુને ચરચવા ત્યારે.	મનમાં ૪
મન જમાડે નૈવેદ્ય ગુરુને મોજે;	
ત્યારે તનવડે તારે જમાડવા રોજે.	મનમાં ૫
મન માતંગે બેસાડે ગુરુદેવ;	
ત્યારે તેવી તારે તનવડે કરવી સેવ.	મનમાં ૬
એમ મનતનનો કરી મેળાપ;	
જપવો એક ગુરુદેવકેરો જપ.	મનમાં ૭
સાચા શિષ્યનો છે એ ધર્મ;	
મુક્તિપદ પામતા તે પર્મ.	મનમાં ૮
ગુરુ વિષે દઢ ભક્તિ ધારે;	
મરણું અવતરણું ન તેને ડ્યારે.	મનમાં ૯
ધીર સદ્ગુરુની પ્રીતિ થાય;	
આપોઆપે તેને સર્વ લાહેવાય.	મનમાં ૧૦

૫૬ ૨૪ મું.

જ્યારે ગુરુદેવ પાસે બેસે રે, ત્યારે કરે શિષ્ય આણું;	
તે તો સર્વને કાળે હું આ જ, કહેતો કહેતો આણું. ટેક. ૧	
ગુરુદેવ બેઠા હોયે સિંહાસન;	
ત્યારે પોતે સાત્રો બેસે થઇ પાવન.	જ્યારે ૨
બે હસ્ત જોડી બેસે જાણ;	

શુદ્ધ મૂર્તિ દીસે નિર્વાણ.	ન્યારે૦	૩
લક્ષ ગુરુદેવનું લગાડી રહે;		
અંતરમાં ગુરુ ગુરુ કહે.	ન્યારે૦	૪
એવે કંઈ આજ્ઞા કરે ગુરુદેવ;		
કે વહેલો ઊઠી સેવે તતજેવ.	ન્યારે૦	૫
રજ વાર ન લગાડે ભાઈ;		
જાણી સાચા ગુરુની જેણે સગાઈ.	ન્યારે૦	૬
નામ માત્રે તરવાનું લહ્યું;		
જાણે ગુરુવચનથી બાકી ન રહ્યું.	ન્યારે૦	૭
પાળવું ગુરુનું વચન પ્રમાણ;		
ન પાળ્યામાં મોટેરી છે હાણ.	ન્યારે૦	૮
ગુરુ કહે તે સહુ કરવું મારે;		
એવું સાચો શિષ્ય તો ઉરમાં ધારે.	ન્યારે૦	૯
ધીર ભવસાગર તરી જાય તેહ;		
ધીરો હીરો થઈ રહે નિઃસંદેહ.	ન્યારે૦	૧૦

જુદ રથ ટું.

સાચો સેવક હોય જેવો રે, તેવો સાચો શિષ્ય નિરવાણ;		
સેવકને આજ્ઞા સ્વામી કરે, તે પાળવા કરી પ્રમાણ. ટેક. ૧		
ગમે તેવી આજ્ઞા સ્વામી કરતો;		
સાચો સેવક તે શિરપર ધરતો.	સાચો૦	૨
ભલે પરા થાય પિંડથી પ્રાણ;		
કે ભલે હોય હડહડતી માંહી હાણ.	સાચો૦	૩
ખરા સેવક થવું હોય જેને;		
સ્વામીઆજ્ઞા પાળવી જોઈએ તેણે.	સાચો૦	૪

તેમ ખરા શિષ્ય થવું હોય જ્યારે;		
ગુરુગમ પાળવી જ્ઞેષ્ય ત્યારે.	સાચો ૦	૫
ગુરુ દિવસને કહે કદી રાત;		
હા ખરી વાત કહેવી પ્રખ્યાત.	સાચો ૦	૬
અવળામાં અવળી વાત અડાડે;		
સીધામાં સીધાનું કૂકું પાડે.	સાચો ૦	૭
સર્વે સાંખી રહે શિષ્ય જ્યારે;		
તે ભવસાગર તરી જાય ત્યારે.	સાચો ૦	૮
છે શિર સાટાની ગુરુભક્તિ;		
અજમાવે સાચા શિષ્ય એમ શક્તિ.	સાચો ૦	૯
ધીર ધરણીમાં થાય પ્રખ્યાતા;		
કરંદા કરંદા ધરંદા થાય દાતા.	સાચો ૦	૧૦

પદ ૨૬ મું.

સંગે રહેવું સાંઈની રે, રાત દિવસ રજિયાત;		
સંગથકી નવ છૂટતા, તેહ શિષ્ય પ્રખ્યાત. ટેક. ૧		
ગુરુજી વનમાં જાય જ્યારે;		
શિષ્ય પૂઠે પૂઠે જાય ત્યારે.	સંગે ૦	૨
ગુરુજી એસે ધ્યાન દઢાવી;		
સામા શિષ્યે એસવું આવી.	સંગે ૦	૩
ગુરુજી ગોવિંદ ભજે જોણી વાર;		
શિષ્યે ભજવા ત્યારે નિરધાર.	સંગે ૦	૪
ગુરુ જે જે કારણ કરે;		

૬ ગુરુ સાચે વાદ ન કરવો તે દષ્ટાંતરથી બનાવેછે: ગુરુ દિવસને ધૃ. ૧૦ કરંદા ધૃ—તે શિષ્ય કરનાર, કરનાર, ધરનાર અને દાતા થાય —એશ્વર્યવાળો થાય.

તે કરવા શિષ્ય અંતર ધરે.	સંગે૦	૫
ગુરુ કરેલું ધારે ન કરાય;		
ત્યારે કર નેડી સુખી શિષ્ય થાય.	સંગે૦	૬
કરે તે કરવાનો કરવો યત્ન;		
દહકેરો કરવો નવ જતન.	સંગે૦	૭
શિર સાટે આચરવું સર્વ;		
સારા માહનો તજવો ગર્વ.	સંગે૦	૮
કોની પેઠે કરવું તારે ભાઈ;		
એ સર્વ જાણવું છું સુખદાઈ.	સંગે૦	૯
ધીર ચિત્તમાં ચેતી જાને;		
જીવિતમાં સાચો શિષ્ય કહેવાને.	સંગે૦	૧૦

પદ ૨૭ મું.

વેદમાં કહીછે વા'લે રે, શિષ્ય ગુરુકેરી ચાલ;		
સાચા શિષ્ય થવું હોય જોણ, તેણે ગ્રહણ કરવી તતકાળ. ટેક. ૧		
એક સ્વભાવના બે મિત્ર હોય;		
ઉન્મરમાં પણ સરખા સોય.	વેદમાં૦	૨
ધન માનમાં સોચે સમાન;		
નીતિ રીતિમાં ને ગુણવાન.	વેદમાં૦	૩
તે એક આચરે તેવું બીજે કરે;		
એક વિષ ધરે તો બીજે ધરે.	વેદમાં૦	૪
એક પાણી પીએ તો બીજે પીએ;		

૬ ગુરુ કરેલું ઇ—ગુરુ જે કરે તેવું કાંઈ કરવાતું શિષ્ય ધારે, અને તે ન કરાય ત્યારે ગુરુની પાસે કર નેડી શિષ્ય સુખી થાય—તેમની પાસે નિર્માન થઈ રહે.

એક દાન દિયે તો બીજા દિયે.	વેદમાં૦	૫
એક રમે કામનીશુ નો રંગે;		
તો રાખે બાંને પોતાની સંગે.	વેદમાં૦	૬
આમ એકમેક મળી કરે સર્વ;		
જેણે તણ દીધેલા મનના ગર્વ.	વેદમાં૦	૭
પૂર્ણ પ્રેમ મિત્રો ધરે ખેય;		
સાચા શિષ્યે કરવું સહુ તેય.	વેદમાં૦	૮
જેવું આચરે ગુરુદેવ ગૂઢ;		
તેવું કરવા શિષ્યે થવું આરૂઢ.	વેદમાં૦	૯
ધીર એવું કરતા શિષ્ય સહુ તરે;		
ખે મિત્રનું મનમાં સહુ ધરે.	વેદમાં૦	૧૦

૫૬ ૨૮ મું.

મસ્તાના મનને બાંધી રે, ગુરુને ચરણે ધરવું;		
તૂટી જવાનું જે છે, તે તન નિવેદન કરવું. ટેક. ૧		
ધન જે કમાયા મહામહાયત્ન;		
જેને રાખ્યું જાળવી જાળવી જત્ન.	મસ્તાના૦	૨
તે અર્પણ કરતાં ન કરવી વાર;		
પછે જોવું ઘર ભણી નિરધાર.	મસ્તાના૦	૩
તે ઘર અર્પણ ગુરુને કરવું;		
સર્વસ્વ અરપી દેતાં નવ ડરવું.	મસ્તાના૦	૪
ગુરુ ગ્રેવાના નથી લગાર;		
તેના સહઉપયોગ થાશે નિરધાર.	મસ્તાના૦	૫
સર્વસ્વ જાવાનું ધરવું ચિત્તે;		

વણુંધાઇ રહેવું નવ વિતે.	મસ્તાના૦	૬
પછે કરવો આત્મા અર્પણ;		
કને રાખવો નહિ એક કણ.	મસ્તાના૦	૭
એવી ભક્તિ સાધે શિષ્ય જ્યારે;		
તરી જાય તે તો કહું ત્યારે.	મસ્તાના૦	૮
અખંડાનંદ પામે અવિનાશી;		
જગત કરે નવ જેની હાંશી.	મસ્તાના૦	૯
ધીર ધણીને બેઠે ધીમંત;		
યદ્ય રહે ભવોભવમાં તે શ્રીમંત.	મસ્તાના૦	૧૦

૫૬ ૨૯ મું.

એટલું કરે તોયે રે, બાકી એક તો રહેતું;		
તે વર્ણવી હું દાખું છું, બાકી રહ્યું કેવું. ટેક.		૧
પ્રેમમસ્તાના તો તારે થાવું;		
રંગમાં રોજાઇ રંગાઇ જાવું.	એટલું૦	૨
અલ્પમસ્ત થવું મતબાલા;		
ગુરૂ પ્રેમની જપવી માળા.	એટલું૦	૩
ગુરૂ પ્રેમી જનમાં તારે ખપવું;		
નિશદ્દિન નામ પ્રેમથી જપવું.	એટલું૦	૪
પ્રેમી કહે તને સહુ કોઈ;		
તેવી જુક્તિએ રહેવું બેઇ.	એટલું૦	૫
પ્રેમ પ્રેમ અખંડ પ્રેમ ભાસે;		
ત્યારે ત્રિવિધિના ત્રાસ ત્રાસે.	એટલું૦	૬
રોમે રોમ જપે પ્રેમ રંગે;		

ઝટ ચઢી જવું પ્રેમને જંગો.	ઐટલું ૦	૭
ગુરુનો પ્રેમ ધરવો પૂરો;		
ધન્ય શિષ્ય કહેવાય એમાં શૂરો.	ઐટલું ૦	૮
અમરવર ગુરુવરને વરવો;		
બીજો ઉચ્ચાર એક ન કરવો.	ઐટલું ૦	૯
ધીર ધણી એવો જો ધારે;		
તે તો તને ભવજળ પલકમાં તારે.	ઐટલું ૦	૧૦

૫૬ ૩૦ મું.

ગુરુ પ્રેમ ભક્તિ રે, કરીશ તું તો જ્યારે;		
તરી જઇશ તું તો નિશ્ચે ત્યારે.	ટક.	૧
પ્રેમ ભક્તિ કરી જોણે ધાઇ;		
જુઓ-ગોપીઓ કેવું કમાઇ.	ગુરુ ૦	૨
જોજો વિદુરની સહુ વાતો;		
સુખડી મૂકી ભાલ જમ્યા આ તો.	ગુરુ ૦	૩
સુદામાના તાંદુળની સોઇ;		
પાપ માત્ર નાખ્યાં જેનાં ઘોઇ.	ગુરુ ૦	૪
એવા અનેક થયા પ્રેમી જન;		
જેના પર થયા હરિ પ્રસન્ન.	ગુરુ ૦	૫
એ ભક્તિએ ગુરુ થાય પ્રસન્ન;		
પછે શિષ્યભાવ હિમજે પાવન.	ગુરુ ૦	૬
ત્યારે તુંને હરિ નિકટ દેખાડે;		
લાલકેરાં લક્ષણ લેખાડે.	ગુરુ ૦	૭
શૂન્યશિષ્યરની વાત સમજાવે;		
પૂરા પ્રેમમાં તુંને પચાવે.	ગુરુ ૦	૮

બૂડતો જોઈ તને તો બચાવે;
 ધિંગડમલ સાથે ધિંગ મચાવે. ગુરૂ ૯
 ધીરા હીરા કરે અમૂલ્ય;
 કરે અમૃત ટાળીને વખ. ગુરૂ ૧૦

ચોગમાર્ગ.

રાગ મેવાડો.

ચોગેશ્વર રૂપને રે, નમન કરું હું ભાવે;
 મારા અંતરમાં રે, મલુ ઉતરી આવે. ૧
 જગાડે જીવાત્મા રે, ચોગનો મારગ કહેવા;
 સાધુ સંતને મુલ્લે રે, થાય લાલ તો લેવા. ૨
 સાધુ સંત તો જાણે રે, તેમને અરથ શાનો?
 જ્ઞાસુનું કારજ રે, થશે તે કહેશે દાનો. ૩
 જોયું મેં તો આયું રે, તે બીજને દાખું;
 ત્યારે જોયું સાયું રે, જાણ્યું તેટલું ભાખું. ૪
 નથી બીજે અર્થજ રે, ગર્થ નથી ગ્રહેવો;
 ચોગેશ્વર ભજવા રે, લાખેણો લા'વો લેવો. ૫
 ભજન થાય ભવનું રે, જે ચોગકેરા રાજ;

૯ ધિંગ મચાવે—રંગે રમાડે. ૧૦ કરે છંદ—વખ (વિધ) રૂપ ટાળીને તને અમૃત રૂપ કરે.

૧ ચોગેશ્વર રૂપને—પરમેશ્વરને. ધ્રુવરને ચોગેશ્વર નામ આપેલું છે. જેમ, “યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો”—ગીતા. ૨ જગાડે—મારા જીવાત્માને જાગ્રત કરે.

- અહિંસા એક ભેદ છે રે, એના અરથ કહું છું;
મનવડે દાષજ રે, ન કરે તે સુખી લહું છું. ૨૨
- વચનવડે કર્મને રે, જે નવ લાવે જરી;
ઘાત નવ કરવી રે, દહથકી દુઃખ ધરી. ૨૩
- સ્વરૂપ એ અહિંસા રે, સારરૂપે મેં ભાખ્યું;
વળી કહું આગળ રે, જે યોગ ગ્રંથે દાખ્યું. ૨૪
- સત્ય પર પ્રીતિ રે, રાખવી તો સોઇએ;
પ્રક્ષ છે સત્યજ રે, જગત મિથ્યા બેઇએ. ૨૫
- હરિશ્ચંદ્ર જેવા રે, સાચા ખોલા થઇએ;
એ સ્વરૂપ છે સત્યનું રે, સંરાય થાતા ખોઇએ. ૨૬
- અસ્તેય એવું નામજ રે, હવે સાંભળો કાને;
કરે બે ભેદ તેના રે, જોગી મુનિ સહુ માને. ૨૭
- એક તો અંગકેરી રે, ચોરી સહુ કોઇ કહેતા;
ખીજી મનની તો ચોરી રે, લક્ષણ કોઇ નવ લહેતા. ૨૮
- પ્રક્ષત્ય તો પાળવું રે, યોગમાર્ગે જેને જવું;
પ્રક્ષત્ય સમજવું રે, એમાં તો કાંઈ નથી નવું. ૨૯

૨૨ ચમતો પેહેલો પ્રકાર: અહિંસા—મન, વચન અને કર્મ કરીને હિંસા (પ્રાણીનો ઘાત) ન કરવો તે. હિંસા કરનારનું મન હિંસા રૂપી અપરાધને લીધે વ્યગ્ર થાય છે તેથી યોગમાં સ્થિરતા મેળવવાને યોગ્ય થતું નથી. જે જે મનુષ્ય અપરાધ કરે છે તેનું તેનું મન સદૈવ સ્થિર રહેતું નથી અને યોગમાં તો મનને સ્થિર કરવું એજ કર્તવ્ય છે માટે મનની સ્થિરતાનો ભંગ કરનારા અહિંસાદિ દોષોનો ત્યાગ કરવાનો એમાં કહેલો છે. ૨૫ ચમતો બીજો પ્રકાર: સત્ય.

૨૭ ત્રીજો પ્રકાર: અસ્તેય—ચોરી ન કરવી તે; કાવિક અને માનસિક બે પ્રકારની ચોરી તજવી, તે અસ્તેય. (સ્તેય—ચોરી). ૨૮ ચોગો પ્રકાર: પ્રક્ષત્ય.

કામ આઠ પ્રકારનો રે, જીતશો ભાઈ જ્યારે;	
અહ્મચારી તો કહેવાશો રે, વઢેલાને કોણ વારે.	૩૦
આઠ પ્રકારનાં રે, મૈથુન જે માન્યાં;	
એ પણ છે એમાં રે, મારે રાખવાં છાનાં.	૩૧
પણ કહેવું તે કહું છું રે, આઠ પ્રકાર મૈથુનતણા;	
તેને જે કો જીત્યા રે, તે તો અહ્મચારી બણ્યા.	૩૨
બાકી ઘણા ભટકે રે, ચોગ તેને લાધે નહિ;	
ચોગનો અર્થ બીજો રે, તે તો તેને સાધે સહી.	૩૩
હવે ક્ષમા હું કહું છું રે, ધરાય તો ધરશો;	
જ્ઞાની નહિ તોયજ રે, એ ધરેથી તરશો.	૩૪
વસિષ્ઠના માર્યા રે, સો પુત્ર વિશ્વામિત્રે;	
ક્ષમા નવ છોડી રે, વાત બની પિચિત્રે.	૩૫
ઘણું ઘણું દુઃખ દીધું રે, તોયે ટેક નવ છોડ્યો;	
ધન્ય ક્ષમાધારક રે, વખોડ્યો તે વખોડ્યો !	૩૬

૩૦ કામ ૪૦—(૩૧ માની દીકા જીઓ). ૩૧ મૈથુનના આઠ પ્રકાર કહેલા છે કે,—“ શ્રવણં કીર્તનં કેલિઃ પ્રેક્ષણં ગુહ્યમાપણમ્ । સંકલ્પો-
ધ્યવસાયશ્ચક્રિયાનિર્ઘૃત્તિરેવચ । । एतन्मैथुनमष्टांगं” પ્રવદન્તિ મનીષિણઃ । વિપરીતં
ब्रह्मचर्यमेतदेवाष्टलक्षणम् ॥ ” “ સ્ત્રીસંબંધી વાતનું શ્રવણ કરવું, તેનું કીર્તન
કરવું, તેની સાથે રમત રમવી, તેને જોવી, તેની સાથે એકાંતમાં વાતચિત
કરવી, તેના સંબંધી મનમાં સંકલ્પ કરવા, તેને મળવાનો નિશ્ચય કરવો, તેની
સાથે કર્મ કરવું, એ આઠ પ્રકારનું મૈથુન પંડિત લોકો કહેછે. અને એજ-
આઠ વાનાનો ત્યાગ કરવો તે આઠ પ્રકારનું અહ્મચર્ય કહેવાય છે. આઠ
પ્રકારના કામનો પણ એમાંજ સમાવેશ થાય છે. છાનાં રાખવાં—તજવાં.

૩૩ યોગનો અર્થ ૪૦—યોગનો બીજો અર્થ (સ્ત્રીયોગ કે સંસારયોગ)
તે તો સાથે. ૩૪ પાંચમો પ્રકાર: ક્ષમા.

૩૬ વખોડ્યો — (વિશ્વામિત્રને). વિશ્વામિત્રને વસિષ્ઠે અહ્મચર્ય
ન કહ્યો માટે તેણે વસિષ્ઠના સો પુત્ર માર્યા છતાં વસિષ્ઠે ક્ષમા છોડી

ન યોલિચે મુખથી રે, તોય દુષ્ટજન આવી;	
ગાજો ઘણી દેતા રે, સમજવું ત્યારે ભાવિ.	૩૭
મનમાં ન પસ્તાવું રે, કહેવું થાયો ભલું તારું;	
એમ જીતવું મનડું રે, સમજવું સહુ સારું.	૩૮
પર્વત જેમ ધારે રે, વૃષ્ટિનાં બુદ્ધ પડ્યાં;	
તેમ માહું ધારવું રે, ન જાણવું અંગે અડ્યાં.	૩૯
ધૃતિ ધરવી પૂરી રે, અધૂરીએ નવ ચાલે;	
માર્ગે જવાય ત્યારે રે, વિકટ વાટ તે ભાજે.	૪૦
ચોગ મારગે જતાં રે, ભૂત આવશે સામાં;	
ગણવાં તેને ગાંડાં રે, આવાં ઘણાં નકામાં.	૪૧
દૈત્ય કંઇક દખશેા રે, ધીરજ ધરવી પડશે;	
દહે દુઃખ થાશે રે, અવળું સહુ અડશે.	૪૨
ધીરજ ધારી મૂકજે રે, પગ ટકી રહેશે;	
ધીરજ વિના સહુ જૂઠું રે, લક્ષણ એવું તો લાહેશે.	૪૩
ભય મર્ણકેશે રે, ધીરજ ધરવે ભાજે;	
ધીરજ જો છોડે રે, ચોગમાર્ગ તો ત્યાગે.	૪૪
નથી જમવા લાડુ રે, છે ધીરજનું ધન એ તો;	
મળી જશે પલકમાં રે, ધીરજ ધર થઇ એતો.	૪૫
દયા કોને કહેવી રે, તે દહાં બતાવી;	

નહિઅને તેને અહાર્ષિ કહ્યો પણ નહિ. અર્થાત્ સત્ય અને ક્ષમા અને
જગવ્યાં ।

૩૯ માહું ધારવું—માહાં વચન કે કર્મ પોતાના મન ઉપર કે
અંગ ઉપર ધારણ કરી રાખવાં પણ ખીમવું નહિ. ૪૦ છટ્ટો પ્રકારઃ
ધૃતિ—ધીરજ.

હૂણવું દયા દરિયે રે, હંડી આશા પતાવી.	૪૬
નંતુમાત્ર જોટલાં રે, તેનાપર દયા ધરવી;	
સમભાવ રાખવો રે, જોટી કરાણી નવ કરી.	૪૭
મન વચ્ચે કર્મની રે, કૂડું કોઈનું કરવું નહિ;	
વાલોને વેરી રે, એવું માંધ ધરવું નહિ.	૪૮
દયાળુ દુનિયામાં રે, કહેવડાવવું સારું;	
દયા હોય દિલમાં રે, તેને દયાળું ધારું.	૪૯
આર્જવ હવે કેવી રે, સાંભળજો સરવે;	
પછે યોગપથ જાણે રે, મિથ્યા ન આવશો ગરવે.	૫૦
માખણ જેવું રાખવું રે, કોમળ હૃદય જોઈએ;	
રાત દિવસ જોડવું રે, કોમળતા તો નવ જોઈએ.	૫૧
ફૂલ જેવી કોમળ રે, દૃષ્ટિ સહુ પર ધરી;	
સર્વનું થાય સારું રે, કોમળતા એવી કરવી.	૫૨
કોમળ અંગ જોઈએ રે, મોહ પામે કામિની;	
કે પુરૂષ મોહ પામે રે, કોમળ જોઈ ભામિની.	૫૩
એમ ઉભય લપટાયે રે, કોમળતા છે કેવી;	
આર્જવમાં કોમળતા રે, ધરવી જોવા જેની.	૫૪
તો તો પાર જવાય રે, નીકર અફળાવું પડે;	
ઠેઠ સુધી જઈને રે, આગળ જતાં એ તો અડે.	૫૫
મિતાહાર રહ્યા પછી એક રે, તેનો સમજવો ટેક;	
સાત્ત્વિકાન્ન ભોજન કરવું રે, જોઈ અન્ન કરવો પિવેક.	૫૬

૪૬ સાતનોપકાર: દયા. ૪૭ સમભાવ—શત્રુગિત્રમાં સમાન યુદ્ધિવાળો.
૫૦ આક્રમો પ્રકાર: આર્જવ—નમ્રતા—સીધાપણું. યોગપથ—યોગને
માર્ગ.

૫૬ નવમો પ્રકાર: મિતાહાર—નિયમિત ભોજન. સાત્ત્વિકાન્ન—એ
વિશે ભગવદ્ગીતામાં કહે છે કે, “સ્થિરાઃ સ્થિરાઃ સ્થિરાઃ આહારાઃ સાત્ત્વિક-

તીખું ભોજન નવ કરવું રે, મીઠું ભોજન મારે;	
મળે એટલું ખાય રે, મરે તે ઘણો ભારે.	૫૭
મળ્યું અન્ન જેટલું રે, તે જોવું નિરખી;	
દષ્ટિ ફેરવવી રે, પૂર્ણ જોવું પરખી.	૫૮
પછે ચોથો ભાગ તેનો રે, ખાવા આશા કરવી;	
ધ્યાનમાં દઢ ભક્તિ રે, મિતાહારની ધરવી.	૫૯
અંગ શૌચ ભાખું રે, જળ મૃત્તિકાએ કરવું;	
રાગાદિ દાષ ટાળીને રે, હૃદ નિર્મળ ધરવું.	૬૦
રસ્તે નથી પડિયા રે, કે ઠામ દીઠો નથી;	
વળી કહું આગળ રે, કહેવાનું તે સહુ કથી.	૬૧
નિયમ દશ પ્રકારના રે, વર્ણવી હું દાખું;	
ચોગી થવું તે સાંભળો રે, નકામું ન હું ભાખું.	૬૨
તનને કષ્ટવું રે, તપ તેને કહેછે;	
એ તો પહેલામાં પહેલું રે, આવી અહીંઆં રહેછે.	૬૩
ખોલાશે ન કાંધ રે, સાઈ કે નહાઈ;	

પ્રિયા:” “રસવાળા, સિન્ધ, સિંધર અને હૃદયને હિતકર એવા આહાર સાત્વિકપુરુષોને પ્રિય હોય છે.” ૫૭ તીખું ઇ—તીખું વગેરે ભોજન કરવું નહિ કેમકે તે રાજસ્ છે. તે વિષે ગિતામાં કહે છે કે “કટ્વમ્લલવળાત્યુણ્ણતીક્ષ્ણસ્કાન્નિ દાહિનઃ આહારારાજસ્યેષ્ટા દુઃસ્વશોકામયપ્રદાઃ” “તીખા, ખાટા, ખારા, અતિ ગરમ, તીક્ષ્ણ, રક્ષ, દાહકરનારા, એવા પદાર્થો જે દુઃખ, શોક, અને રોગ કરનારા છે તે રજો ગુણવાળાને વાહાલા હોય છે.” ત્યારે મીઠું ભોજન ખાવું? તે કહે છે: મીઠું ઇ. કેટલું ખાવું તેનું પરિમાણ કહે છે: મળે ઇ.

૬૦ દશમો પ્રકાર: શૌચ—પવિત્રતા. તે બે પ્રકારની: અંગની અને મનની. રાગાદિ—પ્રીતિ, દ્વેષ, વગેરે.

૬૨ હવે ચોગના ખીજ અંગનિયમના દશ પ્રકાર કહેછે: નિયમ ઇ.

૬૩ પેહેલો પ્રકાર: તપ.

મૌન ધરવું પડશે રે, લાગશે અતિ અકારું.	૬૪
સ્પર્શ પત્નીકેરો રે, જરા ન તુંથી થાશે;	
કે સ્પર્શ એવો બીજો રે, જ્યારે તુંથી તબશે.	૬૫
તેણું રૂપ તબણું રે, પડશે સહુ તારે;	
રસ ન લેવાશે રે, રસના થકી ક્યારે.	૬૬
જે ગંધ મુંઘી રાજી રે, આજ તમે તો થાઓ;	
તે ગંધને ગામડે રે, કદી પછે નવ જાઓ.	૬૭
જાઓ તો ન જીતો રે, ખરેખરું હું ભાખું;	
ચોગી જન કાળે રે, બાકી કંઈ નવ રાખું.	૬૮
ઇંદ્રિયો સર્વના રે, સ્વાદ તજવા પડશે;	
તપ તે કહેવાશે રે, ભૂલે તે તો ખડશે.	૬૯
સંતોષ તારે સાચો રે, ધરવો પડશે પૂરો;	
જે મળી આવ્યું રે, તેમાં થજે તું શૂરો.	૭૦
આટલું વધું જોઈએ રે, એવું નહિ કરાશે;	
મન તો તારું ભમશે રે, ભ્રમિત ઘણું ઘણું થાશે.	૭૧
સંતોષ જો ધારીશ રે, તો તરીશ ભાઈ;	
અસંતોષી થાતાં રે, મરીશ તું તો કૂટાઈ.	૭૨
આસ્તિક થવું પડશે રે, નાસ્તિકપણું મૂકી;	
ન મનાય એવું રે, માનવું પડશે હુંકી.	૭૩
ગુરૂ કહેશે તુજને રે, તું તો ઇશ્વર રૂપે;	

૬૪ જીર્ણઆદિક બાહારની ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ તે તપ. તેને વિસ્તારથી કહી બતાવે છે: બેલાશે ઇ. ૬૬ તેણું—તેજ પ્રમાણે. ૭૦ બીજો પ્રકાર: સંતોષ.

૭૩ ત્રીજો પ્રકાર: આસ્તિક્ય. પરલોક છે, એવી શ્રદ્ધાને આસ્તિક્ય કે આસ્તિકપણું કહે છે. આસ્તિકપણાનું લક્ષણ કહે છે: ન મનાય ઇ.

વેદ એવું કહેછે રે, શાસ્ત્રાદિ જનક ભૂપે.	૭૪
ત્યારે એમ ન ધારીશ રે, આ તે સાચું કે જૂઠું;	
ખડું માનવું પડશે રે, નીકર થાશે સહુ જૂઠું.	૭૫
વિશ્વાસ પૂરા નાખજે રે, અનિશ્વાસી થતાં હારે;	
ખડું ગુરુએ કહેલું રે, દહ કરી માનવું મારે.	૭૬
પછે દાન તો દેવું રે, પડશે મોટું તારે;	
કોઈ જીવિત તારું માગશે રે, કહે તું શું કરીશ ત્યારે !!	૭૭
વસ્ત્ર તં પાંચું રે, કોઈ માગી લેશે;	
ખાવાનું ભર્યું ભાણું રે, માગવાનું કોઈ કહેશે !	૭૮
જગ મળ્યું ઘણે દિવસે રે, પીવા તું જઈશ જ્યારે;	
કોક આવી માગશે રે, દેવું તો પડશે ત્યારે !	૭૯
સારો કે નહારો રે, આવતાં નવ જોવાયે;	
આપવું તો પડશે રે, હોવાનું તે હોવાયે !	૮૦
સારાને દાન આપ્યું રે, તે વાપરશે સારે;	
નહારાને આપ્યું રે, તે નહારું ભણે ધારે.	૮૧
તેનું તારે ન કાંઈ રે, કશી વિધિ લેવા દેવા;	
છે ગૃહસ્થના ધર્મજ રે, માનવા તેણે મેવા.	૮૨
સુપાત્રને દાનજ રે, દેવું તે તો સારું;	

૭૪ શાસ્ત્રાદિ ઇ—શાસ્ત્ર વગેરેના જનક (હિતવન્ન કરનારા) એવા ભૂપે (અર્થાત્ ઋષિઓ) પણ એમજ કહેયું છે.

૭૭ એથો પ્રદારઃ દાન. ૮૦ હોવાયે—યવાય. જેવા યવાનું હોય તેવા યવાય. અથવા જે યવાનું હોય તે યાય.

૮૨ છે ઇ—સુપાત્રને દાન આપવું અને કુપાત્રને ન આપવું, એવા ધર્મ ગૃહસ્થના છે તેણે ભણે તેને મેવારૂપ માનવા, પણ તારે તો સુપાત્ર કુપાત્ર કાંઈ જોવું નહિ; કેમકે યોગધર્મ એવો છે.

- કુપાત્રને દાનજ રે, દેવાનું અતિ અકાર્ણ. ૮૩
- તે જોવાનું નથી તારે રે, તારે તો આપણું માગ્યું;
તરવાનું જે ધારે રે, તેનું ચિત્ત આમાં અનુરાગ્યું. ૮૪
- બીજું દાન એક છે રે, જ્ઞાનકેરું ગરવું;
મહાશ્રમે તેં મેળવિયું રે, જાણ્યું જેથી તરવું. ૮૫
- તે માગવા કોઈ આવે રે, તેને દેવું પડશે;
વગર શ્રમે તે લેશે રે, તું ને નવ કંઈ નડશે. ૮૬
- જો મનમાં તું ધારીશ રે, નિશ્ચે ના કહેવાનું;
તેમાં તો તારું રે, નહારું ભાઈ થાવાનું. ૮૭
- પૂજા તારે પૂરી રે, ગુરૂની કરવી;
તેમાં મતિ નિર્મળ રે, તારે તો સદા ધરવી. ૮૮
- ભાવ ભલો લાવી રે, કહે તે સહુ કરવું;
પુષ્પ લાવી ધરવાં રે, જાણવું એથી તરવું. ૮૯
- ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય રે, મૂકવાં મન ગમતાં;
પૂજવું સર્વ સાહિત્ય રે, લાવવું ભૂમિ ભમતાં. ૯૦
- પછે ગુરૂ પૂજવા રે, દઢ ભક્તિ ધારી;
ત્યારે તું જાણુ જીત્યો રે, નિરખે ચોગની ખારી. ૯૧
- ગુરૂ જે કહેશે રે, તે સાંભળવું પડશે;
એ જે પાણીએ ચઢાવે રે, તે પાણીએ મગ ચડશે. ૯૨
- એક પુરાણમાં ઇશ્વર રે, મહાદેવને ભાખ્યા;
બીજામાં કહ્યા પ્રહ્લાને રે, ત્રીજામાં વિષ્ણુ દાખ્યા. ૯૩
- ચોથામાં શક્તિને રે, ગણપતિ કહ્યા તેવા;
એવા મતભેદજ રે, છે જાણવા બહુ જેવા. ૯૪

- વેદમાં પાણ એવું રે, કર્મ અને જ્ઞાન ખરું;
 તેમાંથી તારે શું લેવું રે, કે જેનાવડે તું તો તરું. ૯૫
 ગુરુ કહેશે ઘણેરું રે, તેમાંથી તું કરજે આવું;
 સાંભળતાં સિદ્ધાંતજ રે, ગ્રહણકાર તારે થાવું. ૯૬
 તો તો તરી જશો રે, નહિ તો અમૃણાધ મરશો;
 એ છે નિયમની વાતો રે, ખૂડ્યા પછી નહિ તરશો. ૯૭
 લજ્જા ધરવી પડશે રે, ગુરુસંતની સાચી;
 કારજ ત્યારે થાશે રે, -હીમાં જઈશ જો પાચી. ૯૮
 આણે કલંક લગાડ્યું રે, એવું નવ કોઈ ભાષે;
 તારે કરવું પડશે તેવું રે, દાના જન તો દાષે. ૯૯
 લજ્જાનો લાડુ મોઢો રે, ખાતાં નવ ખવાયે;
 ઉતાવળ કરતાં રે, ગળે અટકી જાયે. ૧૦૦
 બુદ્ધિ તારી ખૂરાડે રે, દૃઢ તેને કરવી ભાઈ;
 સારું સારું મારું રે, ન રૂચે નકારું રાઈ. ૧૦૧
 સ્વર્ગ સુખ લાગે રે, તું ને અતિશે સારું;
 જ્ઞાન ન ગમતું રે, અતિશે એ તો અકારું. ૧૦૨
 સ્વર્ગ મિથ્યા માનવું રે, જ્ઞાન માનવું મોટું;
 અભિમાન તજવું રે, કહેવું માનને ખોટું. ૧૦૩
 એમ મતિથી નિશ્ચય રે, કરશો જ્યારે તમે;
 ત્યારે તો યોગમાર્ગે રે, જવાશે એમ કહું અમે. ૧૦૪
 બાકી આયડશો રે, ભૂલી એક જો જશો;
 અમૃણાધ પડશો પાછા રે, ખત્તા ઘણા ખાશો. ૧૦૫
 પછે જપ જપવા રે, પડશે ઘણા તારે;

૯૬-છટ્ટો પ્રકાર: સિદ્ધાંત વાક્યતું શ્રવણ. ૯૮ સાતમો પ્રકાર: લજ્જા.
 -હીમાં—લજ્જામાં. ૧૦૪ આઠમો પ્રકાર: મતિ.

નિયમ તેના કરવો રે, પડશે એવું વિચારે.	૧૦૬
એક પહોર પૂરો રે, જાપ કરવા બેસે;	
બીજે દિન એક ઘટી રે, વધારે પિંડે પેસે.	૧૦૭
એમ વધતાં વધશે રે, જાપકેરું જોર તારું;	
આખો દિવસ એ કરવું રે, કહ્યું માનવું મારું.	૧૦૮
જાપી ત્યારે કહેવાશો રે, સુખ મનમાં થાશે;	
દુઃખ દૂર પળાશે રે, ગુણ જન સહુ ગાશે.	૧૦૯
હોમ કરવો પડશે રે, છેલ્લામાં છેલ્લો તારે;	
તેના ભેદ બે ભાખું રે, ન રાખવું બાકી મારે.	૧૧૦
ખરેખરું કહેવું રે, ગ્રહણ તારે તો કરવું;	
સદ્ગુરુકેરું રે, ધ્યાન તારે ધરવું.	૧૧૧
એક કુંડ કરીને રે, માંહી આહુતિ હોમે;	
સંકલ્પ શુદ્ધ ધારી રે, કહે ગ્રહો સોમે.	૧૧૨
સૂર્યને અરપે રે, તે ઈંદ્રને તું આપે;	
એક હોમ એવો રે, બીજે જ્ઞાનીજન થાપે.	૧૧૩
તારે તો કરવો બીજે રે, પહેલો તો પ્રવૃત્તિવાળો;	
તે ન કરવો કદાપિ રે, મન ગયું તોય ખાળો.	૧૧૪
નિવૃત્તિને રાખવા રે, તારે કરવું કેવું;	
બ્રહ્મ અગ્નિ માનવો રે, તેને અર્થ તો દેવું.	૧૧૫

૧૦૬ નવમો પ્રકાર: જાપ. ૧૦૭ વધારે ઈં—એક ઘડી વધારે જાપ જાપવાનું તારા પિંડમાં પેસે—મનમાં આવે. અર્થાત્ દરરોજ એક એક ઘડી વધારે જાપતાં જવું. ૧૧૦ દશમો પ્રકાર: હોમ.

૧૧૨ કહે ઈં—સોમે (હે સોમ ! તમે પણ) ગ્રહો (આહુતિ હો) એમ તું કહે. ૧૧૪ તારે ઈં—ઉપર જે હોમ કહ્યો તે નો પ્રવૃત્તિમાર્ગ-વાળાને માટે છે, પણ તારે તો બીજા પ્રકારનો મનોમય હોમ કરવો.

ઈંદ્રિકેરો હોમજ રે, પ્રહ્લઅગ્નિમાં કરવો;
 હોમ એવો ચિત્તમાં રે, તારે તો નિશ્ચે ધરવો. ૧૧૬
 દશ કહ્યા યમના રે, ભેદ મેં તો ભારી;
 નિયમના દશ તેવા રે, કહ્યા મેં તો ઉચ્ચારી. ૧૧૭
 આ બે અંગ યોગનાં રે, થયાં આઠમાંથી હજી;
 બાકી રહ્યાં ભાષું રે, ગોવિંદ ગુરૂ લેને ભજી. ૧૧૮
 ધિંગડમલ ધીરા રે, દઢ ભાવે મળશે;
 યુક્તિ યોગની બાણે રે, તેના સંશય ટળશે. ૧૧૯
 ભ્રમે ભટકાશે રે, તેને સુખ નહિ થાશે;
 યોગમાર્ગે બાણશે રે, ધીરા તે તરી બાશે. ૧૨૦

રાગ ભાડૂ.

આસનવિદ્યા શંકરદેવ બાણે સારી રે;
 જે છે મોટામાં મોટા યોગાચારી રે. ૧
 ચોરાશીલક્ષ આસન નિરંધાર રે;
 પામ્યા સરવેનો શંકર પાર રે. ૨
 દઢ આસન ધરી પ્રભુ બેસે રે;
 પિંડમાં પૂર્ણાનંદ પેસે રે. ૩

૧૧૬ ઈંદ્રિકેરો ઇન્દ્ર—ઈંદ્રિયો રૂપી આહુતિનો હોમ પ્રહ્લ રૂપી અગ્નિમાં કરવો. એટલે જેમ આહુતિ અગ્નિમાં બળીને અગ્નિ રૂપ થઈ જાય છે તેમ ઈંદ્રિયો એ પ્રહ્લ રૂપ છે એમ તારે નિશ્ચયપણે સમજવું.

૧ હવે યોગના ત્રીજા અંગ આસન વિષે કહેછે: આસનવિદ્યા ઇન્દ્ર. યોગાચારી—યોગ આચરનારા.

૨ આસનના ઘણામાં ઘણા પ્રકાર કહેછે: ચોરાશીલક્ષ ઇન્દ્ર. ૩ આસન-તું કૃણ કહેછે: પિંડમાં ઇન્દ્ર—આસન વાળવાથી મનની સ્થિરતા થઈને સમાધિ સુદક્ષ આપ છે તેથી તે યોગના પિંડમાં પૂર્ણાનંદનો અનુભવ કરેછે.

એ આસનકેરી સહુ જુડિત રે;	
કોઇ જાણતું નથી તેની રૂઝિત રે.	૪
માત્ર ચોરાશી આસન છે પ્રસિદ્ધ રે;	
તે વાળી જાણે છે મોટા સિદ્ધ રે.	૫
કોક જાણે છે દશ કે આઠ રે;	
કોક ચાળી પચાસ કે સાઠ્ય રે.	૬
ચોરાશી જાણે છે કોઇ ચતુર રે;	
ચોગકળાના ઘણા આતુર રે.	૭
તે ચોરાશી આસન હું ભાખું રે;	
યથામતિએ બાકી નવ રાખું રે.	૮
જેટલો અર્થ તેટલાં ગ્રહેન્તે રે;	
કોઇને જૂઠાં જડેલાં ન કહેન્તે રે.	૯
શુદ્ધ સ્વરૂપ આસન ચોરાશી રે;	
જેયાં સર્વ ગુરૂકને તપાશી રે.	૧૦
ખસતું આરાધન એથી થાય રે;	
માટે ચોગીજન તો તેને ધાય રે.	૧૧
પ્રથમ સાધે આસન બ્યારે રે;	
કંઈક કારજ થાયે ત્યારે રે.	૧૨
આસનથી અંગ ચપળતા વાધે રે;	

૯ જેટલો ધ૦—એ આસનમાંથી બધાં આસન જાણવાની આવશ્યકતા પણ નથી, માટે જેટલાંતો અર્થ હોય તેટલાં શીખી લેજો, અને ખીજને તેટલાંજ કહેજો; પણ બકાઈ મારવાને કોઇને એમ ન કહેશે કે હું તો બધાં આસન જાણું છું. અથવા કોઇને જૂઠાં મળી આવેલાં આસન બતાવીને તેને ખોટું રસ્તું દોરશે નહિ. ૧૦ કોઇ કહેશે કે ત્યારે તમે કેમ કહો છો! તે વિષે કહેજો: જોયાં ધ૦.

ચોગી મુનિ તેથકી સાધે રે.	૧૩
જડતા જતી રહે સર્વે જાણે રે;	
માટે આસનને સહુ વખાણે રે.	૧૪
પહેલું સિદ્ધાસન હું ભાખું રે;	
બાકી કાંઈ હવે નવ રાખું રે.	૧૫
વામપાદને આડો રાખી રે;	
તેની પાની રાખવાની ક્યાં ભાખી રે.	૧૬
બેસણી બરોબર બ્યાં દર્શે રે;	
ત્યાં તો રાખવી તેને હવે રે.	૧૭
દક્ષિણ પાદની પાની જેહ રે;	
લિંગપર રાખી બિરાજવું તેહ રે.	૧૮
ત્રિકુટિમાં દૃષ્ટિ રાખવી ભાઈ રે;	
સિદ્ધાસનની એ તો સજ્જ રે.	૧૯
એથી અનેક અર્થ છે સારા રે;	
ચોગચંચે જુઓ અવિધારા રે.	૨૦
હવે પદ્માસન કહું છું પૂરું રે;	
મારે નથી રાખવું કાંઈ અધૂરું રે.	૨૧

૧૩ અંગ ચપળતા—શરીરની હાલચાલ. સાધે—આસનને. ૧૪ જડતા—જડપણું—સુસ્તી. ૧૫ ઓગણીસમી કડી મુધી સિદ્ધાસન કહે છે. ડાબા પગની પાની ગુદા આગળ રાખી જમણા પગની પાની લિંગ ઉપર રાખી બેસવું અને દૃષ્ટિ બંને બ્રમરની વચ્ચે ત્રિકુટિમાં રાખવી તે સિદ્ધાસન. ૨૦ અવિધારા—નિશ્ચય.

૨૧ બીજું આસન: પદ્માસન—જમણા પગની પાની ડાબી સાથળ પર અને ડાબા પગની પાની જમણી સાથળ પર મૂકી જમણે હાથે જમણા પગનો અને ડાબા હાથે ડાબા પગનો અંગુઠો ઝાલી દૃષ્ટિ નાસિકાના અગ્ર ઉપર રાખવી.

બેઠા પૂઠે દક્ષિણપાદની પાની રે;	
વામસાયળમૂળમાં લેઈ જાતી રે.	૨૨
એવી રીતે વામપાદની પાની રે;	
દક્ષિણ પાસે લેવી માની રે.	૨૩
પછે દક્ષિણકરથી દક્ષિણપગનો રે;	
આંગુઠો ધરવો કલ્હો રગનો રે.	૨૪
એમ વામકરથી વામપદનો જાણ રે;	
આલવાની જુક્તિ કહી નિર્વાણ રે.	૨૫
પછે નાસાગ્ર પર દૃષ્ટિ ધરવી રે;	
તેને કંઈ કરતી નવ કરવી રે.	૨૬
હવે ઉત્થિતવિવેકાસન ભાખુ રે;	
તેનું વર્ણન કરી હું દાખું રે.	૨૭
દક્ષિણસ્કંધે વામ હસ્ત રે;	
વામસ્કંધે દક્ષિણ સમસ્ત રે.	૨૮
એમ ભુજ ભીંડીને રહેવું રે;	
આસન થઈ ગયું એમ કહેવું રે.	૨૯
વામતર્કાસન કહું હવાં રે;	
છે જૂતામાં જૂતાં નથી કંઈ નવાં રે.	૩૦
પહેલું બેસવું હેઠે ભાઈ રે;	
પછે વામકર પહોંચાની સજાઈ રે.	૩૧

૨૭ ત્રીજું: ઉત્થિતવિવેકાસન— જમણે ખભે ડાબો હાથ અને ડાબે ખભે જમણો હાથ મૂકવો. ૩૦ ચોથું: વામતર્કાસન—ત્રીજે બેસીને ડાબા હાથની હથેળી ડાબા કાન ઉપર મૂકીને ડાબી તરફ લગાર નખીને કશા-ને અઢેલીને બેસવું તેને જોનાર એમ જાણે કે એ કાંઈ વિચારમાં છે.

વામકર્ણ મસ્તકે અડાડી રે;	
તોણીગમ દેહ દેવો કંઈ પાડી રે.	૩૨
એટલે એ આસન થયું જાણો રે;	
વળી કહું બીજું હવે પ્રમાણો રે.	૩૩
દક્ષિણતર્કાસન એવું નામ રે.	
વામતર્કાસન જેવી ક્રિયા તમામ રે;	૩૪
માત્ર વામને સ્થળે દક્ષિણ પાસું રે;	
ગ્રહણ કરવાનું મેં તો તપશ્ચું રે.	૩૫
પૂર્વતર્કાસન હવાં ભાખું રે;	
જુડિત જુડિતએ સર્વે દાખું રે.	૩૬
બન્ને કરતાણા પહોંચ્યા જેહ રે;	
ભાળે અડાડવા નિઃસંદેહ રે.	૩૭
કોણાઓ જંઘાપર ધરવી રે;	
મુખગમન મતિ દેહ કરવી રે.	૩૮
એટલે એ આસન થયું પૂરું રે;	
એમાં કાંઈ નથી અધૂરું રે.	૩૯
નિઃશ્વાસાસન છે એવું નામ રે;	
તેનું કહી દેઉં સર્વે કામ રે.	૪૦
ઉભય પાદ પૂર્વની બાજુ રે;	
લાંબા કરી ખેસવામાં નથી કાજુ રે.	૪૧

૩૪ પાંચમું: દક્ષિણતર્કાસન—જગણા હાથની હથેળી જમણા કાન પર મૂકી જમણી પાસે નખીને ખેસવું. ૩૬ દહું: પૂર્વતર્કાસન—ખે હાથના પોહોંચ્યા કપાળે અડકાડીને તે હાથની કોણીઓ બન્ને પગની જાંઘો ઉપર મૂકવી. ૪૦ સાતમું: નિઃશ્વાસાસન—બન્ને પગ આગલી બાજુએ લાંબા કરી ખેસવું.

એમ બેઠાથી એ આસન થાય રે;	
ચોગી મુનિ સહુ એવું ગાય રે.	૪૨
અર્ધકૂર્માસન કહું જાણો રે;	
તેની પ્રતીત પૂરી પિછાણો રે.	૪૩
બે હસ્ત કૂણીથકી કરી લાંબા રે;	
ભોંય અડાડવા કહું કાં બા રે.	૪૪
એમ અડાડે થાય એ આસન રે;	
મુખ આગળ રાખવાનું આસન રે.	૪૫
પાદ દીંચણથી વાળી દેવા રે;	
ભૂમિ સ્પર્શ કરવાને કહેવા રે.	૪૬
એટલે થઇ ગયું એ આસન રે;	
માને મોટામાં મોટું કૂર્માસન રે.	૪૭
ગરડાસન કહેવું છે મારે રે;	
ચતુર થઇ તું ચિત્તમાં ધારે રે.	૪૮
ઊભા થઇ દહ કટિથી વાળી રે;	
વાળવો તે પૂર્વ મગ સંભાળી રે.	૪૯
પછે બે કરને કોણીથકી જાણ રે;	
પછમ ગમ વાળવા પ્રમાણ રે.	૫૦
તે વાળવા મસ્તક આગળથી સાર રે;	

૪૨ આદ્યમું: અર્ધકૂર્માસન—મોટું આગળ રાખીને બે હાથ કોણી આગળથી લાંબા કરી ભોંયે અડાડના, તથા દીંચણથી બન્ને પગ વાળીને ભોંયે અડાડવા.

૪૮ નવમું: ગરડાસન—ઊભા થઇને કેડ આગળથી આગલી પાસે નીચા નમવું પછી બે હાથની કોણીઓ માથા આગળ લઇ જઈ હાથને પાછળની તરફ વાળવા.

પમાય એ આસનનો પાર રે.	૫૧
હવે દહાસન ધ્યાનમાં ધારો રે;	
જેથી અર્થ થાયછે ઘણો સારો રે.	૫૨
વામ કર કોણીધકી વાળી રે;	
મસ્તક નીચે રાખવો સંભાળી રે.	૫૩
પછે વામ બાજુએ સૂવું સાર રે;	
ઉભય પગ લાંબા કરવા નિર્ધાર રે.	૫૪
અંડકોશ ન દબાય એમ રે;	
શયન કરવું ધારીને ક્ષેમ રે.	૫૫
વીરાસન કહું સાંભળો સર્વ રે;	
જેથી ટળી જાય શત્રુનો ગર્વ રે.	૫૬
દક્ષિણ પાદને લેછે કરી રે;	
મૂકવો વામ સાથળ પર જરી રે.	૫૭
વામ પદને દક્ષિણ સાથળ પર રે;	
એમ રાખી બેસવું માન્યું વર રે.	૫૮
વીરાસન એને તો કહેવાય રે;	
લક્ષણ આટલું તો લહેવાય રે.	૫૯
દક્ષિણ ચતુર્થાંશ પાદાસન રે;	
આજ હું કહી દાખું તે પાવન રે.	૬૦
દક્ષિણ પાદની પિંડી દબાય રે;	

૫૨ દશમું: દહાસન. વામકર ઈ૦. ૫૬ અગિયારમું: વીરાસન. દક્ષિણ ઇ૦—જમણા પગને ડાબા પગની સાથળ ઉપર અને ડાબા પગને જમણા પગની સાથળ ઉપર મૂકીને બેસવું. ૬૦ આરમ્ભ: દક્ષિણ ચતુર્થાંશપાદાસન —જમણા પગની પિંડી દબાય અને ડાબા પગનો નજો તેમાં ભરાય એવી રીતે પલાંહીવાળી બેસવું.

ડાખા પગનો નજો તેમાં ભરાય રે.	૬૧
ઐટલે એ આસન થઈ જાય રે;	
જોગી મુનિ જેને મોટું ગાય રે.	૬૨
ઉર્ધ્વધનુષાસન કહું આજ રે;	
જેથી થઈ જાય સહુનું કાજ રે.	૬૩
મુખને આકાશ ભણી રાખવું રે;	
રહું હસ્ત પદનું હવે દાખવું રે.	૬૪
પૃથ્વીને ચાર અડાડવા કહેવું રે;	
કમાન જેવે આકારે રહેવું રે.	૬૫
એ તો ઉર્ધ્વધનુષાસન જાણુ રે;	
ચોગપુસ્તકમાંહી પ્રમાણુ રે.	૬૬
વામસિદ્ધાસન થાય કેવું રે;	
દક્ષિણસિદ્ધાસન જાણી દેવું રે.	૬૭
વામ પગની વામસિદ્ધાસને રે;	
પાની ખેસાણીમાં ભરાવે મને રે.	૬૮
પછે લાંબો કરવો દક્ષિણ પાદ રે;	
ઐટલે એ આસનના મળે સ્વાદ રે.	૬૯
દક્ષિણસિદ્ધાસનમાં એથી ઉઘટ રે;	
એમ એ આસન તો થાયે ઝટ રે.	૭૦
સ્વસ્તિકાસન કહું હવે રે;	

૬૩ તેરમું: ઉર્ધ્વધનુષાસન. ચાર-હાથપગ મળીને. ૬૭ ચૌદમું: વામ-સિદ્ધાસન—ડાખા પગની પાની ગુદા આગળ રાખીને જમણા પગ લાંબો કરવો. ૭૦ પંદરમું: દક્ષિણસિદ્ધાસન—જમણા પગની પાની ગુદા આગળ રાખીને ડાખા પગ લાંબો કરવો.

પમાય એ આસનનો પાર રે.	૫૧
હુવે દહાસન ધ્યાનમાં ધારો રે;	
જેથી અર્થ થાયછે ઘણો સારો રે.	૫૨
વામ કર કોણીથકી વાળી રે;	
મસ્તક નીચે રાખવો સંભાળી રે.	૫૩
પછે વામ બાબુએ સૂવું સાર રે;	
હિભય પગ લાંબા કરવા નિર્ધાર રે.	૫૪
અંડકોશ ન દબાય એમ રે;	
શયન કરવું ધારીને ક્ષેમ રે.	૫૫
વીરાસન કહું સાંભળો સર્વ રે;	
જેથી ઠળી જાય શત્રુનો ગર્વ રે.	૫૬
દક્ષિણ પાદને લેધ કરી રે;	
મૂકવો વામ સાથળ પર જરી રે.	૫૭
વામ પદને દક્ષિણ સાથળ પર રે;	
એમ રાખી બેસવું માન્યું વર રે.	૫૮
વીરાસન એને તો કહેવાય રે;	
લક્ષણ આટલું તો લહેવાય રે.	૫૯
દક્ષિણ ચતુર્થાંશ પાદાસન રે;	
આજ હું કહી દાખું તે પાવન રે.	૬૦
દક્ષિણ પાદની પિંડી દબાય રે;	

પર દશમું: દહાસન. વામકર ઈ૦. ૫૬ અગિયારમું: વીરાસન. દક્ષિણ
 ઇ૦—જમણા પગને ડાબા પગની સાથળ ઉપર અને ડાબા પગને જમણા
 પગની સાથળ ઉપર મૂકીને બેસવું. ૬૦ આરમ્ભ: દક્ષિણ ચતુર્થાંશપાદાસન
 —જમણા પગની પિંડી દબાય અને ડાબા પગનો નજો તેમાં ભરાય એવી
 રીતે પલાંઠીવાળી બેસવું.

હાથા પગનો નજો તેમાં ભરાય રે.	૬૧
ઐટલે એ આસન થઈ જાય રે;	
જોગી મુનિ જેને મોટું ગાય રે.	૬૨
ઉર્ધ્વધનુષાસન કહું આજ રે;	
જેથી થઈ જાય સહુનું કાજ રે.	૬૩
મુખને આકાશ ભણી રાખવું રે;	
રહું હસ્ત પદનું હવે દાખવું રે.	૬૪
પૃથ્વીને ચાર અડાડવા કહેવું રે;	
કમાન જેવે આધારે રહેવું રે.	૬૫
એ તો ઉર્ધ્વધનુષાસન જાણુ રે;	
ચોગપુસ્તકમાંહી પ્રમાણુ રે.	૬૬
વામસિદ્ધાસન થાય કેવું રે;	
દક્ષિણસિદ્ધાસન જાણીવી દેવું રે.	૬૭
વામ પગની વામસિદ્ધાસને રે;	
પાની ખેસાણીમાં ભરાવે મને રે.	૬૮
પછે લાંબો કરવો દક્ષિણ પાદ રે;	
ઐટલે એ આસનનો મળે સ્વાદ રે.	૬૯
દક્ષિણસિદ્ધાસનમાં એથી ઉદ્ધટ રે;	
એમ એ આસન તો થાયે ઝટ રે.	૭૦
સ્વસ્તિકાસન કહું હવે રે;	

૬૩ તેરમું: ઉર્ધ્વધનુષાસન. ચાર-હાથપગ મળીને. ૬૭ ચૌદમું: વામ-સિદ્ધાસન—હાથ પગની પાની શુદ્ધ આગળ રાખીને જમણા પગ લાંબો કરવો. ૭૦ પંદરમું: દક્ષિણસિદ્ધાસન—જમણા પગની પાની શુદ્ધ આગળ રાખીને ડાબો પગ લાંબો કરવો.

જેને અનુભવવું હોય તે અનુભવે રે.	૭૧
બન્ને સાથળ અને પિંડી માંય રે;	
બન્ને પગનાં આપવાં રાખવાં ત્યાંય રે.	૭૨
એમ રાખીને બેસવું જોઈ રે;	
સ્વસ્તિકાસન બાણુજો તેહ રે.	૭૩
સ્થિતવિવેકાસન એવું નામ રે;	
તેનું કહી દેહ સર્વે કામ રે.	૭૪
દક્ષિણથકી વામ સ્કંધ રે;	
વામથકી દક્ષિણના સંબંધ રે.	૭૫
એમ ઝાલી પલાંઠી વાળી રે;	
બેસવું જોઈએ સંભાળી રે.	૭૬
એટલે એ આસન થઇ જાય રે;	
મોઠા ચોગી મુનિ જેને ગાય રે.	૭૭
સિંહાસનકેરી કહું સોઇ રે;	
જેની ભુક્તિને રહે સહુ જોઇ રે.	૭૮

૭૧ સોળમું: સ્વસ્તિકાસન—પલાંઠી વાળીને બેઠા પછી જમણા પગનું આપવું ડાબાપગની સાથળ અને પિંડી વચ્ચે રાખવું તથા ડાબા પગનું આપવું જમણા પગની સાથળ અને પિંડી વચ્ચે રાખવું.

૭૪ સત્તરમું: સ્થિતવિવેકાસન—જમણે હાથે ડાબો અને ડાબા હાથે જમણો ખમો ઝાલીને પલાંઠી વાળીને બેસવું.

૭૮ અઠારમું: સિંહાસન—અંડ કોશની નીચે શુદ્ધ સુધી જે નસા ગયેલી છે તેને શીવણી (શીવની) કહેછે. તેના જમણા ભાગમાં ડાબાપગની અને ડાબા ભાગમાં જમણા પગની એડી રાખી બેસવું. તથા ડાબા પગની પિંડી ઉપર જમણા હાથની તથા જમણા પગની પિંડી ઉપર ડાબા હાથની આંગળીઓ રાખીને પોહોળી કરવી. પછી સુખ ફાડીને છબને બાહાર કાઢવી તથા નાકનાં અગ્ર ઉપર દૃષ્ટિ રાખવી.

અંડની નીચે શીવણી જેહ રે;	
તેના દક્ષિણ ભાગમાં નિઃસંદેહ રે.	૭૬
વામ પદની એડી રાખી રે;	
વળી શીવણીના વામભાગે ભાખી રે.	૮૦
દક્ષિણ પદની એડી જેહ રે;	
તેને તેમ રાખવા કહી છે તેહ રે.	૮૧
પિંડી ઉપર બન્ને કર આંગળી રે;	
ઉલટી રાખી પહોળી કરવા સાંભળી રે.	૮૨
પછે મુખ ફાડી જીભ કાઢવી બા'ર રે;	
નાસાત્ર નિરખ્યા કરે નિર્ધાર રે.	૮૩
એટલે સિંહાસન થઇ બસે રે;	
શુ' ચોગ વાતો સહેલી કહેવાશે રે !	૮૪
વામત્રિકોણાસન એવું નામ રે;	
ઉધડકું બેસી કરવું આમ રે.	૮૫
વામપાદની પાની જેહ રે;	
નિતાંબને અડાડવી તેહ રે.	૮૬
તે ઢીંચણુ વામહસ્ત રાખવો રે;	
તેના પહોંચો શિરે અડકાડવો ભાખવો રે.	૮૭
એમ કરતાં વામ ત્રિકોણાસન રે;	
થશે કરશે મન તેનું પ્રસન્ન રે.	૮૮
દક્ષિણ ત્રિકોણાસન કરવું રે;	

૮૫ ઓગણીશમું: વામત્રિકોણાસન—જિભે પગે બેસીને ડાબા પગની પાની ડાબા નિતાંબ (ફૂલા)ને અડકાડવી, તથા તેના ઢીંચણુ ઉપર ડાબો હાથ મેલીને તેની હથેળી માથે અડકાડવી.

તો સહુ ઐનાથી ઉલટ આચરવું રે.	૯૯
પૂર્ણત્રિકોણાસનનો કહું વિધિ રે;	
જે કરવાથી આવે મહાસિદ્ધિ રે.	૯૦
વામદક્ષિણત્રિકોણાસન રે;	
જોડે કરી એસે જે જન રે.	૯૧
ઐટલે પૂર્ણત્રિકોણાસન ધારે રે;	
ભુક્તિ ભોગકરો જાણાશે રે.	૯૨
ધીરાસનની જાણાવું ભુક્તિ રે;	
પ્રૌઢી નથી જેમાં પ્રયુક્તિ રે.	૯૩
બન્ને પાદ ઘુટણથી વાળી રે;	
તેને ગુદા હેઠે મૂકવા સંભાળી રે.	૯૪
એમ આડા રાખીને એસવું જાણુ રે;	
ઐટલે ધીરાસન થાશે નિરવાણુ રે.	૯૫
દક્ષિણપાદધીરાસન ભાખું રે;	
જમણા પાદ ગુદા નીચે રાખું રે.	૯૬
ડાબો પગ ઢીંચણથી વાળું રે;	
તેની પાની ગુદાએ અડાડું રે.	૯૭
એમ કરી એસવું નિર્દાણુ રે;	
ઐટલે એ આસનનું થાય પ્રમાણુ રે.	૯૮

૯૯ વીશમુઃ દક્ષિણત્રિકોણાસન—એજ રીતે એશીને જમણા પગની પાની જમણા નિતંગને અડકાડીને તેના ઢીંચણ ઉપર જમણો હાથ રાખી તેની હથેળી માથે અડકાડવી. ૯૦ એકવીશમુઃ પૂર્ણત્રિકોણાસન—વામ તથા દક્ષિણ બન્ને ત્રિકોણાસન જોડે કરવાં. ૯૩ બાવીશમુઃ ધીરાસન—પ્રસિદ્ધ છે. ૯૬ ત્રેવીશમુઃ દક્ષિણપાદધીરાસન જમણો પગ વામીને ધીરાસન કરવું.

તો સહુ ઐનાથી ઉલટ આચરવું રે.	૮૯
પૂર્ણત્રિકોણાસનનો કહું વિધિ રે;	
જે કરવાથી આવે મહાસિદ્ધિ રે.	૯૦
વામદક્ષિણત્રિકોણાસન રે;	
જોડે કરી એસે જે જન રે.	૯૧
ઐટલે પૂર્ણત્રિકોણાસન થાશે રે;	
જુક્તિ જોગકેરી જાણાશે રે.	૯૨
ધીરાસનની જાણાવું જુક્તિ રે;	
ઐઠી નથી જેમાં પ્રયુક્તિ રે.	૯૩
બન્ને પાદ ઘુટણથી વાળી રે;	
તેને ગુદા હેઠે મૂકવા સંભાળી રે.	૯૪
એમ આડા રાખીને એસવું જાણુ રે;	
ઐટલે ધીરાસન થાશે નિરવાણુ રે.	૯૫
દક્ષિણપાદધીરાસન ભાખું રે;	
જમણા પાદ ગુદા નીચે રાખું રે.	૯૬
ડાબો પગ ઢીંચણથી વાળું રે;	
તેની પાની ગુદાએ અડાડું રે.	૯૭
એમ કરી એસવું નિર્વાણુ રે;	
ઐટલે એ આસનનું થાય પ્રમાણુ રે.	૯૮

૮૯ વીશમુઃ દક્ષિરત્રિકોણાસન—એજ રીતે એશીને જગણા પગની પાની જમણા નિતંબને અડકાડીને તેના ઢીંચણ ઉપર જમણા હાથ રાખી તેની હથેળી માથે અડકાડવાં. ૯૦ એકવીશમુઃ પૂર્ણત્રિકોણાસન—વામ તથા દક્ષિણ બન્ને ત્રિકોણાસન જોડે કરવાં. ૯૩ બીશમુઃ ધીરાસન—પ્રસિદ્ધ છે. ૯૬ ત્રેવીશમુઃ દક્ષિણપાદધીરાસન જમણા પગ વાગીને ધીરાસન કરવું.

વામશ્વાસગમનાસન નામ રે;	
તેનું કથમ કરી કરવાનું કામ રે.	૯૯
દક્ષિણ પાદનો ઢીંચાણુ જેહ રે;	
દક્ષિણ કરની બગલમાં રાખવો તેહ રે.	૧૦૦
તોણી મગ લેવો ભાર તો ભારે રે;	
એથી કારજસિદ્ધિ તું અવિધારે રે.	૧૦૧
દક્ષિણશ્વાસગમનાસન જેહ રે;	
એથી કરપાદ ઉલટ કરચ નિઃસંદેહ રે.	૧૦૨
એટલે એ થઇ ગયું જાણુ રે;	
ચોગ ગ્રથમાં એ છે પ્રમાણુ રે.	૧૦૩
પશ્ચિમતાનાસન હોય કેવું રે;	
તે જાણવવું છે જાણવા જેવું રે.	૧૦૪
ઉભય પદને દંડની પેર રે;	
લાંબા કરી રાખવા તજી વેર રે.	૧૦૫
પછે ઉભય પાદાંગુલ પ્રમાણુ રે;	
પકડી રાખવા દહ નિર્વાણુ રે.	૧૦૬
પછે કપાળ ઢીંચાણુ પર મૂકે રે;	
તે આસન કરતાં નવ ચૂકે રે.	
વાતાયનાસન કહું હવાં રે;	

૯૯ ચોવીશમું: વામશ્વાસગમનાસન-
હાથની બગલમાં રાખવો, અને તે તરફ

૧૦૨ પચીશમું: દક્ષિણશ્વાસગમનાસન-
ડાબા હાથની બગલમાં રાખવો અને તે તરફ શરૂ
છવીશમું: પશ્ચિમતાનાસન—જન્ને પગને લાંબા
બૂત પકડી રાખવા પછી ઢીંચણુ પર કપાળ મૂકવું

તો સહુ ઐનાથી ઉલટ આચરવું રે.	૯૯
પૂર્ણત્રિકોણાસનનો કહું વિધિ રે;	
જે કરવાથી આવે મહાસિદ્ધિ રે.	૯૦
વામદક્ષિણત્રિકોણાસન રે;	
જોડે કરી એસે જે જન રે.	૯૧
ઐટલે પૂર્ણત્રિકોણાસન થાશે રે;	
ભુક્તિ ભોગકેરી જાણાશે રે.	૯૨
ધીરાસનની જાણાવું ભુક્તિ રે;	
પ્રૌદી નથી જેમાં પ્રયુક્તિ રે.	૯૩
બન્ને પાદ ઘુંટણથી વાળી રે;	
તેને ગુદા હેઠે મૂકવા સંભાળી રે.	૯૪
એમ આડા રાખીને એસવું જાણુ રે;	
ઐટલે ધીરાસન થાશે નિરવાણુ રે.	૯૫
દક્ષિણપાદધીરાસન ભાખું રે;	
જમણા પાદ ગુદા નીચે રાખું રે.	૯૬
ડાબો પગ ઢીંચણથી વાળું રે;	
તેની પાની ગુદાએ અડાડું રે.	૯૭
એમ કરી એસવું નિર્દાણુ રે;	
ઐટલે એ આસનનું થાય પ્રમાણુ રે.	૯૮

૯૯ વીશમુઃ દક્ષિણત્રિકોણાસન—એજ રીતે બેસીને જમણા પગની પાની જમણા નિતંબને અડકાડીને તેના ઢીંચણ ઉપર જમણો હાથ રાખી તેની હથેળી માથે અડકાડવી. ૯૦ એકવીશમુઃ પૂર્ણત્રિકોણાસન—વામ તથા દક્ષિણ બન્ને ત્રિકોણાસન જોડે કરવાં. ૯૩ બાવીશમુઃ ધીરાસન—પ્રસિદ્ધ છે. ૯૬ ત્રેવીશમુઃ દક્ષિણપાદધીરાસન જમણો પગ વામીને ધીરાસન કરવું.

વામશ્વાસગમનાસન નામ રે;	
તેનું ક્યમ કરી કરવાનું કામ રે.	૯૯
દક્ષિણ પાદનો ઢીંચણુ જોડ રે;	
દક્ષિણ કરની બગલમાં રાખવો તેહ રે.	૧૦૦
તેણી મગ લેવો ભાર તો ભારે રે;	
એથી કારજસિદ્ધિ તું અવિધારે રે.	૧૦૧
દક્ષિણશ્વાસગમનાસન જોડ રે;	
એથી કરપાદ ઉલટ કર્ય નિઃસંદેહ રે.	૧૦૨
એટલે એ થઇ ગયું જાણ રે;	
ચોગ ગ્રંથમાં એ છે પ્રમાણ રે.	૧૦૩
પશ્ચિમતાનાસન હોય કેવું રે;	
તે જાણવું છે જાણવા જેવું રે.	૧૦૪
ઉભય પદને દંડની પેર રે;	
લાંબા કરી રાખવા તજ વેર રે.	૧૦૫
પછે ઉભય પાદાંગુલ પ્રમાણ રે;	
પકડી રાખવા દહ નિર્વાણ રે.	૧૦૬
પછે કપાળ ઢીંચણુ પર મૂકે રે;	
તે આસન કરતાં નવ મૂકે રે.	૧૦૭
વાતાયનાસન કહું હવાં રે;	

૯૯ ચોવીશમું: વાગશ્વાસગમનાસન—જમણા પગનો ઢીંચણુ જમણા હાથની બગલમાં રાખવો, અને તે તરફ શરીરનો ભાર મૂકવો.

૧૦૨ પચીશમું: દક્ષિણશ્વાસગમનાસન—ડાયા પગનો ઢીંચણુને ડાયા હાથની બગલમાં રાખવો અને તે તરફ શરીરનો ભાર મૂકવો. ૧૦૪ છવીશમું: પશ્ચિમતાનાસન—અન્ને પગને લાંબા કરીને તેના અંગૂઠા મજબૂત પકડી રાખવા પછી ઢીંચણુ પર કપાળ મૂકવું.

એ આસન નથી કાંઈ નવાં રે.	૧૦૮
ઊભાં રહી વામ પાદની પાની રે;	
દક્ષિણ જંઘા મૂળે રાખવી માની રે.	૧૦૯
તેજ પાદનો ઢીંચણુ બેહુ રે;	
દક્ષિણ ધુંટીએ અડાડવો તેહ રે.	૧૧૦
એમ કરતાં એ આસન થાશે રે;	
એમ કરતાં કોઈ ન વ'વાશે રે.	૧૧૧
બે પ્રાર્થનાસન કરવું હોય રે;	
તો કરચ ધીરાસનની પેરે સોય રે.	૧૧૨
વધારેમાં બે હસ્ત બેડવા બાણ રે;	
એટલે પ્રાર્થનાસનનું થાશે પ્રમાણ રે.	૧૧૩
વામપાદત્રિકોણાસન બાપું રે;	
દક્ષિણપાદપાનીથી શીવણી દાપું રે.	૧૧૪
તે દબાય એમ બેશી સાર રે;	
વામપાદચાપવાથી નિતંબ નિરધાર રે.	૧૧૫
આશરે એક હસ્ત લેઈ જવો છેટે રે;	
પછે તેને રાખવો જમ ભાંય બેટે રે.	૧૧૬
એમ અડકે ભાંયને જોણી વાર રે;	

૧૦૮ સત્તાવીશમું: વાતાયનાસન—ડાળા પગની પાની જમણા પગની જંઘના મૂળમાં રાખીને ડાળા પગનો ઢીંચણુ જમણા પગની ધુંટીએ અડકાડવો.

૧૧૨ અઠ્ઠાવીશમું: પ્રાર્થનાસન—પ્રસિદ્ધ છે. ૧૧૪ ઓગણત્રીશમું: વામપાદત્રિકોણાસન—જમણા પગની પાનીથી શીવણી દબાય એમ બેસવું. પછી ડાળા પગના નિતંબથી તે પગનું ચાપવું એક હાથ દૂર રાખીને તે પગને જમીને અડકાડવો.

ઐઠલે એ આસન થયું નિરધાર રે.	૧૧૭
દક્ષિણપાદત્રિકોણાસન જેહ રે;	
એનાથી પાદાદિ ઉલટાં લેવાં નિઃસંદેહ રે.	૧૧૮
ઐઠલે એ આસન થઇ જાશે રે;	
હવે પૂર્ણપાદત્રિકોણાસન કહેવાશે રે	૧૧૯
વામદક્ષિણત્રિકોણાસન રે;	
જોડે કરી બેસતાં થાય એ આસન રે.	૧૨૦
હવાં વામભુજસન ભાષું રે;	
વામકરકૂળીને વાળવી ઢાખું રે.	૧૨૧
તે વાળેલી કૂળી જેહ રે;	
તે ભૂમિએ અડાડવી નિઃસંદેહ રે.	૧૨૨
તે કરકેરો પહોંચો જાણુ રે;	
ગાલે અડકાડી દેહ ભાર રાખવો પ્રમાણુ રે.	૧૨૩
એમ કરી નમણું નિર્વાણુ રે;	
ઐઠલે વામભુજસન થયું પ્રમાણુ રે.	૧૨૪
દક્ષિણભુજસનમાં પાદાદિનો ફેર રે;	
ઐઠલે એ આસન થઇ જાય એણી પેર રે.	૧૨૫
વામહસ્તભયંકરાસન જેહ રે;	

૧૧૮ ત્રીશમું: દક્ષિણપાદત્રિકોણાસન—ડાબા પગની પાનીથી શીવણી દાબી બેસવું અને જમણા નિતંબથી તે પગનું આપવું એક હાથ દ્વર રાખી પગ જમીનને અડકાડવો.

૧૧૯ એકત્રીશમું:—પૂર્ણપાદત્રિકોણાસન — વામદક્ષિણત્રિકોણાસન જોડે કરવાથી થાય. અર્થાત્ અને પગનાં આપવાં બેડીને નિતંબ એક હાથ છેટે રાખી બે તરફ બે પગના ઘુંટણ જમીનપર અડકાડવા. ૧૨૧ અત્રીશમું: વામભુજસન. ૧૨૫ તેત્રીશમું: દક્ષિણભુજસન.

તેમાં ડાખો કર ઉંચો રાખવો જોહ રે.	૧૨૬
પછે પલાંડીવાળી ખેસવું સાર રે;	
એટલે એ આસન થયું અધિધાર રે.	૧૨૭
દક્ષિણહસ્તભયક્રાસન એણી રીતે રે;	
કર બદલવાથી થાય પ્રતીતે રે.	૧૨૮
વાગઅર્ધ પાદાસન જોહ રે;	
વામ પાદદ્વીચણ વાળવો તેહ રે.	૧૨૯
દક્ષિણ પાદ પર રાખવો સાર રે;	
એટલે એ આસન થયું નિર્ધાર રે.	૧૩૦
દક્ષિણઅર્ધ પાદાસન બાણ રે;	
એથી પાદ ફેરવતાં એનું પ્રમાણ રે.	૧૩૧
હવાં અંગુષ્ઠાસન કહું છું હુંય રે;	
એની વિધિ સહુ સાંભળ્યે તુંય રે.	૧૩૨
ઉભય પાદ દ્વીચણથી વાળી રે;	
તેની પાની નિતંખે અડાડતાં ભાળી રે.	૧૩૩
ઉભય પદ ચાપવે દહનો ભાર રે;	
દઘ ખેસવું કહું નિરધાર રે.	૧૩૪
એટલે એ આસન થઈ બધ રે;	

૧૨૬ ચોત્રીશમું: વાગદસ્તભયક્રાસન. ૧૨૮ પાંત્રીશમું: દક્ષિણ-
હસ્તભયક્રાસન — એમાં ડાખો તમે જમણો હાય ઉંચો રાખવો.
૧૨૯ છત્રેશમું: વાગઅર્ધપાદાસન — જમણા દ્વીચણ પર ડાખો દ્વીચણ
ચઢાવી ખેસવું.

૧૩૧ સાડત્રીશમું: દક્ષિણઅર્ધપાદાસન — ડાખા પર જમણો દ્વીચણ
ચઢાવી ખેસવું.

૧૩૨ ચાડત્રીશમું: અંગુષ્ઠાસન — બન્ને પગની પાની નિતંખે અડ-
કાડી પગના ચાપવા પર ભાર આણી ખેસવું.

વામઅંગુષ્ઠાસન કેમ કહેવાયે રે.	૧૩૫
અંગુષ્ઠાસનની પેરે નિર્ધાણ રે;	
વામપાદ આપવે ભાર પ્રમાણ રે.	૧૩૬
દૃઢ બેસવું સારી રીતે રે;	
દક્ષિણપાદ પાનીનું ભાખું પ્રીતે રે.	૧૩૭
દક્ષિણ નિતંબને અડાડવી તેહ રે;	
એટલે વામઅંગુષ્ઠાસન કહેવાશે એહ રે.	૧૩૮
દક્ષિણઅંગુષ્ઠાસનમાં પાદનો ફર રે;	
કરતાં ઠળો જશે અંધેર રે.	૧૩૯
હવાં જ્યેષ્ઠિકાસન ભાખું સાર રે;	
જ્યેષ્ઠિકાવત્ સૂવું એમાં નિરધાર રે.	૧૪૦
એટલે એ આસન કહેવાય રે;	
હવે વામઅર્ધપાદાસન કેમ થાય રે.	૧૪૧
ડાબાપાદની પિંડી દઢાય રે;	
એમ જમણા પાદના ઘુંટણ પર મૂકાય રે.	૧૪૨
દક્ષિણપાદની પાની જેહ રે;	
દક્ષિણનિતંબે અડાડવી તેહ રે.	૧૪૩

૧૩૫ ઓગણચાળીશમું: વામઅંગુષ્ઠાસન — અંગુષ્ઠાસન જેવુંજ પણ ભાર ડાબા આપવા તરફ જવા દેવો, તથા જમણા પગની પાની જમણા નિતંબને અડકાડવી.

૧૩૯ ચાળીશમું: દક્ષિણઅંગુષ્ઠાસન—ઉપરના જેવુંજ પણ ડાબાને ઠામે જમણા આપવા પર ભાર આવે, તથા ડાબા પગની પાની ડાબા નિતંબને અડકે.

૧૪૦ એકતાળીશમું: જ્યેષ્ઠિકાસન. જ્યેષ્ઠિકા—લાકડી. ૧૪૧ એતાળીશમું: વામઅર્ધપાદાસન—જમણા પગની પાની જમણા નિતંબને અડકાડી તે પગના ઘુંટણ પર ડાબા પગની પિંડી મૂકવી.

એટલે એ આસન થયું કહેવાય રે;	
દક્ષિણઅર્ધપાદાસન ધીર ગાય રે.	૧૪૪
વામઅર્ધપાદાસન જેવી સહુ પેર રે;	
એમાં પાદાદિનો કરવાનો છે ફેર રે.	૧૪૫
એટલે એ આસન થઈ જાશે રે;	
જાણતાં જોગી મુનિ મકલાશે રે.	૧૪૬
વામહસ્તભુજસન જેહ રે;	
સ્થિર બેઠા પછી થાયે તેહ રે.	૧૪૭
વામસ્કંધ પર વામપાદ રે;	
ચઢાવવો તજ પ્રમાદ રે.	૧૪૮
પછે વામહસ્તે ગ્રીવા ધરવી રે;	
દક્ષિણહસ્તભુજસનમાં ઉલટ રીત કરવી રે.	૧૪૯
એટલે એ બે આસન થઈ જાય રે;	
જોગી મુનિ વારંવાર જે ગાય રે.	૧૫૦
હવાં હસ્તભુજસન વખાણું રે;	
વામ દક્ષિણ હસ્તભુજસન જોડવાં જાણું રે.	૧૫૧

૧૪૪ ત્રેતાણીશમું: દક્ષિણઅર્ધપાદાસન—ઉપરના જેવુંજ પણ જમણાને હામે ડાખાનો અને ડાખાને હામે જમણાનો ઉપયોગ કરવો.

૧૪૭ ચુંવાણીશમું: વામહસ્તભુજસન—ડાખા ખભા પર ડાખો પગ ચઢાવવો અને ડાખે હાથે ડોડી પકડવી.

૧૪૯ પીસ્તાણીશમું: દક્ષિણહસ્તભુજસન—ડાખાને હામે જમણાનો ઉપયોગ કરવો.

૧૫૧ છેતાણીશમું: હસ્તભુજસન—પાછળ વામહસ્તભુજસન તથા દક્ષિણહસ્તભુજસન કહેવામાં આવ્યાં છે તે બે આસન જોડવાં (જોડે કરવાં). તેથી જે આસન બને તે.

એટલે એ આસન થઇ જાય રે;	
જે જાણે માણે તે મોટા કહેવાય રે.	૧૫૨
વામવદ્ધાસનની પેર હું ભાખું રે;	
દક્ષિણપાદ ઘુંટણનું કરવું દાખું રે.	૧૫૩
એ ઘુંટણને વાળવો ત્રાંસો રે;	
વામપાદ ઘુંટણ મૂકવો ફાંસો રે.	૧૫૪
પછે જમણા પાદ ઢીંચણથી એક વેંત રે;	
છેટે રાખવાનો કરવો ખેત રે.	૧૫૫
પછે તેનો નજો જે કહેવાય રે;	
તે દક્ષિણ પાદ આપવે રાખવાનું થાય રે.	૧૫૬
એટલે એ આસન થાય પૂરું રે;	
દક્ષિણવદ્ધાસન ફેરવતાં નવ રહે અધૂરું રે.	૧૫૭
એમ પાદ ઢીંચણ ફેરવતાં એ બે આસન રે;	
થઇ જાય એવું કહે મુનિ પાવન રે.	૧૫૮
વામજનવાસનની કહું રીત રે;	
ડાબા પગની પાનીની કરવી પ્રતીત રે.	૧૫૯
પછે નિતાંબ મધ્ય ભાગે અડાડવી તેહ રે;	

૧૫૩ સુડતાળીશમું: વામવદ્ધાસન—જમણા પગના ઘુંટણને ત્રાંસો રાખીને ડાબા પગનો ઢીંચણ જમણા પગના ઢીંચણથી એક વેંત છેટે રાખવો તથા તેનો નજો પગના આપવાને અડકે એમ બેસવું.

૧૫૪ ફાંસો—ફાંસડાની પેડે. ૧૫૭ અડતાળીશમું: દક્ષિણવદ્ધાસન—ઉપર કહ્યું તેવું જ પણ ડાબાને ઠેકાણે જમણો અને જમણાને ઠેકાણે ડાબો પગ લેવો.

૧૫૯ આગળપચાસમું: વામજનવાસન—ડાબા પગની પાની ઢગરાના મધ્ય ભાગને અડાડીને ધગ આડા રાખવો અને જમણા પગનો ઢીંચણ ડાબા પગના ઢીંચણ ઉપર રાખી તે પગની પાની ઢગરાને અડાડવી.

પછે પાદ આડો રાખવો નિઃસંદેહ રે.	૧૬૦
પછે દક્ષિણપાદનો ઢીંચણ જેહ રે;	
વામપાદ ઢીંચણપરે રાખવો તેહ રે.	૧૬૧
એ પાણ પગની પાની સાર રે;	
નિતંબે અડાડી બેસવું નિરધાર રે.	૧૬૨
દક્ષિણજનવાસનમાં નિરધાર રે;	
પાદાદિ ફેરવવામાં રહ્યો સાર રે.	૧૬૩
એટલે એ બે આસન શીખી જાઓ રે;	
સમજ કરો તો સુખી અતિ થાઓ રે.	૧૬૪
વામશાખાસનમાં વામ પગની પાની રે;	
દક્ષિણસાથજમૂળમાં રાખવી માની રે.	૧૬૫
તે પગનું આપવું જે કહેવાય રે;	
તે દક્ષિણપાદ પિંડીને અડકવું લહેવાય રે.	૧૬૬
એટલે એ આસન થઈ જાય રે;	
દક્ષિણશાખાસનમાં ફેર કરવો મનાય રે.	૧૬૭
એટલે એ બે આસનની રીત થાય પૂરી રે;	
વાંચ્છતા કોઈ વાતની રહે ન અધૂરી રે.	૧૬૮
ત્રિસ્તંભાસન કહું નિરધાર રે;	
બન્ને પાદ ઢીંચણથી વાળવા સાર રે.	૧૬૯

૧૬૩ પચાસમું: દક્ષિણજનવાસન—ડાબા પગ વગેરેને ઠામે જમણા પગ વગેરે લેવાં અને જમણાને ઠેકાણે ડાબા પગ વગેરે લેવાં. ૧૬૫ એકાવનમું: વામશાખાસન—ડાબા પગની પાની જમણી સાથજતા મૂળમાં રાખવી અને તેનું આપવું જમણી પિંડીને અડકાડવું. ૧૬૭ બાવનમું: દક્ષિણશાખાસન—પગ વગેરેનો ફેરફાર કરવાથી બનેછે. ૧૬૯ ત્રેપનમું: ત્રિસ્તંભાસન—બે ઘુંટણ પર બેઠા રહીને તેની પાનીઓ નિતંબે અડકાડવી.

નિતંબને અંધર રાખવા નિરધાર રે;	
પાદપાનીઓ નિતંબે અડાડવી સાર રે.	૧૭૦
એમ બેસતાં થાશે એ આસન રે;	
કરનારનો દેહ થાશે એણે પાવન રે.	૧૭૧
વામપાદપાનગમનાસન જેહ રે;	
તેનો વિધિ કહી દાખું નિઃસંદેહ રે.	૧૭૨
વામપાદને ઢીંચણથી વાળી રે;	
તે પગનો પંજે જોવો સંભાળી રે.	૧૭૩
પછે દક્ષિણ સાથળના મૂળમાં ભેરવવો રે;	
પછે પાનીનો ફેર ફેરવવો રે.	૧૭૪
પાનીને ઉદરે નાભિપાસે રે;	
ભેરવી બેસવું રહિત ત્રાસે રે.	૧૭૫
એટલે એ આસન થઈ જાય રે;	
હવાં દક્ષિણપાદપાનગમનાસન કહેવાય રે.	૧૭૬
તે તો એનાથી પાદાદિ ફેર થાય રે;	
એમ એ બે આસન જોગી મુનિ ગાય રે.	૧૭૭
હવાં વામહસ્તયતુષ્ઠાણાસન ભાખું રે;	
જમણા પાદને ઢીંચણથી વાળવો દાખું રે.	૧૭૮
પછે ડાબા પગનો પોંચો જેહ રે;	

૧૭૨ ચોપનમું: વામપાદપાનગમનાસન—ડાબા પગના પંજને જમણા પગની સાથળના મૂળમાં રાખી તેની એડીને નાભિ પાસે પેટ ઉપર રાખવી. ૧૭૬ પંચાવનમું: દક્ષિણપાદપાનગમનાસન—ઉપરના આસનથી પગ વગેરેનો ફેરફાર કરવાથી એ આસન બને છે. ૧૭૮ છપનમું: વામહસ્તયતુષ્ઠાણાસન—જમણા પગને ઢીંચણથી વાળીને એરાવું. પછી ડાબા પગના ચાપવાને ડાબા હાથની કોણીમાં ભેરવીને ડાબા તથા જમણા હાથની આંગળિયો પરસ્પર ભેરવવી.

ડાળા હાથની કોણીમાં ભેરવવો તેહ રે.	૧૭૯
પછે વામ દક્ષિણ કરની આંગળિયો રે;	
એકમેક ભેરવવાની આંગળિયો રે.	૧૮૦
એટલે એ આસન થઇ જાય રે;	
હવે દક્ષિણહસ્તયતુષ્કોણાસન કહેવાય રે.	૧૮૧
એનાથી પાદ દ્વીચણ અંગુલીની પેર રે;	
વિચક્ષણ જને કરવો તેના ફેર રે.	૧૮૨
એટલે એ બે આસન થઇ જાય રે;	
જેને જોગી યુનિ ગુફી ગુફી ગાય રે.	૧૮૩
અર્ધતર્કાસન કહ્યું આજ રે;	
છે દક્ષિણપાદ દ્વીચણથી વાળવાતું કાજ રે.	૧૮૪
પછે તેને આડો રાખવો નિરધાર રે;	
પછે વામપાદ દ્વીચણથી વાળી સાર રે.	૧૮૫
તેને ઊભો રાખવા કહ્યું અવિધાર રે;	
પછે બન્ને આપવાં અડાડવાં તે વાર રે.	૧૮૬
પછે જમણા હાથની કોણી જેહ રે;	
જમણે દ્વીચણે અડાડવી તેહ રે.	૧૮૭
એમ કરી બેસવું જે નીરાંતે રે;	

૧૮૧ સત્તાવનમું: દક્ષિણહસ્તયતુષ્કોણાસન—ડાળા પગને દ્વીચણથી વાળી બેસવું. પછી જમણા પગતું આપવું જમણા હાથની કોણીમાં ભેરવીને ડાળા તથા જમણા હાથની આંગળીઓ પરસ્પર ભેરવવી.

૧૮૪ અઠ્ઠાવનમું: અર્ધતર્કાસન—જમણા પગને દ્વીચણથી વાળી આડો રાખવો, તથા ડાળા પગને દ્વીચણથી વાળી ઊભો રાખવો, અને બન્ને પગનાં આપવાં અડાડવાં પછી જમણા હાથની કોણી જમણે દ્વીચણે અડાડવી.

એ અર્ધતર્કાસન કહ્યું મહાંતે રે.	૧૮૮
વામપાદશિરાસન જેહ રે;	
કરું તેનું વર્ણન નિઃસંદેહ રે.	૧૮૯
બેઠા પૂઠે વામ પાદ પૂરો રે;	
શિર ચઢાવતાં ન રાખવો અધૂરો રે.	૧૯૦
એ વામપાદશિરાસન જાણો રે;	
દક્ષિણપાદશિરાસનનું ઉલટ મન આણો રે.	૧૯૧
દ્વિપાદશિરાસન નામ રે;	
બેઠા પૂઠે થાય એનું કામ રે.	૧૯૨
બન્ને પગ શિરપર ચઢાવવા સાર રે;	
જોટલે એ આસન થાય નિરધાર રે.	૧૯૩
સ્થિરાસન કહ્યું સાંભળો સર્વ રે;	
જમણા પગનું આપવું માનવું પર્ય રે.	૧૯૪
તે ડાળા પગની જાંઘ વચ્ચે રાખી રે;	
પછે ડાળાની દેવી તેવી સાખી રે.	૧૯૫
એમ બન્ને પગનું કરી જાણુ રે;	
પછે પલાંઠી વાળવાનું કરવું પ્રમાણુ રે.	૧૯૬

૧૮૯ ઓગણસાદમું: વામપાદશિરાસન—જેશીને ડાળો પગ માટે ચઢાવવો.

૧૯૧ સાદમું: દક્ષિણપાદશિરાસન—જેશીને જમણો પગ માટે ચઢાવવો. ૧૯૨ એકસાદમું: દ્વિપાદશિરાસન—જેશીને બન્ને પગ માટે ચઢાવવા.

૧૯૪ બાસાદમું: સ્થિરાસન—જમણા પગનું આપવું ડાળા પગની જાંઘ વચ્ચે આવે અને ડાળા પગનું આપવું જમણા પગની જાંઘ વચ્ચે આવે, એમ પલાંઠી વાળવી.

ડાખા હાથની કોણીમાં ભેરવવો તેહ રે.	૧૭૯
પછે વામ દક્ષિણ કરની આંગળિયો રે;	
એકમેક ભેરવવાની સાંભળિયો રે.	૧૮૦
એટલે એ આસન થઇ જાય રે;	
હવે દક્ષિણહસ્તચતુષ્કોણાસન કહેવાય રે.	૧૮૧
એનાથી પાદ દ્વીચણ અંગુલીની પેર રે;	
વિચક્ષણ જને કરવો તેના ફેર રે.	૧૮૨
એટલે એ બે આસન થઇ જાય રે;	
જેને જોગી સુનિ સુકી સુકી ગાય રે.	૧૮૩
અર્ધતર્કાસન કહું આજ રે;	
છે દક્ષિણપાદ દ્વીચણથી વાળવાનું કાજ રે.	૧૮૪
પછે તેને આડો રાખવો નિરધાર રે;	
પછે વામપાદ દ્વીચણથી વાળી સાર રે.	૧૮૫
તેને ઊભો રાખવા કહું અવિધાર રે;	
પછે બન્ને આપવાં અડાડવાં તે વાર રે.	૧૮૬
પછે જમણા હાથની કોણી જેહ રે;	
જમણે દ્વીચણે અડાડવી તેહ રે.	૧૮૭
એમ કરી બેસવું જે નીરાંતે રે;	

૧૮૧ સત્તાવનમું: દક્ષિણહસ્તચતુષ્કોણાસન—ડાખા પગને દ્વીચણથી વાળી બેસવું. પછી જમણા પગનું આપવું જમણા હાથની કોણીમાં ભેરવીને ડાખા તથા જમણા હાથની આંગળીઓ પરસ્પર ભેરવવી.

૧૮૪ અઘ્તાવનમું: અર્ધતર્કાસન—જમણા પગને દ્વીચણથી વાળી આડો રાખવો, તથા ડાખા પગને દ્વીચણથી વાળી ઊભો રાખવો, અને બન્ને પગનાં આપવાં અડાડવાં પછી જમણા હાથની કોણી જમણે દ્વીચણે અડાડવી.

એ અર્ધતર્કાસન કહ્યું મહાંતે રે.	૧૮૮
વામપાદશિરાસન જોહ રે;	
કરું તેનું વર્ણન નિઃસંદેહ રે.	૧૮૯
ખેડા પૂઠે વામ પાદ પૂરો રે;	
શિર ચઢાવતાં ન રાખવો અધૂરો રે.	૧૯૦
એ વામપાદશિરાસન જાણો રે;	
દક્ષિણપાદશિરાસનનું ઉલટ મન આણો રે.	૧૯૧
દ્વિપાદશિરાસન નામ રે;	
ખેડા પૂઠે થાય એનું કામ રે.	૧૯૨
બન્ને પગ શિરપર ચઢાવવા સાર રે;	
એટલે એ આસન થાય નિરધાર રે.	૧૯૩
સ્થિરાસન કહ્યું સાંભળો સર્વ રે;	
જમણા પગનું આપણું માનણું પર્વ રે.	૧૯૪
તે ડાબા પગની જાંઘ વચ્ચે રાખી રે;	
પછે ડાબાની દેવી તેવી સાખી રે.	૧૯૫
એમ બન્ને પગનું કરી જાણુ રે;	
પછે પલાંઠી વાળવાનું કરવું પ્રમાણુ રે.	૧૯૬

૧૮૯ ઓગણસાડમું: વામપાદશિરાસન—જેશીને ડાબો પગ માથે ચઢાવવો.

૧૯૧ સાડમું: દક્ષિણપાદશિરાસન—જેશીને જમણો પગ માથે ચઢાવવો. ૧૯૨ એકસાડમું: દ્વિપાદશિરાસન—જેશીને બન્ને પગ માથે ચઢાવવા.

૧૯૪ બાસડમું: સ્થિરાસન—જમણા પગનું આપણું ડાબા પગની જાંઘ વચ્ચે આવે અને ડાબા પગનું આપણું જમણા પગની જાંઘ વચ્ચે આવે, એમ પલાંઠી વાળવી.

એટલે એ આસન થઇ જાશે રે;	
ભૂલ કરશે તે તો વ'વાશે રે.	૧૯૭
હવે વૃક્ષાસન કહ્યું જાણો રે;	
પગ લાંબા કરવાનું પિછાણો રે.	૧૯૮
પછે બન્ને હાથના આધારપડે રે;	
માથું ભૂમિમાં અડકાડવું પડે રે.	૧૯૯
પછે રહેવું ઉઘે મસ્તક જાણ રે;	
એટલે એ આસન થઇ ગયું નિર્વાણ રે.	૨૦૦
હવે અર્ધવૃક્ષાસન ભાખું રે;	
પગ ઢીંચણથી વાળવાનું દાખું રે.	૨૦૧
પછે માથું અડકાડવું મહીમાંય રે;	
એમ કરી ઉઘે મસ્તકે રહેવું જ્યાંય રે.	૨૦૨
એટલે એ આસન થાય પૂરું રે;	
ચક્રાસન નવ રાખું અધૂરું રે.	૨૦૩
એ હાથની આંગળિયોવતી રે;	
એ પદઅંગુલી ધરવા કરવી મતિ રે.	૨૦૪
એમ કરી સૂવું નિર્વાણ રે;	
એટલે એ આસન થઇ ગયું પ્રમાણ રે.	૨૦૫
પછે રહ્યું તાડાસન જે જાણ રે;	

૧૯૮ ત્રેસડમું: વૃક્ષાસન—પગ લાંબા કરી બન્ને હાથના આધારથી માથું જમીન ઉપર ટેકાની ઉઘે માથે રહેવું.

૨૦૧ ચોસડમું: અર્ધવૃક્ષાસન—બન્ને પગને ઢીંચણથી વાળીને માથું જમીન સાથે અડકાડી ઉઘે માથે રહેવું. ૨૦૩ પાંસડમું: ચક્રાસન—એ હાથની આંગળીઓવડે એ પગની આંગળીઓ ઝાલીને સૂવું.

એ હાથ ઊંચા કરી ઊભા રહેવાનું પ્રમાણ રે.	૨૦૬
એટલે એ આસન થઈ જાય રે;	
હવે વામચતુર્થાંશપાદાસન કહેવાય રે.	૨૦૭
ડાબા પગની પિંડી દબાય રે;	
જમણા પગનો નજો ભેરવાય રે.	૨૦૮
એમ કરીને બેસવું જોઈ રે;	
વામચતુર્થાંશપાદાસન તેહ રે.	૨૦૯
ઊર્ધ્વપદ્માસન કહું આજ રે;	
પહેલાં અર્ધપદ્માસનનું ગ્રહે કાજ રે.	૨૧૦
તેની પેઠે બેસી નિર્વાણ રે;	
પછે મસ્તક ભોંય સાથે ભેરવી પ્રમાણ રે.	૨૧૧
પછે બન્ને હાથના આધારવડે રે;	
પક્ષાંહી અધર રાખવી પડે રે.	૨૧૨
એટલે એ આસન થઈ જાય રે;	
જેને મોટા મોટા મુનિ ગાય રે.	૨૧૩
હવે અર્ધપાદાસન કહેવાય રે;	
ઊભા રહી વામપાદનું આપવું સા'ય રે.	૨૧૪
તેને દક્ષિણ ઢીંચણકેરી જાણ રે;	

૨૦૬ છાસકમુઃ તાડાસન—એ હાથ ઊંચા કરી ઊભા રહેવું. ૨૦૭ સડસડમુઃ વામચતુર્થાંશપાદાસન—જેથી ડાબા પગની પિંડી દબાય એવી-રીતે જમણા પગનો નજો ભેરવીને બેસવું. ૨૧૦ અડસડમુઃ ઊર્ધ્વપદ્માસન—પ્રથમ અર્ધપદ્માસનની પેઠે બેસી માથું ભોંય સાથે ભેરવી બન્ને હાથના આધારથી તે પક્ષાંહી અધર રાખવી.

૨૧૪ અગતોતેરમુઃ અર્ધપાદાસન—ઊભા રહીને ડાબા પગનું આપવું જમણા પગના ઢીંચણની ઉત્તર તરફ અડકાડવું.

ઉત્તર ગમ અડકાડવું પ્રમાણુ રે.	૨૧૫
એટલે એ આસન થાય પૂરું રે;	
હવે પૂર્ણપાદાસન રાખું ન અધૂરું રે.	૨૧૬
બન્ને પગે ઊભાં રહેવું જોઈ રે;	
તે પૂર્ણપાદાસન નિઃસંદેહ રે.	૨૧૭
દક્ષિણાસન કહું છું આજ રે;	
જેમાં જમણા હસ્તનું છે કાજ રે.	૨૧૮
તેને કોણીથી વાળી મસ્તક નીચે રાખી રે;	
બન્ને પગ લાંબા કર્યા કરવી સાખી રે.	૨૧૯
પછે દક્ષિણ પાસે સૂવું નિર્વાણ રે;	
એટલે એ આસન થયું પ્રમાણુ રે.	૨૨૦
હવે શયાસનની કહું સોધ રે;	
બે કર પગ લાંબા કરી છતું સૂવું જોઈ રે.	૨૨૧
એટલે એ આસન થઈ જશો રે;	
થાકેલા જોગી એથી મકલાશે રે.	૨૨૨
હવાં અધ્વાસન કહી દાખું રે;	
કર પગ લાંબા કરી ઊંધું સૂવાતું ભાખું રે.	૨૨૩
એટલે એ આસન થાય પૂરું રે;	
રાખું શે કાને કાંઈ અધૂરું રે.	૨૨૪

૨૧૬ સિત્તેરમુઃ પૂર્ણપાદાસન. ૨૧૮ ઇકોતેરમુઃ દક્ષિણાસન—જમણા હાથને કોણીથી વાળી માથા નીચે રાખી બન્ને પગ લાંબા કરીને જમણી બાજુએ સૂવું.

૨૨૧ બોતેરમુઃ શયાસન—જોગાબ્યાસ કરી થાક લાગે ત્યારે આ આસને સૂવાથી શાંતિ થાય છે. ૨૨૩ ત્રોતેરમુઃ અધ્વાસન—હાથ પગ લાંબા કરી ઊંધું સૂવું.

હવાં વામપાદાસન કહિયે રે;	
દક્ષિણ પદ પૂર્વ ભાણી લાંબો કરી રહિયે રે.	૨૨૫
ડાળી ગમ ઊભા રહેવું બાણ રે;	
એથી ઉલટ દક્ષિણપાદાસન પ્રમાણ રે.	૨૨૬
હવે ધનુષાસનની રીતિ ભાખું રે;	
પ્રથમ ખેસવાનું એમાં દાખું રે.	૨૨૭
પછે બન્ને પગના અંગુઠા પ્રમાણ રે;	
ઉભય હાથે પકડવા બાણ રે.	૨૨૮
પછે લાંબો રાખવો એક પગ રે;	
બીજો પગ કાન સુધી લાવવો લગભગ રે.	૨૨૯
એટલે એ આસન થશે પૂર્ણ રે;	
નથી મિષ્ટાન્ન કે લાગે મધુરું રે.	૨૩૦
અર્ધપદ્માસન કહું આજ રે;	
જમણા પગની પાનીનું તેમાં કાજ રે.	૨૩૧
એ પાની ખેલ પૂઠે નિર્ધાણ રે;	

૨૨૫ સુવેતેરમું: વામપાદાસન—જમણો પગ પૂર્વ તરફ (મોં ને તરફ હોય તે પૂર્વ; પીઠ તરફ પશ્ચિમ, ડાબે હાથે ઉત્તર અને જમણે પાસે દક્ષિણ જાણવી). લાંબો કરી ડાબા પગ પર ઊભા રહેવું તે.

૨૨૬ પંચોતેરમું: દક્ષિણપાદાસન—ડાબો પગ લાંબો કરી જમણા પગ પર ઊભા રહેવું.

૨૨૭ છોતેરમું: ધનુષાસન—પ્રથમ નીચે ખેંચીને બન્ને હાથે બન્ને પગના અંગુઠા પકડવા. પછી એક પગ લાંબો રાખવો તથા બીજો પગ કાન સુધી લાવવો.

૨૩૧ સિત્તોતેરમું: અર્ધપદ્માસન—નીચે ખેંચીને જમણા પગની પાની ડાબી સાયળના મૂળમાં બેરવવી અને ડાબા પગની પાની જમણી સાયળના મૂળમાં બેરવવી.

વામસાથળમૂળે રાખવી જાણુ રે.	૨૩૨
વળી વામપાદની પાની જેહ રે;	
તે દક્ષિણસાથળમૂળે ભેરવવી એહ રે.	૨૩૩
એમ કરી યેસવું જે જાણુ રે;	
તે અર્ધપદ્માસનનું પ્રમાણુ રે.	૨૩૪
હવે કુકુટાસનની કહું રીત રે;	
અર્ધપદ્માસન જેવી યેસવામાં પ્રીત રે.	૨૩૫
એવી પલાંઠી વાળ્યા પૂકે નિર્વાણુ રે;	
પછે તે પલાંઠીમાં હાથ ઘાલી પ્રમાણુ રે.	૨૩૬
તે પલાંઠી સાથે દેહ ઉચ્ચકવો રે;	
એટલે એ ભેદ પૂરો હવો રે.	૨૩૭
હવે ગોરખાસન કહું સાર રે;	
જેના ગણે જોગીઓ ભારે ભાર રે.	૨૩૮
અંડ નીચે શીવણી જ્યાંય રે;	
તેના વામ ભાગે વામપદ એડી રખાય રે.	૨૩૯
દક્ષિણ ભાગે દક્ષિણપદની એડી રે;	
રાખવી તાપ તનનો ફેડી રે.	૨૪૦
પછે યન્ને કર અંગુલિયો જાણુ રે;	
પરસ્પર ભેરવવી નિર્વાણુ રે.	૨૪૧

૨૩૫ ઇટોતેરમું: કુકુટાસન—અર્ધપદ્માસનથી એશી પલાંઠી વચ્ચે એ હાથ ઘાલી દેહ હાથ ઉપર તોળી રાખવો.

૨૩૮ અગનાએશીમું: ગોરખાસન—અંડની નીચે શીવની નામે નસા છે તેની ડાબી તરફ ડાબા પગની એડી રાખવી અને જમણી તરફ જમણા પગની એડી રાખવી. પછી યન્ને હાથની આંગળિયો પરસ્પર ભેરવીને તે-વડે પગનાં ચાપવાંતા પૃષ્ઠને ભીડી રાખવું.

પછે બન્ને પાદનો જે પૃષ્ઠભાગ રે;	
તેને ખૂણ ધરવો ધરી ઘણો રાગ રે.	૨૪૨
એટલે એ આસન થઈ જશે રે;	
જે જાણનારો ગોરખ જેવો ગણાશે રે.	૨૪૩
હવે મત્સ્યેન્દ્રાસન કહું ભાઈ રે;	
તે તું જાણીને જ મક્કલાઈ રે.	૨૪૪
વામસાથળના મૂળ મોઝાર રે;	
જે રાખેલો દક્ષિણપદ નિરધાર રે.	૨૪૫
તેની એડીની પીઠ પછવાડે જાણુ રે;	
દક્ષિણ કર લેઈ જવો નિરવાણુ રે.	૨૪૬
તે વડે તે પકડવી સાર રે;	
પછે જમણા પગનો ઢીંચણુ નિરધાર રે.	૨૪૭
આગળ જમીનપર જે રાખેલો તે વાર રે;	
તે ડાબા પગના અંગૂઠાને સાર રે.	૨૪૮
જમણા કરે ઝાલી બેસવું નિરધાર રે;	
એટલે એ આસન થશે સુખકાર રે.	૨૪૯
હવે મયૂરાસન કહું ભાઈ રે;	
બન્ને કર પૃથ્વી પર રાખવા સાહી રે.	૨૫૦
પછે કૂણી આગળથી વાળવા તેહ રે;	

૨૪૪ એશીમું: મત્સ્યેન્દ્રાસન—ડાબા સાથળના મૂળમાં ધરેલો જે જમણો પગ તેની એડીને પીઠ પછવાડે ડાબો હાથ લેઈ જઈને તેથી પકડી પછી જમણા પગના ઢીંચણુ આગળ જમીન પર રાખેલા ડાબા પગના અંગૂઠાને જમણા હાથથી પકડીને બેસવું.

૨૫૦ એશીમું: મયૂરાસન—બન્ને હાથ પૃથ્વીપર રાખી ડાણીથી વાળીને નામિ તરફ લાવવા, અને શરીરને મોરની પેઠે અધર તોળવું.

રાગ ભારૂ.

- પ્રાણાયામનું કરું વર્ણન, સહુ સાંભળો આજ;
 અદ્ય માંહી અદ્ય કરું હું, શાણાને રંગ લંગાડવા કાજ. ૧
- માર્ગે ગયા હોય ને ચાલી, તો ભોમિયા કંઘક થવાય;
 યોગ યોગ આક્રમે છે અમથા, તે માંહે જાણી જવાય. ૨
- માર્ગ વિકટ છે એ કવો, તે આવે જાણવામાં સર્વ;
 મસ્તાનો થઈ મા'લે ઘણો ને, ગદ્દા જેવો કરતો ગર્વ. ૩
- સટ લઈ સાધી દઉં હું સિદ્ધિ, એવી કરતો માથાફોડ;
 રસ્તો દુખાડી તેના મારે, કરી દેવો સહુ તોડ. ૪
- પ્રાણને રોકવો તે તો જાણો, પ્રાણાયામ કહેવાય;
 મહાકઠણમાં કઠણ એ વસ્તુ, જેની જીવિતઓ નવ જવાય. ૫
- અધિકારીથી એ તો બનતું, અનઅધિકારી અક્રુણાય;
 ઘણું ઘણું જોઈએ જે માટે, ન જાણે તો નિશ્ચે કૂટાય. ૬
- ચોરાશી આસનકેરી કળાનો, હોવો જોઈએ જાણ;
 સંયમ નિયમનો ધરનારો, પૂરો જોઈએ પ્રમાણ. ૭
- જે તેના ભેદ ભારે ભણિયો, તો તો થાય કામ;
 બાકી પ્રાણાયામનો પાર ન લાઘે, હારી થાકી જાય તમામ. ૮
- ઈંદ્રિયો પર જોણે જય કર્યો તે, પ્રાણાયામ કરી જાણે;
 બીજા બાપડા બૂડી મરતા, વધુને વ્યર્થ વખાણે. ૯

૧ હવે યોગના એથા અંગ પ્રાણાયામ વિષે કહેછે: પ્રાણાયામ—પ્રાણ વાયુને રોકવાની ક્રિયા.

૬ અધિકારીથી—પ્રથમ યમ, નિયમ અને આસન, એ સર્વે સિદ્ધ કરી ચૂકેલા પુરુષથી. અનઅધિકારી—યમનિયમાદિ સિદ્ધ કર્યા વિનાનો.

૭ સંયમ—પાછળ કહેલા દશ પ્રકારના યમ. ૮ વધુ—શરીર.

- ગુરુએ કહી તેવી જે પાળે, પથ્ય તો રૂડી પેર;
જેમ રસાયની વૈદ્યની ભૂક્ષતાં, પથ્ય તો થાય કેર. ૧૦
- તેવી રીતે પથ્ય ભૂક્ષતાં ભટકે, પલકમાં જાયે પ્રાણ;
જેગી બનતાં તો રોગી થઇ જાયે, હડહડતી થાય હાણ. ૧૧
- જેથી સારું શરીરનું થાયે, એવું ભોજન કરવું સૌય;
બીજી રીતે કાંઇ બાધ ન આવે, તવ પ્રાણાયામ તો હોય. ૧૨
- પ્રમાણ બાંધીને ભોજન કરવું, એણું વધતું નવ થાય;
મહાપ્રસાદ કે કાળીરોટીને, જેમાં નવ છુવાય. ૧૩
- ગમે તેમ ન સાધી શકાયે, ક્રિયા પ્રાણાયામની સાર;
ગુરુએ દેખાડયે રસ્તે જવું, કાંઇ કરવો નહિ વિચાર. ૧૪
- હહાપાણુ ડોળતાં ફૂલી જવાયે, કોઇ ન થાય તારણહાર;
કહ્યું કરે તો કારજ થાયે, સાચેસાચું અવિધાર. ૧૫
- જે ચળે વાયુ તો ચિત્ત ચળેછે, ન ચળે વાયુ જેણી વાર;
તો ચિત્ત ન ચળે કદાપિ, એવો કરવો નિરધાર. ૧૬
- અચળ ચિત્તને સ્થિર કરી જાણે, તેમાં વાયુને કરે સાર;
એ બન્ને સ્થિર થાયે જે વારે, તે પામે આયુષ્યના પાર. ૧૭

૧૦ પથ્ય—આહારાદિકનો નિયમ. ૧૨ બીજી રીતે ઇ—કરવું કરવું, કસરત કરવી, ઊંઘવું, ઉત્તમગરો, વિપયાભિલાષા, મચ્છરાદિ પ્રાણીઓનો ઉપદ્રવ, ઇર્ષ્યાદિક મનોવિકારોનો ઉપદ્રવ, સર્પાદિક પ્રાણીઓનો ભય, શત્રુકૃત ઉપદ્રવ, યંત્રવાદ, વગેરેની ગરબડ, વૃષ્ટિ, શીત, ઉષ્ણતા, વગેરેનો ઉપદ્રવ, એવાં એવાં અનેક કારણોથી પ્રાણાયામ કરનારને બાધ ન આવે તો પ્રાણાયામ સિદ્ધ થાય.

૧૩ પ્રમાણ બાંધીને—ખાવાનું માપ મુકરર કરીને. કાળીરોટી—માલ-પૂડા. છુવાય—અડકાય. અર્થાત્ એવાં સ્વાદિષ્ટ ભોજન તબક્વાં.

૧૪ ગમે તેમ—સ્વકલ્પનાથી ગમે તેમ પ્રાણુ રોકીને. ૧૭ એ બન્ને ઇ—વાયુ અને પ્રાણ બન્ને સ્થિર થાય તો આયુષ્ય સ્વાધીન થાય છે.

- તારા મનમાં જે સંશય મોટો, કથાપુરાણ સાંભળી થાય;
 કે અનેક વર્ષ મુનિઓ જીવ્યા, એ તે કેમ મનાય ? ૧૮
- ખોટેખોટી વાતો સર્વે, એ આવે તારે હર;
 તો પ્રાણાયામની શીખને વિદ્યા, સહુ સાચું થાશે ભરપૂર. ૧૯
- જીવવું હશે ત્યાં મુખી જીવીશ, થઈ ભીષ્મ જેવો શૂરવીર;
 શકા તારી નાશી સહુ જાશે, દૃઢ કરી રાખીશ ધીર. ૨૦
- ધૃશ્વરસ્વરૂપી થઈશ તું પોતે, મારા ઇશ ઇશ્વર અવતાર;
 પણ તે સહુ સાધ્ય તો ક્યારે થાશે, ગુરુગમ લાધે જેણીવાર. ૨૧
- પ્રાણાયામથી લાભ જે થાયે, તે ઇશ્વરથી ન ગણાય;
 તો ધીરાથી કેમ પેર ભાઈ, ગુણ તેના તો ભણાય. ૨૨
- પ્રાણાયામમાં શું શું જોઈએ, તેનાં નામ ગણાવું આજ;
 જોગગ્રંથ જોઈ જાણી તું જાણે, તું કરવા ધારે જો કાજ. ૨૩
- આ તો તારી જીજ્ઞાસા કારણ, માર્ગ દર્શાવિયો મેંય;
 નામ ઠામ જાણી જઈશ જ્યારે, પછે ઉપયોગી થાશે તેય. ૨૪
- કુંભક કરી જેને તું ભાળે, તેના છે આઠ પ્રકાર;
 નામ ગણાવી હું જાઉં છું તેનાં, સમજ લેજે તું સાર. ૨૫
- સૂરજભેદન ઉજ્જનથી ને, શિત્કારી શીતલી નામ;
 ભસ્ત્રિકા ને બ્રામરી નામે, જાણે જોગીજન તમામ. ૨૬

૨૧ મારા ઇશ—મારા ગુરુ. ગુરુગમ—ગુરૂથી ગમ્ય (પ્રાપ્ત થાય એવું) જ્ઞાન.

૨૨ તે—તે લાભ. ૨૩ જોગગ્રંથ—યોગશાસ્ત્રના ગ્રંથ. ૨૪ જીજ્ઞાસા—જાણવાની ઈચ્છા.

૨૫ કુંભક—પ્રાણાયામનો એક પ્રકાર—શ્વાસવાયુને શરીરમાં પૂરી રાખીને રોકવો તે.

૨૬ આઠ નામ ગણાવે છે: સૂરજભેદન વગેરે. એ સૂર્યભેદન વગેરેનાં લક્ષણ પરમપદ્મોદિનીમાં કહ્યાં છે તે આ પ્રમાણે:

મૂરછી અને ખ્લાવિની કહેછે, જોગી મુનિ સુખાણ;

એની ક્રિયાઓ છે મહાવસમી, જેનું પૂરેપૂરું ન થાય પ્રમાણ. ૨૭

“(૧) સૂર્યભેદન—સ્વસ્તિકાસન કે વજાસન કરીને બેસવું. પછી જમણી નાસિકાએ બહારના પવનને જોરથી ઉપર ખેંચવો તે પછી તમામ દારથી વાયુને રોકવો. પછી ધીમે ધીમે ડાબી નાસિકાથી પવનને છોડવો. આમ વારંવાર કરવું. આ કુંભક, વાયુના એંશી પ્રકારના દોષને અને કૃમિના રોગને હણે છે તથા મસ્તકની શુદ્ધિ કરે છે.”

“(૨) ઉજ્જ્વલથી—સિદ્ધાસન વાળી મોઢું બંધ કરી બંને નાસિકાં વાટે પવન ઉપર ચઢાવવો, અને રોકવો. પછી યથાશક્તિ રોકીને ડાબી નાસિકાથી પવનને છોડવો. આ મુદ્રા સજેખમ, કફ, વાયુ અને જળોદર રોગનો નાશ કરેછે. તેમજ તેથી હૃદય તથા કંઠના રોગ પણ નાશ પામેછે, તે ધાતુવિકાર મટેછે.”

“(૩) શીત્કારી—જે ઓઠની વચ્ચે જીભ રાખીને બહારના વાયુને આકર્ષવો, તથા પછી કુંભક કરવો. (મોઢેથી પવન બિલકુલ નીકળવા દેવો નહિ, કારણ કે તે બળની હાનિ કરેછે). પછી નાસિકાનાં બંને છિદ્રથી રેચક કરવો. પૂરકમાં ‘સી’ ‘સી’ એવો ધ્વનિ સહજ નીકળેછે. આ કુંભકથી શરીરની સુંદરતા વધે, ભૂખ તરસ દુઃખ દે નહિ, અને આગસ તથા નિદ્રાનો નાશ થાય. દુકામાં, ચેતનતા પ્રાપ્ત થાય અને ઉપાધિનું વિદ્યારણ થાય.”

“(૪) શીતલી—પક્ષીની નીચલી ચાંચની પેઠે પોતાની જીભને ઓઠથી બહાર કાઢી મોઢાવાટે બહારના પવનને ઉપર ખેંચે, તથા આખું શરીર પવનથી ભરે. પછી કુંભક કરી પવનનું રૂંધન કરે. વખત પૂરે થયે નાસિકાવાટે ધીમે ધીમે પવન છોડે આ કુંભક સાધવાથી શુભ, પ્લીહ, જ્વર તથા પિત્તવિકાર, ઇલાદિ મટે છે, ભૂખ અને તરસ ધીમે ધીમે નિવૃત્ત થાયછે, અને સર્પાદિના ઝેરની પણ અસર થતી નથી. ત્રણ વર્ષ સાધવાથી સર્પની કાંચળીની પેઠે દેહ જૂદો દર્શાય છે.”

“(૫) ભસ્ત્રિકા—અર્ધપદ્માસન કરીને એક હાથ જાંઘ ઉપર રાખી મૂળબંધ કરી ડોક તથા પેટને સમાન રાખી મોઢું બંધ કરીને નાસિકાના ડાબા છિદ્ર વાટે પવનને બહાર કાઢવો; (તે વખત બીજું

એના પણ પ્રકાર છે ભાઈ, તે જાણતાં તું ને જાણાય;

છિદ્ર જમણા હાથના અંગૂઠાથી દબાવી રાખવું.) ને પછી તેજ છિદ્ર વાટે પવન લેવો. એમ વારંવાર પૂરક રેચક કરી ધર્ષણ કરવું. પછી છેવટ પૂરક કરી કુંભક કરવો. ને સારખાદ બીજા છિદ્રથી પાછું યથાશક્તિ તુરતાતુરત પૂરક રેચક કરી ધર્ષણ કરવું. થાક લાગે ત્યારે પાછો કુંભક કરવો. પછી બન્ને છિદ્રોથી સાથે ધર્ષણ કરવું ને શ્રમ થયે કુંભક કરવો. આ કુંભક કફ, પિત્ત, તથા વાયુનો નાશ કરેછે. તથા નાગણી અથવા કુંડલિની જે બહુજ ઝીણી સાડાત્રણ આંટા લેઇને નાભિની આસપાસ વીંટાઇ રહેલી છે તેને જાગ્રત કરે છે. તે કોઇ પણ ઉપચારે જાગતી નથી, ને તેને જગાડ્યા વગર કોઇ યોગી પિંડ બ્રહ્માંડની એકતા કરી શકતો નથી; સાધક યોગી કુંભક કરી પવનની ગરમીથી તેને જગાડે છે. બ્રહ્મનાડીના છિદ્રમાં પવન રોકાવાથી નાભિ આગળ પવન જાય છે, ને નાગણી જે શક્તિરૂપ છે તેને જગાડે છે. એ નાગણીને સુષુમ્ણા વાટે અપાન સાથે યોગેશ્વરે બ્રહ્મરંધ્રમાં લેઇ જાય છે.”

“ (૬) ભ્રામરી—ભમરીના ગણુગણુટ જેવો શબ્દ લેઇને ગળાવાટે પવનને અંદર ખેંચવો ને પછી ધીમે ધીમે ભમરીના ગણુગણુટ જેવા શબ્દથી સ્વભાવસિદ્ધ કુંભક સાથે રેચક કરવો. આમ વારંવાર પૂરક રેચક કરવા. આ કુંભક સાધ્ય કર્યાથી ચિત્તની અચળતાનો નાશ થાય છે અને અંતઃકરણમાં ઘણી આનંદલીલા થાય છે. ”

“ (૭) મૂર્ચ્છા—પ્રથમ પૂરક કરીને તેના અંતમાં જલંધરબંધ લગાવવો અને હાથના બન્ને અંગૂઠાથી બન્ને કાન, બન્ને તર્જનીથી બન્ને આંખો, બન્ને મધ્યમાથી નાક, અને બાકીની આંગળીઓથી મોઢું બંધ કરી જોરથી કુંભક કરવો. ને પછી ધીમે ધીમે જલંધરબંધ સહિત રેચક કરવો. આ કુંભક મનને મૂર્ચ્છા પમાડે છે માટેજ તેનું નામ મૂર્ચ્છા પાડેલું છે. ”

“ (૮) પ્લાવિની—પદ્માસન વાળી છાતી બાહાર કાઢી માથા તરફ બન્ને હાથ લાંબા કરી તેના અંગૂઠાના આંગડા પરસ્પર મજબૂત ભીડી જળ ઉપર સ્થિર થવું. આવી રીતે જેનું ઉદર ચારેતરફ વાયુથી ભરેલું છે, એવો યોગી સુખેથી અગાધજગમાં કમળના પત્રની પેઠે ગમન કરે છે. આ કુંભક કુંડક ઉપજવનારો છે. ”

હું તો કાંઈક કહું છું આને, ગુણ સર્વ મેં કેમ ગણાય. ૨૮

નેતિ ધોતિ ને બસ્તિ છે, નાળી ત્રાટક નામ;

બ્રહ્મદાતાણુ ને કપાળભાતી, ગજકરાણી વિકટ ધામ. ૨૯

૨૮ એના ૪૦—એ પ્રાણાયામના. અર્થાત એ પ્રાણાયામને સાદાય કરનારી નેતિ, ધોતિ, વગેરે ક્રિયાઓ છે. અહીં ‘એના’ એનો અર્થ ‘કુલકના’ એવો કરિયે તો કુંભકના એ ભેદ, જે ‘સહિત’ અને ‘કેવળ’ કહેવાય છે તે સમજવા. પણ ગ્રંથમાં ૨૯ મી કડીમાં જે નેતિ વગેરે કહ્યા છે તેનો સંબંધ એવો અર્થ કરવાથી ઘટે નહિ, માટે ‘એના’ એટલે ‘પ્રાણાયામના’ એવો અર્થ કર્યો છે.

૨૯ નેતિ ૪૦—નેતિ વગેરે આદિ યોગની ક્રિયાઓ છે. એનાં લક્ષણ પણ પરમપદઓધિનીમાં મહાત્મા શ્રીનથુરામશર્માએ નીચે પ્રમાણે કહ્યાં છે. જેમ,—

“ ૧ નેતિ—સૂતરનો ગાંઠા વગરનો ને ચીકણો તાંતણો ત્રણ ચાર વેંત લંબાઈનો રાખી પંદરવડો કે વીશવડો કરવો. પછી તેને ત્રેવડો કરવો ને સારી રીતે વળ દેઈ દૃઢ કરવો. આના બન્ને છેડા ઉંદરપુંછા રાખવા ને તૈયાર થયેલા તે દોરાને મીણુ ચઢાવી સુંવાળો કરવો. પછી નાકમાં નાખી તેને મોઢા વાટે બાહાર કાઢવો. પછી માંહેથી બાહાર કાઢેલા તથા પ્રથમથી બાહાર રહેલા છેડાને પકડી એ બન્ને છેડાને ધીમે ધીમે હલાવવા. એ ક્રિયાને નેતિ કહે છે. કપાળનો તથા નાકનો મેલ એ ક્રિયાથી દૂર થાય છે. અને સૂક્ષ્મ પદાર્થ દેખવામાં આવે એવી દિવ્ય દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે. ”

“ ૨ ધોતી—આશરે પંદર હાથ લંબાઈનો જગન્નાથીનો ચાર આંગળ પોહોળો કડકો લેઈને તેને એચાર વાર જરા ઉના પાણીથી ધોઈને સાફ અને નરમ પટ્ટી રૂપે બનાવવો. પછી આગળ કહેવામાં આવશે તે રીતે ગળાના કાકડાની સુંવાળપ દૂર કરવી તથા મરીનો ઉકાળો થોડા રોજ પીવો, કે જેથી ઉલટી ન થાય. પછી એ લૂગડાનો એકછેડો હાથમાં રાખી બાકીનો ભાગ ગળાદ્વારાએ ઢોર જેમ લૂગડું ચાવે છે તેમ ચાવી પેટમાં ઉતારી જવો ને પેટને ખૂબ હલાવતું તે વખતે બાહારનો છેડો દાંત અને આંધથી પકડેલા, ને હાયવતી ઢિંવા નોળાક્રિયાથી નળને ખૂબ વલોવવા. ત્યાર બાદ તે ઝલેલે છેડેથી ધોતીને પાછી એંચી કાઢવી ને તેમાં વળગેલો કદ પાણીમાં ધોઈ

એની ક્રિયાઓ મહાકઠણ છે, કરવી જોઈએ સર્વ;

જોગી કહેવાવાનો ઝટ લેઇ જાયે, જ્યારે જાણે તું ત્યારે ગર્વ. ૩૦

નાખવો. પાછી વળી તે ધોતી ગળી જવી ને વળી બાહાર કાઢી કફ ધોવો. એમ બેએક વાર કરવાથી પેટમાંનો કફ તથા પિત્ત દૂર થશે. આ અને ઉપરનો એ બન્ને પ્રયોગ નદી અગર વાવમાં બોહોળા પાણીને કાંઠે અને એકાંતમાં થઇ શકે છે. આ પ્રયોગ સાધનારને શરદા ચીજો અવગુણકારી છે. આ અભ્યાસ શરૂ કરતાં પ્રથમ એક હાથ ધોતી ગળવી, પછી બે હાથ એમ શનૈઃ શનૈઃ અભ્યાસ વધારવો. ધોતીને કિંવા જગન્નાથીના ત્રણ ચાર હાથની લંબાઇના પાતળા રૂમાલને ગળીને ગુદાવાટે પણ કાઢવામાં આવે છે તેથી પણ મેલ સારી રીતે દૂર થાય છે. એ ક્રિયાનું નામ ગણેશક્રિયા છે.”

“૩ બસ્તિ—નાભિ સમાન જળમાં પ્રવેશ કરીને છ આંગળ લાંબો અને ટચલી આંગળી જાય એવા છિદ્રવાળો વાંસનો કડકો લેઇને ગુદામાં ધાલવો; તે ચાર આંગળ અંદર ધાલવો અને બે આંગળ બાહાર રાખવો. પછી ઉત્કટાસન કરી (પગના પંજ ઉપર ઊભા રહી કિંવા ઊભડક બેસી આધારચક્રને સંકોચી જળને અંદર ખેંચવું. પછી નળને આડા અવળા ફેરવી પેટ હલાવી તે જળને કાઢી નાખવું. ધોતિ અને બસ્તિ જમ્યા પેહેલાં કરવાં અને પછી તરત જમવું. ગુલ્મ, પ્લીહ, જળોદર, વગેરે વાત, પિત્ત, અને કફથી થયેલા સધળા રોગો આ ક્રિયાથી દૂર થાય છે.”

“૪ નોળી—બન્ને ખભાથી શરીરને નમાવી, ઉતાવળથી જળની ધુમરીની પેઠે પેટને ડાબા જમણા ભાગથી હલાવવું, તે નોળીક્રિયા કહેવાય છે. તે જઠરાગ્નિનું પ્રદીપન અને વાતાદિક રોગોનું નિવારણ કરે છે.”

“૫ ત્રાટક—એકાગ્ર ચિત્તથી દૃષ્ટિને નિશ્ચળ કરી સૂક્ષ્મ લક્ષ્ય એવો જો કોઇ પણ પદાર્થ તેના તરફ આંખમાં પાણી આવે ત્યાં સુધી જોઇ રહેવું, તે પછી આંખો બંધ કરી દેવી, તે ત્રાટક કર્મ કહેવાય છે. તે આંખોના રોગોને દૂર કરે છે. તેમજ આળસ, નિદ્રા, તંદ્રા, તથા ચિત્તની કોષાદિક વૃત્તિનો પણ નાશ કરે છે.”

“૬ બ્રહ્મદાતણુ—વડવાઇનું આશરે એક ગજનું હાથના અંગૂઠા જેવું બહુ ને સીધું દાતણ લેવું ને તેની ઉપરની છાલ કાઢી નાખવી. પછી તેનો સારો ને ખરે નહિ એવો કૂચો એક આંગળ જેટલી લંબાઇનો આગ-

હવે મુદ્રાઓનાં નામ ગણાવું, તેની ક્રિયાઓ વસમી બાણ;

ળના ભાગમાં દાંતે ચાવીને કરવો. કૂચો તૈયાર થયે તેને ખંખેરી ઘોઘ સ્વચ્છ કરવો. પછીથી તે દાતણનો કૂચો સીધા બેસી ડોક આગળ કાઢી ગળાદારે પેટમાં કાઢનાખ કરવો. પ્રથમ કાકડાની ડાબી બાજુથી દાતણ નાખવાનું શરૂ કરવું. એ અભ્યાસ આશરે એક માસ કર્યાથકી સાધિત થાય છે. પ્રથમ ઉલટીના જેવું થાય છે. પણ પછી એમ થતું નથી. એમ કર્યાથી છાતીમાં જે કફ પિત્તાદિ હોય છે તે પાણીની સાથે બહાર નીકળે છે. આ પ્રયોગના અભ્યાસીએ આરંભમાં ખાંડ, દહીં, છાશ, આદિ શરદ વસ્તુઓ ખાવાથી પરહેજગાર રહેવું. ઉંઘ બહુ આવવાનું અને સ્વપ્નાવસ્થા થવાનું કારણ શરીરની માંહેનો કફ તથા તમોગુણ છે. સ્નાનનો ઘણો ભાગ મેલરૂપે ગુદાદારે બહાર જાય છે; ને કેટલોક ભાગ લોહી રૂપે થાય છે, તે શરીરનું પોષણ કરે છે. એમ ક્રિયા થતાં કેટલોક ભાગ કફ તથા પિત્તરૂપે ચીકણદાર થઈ શરીરમાં રહે છે. લોહી શરીરની નસોમાં મળી વહેવા લાગે છે, ને શરીરને પુષ્ટ રાખે છે. તથા મળ મૂળદારાએ બહાર નીકળે છે. એમ બદ્ધ અને પેય પદાર્થોનું પૃથક્કરણ થતાં કેટલોક ભાગ અપાન અને પ્રાણની સાથે ધુંચાઈ કફ તથા પિત્ત વગેરે રૂપે આ સ્થૂલ દેહમાં ભરાઈ રહે છે. ઘણો મેલ એકઠો થવાથી શરીરમાં રોગની ઉત્પત્તિ થાય છે. યોગેશ્વરે આ વાતને જાણે છે માટે દરરોજ તેઓ શરીરના યંત્રને મળ અને અયોગ્ય પવનથી દૂર કરી સાફ રાખે છે. વળી આગળ દર્શાવ્યા પ્રમાણે પવન તથા કફ શરીરમાં એકઠો થવાથી ઊંઘ વધારે આવે છે, આળસ આવે છે અને અતર્દૃષ્ટિ કરતાં અટકાવ થાય છે, ને ભજનનો તાર તોડે છે. માટે ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવાની ઈચ્છા રાખનાર મુમુક્ષુ યોગીદ્રોએ મેલ અને અયોગ્ય પવનને યુક્તિવડે દૂર કરવાં જોઈએ. મેલ અને અયોગ્ય પવન થોડાં ઉત્પન્ન થાય માટે કોઈ સૂક્ષ્મ બહાર કરે છે, કોઈ આઠવાડીએ અને પખવાડીએ રેચ લે છે, કોઈ દરરોજ ખોંખારા મારી કફને દૂર કરે છે, કોઈ ઘણી સફાઈથી દાતણ કરી ઘણા કોગળા કરે છે. સૂતરના લગભગ હાથના અંગુઠા જેવા જડા છવડ દોરડાને મીણ પાઈ તેના આગળના ભાગમાં કૂચો રાખી તે ઉપરની રીતેજ દાતણની જગાએ કફ પિત્ત વગેરે કાઢવામાં વપરાય છે.”

“ ૭ કપાળભાતી—લુહારની ધમણની પેઠે ઉતાવળથી રેચપૂરક કરે તેને કપાળભાતી કહે છે. આ ક્રિયાથી કફનો નાશ થાય છે તથા સુષુમ્ણા વેહેવા લાગે છે.”

નામ સાંભળી ભય નવ પામીશ, ગુરુગમથી સહેલું પ્રમાણ. ૩૧

મહામુદ્રાને મહાઅંધ જાણો, ખેચરી ને ઉડિયાન;

મહાવેધ ને મૂળઅંધ તેવી, જલંધરઅંધનું મહામાન. ૩૨

“ ૮ ગજકરણી—અપાનવાયુને કંઠનાળમાં ચઢાવીને પેટમાં રહેલાં અન્ન જળાદિકને કાઢી નાખવાં તે. આમ કરવાથી નાડીઓનો સમૂહ વશી-ભૂત થાય છે. આ ક્રિયાને યોગી લોકો ગજકરણી કહે છે. આ ક્રિયા સિદ્ધ કરવાની વિધિ આ પ્રમાણે છે. પ્રથમ પાંચશેર છશેર નવશેર પાણી પીવું, તે વખત ઊભડક ખેસવું. ત્યારબાદ સ્વસ્થ ખેશીને નોળી કરવી. પછી વળી ઊભડક ખેશી મધ્યમાં આંગળી ગળાની કાકડીને અડાડવી, એટલે મેલ સહિતનું પાણી એકદમ નીકળશે. અભ્યાસ સિદ્ધ થયા બાદ આંગળી અડાડવાની જરૂર પડશે નહિ. ફક્ત અપાનવાયુ ચઢવાથીજ પાણી બહાર નીકળશે.”

“ નેતિ, ધોતિ, ખસ્તિ, તોલી, ત્રાટક, અને કપાળભાતિ, એ હઠયોગનાં ષટ્કર્મ છે, અને જેને વાન, પિત્ત અને કફનો મેલ વધારે હોય, તેણે પ્રાણાયામની સિદ્ધિને અર્થે તે અવશ્ય સાધવાં જોઈએ. પરમપદબોધિની.

૩૧ મુદ્રાઓ—પ્રાણાયામને સાધાય કરનારી કેટલીક ક્રિયાઓ. જેમ કોઈ વાસણને મુદ્રા (સીલ) કરવાથી તેમાંનો પદાર્થ બહાર નીકળી જતો નથી, તેમ પ્રાણવાયુને ખેંચતાં, અંધ રાખતાં તથા છોડતાં મુદ્રાઓ નિયમમાં રાખે છે.

૩૨ મહામુદ્રા છ૦—મુદ્રાઓના સંબંધમાં શ્રીનથુરામશર્માએ પોતાના પરમપદબોધિની નામે ગ્રંથમાં વિસ્તારથી લખ્યું છે. જેમ:—

“ ૧ મહામુદ્રા—ડાબા પગના પાનીથી ગુદા અને શિશ્ને દ્રિય વચ્ચેનો ભાગ જે યોનિસ્થાન તેને રોકીને, જમણો પગ, તેની પાની જમીનને અડી રહે એવી રીતે લાંબો કરવો, અને તેની આંગળીઓ ઊંચી રાખી તે પગના અંગૂઠાને જમણા હાથના અંગૂઠા તથા તર્જની આંગળીથી પકડી રાખવો. પછી કંઠમાં જળંધર અથ (હવે પછી કહેવાશે) કરીને વાયુને ઉપર સુષુમ્ણામાં ધા-ણ કરવો. આમ કરવાથી મૂળઅંધ પણ થાય છે. યોનિસ્થાન (શીવણી) ને દબાવવાથી અને જીભને અંધન કરવાથી કુંડળી શક્તિ સર્પાકાર તજ પાંશરી થઈ જાય છે, અને સુષુમ્ણામાં પ્રાણનો પ્રવેશ થાય છે. આમ થવાથી ઇડા-પિંગળાને પ્રાણનો વિયોગ થાય છે. અને તેથી કુંડલીની શક્તિની મરણાવસ્થા થાય છે. પૂરેલા વાયુને ધીમે ધીમે રેચક કરી

વિપરીતકરણી ને વજ્રેલી, શક્તિચાલન એવું નામ;

૬૨ મુદ્રાઓ એણી પેર ભાખી, તેથી થઇ જાયે તાઝું કામ. ૩૩

ખાહાર કાઢવો. ઉતાવળે રેચક કરવાથી બળની હાનિ થાય છે.”

“(૨) મહાબંધમુદ્રા.—ડાખા પગની પાની યોનિસ્થાનમાં લગાવીને જમણે પગ ડાખા પગની પિંડી પર રાખવો, ને ત્યારબાદ પૂરક કરી પવનને પૂરવો, ને દાઢી છાતીસરસી રાખી, જલંધરબંધ કરી કુંભક કરવો. યોનિ દખાવ્યાથી મૂળબંધ થાય છે, દાઢી છાતીસરસી રાખવાથી જલંધરબંધ થાય છે. મૂળબંધ અને જલંધરબંધ સાથે થવાથી પ્રાણ મધ્યનાડી સુપુમ્ણામાં પ્રવેશ કરેછે. યથાશક્તિ કુંભક કરીને પછી મંદમંદ રીતે રેચક કરી વાયુ કાઢવો. ચંદ્રાંગ અને સૂર્યાંગમાં કુંભકની સંખ્યા સમાન થાય ત્યાં સુધી આ અભ્યાસ ચાલુ રાખવો. કેટલાક આચાર્ય કહેછે કે, જલંધરબંધમાં કંઈનો બંધ છે તે અનુપયોગી છે, એટલે દાઢીને છાતીસરસી રાખવાની જરૂર નથી, પણ આગલા દાંતની ઉપર તાળવાની નીચે છબ રાખવાનો બંધ પ્રશસ્ત છે. આ જિહ્વાબંધથી સુપુમ્ણા સિવાય બોતેર હજાર નાડીની (તેના પવનની) ઊર્ધ્વગતિ રોકાયછે. આ મુદ્રાથી ઇડા, પિંગલા, અને સુપુમ્ણા જે ત્રિવેણી તેનો સંગમ થાયછે. અને મન કેદાર જે ભૃકુટિ તેને વિષે રહેછે. ૩૫, લાવણ્ય, ક્રાંતિ, ઇત્યાદિ શોભાયુક્ત યુવાવસ્થાવાળી સ્ત્રી જેમ પતિ વગર નિષ્કુળ છે તેમજ મહામુદ્રા અને મહાબંધમુદ્રા પણ મહાવેધમુદ્રા વગર વ્યર્થ છે.”

“(૩) મહાવેધમુદ્રા—એકાગ્ર યુદ્ધિવાળા યોગીએ નાસિકાના બંને છિદ્રથી પૂરક કરી ત્યારબાદ વાયુની ઉપર નીચેની ગતિને જલંધર બંધથી રોકવી; પછી બંને હાથની હથેળીઓ જમીનને અડાડીને તેથી શરીરને જરા ઊંચું નીચું હલાવવું, ને પગની પાનીથી સીવણીને દખાવવી આમ કરવાથી પવન ઇડા પિંગલાનો ત્યાગ કરી સુપુમ્ણામાં દાખલ થાય છે: ચંદ્ર, સૂર્ય, અને અગ્નિ વિષે રહેલી જે ઇડા, પિંગલા અને સુપુમ્ણા નાડી, તેનો સંબંધ થવાથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. ઇડા પિંગલામાં પ્રાણનો સંચાર બંધ પડે એટલે યોગીએ શનૈઃ શનૈઃ રેચક કરવો. આ મહાવેધ મુદ્રાનો અભ્યાસ કરવાથકી અણિમાદિક સિદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. વળી શરીરમાં ઘડપણ આવ્યાથી ચામડીની કરચલી વળી હોય તે તથા પળી

પ્રાણાયામ ને શીખવું તારે, પૂરેપૂરું જાણ;

તો તો એ સર્વે જાણવું નેઈએ, ત્યારે થાય વખાણ.

હોય તે તથા ધુળરો પણ મટે છે. દિવસના આઠ પહોર છે, તે પ્રત્યેક પહોરમાં ઉપરની ત્રણે મુદ્રાના આઠ આઠ કુંભક ઉપર દર્શાવેલી રીતે કરવા. પુણ્યના સમૂહને વધારનારી ને પાપનો વજૂની પેઠે નાશ કરનારી આ મુદ્રા છે.”

“(૪) ખેચરીમુદ્રા—કપાળની અંદરના છિદ્રમાં જિહ્વા પ્રવેશ કરે અને દૃષ્ટિ ભૃકુટિના મધ્યમાં રહે તે ખેચરીમુદ્રા કહેવાય છે. ખેચરીની ત્રણ ક્રિયા અનુક્રમે કરવી પડે છે:—છેદન, ચાલન, અને દોહન. અતિ તીક્ષ્ણ, સિન્ધ, (ચીકાશવાળું—સુવાળું), અને નિર્મળ (કાટ તથા બીજા મેલ વગરનું સા-ક્ર અને સારી રીતે અજવાળી બિજળું કરેલું) એવું શસ્ત્ર (નસ્તર આ કા-મમાં ઠીક પડશે) લઈને પછી તે શસ્ત્રથી સાવધાનીથી યુક્તિપૂર્વક જીભના મૂળ આગળની નીચલી નસને રોમમાત્ર છેદન કરવી. છેદન કર્યા બાદ લવણ (મીઠું) અથવા સિંધવ તથા હરડેનું ચૂર્ણ કરીને સાત દિવસ સુધી સાંજે તથા પ્રાતઃકાળે છેદન કરેલા ભાગ પર લગાડવું. (યોગાભ્યાસીને મીઠું ખાવાને નિષેધ છે, માટે તેણે કાયાનું તથા હરડેનું ચૂર્ણ મેલવું). યોગાભ્યાસી ન હોય અને જે એકલી ખેચરીમુદ્રા સાધતો હોય તેને લવણનો નિષેધ નથી. પછી આઠમે દિવસ વળી રોમમાત્ર અધિક છેદન કરવું. વળી આવી રીતે સાત દિવસ ફરીથી લવણ તથા હરડેનું ચૂર્ણ ધસવું અને આઠમે દિવસ વળી અધિક છેદન કરવું. એમ છ મહિના સુધી દરરોજ યુક્તિપૂર્વક કરે તો જીભની નીચેની નાડી જે જીભને કપાળની અંદરના છિદ્રમાં જતી અટકાવે છે તેનો નાશ થાય છે. હાથના અંગૂઠા તથા તર્જની આંગળીથી જીભને પકડીને હલાવવી તે ચાલન, અને બન્ને હાથના અંગૂઠા તથા તર્જની આંગળીઓથી ગાયના આંચળને દુહેછે એવી રીતે ખેંચીખેચીને જીભને લાંબી કરવી તે જ્યાં સુધી તે બહાર નીકળીને ભૃકુટિના મધ્યમાં અડે ત્યાં સુધી લાંબી કરવી તે દોહન. એમ કરવાયકી ખેચરી મુદ્રાની સિદ્ધિ થાયછે. જીભને ઊંચી કરી ત્રણ નાડી (ધડા, પિંગળા અને સુષુમ્ણા)નો માર્ગ જે કપાળની અંદરનું છિદ્ર તેમાં રાખે, તો ખેચરી મુદ્રા થાય છે. એને વ્યોમચક્ર કહે છે. તાળવાની ઉપરના છિદ્રમાં જાય એવી રીતે જિહ્વાને લંબાવીને એક ધડીમાત્ર ખેચરી-

જેમ જે પગ વિના નવ ચલાયે, મનુષ્યથકી નિરવાણ;

ત્યમ સર્વ જાણ્યા વિના નવ કહેવાયે, પ્રાણાયામનું પ્રમાણ. ૩૫

મુદ્રા કરી સ્થિત રહે તો તે યોગીને સર્પ, વીંછી આદિ જંતુઓનું ઝેર ચઢતું નથી, અને વ્યાધિથી (વૃદ્ધાવસ્થાથી) ચામડીની કસ્યલી વળવાથી તથા પળિયાંથી એ યોગી નિવૃત્ત થાય છે ખેચરીમુદ્રા જાણનારને રોગ, મરણ, આળસ, નિદ્રા, ક્રુધા, તૃપા ને મૂર્છા વિશેષે કરીને થતાં નથી, રોગની પીડા થતી નથી, કર્મથી લેપાતો નથી, અને કાળ પણ તેને બાધ કરી શકતો નથી. જીભ તથા અંતઃકરણ ભૃકુટિના છિદ્રમાં જાય છે માટેજ કપિલાદિક સિદ્ધોએ આ મુદ્રાનું નામ ખેચરી પાડ્યું છે. જે યોગીએ તાળવાની ઉપરનું છિદ્ર ખેચરીમુદ્રા કરી ઢાંકી દીધું હોય તે સ્ત્રીની સાથે આલિંગન કરી રહ્યો હોય તો પણ તેનું વીર્ય સ્ખલિત થતું નથી. તાળવાની ઉપરના છિદ્રની સન્મુખ જીભ લગાડીને સ્થિર રાખે તો તાળવાની ઉપરના ભાગના છિદ્રમાંથી જે ચંદ્રામૃત ઝરે છે તે જીભ ઉપર પડતાં તેનું પાન થયાથી એક પખવાડી-આમાં યોગી મૃત્યુને છતી લેછે. જે યોગીનું શરીર ચંદ્રામૃતે કરીને પૂર્ણ હોય તે યોગીના શરીરને તક્ષક નાગ ડસે તો પણ તેને તેનું ઝેર ચઢતું નથી. જેવી રીતે લાકડાં હોય ત્યાંસુધી અગ્નિ નાશ પામતો નથી ને બત્તી સહિત તેલ હોય ત્યાંસુધી દીવો ઓલવાતો નથી. તેવીજ રીતે ચંદ્રામૃતથી પૂર્ણ શરીર હોય તેને જીવ ત્યાગ કરતો નથી. જીભ ઉપર ચંદ્રામૃત પડવાથી યોગીને અનંત જાતના સ્વાદ માલમ પડેછે. મેઝ પર્વતની પેઠે બધાથી જાંચી જે સુપુમ્ણા તેના ઉપલા ભાગમાં જે છિદ્ર છે તેમાં ચંદ્રામૃત રહેછે. અને ગંગા, યમુના, સરસ્વતી, અને નર્મદા એટલે ધડા, પિંગળા, સુપુમ્ણા અને ગાંધારી એ નાડીઓનો તે છિદ્રમાં અગ્રભાગ છે. એ ચંદ્રમંડળમાંથી અમૃત ઝવેછે, અને તે ટપકવાથી મનુષ્યનું મૃત્યુ થાયછે. એટલા માટે ખેચરીમુદ્રા સાધે તો દેહનું લાવણ્ય વધેછે અને વજ્રના જેવી દૃઢતા આવે છે. ધડા, પિંગળા, સુપુમ્ણા, ગાંધારી અને હસ્તનિર્ધ્વા, એ પાંચ નાડીઓનો પ્રવાહ ઉપર આવે છે. એના પ્રવાહથી સંયુક્ત અને આત્માને સાક્ષાત્ દેખાડનાર જે આગળ જણાવેલું છિદ્ર, તે શૂન્ય રૂપ હોવાથી અવિદ્યાનો નાશ કરેછે. જેમ સૃષ્ટિમાં બીજરૂપ ઓંકાર મુખ્ય છે અને અવસ્થામાં મનોન્મની અવસ્થા મુખ્ય છે. તેમ મુદ્રામાં ખેચરી મુદ્રા મુખ્ય છે.”

મોઠામાં મોઠી એ વિદ્યા છે, બૂલ્યા ઘણા ઘણા જન;

દેહ સુદ્ધાં તો કંઈક હૂલ્યાછે, તૂટી ગયાં ઘણાનાં તન.

૩૬

“(૫) ઉડ્ડીયાનમુદ્રા.—આ મુદ્રાવડે રોકેલો પવન મધ્ય નાડીવાટે સુષુમ્ણામાં થઇને ઊડી જાયછે અને આકાશ ગમન કરેછે, માટે આ બંધનું નામ ઉડ્ડીયાનમુદ્રા પાડેલું છે. મહાન્ પક્ષીરૂપ જે પ્રાણુ તે આ મુદ્રાથી અનાયાસે સુષુમ્ણામાં ગતિ કરેછે. આ મુદ્રાથી પવન રોકાય છે માટે આ મુદ્રાને ઉડ્ડીયાનબંધ પણ કહેછે. નાભિના ઉપલા તથા નીચલા ભાગ બરડાને અડી જાય એવી રીતે પાછો ખેંચવાની ક્રિયાને ઉડ્ડીયાન-બંધ કહેછે. આ સિંહરૂપ બંધ મૃત્યુરૂપી હાથીને નિવૃત્ત કરવાવાળો છે. હિતના ઉપદેશકરનાર જે ગુરૂ તેમની પાસેથી શીખી આ બંધનો અભ્યાસ નિરંતર કરે તો વૃદ્ધ પુરૂષ હોય તોપણ યુવાવસ્થાવાળાના જેવો દેખાયછે.”

“(૬) મૂળબંધ—પાનીવતી સીવણીને દાળીને ગુદા સંકેતથી અપાનવાયુને ઊંચો ચઢાવવો તે મૂળબંધ કહેવાય છે. કેડ તથા ઢગરાને આગળ કાઢી સીધીરીતે ખેસવાથી આ બંધ થાય છે. જેની નીચી ગતિ છે એવો જે અપાનવાયુ તેને મૂળાધાર(ગુદા)નું સંકેતચન્દ્ર કરી જોરથી ઊર્ધ્વગમન કરાવવું. મતલબ કે પ્રાણાપાનનો સંયોગ કરી તેની સુષુમ્ણા-માં ગતિ કરાવવી તેનું નામ મૂળબંધ છે. આ ક્રિયાયકી મૂળસ્થાનનું બંધન થાય છે, માટેજ તેનું નામ મૂળબંધ પડ્યું છે. આ મુદ્રાથી પ્રાણ, અપાન, નાદ, તથા બિંદુનું એકત્વ થાય છે. પ્રાણવાયુની ઊર્ધ્વગતિ અને અપાનવાયુની અધોગતિ છે. એ બેની એકતા સુષુમ્ણામાંથવાથી નાદ (મેઘના જેવા ધ્વનિ)ની પ્રકટતા થાય છે. અને પ્રાણ તથા અપાનને હૃદયની ઉપર લેઇ જવાયકી નાદબિંદુની એકતા થઇ એ ચારે મસ્તકમાં પ્રવેશ કરે છે, ને તેથી યોગસિદ્ધિ થાય છે. નિરંતર મૂળબંધમુદ્રા કરવાથી જ્યારે અપાનવાયુની તથા પ્રાણવાયુની એકતા થાય ત્યારે સંચય થયેલું મૂત્ર તથા વિષ્ટા શરીરમાં મળ રૂપે રહેવા પામતાં નથી. આ બંધ કરવાયકી ખુદ્દો હોય તે જીવાન થઇ જાય છે. મૂળબંધ કરવાથી અપાનવાયુ ઉપર ચાલવા લાગે છે ને તે ચાલીને નાભિની નીચે ત્રિશોણાકાર અગ્નિમંડળ છે તેમાં પ્રવેશ કરેછે. આથી કરીને જઠરાગ્નિની જ્વાળા

ચોગને રસ્તે વાઘ એ વસમો, જનનારાને ખાય;

જે ગુરુભક્ત હોયે જનનારો, તો તો સામો ધાય.

૩૮

વધી જાય છે. પછી અગ્નિ અને અપાનવાયુ એ બંને પ્રાણવાયુમાં જાય છે અને તેથી કરીને અગ્નિનું અત્યંત પ્રદીપન થાય છે, ને તેથી અકળાઈને સૂતેલી કુંડલિની શક્તિ જગૃત થાય છે. સૂતેલી સર્પિણી જેમ લાકડી મારવાથી સીધી થઈ જાય તેમ તે સીધી થઈને સુષુમ્ણામાં પ્રવેશ કરે છે. કુંડલિનીને જગૃત કરવામાટે મૂળબંધ ઉપયોગી છે, માટે યોગાભ્યાસીને દિન દિન પ્રત્યે સર્વકાળમાં તેનો અભ્યાસ કરવો આવશ્યક છે.”

“(૭) જલધરમુદ્રા—કંઠને નીચે નમાવી દાઢીને હૃદયથી આ આંગળ છેટે રાખે તે જલધરબંધ કહેવાય છે. નાડીઓના સમૂહને બાંધેલું તેમજ કપાળની અંદરના છિદ્રમાં જે અંદ્રામૃત રહે છે તેને પણ બાંધે છે. માટે આ બંધનું નામ જલધરબંધ કહેવાય છે. કંઠને નીચે નમાવી જલધરબંધ કરવાથી અંદ્રામૃત જઠરાગ્નિમાં પડતું નથી, અને તેથી પ્રાણવાયુ નાડીમાં પ્રવેશકરી પ્રકોપ કરતો નથી. કંઠનું દૃઢ સંકોચ થવાથી ઇડા પિંગળાના વડનનું સ્તંભન થાય છે. મૂળબંધથી અપાનની ઉર્ધ્વગતિ થાય છે. જલધરબંધથી ઇડાપિંગળાનું વહન સ્તંભન પામે છે, અને હૃદયીયાનબંધથી વાયુ સુષુમ્ણામાં ગમન કરે છે. આ યુક્તિઓથી પ્રાણવાયુ સ્થિર થઈ જાય છે અને તે બ્રહ્મરંધ્રમાં સ્થિતિ કરીને રહે છે. એને પ્રાણુલય કહે છે. પ્રાણના લયથી મોત, જરા, રોગ, ત્રિવલી, શ્વેત વાળ, મૂર્છા, ને આળસાદિક નાશ પામે છે. તાળવાના મૂળમાં દિવ્ય રૂપ અંદ્રમા છે, તેમાંથી અમૃત ઝરે છે. તે અમૃતનો નાભિમાં રહેલ જે અગ્નિ રૂપ સૂર્ય તે ગ્રાસ કરે છે, તેથી દેહ વૃદ્ધાવસ્થાયુક્ત થાય છે.”

“(૮) વિપરીતકરણીમુદ્રા—નાભિ આગળના સૂર્યને ઉપર રાખવો અને તાળુસ્થાન આગળના અંદ્રને નીચે રાખવો, તેને વિપરીતકરણીમુદ્રા કહે છે. આ મુદ્રા ગુરવાક્રમથી સિદ્ધ થાય છે; અન્યથા શાસ્ત્રશ્રવણ કરવાથી સિદ્ધ થતી નથી. આ મુદ્રાના અભ્યાસીને જઠરાગ્નિનું પ્રદિપન થાય છે. માટે તેણે ઇચ્છાપૂર્વક ખૂબ જગવું જોઈએ. થોડું ભોજન કરે તો જઠરાગ્નિ દેહને બાળવા માંડે છે. બંને હાથના ટેકાથી માથું પૃથ્વી પર રાખી પગને અધર રાખવા તે વિપરીત કરણી મુદ્રા છે. પહેલે દિવસ આ મુદ્રા લાણ

પ્રાણાયામની પેર ને જાણી, તો કંઈ માર્ગે ગયો કહેવાય;

એમાં તો ભૂલું પડવાનું નિશ્ચે, વળી દેહ સુદ્ધાં દહેવાય. ૩૮

વાર રાખવી ને ત્યારબાદ ધીમેધીમે વધારે અભ્યાસ કરવો. આ મુદ્રાના અભ્યાસથી વલી તથા પળિયાં નાશ પામે છે.”

“(૯) વજ્રેલીમુદ્રા—શિશ્નના છિદ્રમાં પ્રવેશ કરીશકે એવી જડાષ્ટ્ર-વાળી વચ્ચે શળી આવે એવી પોલી ચૌદ આંગળ લાંબી સીસાની શળી તૈયાર કરાવવી. તે બાર આંગળ સીધી રખાવવી ને બે આંગળ વળાવવી. પછી ધીમે ધીમે શિશ્નના છિદ્રમાં દરરોજ એક એક આંગળ વધારે નાખતા જવાનો અભ્યાસ કરવો: એટલે પહેલે દિવસ એક આંગળ નાખવી; બીજે દિવસ બે આંગળ નાખવી; એમ કરતાં કરતાં બારે આંગળ અંદર જવા માંડે એટલે ચાંદીના ધમાના છેડાનો ભાગ પેટી શળીના બહારના છિદ્રમાં નાખી ધમાવાટે ફૂંકે મારવી. આમ કરવાથી ઇન્દ્રિયમાર્ગ શુદ્ધ થાય છે. આ ક્રિયા સાધ્ય થયા પછી પાણીને અધર ચઢાવતાં શીખવું ને ત્યારબાદ ઇન્દ્રિય માર્ગે દૂધનું કિંવા વીર્યનું આકર્ષણ નીચે પ્રમાણે કરવું:—દૂધ ચઢાવવું હોય તો પાણીની માફકજ ચઢાવવું. વીર્ય ખેંચીને ચઢાવવાની રીત:—રતિ સમયે સ્ત્રીની યોનિમાં પડેલું વીર્ય તથા સ્ત્રીનું રજ એ બન્નેને ઇન્દ્રિયના છિદ્રવાટે ઉપર ખેંચી લેવાં. વજ્રેલીના અભ્યાસમાં બે ચીજો કહી છે, જે ગરીબ માણસને દુર્લભ છે; એક તો સ્ત્રીસંગ કર્યા પછી ઇન્દ્રિય નિર્બળ થઇ જાય છે માટે દૂધ પીવું જોઈએ તે પહેલી, તથા આરા પ્રમાણે વર્તનારી સ્ત્રી તે બીજી. વજ્રેલીના અભ્યાસ કરનાર હોય તેનામાં વીર્ય સ્તંભનથી બહુ સુંદર સુગંધ ઉપજે છે. તેમજ જ્યાં સુધી બિંદુ સ્થિર રહે ત્યાં સુધી કાળનો પણ ભય રહેતો નથી. ચિત્ત ચત્રાયમાન થાય તો માણસનું વીર્ય ચત્રાયમાન થાય છે અને ચિત્ત સ્થિર હોય તો વીર્ય પણ સ્થિર થાય છે. વીર્ય ચિત્તને આધારે છે અને જીવન વીર્યને આધારે છે, માટે અવશ્યકરીને વીર્યનું રક્ષણ કરવું. વજ્રેલીના અભ્યાસની યુક્તિથી રૂપ, લાવણ્ય તથા બળ વધે છે અને ભોગ ભોગવતાં છતાં મોક્ષ થાય છે.”

“૧૦ શક્તિચાલન—કુંડલિની, ભુજંગિની, શક્તિ, ઇશ્વરી, કુટિ-લાંગી, અને અરૂંધતી, એ એક બીજના પરસ્પર પર્યાય છે. જેવી રીતે માણસ કુંડીવતી તાણું ખોલી ઘર બિઠાડે છે તેવી રીતે યોગી હઠાભ્યાસથી

ધિંગડમલ ગુરુ ધીરને મળિયા, તેથી પાધરો થયો રાહ

વાધને બકરી કરી મનાવ્યો, ગુરુ તમારી શી વાહવાહ ! ૩૮

ધીરો હીરો કરી નાખ્યો પલકમાં, પ્રાણાયામની દાખી લે'ર;

મારું કારણ ન થાત કદાપિ, સ્વયં માધવ કરત જો મે'ર. ૪૦

રાગ સામેરી.

મુણો મુણનાર, કહું એક વાત ભલી;

જેથી કારણ થાય તમામ, પાપ સહુ જાય બળી. ૧

કુંડલિનીવડે મોક્ષતું દાર જે સુપુમ્ણાનો માર્ગ તેને ઉઘાડે છે. તમામ દુઃખથી રહિત જે અક્ષરધ્ર તેમાં સુપુમ્ણાવાટે જવાય છે. તે સુપુમ્ણાના માર્ગના મુખ આગળ પોતાનું મોઢું રાખી તે રોડીને પરમેશ્વરી કુંડલિની સૂતી છે. કુંડલિનીશક્તિ કંદના ઉપલા ભાગમાં યોગીના મોક્ષને અર્થે અને મૂઢના અંધનને સારૂ સૂતી છે. યોગી આ કુંડલિનીને ચલાયમાન કરીને મુક્તિ પામે છે, અને મૂઢ માણસ કુંડલિનીને જાણતો નથી માટે અંધનમાં સ્થિત રહે છે. આ કુંડલિનીને જે જાણે છે તેને યોગવેત્તા જાણવો. કારણ કે બધા યોગતંત્રમાં કુંડલિનીનું આશ્રયપણું છે. કુંડલિની સર્પના જેવી કુટિલ આકારવાળી છે. જે પુરૂષે કુંડલિની ચલાયમાન કરી તે નક્કી મુક્ત થાય છે. ઇડાપિંગળાની વચમાં રહેલી સુપુમ્ણા તે બાહરંડા તપસ્વિની છે, તે બાહરંડાથી કુંડલિનીને ગ્રહણ કરે છે. સૂઝ રહેલી કુંડલિનીને પૂંછડે પકડી જગાડીને ઐશ્વર્યે તેની નિદ્રાનો ત્યાગ કરાવીને હઠથી ઉપર સ્થિર રાખવી. આ રહસ્ય ગુરુમુખથી જાણવું જોઈએ સાંજ સવાર સૂર્યથી પૂરક કરીને ચાર ચાર ઘડી સુધી કુંડલિનીને ચલાયમાન કરવી. મૂળસ્થાનની ઉપર કંદનું ઠેકાણું છે. બન્ને હાથથી બન્ને પગની પાનીઓને પકડીને નાભિની નીચે રહેલા કંદને દબાવવો. શક્તિચાલનમુદ્રા સાધીને ભસ્ત્રિકા કુંભક કરવાયત્રી કુંડલી જાગી ઊઠે છે. કુંડલીને ચલાયમાન કરવાયત્રી ઉધરસ, શ્વાસ, અને વૃદ્ધાવસ્થાથી યોગી મુક્ત થાય છે. શક્તિચાલન મુદ્રાના અભ્યાસથી બધી નાડીઓના મેલ નિવૃત્ત થઈ જાય છે.

- પ્રાણાયામની જાણી પેર, પ્રત્યાહાર કહું;
 જેથી થઇ રહે લીલા લેહેર, તો ધીર સુખી રહું. ૨
 મન મસ્તાનું જે જાણુ, તેને વશ કરવાનું;
 હવે કહું છું હું પ્રમાણ, ધ્યાન માને ધરવાનું. ૩
 સમજે સર્વ તો સાડું થાય, નિકર વહેતું જાય;
 કર્યું કારવ્યું સર્વે જાણુ, ધૂળધાણી થાય. ૪
 ઈંદ્રિયો સર્વે જેહ, તેનું કરવું કેવું;
 વિષયથી નિર્વાણ, છે અવળમુખ કરવા જેવું. ૫
 ઇંદ્રિયોની અઘટિત ચાલ, બંધ કરવી જોઈએ;
 એની વૃત્તિઓ સહુ નિર્વાણ, સમેટવી સંશે જોઈએ. ૬
 એમ વૃત્તિ અલ્યંતર સમેટાય, પ્રત્યાહાર નામ તેનું;
 છે મોટામાં મોટું કામ, સ્વરૂપ ગહન જેનું. ૭
 રામાતણી રસિલી વાત, જેને ચિત્ત નવ આવે;
 મુગ્ધા ન મોંઘી માને જે વાર, ભલું રૂપ નવ ભાવે. ૮
 તેને કાજે નવ કૂટાય, આખરને આડી કરે;
 ભલમનસાઈ ભૂલે નવ જાણુ, પ્રત્યાહાર તે તો ધરે. ૯
 માને મુગ્ધા ને વૃદ્ધા સમાન, લોહ સોનું એક ભાવે;
 પ્રત્યાહારની જાણે તે પેર, દયાય નહિ દાવે. ૧૦
 ઇચ્છાઓ વિધવિધ થાય, તેને વારી રાખે;
 અજીતને જીતનારો થાય, સુધારસ તે આખે. ૧૧
 રામાકેરા રૂપની વાત, રસિલી રંગવાળી;
 ન સૂતાં ખેસતાં કરે સાર, કે ન જીએ સંભાળી. ૧૨
 તેણે જીત્યું જાણુ આ જગત, ષડ્રિપુ શત્રુગણે;

- એવા એવા સર્વ વિકાર, હેલામાંહી આવ્યા હણે. ૧૩
- એવું સર્વ પ્રકારે સિદ્ધ થાય, ત્યારે જોગી એ તો બણે;
વિષયવાસનાએ ન વીંટાય, ગુણવતું સર્વે ગણે. ૧૪
- એવું સાધ્ય થાયે ક્યારે જાણ. ગુરૂકેરી કૃપા મળે;
ધન્ય ધન્ય કહેવાયે તેહ, કાળાશ ન તે તો કળે. ૧૫
- એવું થઇ જાય શુદ્ધ સ્વરૂપ, પછે કામની તે જુએ;
તેને બાધ કરે નવ કાંઇ, સંશય થયા સર્વે ખુએ. ૧૬
- સ્પર્શ તેને ન નડે લગાર, રસમાં રસબસ બને;
વસે નૌતમ નગરમાં તેહ, કે વસે જઈ તે વને. ૧૭
- પુષ્પપરિમળ લે અપાર, તેને બાધ ન તે કરે;
પુષ્પગંધ ગણે સમાન, તારે અને તે તો તરે. ૧૮
- શંકાનું થાય સમાધાન, પ્રત્યાહારની પેરે;
ચોગબારી એ વસમી જાણ, વંઝાવી દ વેરે. ૧૯
- ધીર હીરહરણનાં કાજ, ગુરૂગમે સેહેલાં બને;
લક્ષ્મીવર રાખે લાજ, ગુરૂકૃપા કરજો મને. ૨૦

રાગધનાશ્રી.

- સાંભળો ધારણાની કહું છું વાત, સર્વે ભારી છ;
કરજો અંતર વિચાર, જો જો ધારી છ. ૧

૧૩ પરિપુ ૪૦—ક્રમાદિક છ શત્રુઓને જે શત્રુઓજ માને.
૨૦ ધીર ૪૦—ધીરો કહે છે કે જે કાજ મનુષ્યનું હીર-ગણ હરી લેશે
તે ગુરૂગમથી સેહેલાં થાય છે.

૧ ધારણા—કાષ્ટ-પણ સીજની દૃઢ ઇચ્છા કરીને તે પરાયણ થવું ને
તેનાં સાધનોનો નિરંતર વિચાર કરવો તથા તે વસ્તુને અંતઃકરણમાં
ધારણ કરી રાખવો તેને ધારણા કહે છે.

ધારણા જે જન ધરી જાણે જી;	
તે તો સર્વે સિદ્ધિઓને કને તાણે જી.	૨
આખું જગ વશ તેને થાય જી;	
દુઃખ દૂર સર્વ તેનાં પળાય જી.	૩
ધશ્વર જેવો અવિચળ કહેવાય જી;	
જેના ગુણ ત્રણ લોકે ગવાય જી.	૪
કહું હવાં ધારણાનું સ્વરૂપ જી;	
સમન્તે, જેને જોગીના થાવું ભૂપ જી.	૫
કોઇ પણ ચીજની વાંચીના કરવી વાર જી;	
પછે તેમય થઇ જવાનું ધારવું સારું જી.	૬
તેમ થવાય કેઇ રીતે જી;	
તેના સાધનમાં આવી રહેવું પ્રીતે જી.	૭
જે વસ્તુ વાંચી હોય જાણે જી;	
તેનું હૃદયમાં કરવું પ્રમાણ જી.	૮
અંતઃકર્ણદ્વારે હૃદયમાં ધરવી જી;	
એ ધારણાનદી યોગીએ તરવી જી.	૯
ધારણા સાધવાનું જો વિચારે જી;	
તો તેમાં વીર્યને જાળવી ધારે જી.	૧૦
વીર્યસ્ખલિત નવ જરા થાવું જી;	
જો ધારણાની ધારણમાં ધાવું જી.	૧૧
સિદ્ધિઓ વશ થવા આવી સર્વ જી;	
વધ્યો હોય તારા મનમાં ગર્વ જી.	૧૨
તોય તેથી કાંઈ નવ થાય જી;	
કે સિદ્ધિઓ આવેલી નવ જાય જી.	૧૩
પણ વીર્યપતન થાય રજ તારું જી;	

કે ગઇ આવી સિદ્ધિઓ હું ધારૂં છ.	૧૪
ગયું સર્વે કહેને તેં કીધું છ;	
બિંદુપતનથી સાધેલું બીધ્યું છ.	૧૫
બિંદુ મહામૂલી વસ્તુ નિર્વાણ છ;	
જાણે ધારણા ધરનારા સુજાણ છ,	૧૬
બિંદુપતન થતામાં ગયા ખૂડી છ;	
જાણે વગર વાયુએ ગયા ઊડી છ.	૧૭
પછે સહાય થાય ન કોથી તેની છ;	
જોગ જીવિત નાશી ગઇ સહુ જેની છ.	૧૮
તપથી ઋષિ મુનિ ચળ્યા જેહ છ;	
વીર્યપતનનાં કર્મ તેહ છ.	૧૯
સાક્ષાત ઇશ્વરરૂપ જે થાય છ;	
તેને ઈંદ્ર દુઃખ દેવાને જાય છ.	૨૦
વીર્યપતન કરાવે જેણીવાર છ;	
ઈંદ્ર તેને જીતી જાય નિરધાર છ.	૨૧
જો વીર્યપતન ન કરે જોગી છ;	
તો તે ટળે ભવોભવના રોગી છ.	૨૨
પણ છે વસમામાં વસમી વાત છ;	
જોગી મુનિ જેની જાણે છે ખ્યાત છ.	૨૩
વીર્ય વચળતાં વસમું થાય છ;	
હારી થાકી મહામુનિ જાય છ.	૨૪
પંચ મહાભૂતકેરી નિર્વાણ છ;	
પંચ તન્માત્રાઓ કહેતા સુજાણ છ.	૨૫

તે માંહે જે જોગીશન જ;	
મન સ્થિર કરવાનું કરે-કાજ જ.	૨૬
તો તે તે રૂપની સૂક્ષ્મતા પામે જ;	
જેના તાપ સંતાપ તો વામે જ,	૨૭
મન સ્થિર કરે પંચ મહાભૂતે જ;	
તો તે તે રૂપ માંહે જૂતે જ.	૨૮
પછે તેના સમાનભાવને પામે જ;	
એટલે સ સિદ્ધિઓ મસ્તક નામે જ.	૨૯
એમ જેની જેની ધારણા ધારે જ;	
તે તે રૂપનું કારજ સારે જ.	૩૦
વસમામાં વસમી છે એ વાતો જ;	
ઉપર ઉપરથી કહી છે આ તો જ.	૩૧
શુદ્ધ સત્વગુણ મોઝાર જ;	
જે સમજે પ્રભુનો વાસ નિરધાર જ.	૩૨
એવું જાણ્યા પૂઠે નિર્વાણ જ;	
શુદ્ધ સત્વગુણે મનની કરે તાણ જ.	૩૩
પછે તેમાં અચળ કરે મન જ;	
પડ્ ઊર્મિથી મૂકાય તે જન જ.	૩૪
પછે આનંદવાળો રહે અનુદિન જ;	
શુદ્ધસ્વરૂપી થાય ટળી દીન જ.	૩૫
મનમાં આકાશને કરે સ્થિર જ;	
ધારણાની ધારી અતિ ધીર જ.	૩૬

૨૮ જૂતે—જોડાય. ૨૯ સમાનભાવ—સમાનતા. ૩૪ અચળ—
સ્થિર. ૫૬ ઊર્મિ—ક્ષુધા તૃપ્તા વગેરે.

તો તે પામે પૂર્ણ પ્રતીતિ જી;	
પવનગતિની જાણે રીતિ જી.	૩૭
વાસ આકાશનો જ્યાં સુધી જી;	
પહોંચે ત્યાં સુધી તેની બુદ્ધિ જી.	૩૮
એમ અવનવું સર્વે થાય જી;	
જ્યારે ધારણા શુદ્ધ ધરાય જી.	૩૯
એમ જેની જેની ધારણા ધારે જી;	
તેના તેના અર્થ તો ચોગી સારે જી.	૪૦
એ ધારણાનાં પાંચ છે નામ જી;	
જાણી લેયા સિદ્ધ કરવું જેને કામ જી.	૪૧
થંભની એવું એક છે નામ જી;	
દ્રાવની એવું છે અભિરામ જી.	૪૨
દાહની બ્રામની કહેવાય જી;	
શોષની પાંચમી કહેવાય જી.	૪૩
એ તત્ત્વધારણાઓ કહે ચોગી જી;	
જાણે સાધે તે થાય નિરોગી જી.	૪૪
રંગ આકાર અક્ષર તેના જી;	
દૃવતા સ્થાન ગણાવ્યાં છે જેનાં જી.	૪૫

૪૨ થંભની ધૃ—થંભની વગેરે પાંચ ધારણાઓ પૃથ્વી વગેરે તત્ત્વની અનુક્રમે જાણવી. (એ વિષે વિશેષ હકિકત માટે જુઓ પરમપદબોધિની પૃષ્ઠ ૧૦૦ મું).

૪૫ રંગ ધૃ—જેમ થંભની ધારણામાં પૃથ્વીતત્ત્વનો પીળો રંગ, એળડો આકાર, લેંકાર અક્ષર, બ્રહ્માદેવતા, અને કટિસ્થાન, ત્યાં એવું ચિંતન કરી પાંચ ઘટિકા પ્રાણ તથા ચિત્તનું પૃથ્વીતત્ત્વમાં રૂંધન કરવું, એ પૃથ્વી તત્ત્વની ધારણા છે. એજ પ્રમાણે બીજાં તત્ત્વો વિષે પણ યોગ-પ્રયોગમાં કહેવું છે. (જુઓ યોગરતનાકર).

તે જ્ઞેવાની ઈચ્છા હોય જી;	
તો જ્ઞેગત્રંથ તપાસી તું જોય જી.	૪૬
લક્ષ ધારણાનો છે જાણવા જેવો જી;	
આજ સંર્વ બતાવી દેવો એવો જી.	૪૭
જે તત્ત્વની ધારણા ધરવી જી;	
તે તત્ત્વ જેવી સ્વરૂપસિદ્ધિ કરવી જી.	૪૮
નાભિચક્ર માંહે નિર્વાણ જી;	
કે નાસાદેશ વિષે પ્રમાણ જી.	૪૯
ચિત્ત સ્થિર કરતા ચતુર જી;	
તે ધારણા જાણજે તું આતુર જી.	૫૦
પ્રાણને મન માંહે અપાર જી;	
જે સત્તા વશી રહી છે સાર જી.	૫૧
તેને નર યત્નવડે નિર્વાણ જી;	
કે ગુરૂકૃપાથકી પ્રમાણ જી.	૫૨
જેહુ પ્રકટ કરવું નિર્ધાર જી;	
તેની યુક્તિ પ્રયુક્તિ તે ધારણા સાર જી.	૫૩
ધિંગડમલ થઇ ધીરજ ધારે જી;	
તે તો ધારણાની વાતોનું સારે જી.	૫૪
ધીરે ગુરૂકૃપાએ ધીરજ ધારી જી;	
સર્વે વાતો જ્ઞેય છે સંભારી જી.	૫૫

રાગ કાન્હડો.

ધ્યાનના પ્રકાર, અતિ વસમા છે;
 છૂટે માઈ તાઈ લવિષ્ય, કોણ તો રમા છે. ૧
 અનેક એના તો બેદ, જાણવા જેવા છે;
 મારે કહેવા કાંઈક આજ, મીઠા મેવા છે. ૨

- પાદસ્થધ્યાન તો એક, ચોગી ભાષે છે;
પિંડસ્થ બીજું પ્રમાણ, મુનિ દાણે છે. ૩
- રૂપસ્થકેરો રંગ, કપિ આણે છે;
રૂપાતીતથી લયલીન, પિંડથી પાણે છે. ૪
- એ વિના અનક પ્રકારે ધ્યાન, તે તો થાય છે;
જેને જે રૂએ તેને તેહ, ભાઈધાય છે. ૫
- કહેવાં કેટલાં આજ, મારે તારે કાળે છે;
થાય કોકનું કાળ, એવું મન આજે છે. ૬
- કહેવું ધ્યાનકેરું સ્વરૂપ, પહેલું તો ભાઈ;
જે સમજે તે તરે સાર, ધ્યાનની સગાઈ. ૭
- અક્ષુકેરી ગતિ જે સાર, ધ્યેય વસ્તુ ઉપર છે;
લીન કરવાના જેમ પ્રકાર, મુજ મન જે વર છે. ૮
- મનનું રૂંધન કરવા કાળ, એ કહેવાય છે;
એવું પવનનું રૂંધન જાણ, ધ્યાન થાય છે. ૯
- ધ્યાન કરનારનું સ્વરૂપ, ધીર ભાષે છે;
યમ નિયમનો દરિયાવ, રૂડો દાણે છે. ૧૦
- આસન પ્રાણાયામનો જાણનાર, તે તો જોઈએ છે;
પ્રત્યાહારની પૂર્ણ પ્રતીત, સંશય જોઈએ છે. ૧૧
- ધારણાધારક જોઈએ તેહ, ચોગ એવું કહે છે;
એથી હીન ગણાય ન ચોગ્ય, રખડી તે રહે છે. ૧૨

૩ ધ્યાનના ચાર પ્રકાર કહે છે: પાદસ્થ ૪૦—હરિના ચરણનું ધ્યાન કરવું તે. પિંડસ્થ—શરીરમાં આધારાદિ ચક્રને વિષે ત્યાંના અધિષ્ઠાતા દેવનું ધ્યાન કરવું તે. રૂપસ્થ—ચંદ્ર સૂર્યાદિકનું કે વિરાટરૂપનું ધ્યાન કરવું તે. રૂપાતીત—નિર્લિંગસ્વરૂપાધિ કરવી તે.

તે જોવાની ઈચ્છા હોય જી;	
તો જોગવંત તપાસી તું જોય જી.	૪૬
લક્ષ ધારણાનો છે જાણવા જેવો જી;	
આજ સંર્વ યતાવી દેવો એવો જી.	૪૭
જે તત્ત્વની ધારણા ધરવી જી;	
તે તત્ત્વ જેવી સ્વરૂપસિદ્ધિ કરવી જી.	૪૮
નાભિચક્ર માંહે નિર્વાણ જી;	
કે નાસાદેશ વિષે પ્રમાણ જી.	૪૯
ચિત્ત સ્થિર કરતા ચતુર જી;	
તે ધારણા જાણજે તું આતુર જી.	૫૦
પ્રાણને મન માંહે અપાર જી;	
જે સત્તા વશી રહી છે સાર જી.	૫૧
તેને નર યત્નવડે નિર્વાણ જી;	
કે ગુરૂકૃપાથકી પ્રમાણ જી.	૫૨
જેહુ પ્રકટ કરવું નિર્ધાર જી;	
તેની ચુક્તિ પ્રચુક્તિ તે ધારણા સાર જી.	૫૩
ધિંગડમલ થઇ ધીરજ ધારે જી;	
તે તો ધારણાની વાતોનું સારે જી.	૫૪
ધીરે ગુરૂકૃપાએ ધીરજ ધારી જી;	
સર્વે વાતો જોઇ છે સંભારી જી.	૫૫

રાગ કાન્હો.

ધ્યાનના પ્રકાર, અતિ વસમા છે;
 છૂટે મારું તારું લવિષ્ય, કોણ તો રમા છે. ૧
 અનેક એના તો ભેદ, જાણવા જેવા છે;
 મારે કહેવા કાંઇક આજ, મીઠા મેવા છે. ૨

- પાદસ્થધ્યાન તો એક, ચોગી ભાષે છે;
 પિંડસ્થ બીજું પ્રમાણ, મુનિ દાખે છે. ૩
- રૂપસ્થકેરો રંગ, કપિ ચાખે છે;
 રૂપાતીતથી લયલીન, પિંડથી પાખે છે. ૪
- એ વિના અનેક પ્રકારે ધ્યાન, તે તો થાય છે;
 જેને જે રૂએ તેને તેહ, ભાઈ થાય છે. ૫
- કહેવાં કેટલાં આજ, મારે તારે કાળે છે;
 થાય કોકનું કાળ, એવું મન આજે છે. ૬
- કહેવું ધ્યાનકેરું સ્વરૂપ, પહેલું તો ભાઈ;
 જે સમજે તે તરે સાર, ધ્યાનની સગાઈ. ૭
- અક્ષુકેરી ગતિ જે સાર, ધ્યેય વસ્તુ ઉપર છે;
 લીન કરવાના જેમ પ્રકાર, મુજ મન જે વર છે. ૮
- મનનું રૂંધન કરવા કાળ, એ કહેવાય છે;
 એવું પવનનું રૂંધન જાણ, ધ્યાને થાય છે. ૯
- ધ્યાન કરનારનું સ્વરૂપ, ધીર ભાષે છે;
 યમ નિયમનો દરિયાવ, રૂડો દાખે છે. ૧૦
- આસન પ્રાણાયામનો જાણનાર, તે તો જોઈએ છે;
 પ્રત્યાહારની પૂર્ણ પ્રતીત, સંશય જોઈએ છે. ૧૧
- ધારણાધારક જોઈએ તેહ, ચોગ એવું કહે છે;
 એથી હીન ગણાય ન ચોગ્ય, રખડી તે રહે છે. ૧૨

૩ ધ્યાનના ચાર પ્રકાર કહે છે: પાદસ્થ ૪૦—હરિના ચરણનું ધ્યાન કરવું તે. પિંડસ્થ—શરીરમાં આધારાદિ ચક્રને વિષે ત્યાંના અધિષ્ઠાતા દેવનું ધ્યાન કરવું તે. રૂપસ્થ—ચંદ્ર સૂર્યાદિકનું કે વિરાટરૂપનું ધ્યાન કરવું તે. રૂપાતીત—નિર્વિકલ્પસમાધિ કરવી તે.

અંગુષ્ઠાભ્યાસનું ધ્યાન, ચોગી ધારે છે;	
તેવડે પોતાનો અર્થ, તે તો સારે છે.	૧૩
પ્રકાશક સિદ્ધિ પામવામાટે, સૂર્યને સેવે છે;	
આંખમાં ઉતારી તેજ, સૂર્યનું લેવે છે.	૧૪
કોઈ હરહરિવિધિનાં ચિત્ર, જોઈ પૂજે છે;	
તેનું ધ્યાન ધરે નિર્વાણ, ન કારજ દૂજે છે.	૧૫
એમ ધારી વસ્તુ સ્વરૂપ, કારજ કરેછે;	
પ્રતિમા નિહાળી પૂર, અભરે ભરેછે.	૧૬
ચક્ર કાઢી ઘણા ચતુર, કારજ સારેછે;	
મનગતિ કરીને સ્થિર, ધ્યાનને ધારેછે.	૧૭
કોઈ ચંદ્રનું ધારી ધ્યાન, ઘણા રીઝે છે;	
કોઈ અમૃતમાં અપાર, ઘણા ભીંજેછે.	૧૮
કોઈ સહસ્રદળકમળની માંય, ધ્યાનને વાળેછે;	
કોઈ સ્વાધિષ્ઠાન ધરેછે ઊર, સંશય ટાળેછે.	૧૯
કોઈ મણિપૂરક ધરી ઊર, દુઃખ પ્રબળે છે;	
કોઈ અનાહતથી અપાર, કષ્ટને બાળેછે.	૨૦
જે જે સ્થળનું ધારે ધ્યાન, તે તે પામેછે;	

૧૩ અંગુષ્ઠાભ્યાસ ઇ—કોઈ પોતાના અંગૂઠા પર બેસીને કે પગ લાંબો કરીને ધ્યાન કરે છે, ને કોઈ હાથના અંગૂઠા પર ધ્યાન રાખે છે. એને અંગુષ્ઠાભ્યાસનું ધ્યાન કહે છે.

૧૫ કોઈ ઇ—કેટલાંક મનુષ્યો બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહાશ્વરાદિની ચિત્રલક્ષી મૂર્તિઓ જોઈને તેનું પૂજન કરે છે.

૧૭ ચક્ર—શ્રીચક્ર વગેરે. ૧૯ સહસ્રદળકમળ—શરીરમાંનાં ચક્રોમાંથી છેલ્લું જે બ્રહ્મરંધ્રમાં છે તે. સ્વાધિષ્ઠાન—ગીઝનું ચક્ર. ૨૦ મણિપૂરક—ત્રીઝનું ચક્ર. અનાહત—ચોથું ચક્ર.

ધ્યાન ગરુનવન છે અપાર, ચોગિયો નામે છે.	૨૧
મિષોન્મિષ મટી એણે જાય, ધ્યાન જે ધારે છે;	
વાયુ નિગ્રહ થાય છે પૂર, અર્ધ તો સારે છે.	૨૨
મન સંકલ્પ વિકલ્પ જેહ, સર્વે નામે છે;	
વૃત્તિઓ કળજે થાય નિર્વાણ, તાપ તો ત્રાસે છે.	૨૩
સર્વે સિદ્ધિ થાચે આપોઆપ, ધ્યાન એણું રૂઢું છે;	
ધીરે ગુરૂમતાપે જાણ, તજ્યું એથી કૂઢું છે.	૨૪
ધિંગડમથે જાણ્યું ધ્યાન, ધારે તે તરે છે;	
ભૂક્ષતા માંહે ભટકાય, મોત વિણ મરે છે.	૨૫

રાગ ગંધાર.

સમાધિનું વર્ણન કરું સહુ સાંભળો;	
એક દોરે ચિત્ત ધરી યાજો મન આમળો.	૧
સમાધિ સિદ્ધ થાતાં સુખિયા થશે;	
અસિદ્ધ થાતાં તો મહાદુઃખમાં જશે.	૨
વિચારજો તે સાધતાં પહેલી સહુ સોઈ;	
હું કહું છું ઘણાકેરાં દુઃખ જોઈ.	૩
એની બારીજો કંઈક જતાવું છું સહી;	
અજ્ઞાને તરે અરૂણાણો નહિ રે કંઈ.	૪
અરૂણાતાં દૂરાગ મરણો સાચે;	
જાણવો કંઈ સૂઝો દોરે દાચે.	૫
ખાણુસહ ચિત્તડેરી પરજતા સાચે;	
એકતા તે સમાધિ કહી ગુનાયે.	૬

પ્રાણના નિરોધથી થાય ચિત્તતણા;	
એમ અન્યોઅન્ય નિરોધ તો ગુરૂએ ભણ્યો. ૭	
એમ પણ સમાધિ કહી સાચે;	
જે સાધી મારા ગુરૂજી રાચે.	૮
ભક્તિકાકુંભક સાધ્ય કરવો જોઈએ;	
તેથી કુંડલી જગૃતે સંશય જોઈએ.	૯
એકતા પ્રાણાયામની થાયે સારી;	
ચક્રભેદ કરી શકવાની ઉઘડે બારી.	૧૦
સમાધિ તે સમાધિ સહુ જાણો;	
જેનાં થાય જોગીશ્વરોથી વખાણો.	૧૧
હું મંદમતિ એમાં શું ભાખું;	
જાણ્યો તેટલો મારગ તો દાખું.	૧૨
સ્થૂળ સૂક્ષ્મ અને કારણ;	
વળી એથો દેહ માન્યો છે મહાકારણ.	૧૩
જગૃત સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ ભારે;	
એ ત્રણ અવસ્થાઓ તું વિચારે.	૧૪
પરા પશ્યંતી મધ્યમા વૈખરી;	
એ સર્વતું કેવું રહેવાનું કરી.	૧૫
દષ્ટા રૂપે થઈ તારે ભાઈ;	
એમનો નાશ કરવાની કરવી કમાઈ.	૧૬

૯ ભક્તિકાકુંભક—એ નામનો કુંભકનો એક ભેદ. કુંડલિની—એ નામની શક્તિ. ૧૦ ચક્રભેદ—આધાર, સ્વાધિષ્ઠાન, મણિપૂરક, અનાહત, વિશુદ્ધ, આરા અને સહસ્ત્રલેખ, એવાં સુષુમ્ણા નાડીમાં સાત ચક્ર છે તેનો ભેદ કરી શકાય છે. ૧૫ વાણીના ચાર ભેદ કહેછે: પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા અને વૈખરી.

ત્યારે લય પોતે પોતામાં થાશે;	
સમાધિવાળા વળી કહેવાશે.	૧૭
અંતઃકર્ણ તો જીવ માંહી રહ્યું;	
ઈંદ્રિયાનું અંતઃકર્ણ માંહી કહ્યું.	૧૮
સ્વભાવ ઈંદ્રિયાને વાળે સાચે;	
વિષય વેરાનમાં પાચે કાચે.	૧૯
ઝોટલે જીવ શિવ જૂદા જણાચે;	
માટે ચોગીજન તેશુ કેવા થાચે.	૨૦
વિષયને ઈંદ્રિયા વિષે હોમે સહી;	
ઈંદ્રિયા અંતઃકર્ણે હોમવાના લહી.	૨૧
અંતઃકર્ણને જીવાત્માએ હોમે;	
એમ કરવાથી સન્મુખ થાય સોમે.	૨૨
નિરોધ ચિત્તતણા થાય નિરાળો;	
સમાધિવાળો જોગી તમે તે લાળો.	૨૩
એવી અનેક રીતિઓ છે ભાઈ;	
નથી સહેલી જોગજીવિતની કમાઈ.	૨૪
સદ્ગુરુ સાચો મળી આવે;	
તો તે અષ્ટાંગયોગને સમજાવે.	૨૫
ગુરુ વિના જ્ઞાન નથી એનું;	
કોઈ દાન દેનાર નથી જેનું.	૨૬
સાચેસાચી વાતો સહુ સમજાવી;	
મૂર્ખ મારશે પાવકે પચાવી.	૨૭
દઝોડિયું થયું તેને કોણ તારે;	
ખરેખરું કહેવું છે ભાઈ મારે.	૨૮

અષ્ટાંગયોગની યુક્તિ થઇ પૂરી;
 ગુરુપ્રતાપે સૂકી નથી અધૂરી. ૨૯
 ધીર ધાણીની ધારણ ધારી સારી;
 જેથી જીવિત જીણાઇ છે આપારી. ૩૦

૨૧મી કાવ્યકો.

રાજયોગ તો મારે કહેવો, જેને વાંચે સર્વ;
 સહેલામાં સહેલું સહુ ધારે, જે તે ના'વા ઇચ્છે એ પર્વ. ૧
 વિકટ માર્ગમાં સહેલાઇ ઇચ્છી, તેમ માને સહુ જન;
 નિથ્યા જગતમાં નિથ્યા કલપના, થાયે છે અનુદિન. ૨
 પથ્થર કરતાં ઈંટ કૂળી જાણાવે, એમાં કૂળાપણાને જામ જેહ;
 એવો જામ તો આમાં છે લાઇ, જાણુએ નિઃસંદેહ. ૩
 ખોલે માર્ગ તો પડેલો છે, બીજો રાજ જેવો નિર્ધાર;
 જ્ઞાનીકેરા ધાનનો એ, તથા આજ્ઞાનીનો લગાર. ૪
 શાણા શાણા કીર્ણાત આને, કહે રાજયોગ દેખાડો;
 હકયોગ તો ઘણો કઠણ છે, અંતી પ્રતીતિ પેખાડો. ૫
 મૂર્ખ અંગ અજાન યોગને, કહે સમજાવી શુંય;
 એનો મારગ પણ દહ' બતાવી, આજ તો નિશ્ચે હું'ય. ૬
 થોડો મેહેનતે (સંધ્ય દેનારો, રાજયોગ કહેવાય;
 તેના લાભ તો જ્ઞાની લેતા, બીજાઓ નવ લેવાય. ૭
 ભૂચરીસુદ્રા સાધવી જોઇએ, એ જોગકેરી માંય;

રાધ્યને વિશેષજ્ઞ :। જ્ઞાનલવદુર્વિદગ્ધં વ્રહ્માપ્યેતં નરં ન રંજયતિ ॥” મૂર્ખ માણસને સહેલથી સમજાવી શકાયછે; તેમ જે મનુષ્ય જ્ઞાની છે તેને વળી તેથી પણ જલદી સમજાવી શકાય છે; પણ જેને કિંચિત્ જ્ઞાન થવાથી જે દઝોડિયા જેવો થઈ રહ્યો હોય તેને બહા પણ સમજાવી ન શકે!”

- આયરીમુદ્રાની ચતુરાઈ, શીખવી જોઈએ જ્યાંય. ૮
- ઉન્મુનિમુદ્રા આઠે જામમાં, લજવી જોઈયું ભાઈ;
અજપાની તો એમાં જોઈયું, સાચેસાચી કમાઈ. ૯
- સોનો ઉચ્ચાર કરીને તારે, અપાન અભ્યંતર પૂરવો જાણુ;
હુનો ઉચ્ચાર કરી તેવો ધારે, પ્રાણવાયુ નાકે લેઈ જવો ખા'ર પ્રમાણુ. ૧૦
- ખાર અંગુલતું માપ છે તેવું, જોગી મુનિ એમ ગાય;
જે પ્રાણાપાનની ગ્રંથિ કહેવાયે, તેથી નજર નહિ ચૂકવાય. ૧૧
- ત્યાં લીલાઓ જે લાલની થાયે, તે નિરખ્યા કરવી નિરવાણુ;
જે લીલાને તું સ્થિર દેજે, તેમાં વૃત્તિ સ્થિર કરવી પ્રમાણુ. ૧૨
- એમ સાક્ષાતકાર સ્વરૂપ કરીને, બ્રહ્માનંદ ભોગવવો ભાઈ;
એ વિના ઘણું છે કરવાતું, ત્યારે તું તો થાયે જડુરાઈ. ૧૩
- એક નાશવંત ધનતું જોને તું, દષ્ટાંત આપું આજ;
સિધ્ધાંત તેથી સમજી તું જાને, જેથી મુધરશે તારું કાજ. ૧૪
- મહાશ્રમે ધન જે મેળવ્યું તે, મુખ્યથકી ભોગવાય;
આનંદ મનમાં અતિશે રહેતો, શાંતિવાણું મન થાય. ૧૫

૮ ભૂયરીમુદ્રા—પદ્માસન વાળી ધ્યાનમુદ્રાથી જન્મે હાય દીપ્યણુપર રાખી દૃષ્ટિ જમીનપર રાખવી તે. આયરી—ભૂમધ્યમાં દૃષ્ટિ રાખી ધ્યાન કરવું. ઉન્મનીમુદ્રા—મુખમુખાવાટે બહારધ્રમાં જવું તે. ૯ અજપાની—‘સોહ’ જપની.

૧૦ અજપાનો રાજયોગમાં ઉપયોગ ખતાવે છે: સો ધૃ—સોહ પદમાના ‘સો’ અક્ષરનો ઉચ્ચાર કરીને અભ્યંતર (શરીરની અંદર) અપાનવાયુ પૂરવો અને ‘હ’ નો ઉચ્ચાર કરીને પ્રાણવાયુને નાકદ્વારા બાહ્ય ખાર આંગળી સુધી લેઈ જવો.

૧૧ પ્રાણાપાનની ગ્રંથિ—હૃદયમાં પ્રાણવાયુ જ્યાંથી પાછો વળે છે ત્યાં આંગળી તેને અપાનવાયુ મળવાથી જે ગાંઠ પડે છે તે.

- તેણું સહજ તુંને મળી આવ્યું તે, તારાથી ન ભોગવાય;
 ગમેતેમ ખરચી તું નાખે, પછે જીવ તારો ઝૂંટાય. ૧૬
- એણું તેણું અનેક છે ભાઈ, સમજાવે સિધ્ધાંત;
 ઓછા શ્રમનું ઓળીશ નવ તું, એમ કહેતા ગુરૂવર દાંત. ૧૭
- માનવું હોય તો માનજે તારે, નથી મારે કાંઈ અર્થ;
 આશામાં અવળો થઈ ચાલે, જાણાવ્યો એ માર્ગ મેં વ્યર્થ. ૧૮
- ધીરે ગુરૂની ધારણુ ધારી, તેથી જોગનો પંથ જાણાવ્યો;
 ધિંગડમલ થઈ ધીરો હારો, હરિ રૂપિયો કમાવ્યો. ૧૯

મૂટક ગરબીઓ.

ગરબી ૧ લી.

- કામે કારમી સૃષ્ટિ રચી આ વાર જો;
 તેણે ભાગી નાખ્યો ભલા ભલાનો ભાર જો. ૧
- કંઈ હાથાને ફૂળાડી દીધા જો;
 કંઈ સત્વગુણીને લોભી કીધા જો. ૨
- કંઈ મહંતનાં માન મૂકાવ્યાં જો;
 કંઈ સગાં વહાલાં ચિત્તથી ચૂકાવ્યાં જો. ૩
- કંઈનાં ભાન ભૂલાવ્યાં ભારે જો;
 કંઈને મોકમ માર એ મોરે જો. ૪
- કંઈને ભાર હૃદયમાં ભરિયા જો;
 કંઈ અકૃત્ય કરી ઘણું ડરિયા જો. ૫

૧ ધીરોભક્ત પરિપુના અનર્થ બતાવવાને પ્રથમ કામનો અનર્થ
 આ ગરબીથી જણાવેછે: કામે ધન.

કંઈ લોકલાજમાં લેવાયા ને;
 કંઈક દુનિઆથકી દહેવાયા ને. ૬
 કંઈકને ધારણા તેં તો ધરાવી ને;
 કંઈકની કૂડી મતિ તેં કરાવી ને. ૭
 કંઈકને મનમેલા કરી દીધા ને;
 કોઈક વાર નિર્મળ મનના કીધા ને. ૮
 કામ તારી વાતો છે વસમી ને;
 ભલા જન તો જતા ભમી ને. ૯
 ધીર મિત્રોને મૂકે નવે ને;
 એવા કામ તારી સેવના કોણ સેવે ને? ૧૦

ગરબી ૨ જી.

ક્રોધની કરણી મહાકૂડી ને;
 રૂડા જનને લાગેછે ભૂંડી ને. ૧
 ન કરવાનું કાજ કરાવે ને;
 ભૂંડું અંગમાંહી એ ભરાવે ને. ૨
 ચિત્તનું ચેતન વિસરાવે ને;
 ચઢી ચોટચમાં ચઢ્યો આવે ને. ૩
 શાંતિના ઉપાય તો નવ ભાવે ને;
 પીએ નવ શીતળ નીર કો ભાવે ને. ૪
 માનિનીને એ તો ભરાવે ને;
 બળીઆશુ બાથ ભરાવે ને. ૫
 હાયવરાળ ઝાઝી કરાવે ને;

(૧૮૪)

પ્રાચીનકાવ્ય.

હૂબતાને ન એ તો તરાવે ને. ૬
દઢ નિશ્ચયવાળાને ફરાવે ને;
ચોટચ ચતુરને ચખાવે ને. ૭
હિમ્મત હૈયેથી ન હરાવે ને;
ધાન્ય મૂકીને તરાણું ચરાવે ને. ૮
એવો ક્રોધ કૂડો ગુરુ જાણાવે ને;
અપાર અવગુણ એના ગાણાવે ને. ૯
એની તાણમાં સહુને તાણાવે ને;
ધીર લક્ષણ ક્ષાણ લાણાવે ને. ૧૦

ગરબી ૩ છ.

લોભ લુચ્ચો ને લાંચિયો ઘણો ને; ૧
મોટે પદે જાણું તો એને હણો ને.
એ તો વેર વા'લાંમાં કરાવશે ને; ૨
એ તો ભલાનું ભૂંડું ભરાવશે ને.
એ કરાવશે અકૃત્ય ફૂડાં ને; ૩
એનાં લક્ષણ નથી રજ ફૂડાં ને.
એ ચોરી કરાવશે નિર્વાણ ને; ૪
એ હડહડતી કરાવશે હાણ ને.
એ તો ખત્તા ઘણા ખવરાવે ને; ૫
કર્મફલ એને કર આવે ને.
એણે ક્રોધ મૂક્યા નથી રાગી ને;
એણે મૂક્યા નથી કંઈ ત્યાગી ને. ૬

૧ લોભના અનર્થ જણાવેછે: લોભ ૪૦.

મૂઠ મમતા તજી એને જાગી જો;	
કંઠક એની પાસેથી તું માગી જો.	૭
છે મક્કીન નથી સુહાગી જો;	
જેની હાક તો વિશ્વમાં વાગી જો.	૮
એને વીસરવાની નથી વાતો જો;	
એની જાહનાં જૂઠી જાતો જો.	૯
ધીર લોભનાં લક્ષણ કૂડાં જો;	
ગુરુગમયકી થાચે કંઠક રૂડાં જો.	૧૦

ગરબી ૪ થી.

મોહ મદિરાને સરખી તું જો;	
એની પેર પૂરાણ પરખી તું જો.	૧
નીચ કામ એનાં નરખી તું જો;	
મારું તારું નહિ હરખી તું જો.	૨
એના પર વાંકો વરખી તું જો;	
કેવી ફેરે એનો ચરખી તું જો.	૩
માનની પર એનું મંડાણ જો;	
છત વિના નહિ છંડાણ જો.	૪
મારા મારાની માથાફોડ જો;	

૧ મોહ ધ૦—તું મોહ અને મદિરા સરખી છે એમ જો. (સરખાં છે, એમ જોઈએ).

૨ મારું ધ૦—તું મોહવડે નહિ હરખીને (હરખ્યા વિના) મારું અને તારું, એવો બેદ જો.

૩ વરખી જો—વૃષ્ટિ કરી જો. અર્થાત્ તું મોહ સાથે વાંકો ચાલી જો એટલે તને તે દુઃખી કરશે. ૪ છત વિના ધ૦—જ્ઞાનની છત વિના મોહનું છંડાણ થતું નથી.

એનાથી નહિ થાયે કંઈ તોડ ને.	૫
એનો મહિલા પર મરોડ ને;	
તારા મનના પો'ચાડી તું કોડ ને.	૬
એની ખંત ધરીને ખોડ ને;	
એની જગ યાધામાં નેડ ને.	૭
એની ઉછળતી ફૂલંગ ને;	
એની જીતનો તુજ પર જંગ ને.	૮
ભૂંડા દેહ તારીના ભંગ ને;	
રૂડા રામજીનો કંઈક રંગ ને.	૯
મારું માની તારું તું હિત ને;	
એની કેવી છે તે તું પ્રીત ને.	૧૦
એની નઠારામાં નઠારી નીત ને;	
ધીર ગુરૂપતાયે પૂર્ણ પ્રતીત ને.	૧૧

ગરબી થ મી.

મદમાં માતો શું મહાલે ને;	
વાંકો ટેકો અલ્યા ! શું ચાલે ને.	૧
આ ભાળવાનું છે તું ભાળે ને;	
આ તો ટાળવાનું શે ન ટાળે ને.	૨
પિંડ મદ્યારિ પરજાળે ને;	
તેને મદ્ય ચઢ્યા નહિ ખાળે ને.	૩
મળે સદ્ગુરૂ તો વેળા વાળે ને;	
દાઢે ઘાલી રાખ્યો તને કાળે ને.	૪

બાપડો કહી તને બાળે ને;	
મદ તને નહિ સંભાળે ને.	૫
તારી પ્રીતિ નહિ એ પાળે ને;	
તને નરતી દશામાં નહિ ન્યાળે ને.	૬
બાળશે તને ઝગતી ઝાળે ને;	
હંથ તજી તું હેડે હાલે ને.	૭
એ નથી નિશ્ચે તારે કાલે ને;	
વ્યર્થ આવે તું એને વા'લે ને.	૮
ખાંતકી તું એને બાળે ને;	
પૂર્ણાનંદને ભરિયે ખાલે ને.	૯
ધીર નયન તારે વિશાળે ને;	
મદ મરડી નાળે વિકાળે ને.	૧૦

ગરબી છ ઠૂં.

મત્સર સેવી મછરાળો થાયે ને;	
જાંહે જોતજોતામાં જાયે ને.	૧
મત્સર થાતાં ઉર્જુનામ ખાયે ને;	
કાળ લગાડી કરે તું ને લા'યે ને.	૨
વા'લાંથકી તું શે વ'વાયે ને;	
મત્સર મુંડીમાંથી સા'યે ને.	૩

૮ એ ઇ૦—એ મદ કાલે તારો નથી—સદા સર્વદા એવો મદ રહેવાનો નથી. ૧ મત્સરના અનર્થ વર્ણવે છે: મત્સર ઇ૦. ૨ મત્સર ઇ૦—જો તું મત્સર (મચ્છર—ડાંસ) રૂપ ધરીશ તો તને ઉર્જુનામ (કરોળિયો) ખાઈ જશે.

સાંત અવગુણ એના ગાયે ને;	
હારી જાયે એનાથી રાયે ને.	૪
ફૂડા કાંપ તારી તું કાયે ને;	
એને સેવ્યાથી શું કમાયે ને.	૫
ધણી તજી એને તું ધાયે ને;	
તારા ક્રિયા અંતરમાં એ માયે ને.	૬
પૂર્ણાનંદ નહિ એ પાયે ને;	
અભાનંદ ભૂલાવે હા । એ ને.	૭
ન માને મારું તો પસ્તાયે ને;	
એવડે ગુણ તારા ન ગવાયે ને.	૮
તું તો ચતુર માંહી ચવાયે ને;	
લક્ષણ એનાં પૂર્ણ લવાયે ને.	૯
ધીર સદ્ગુરને ફેરે ફવાયે ને;	
જીતે ધ્યાન માનમાં તુંથી ધવાયે ને.	૧૦

ગરબી ૭ મી.

અખિલેશ્વર ઇશ્વરનું સ્વરૂપ ને;	
જે છે મહાઅનુપમાં અનુપ ને.	૧
જે નામથી તારે મોટા સંત ને;	
ભજન ભાવ દૃઢ ધરતા મહંત ને.	૨
તારી એકલકી તું જાત ને;	
તારી જગતરૂપે વિધ વિધ ભાત ને.	૩

૭ પાયે—(પૂર્ણાનંદ રૂપી રસ). ૧૦ ધીર ૪૦—ધીરો કહે છે કે
ને તું સદ્ગુરનો ફેરો ખાઈશ તો તું ફાવીશ. જે તારાથી સદ્ગુરની તરફ
ધવાશે તો તું ધ્યાન અને માનમાં જીતીશ.

ન ડરચ દારડીના એ સાપ ને;	
તારાને કરે એવો શે તાપ ને.	૪
તારે ડરવાની નથી જાગ ને;	
સર્વ ભરેલો તારો છે ભાગ ને.	૫
તારા વિરાટ રૂપી માગ ને;	
તારો લક્ષ્મી ઉપરનો તું રાગ ને.	૬
તારો બહુ ખિલ્યો સૃષ્ટિભાગ ને;	
નથી ચાલવા રહ્યો કંઈ માગ ને.	૭
તારી કૃતિ તારાથી થાય ને;	
ગુણ કોઈથકી ન ગવાય ને.	૮
ઈશ્વર તે ઈશ્વર કહેવાય ને;	
પરમેશ્વરે પૂરું જગતનું થાય ને.	૯
ધીરધણી દુખીને ધાય ને;	
એવા ઈશ્વરને એ તો કમાય ને.	૧૦

ગરબી ૮ મી.

મંદિરમાં નથી બેઠો મા'વ ને;	
મંદિરાર્પણ લેવાનો ખોટો દાવ ને.	૧
એ તો પેટ ભરવાનાં પાખંડ ને;	

૫ સર્વ ઇન્—અર્થાત્ સર્વ હામે તું, વ્યાપ્ત છે. ૬ તું પોતેજ વિષ્ણુ છે એમ સિદ્ધ કરી બતાવવાને કહેછે: તારી ઇન્—તારી લક્ષ્મી ઉપર તારો કેવો રાગ (સ્નેહ) છે તે તું જ્ઞે. વિષ્ણુની પત્ની લક્ષ્મી હોવાથી તેની પ્રીતિ લક્ષ્મી ઉપર છે, તેમ તારી પ્રીતિ લક્ષ્મી ઉપર હોવાથી તું પણ વિષ્ણુ છે.

મંદિર મઠ બાંધી પ્રચંડ ને.	૨
ભરમાવે ભોળાને એ તો ભાઈ ને;	
એની તારી તો તું સગાઈ ને.	૩
શીદ ખરું નાખેછે તું ખોઈ ને;	
ન રહેવાય મંદિર મઠમાં રોઈ ને.	૪
એને અગ્નિ બાળી નાખે ને પેર ને;	
તેવો તારાપર થવાનો છે કેર ને.	૫
એમાં નહિ આવે અમૃતની સેર ને;	
હરિ નેવો તો તારે ઘેર ને.	૬
મંદિરમાં નથી માધવની મે'ર ને;	
એને તો જોગીઆ માને છે ઝેર ને.	૭
એનું આવડું શું અધેર ને;	
મોટા માળનો પડેછે ફેર ને.	૮
શું બોલું હું તો ખેરખેર ને;	
તારી ઉરાડી નાખું હું ખેરખેર ને.	૯
ધીરઘણી મંદિર નથી મઠ્યું ને;	

૨ પ્રચંડ—મોટા. ૩ એની ઇન્—એ મંદિરની અને તારી સગાઈ કેવી મિથ્યા છે તે તું જો. અથવા એની (આત્માની) અને તારી સગાઈ કેવી સત્ય છે તે તું જો.

૬ હરિ ઇન્—જો હરિને જોવો હોય તો તારે ઘેર (ઘરમાં—શરીર-માં) તે હરિ છે તેનેજ જો. અર્થાત્ સર્વત્ર વ્યાપ્ત હરિને અમુક સ્થાનમાં જ જોવા જવું એ બરાબર નથી. જેમ મંદિર મોટું—મોટા માળવાળું તેમ તેની કાર્તિક વધારે. એટલે દેવની મહત્તા વધારે એ કેવું અધેર !

૮ મોટા માળનો—અર્થાત્ તારા કહેવામાં અને મારા કહેવામાં ઘણો તફાવત પડેછે. ૯ ખેરખેર—વારંવાર.

સંદુર્ગનું નિશાન નથી ચઢ્યું ને.

૧૦

ગરબી ૯ મી.

મૂર્તિ પૂજવી મનથી માઠી ને;

કે'ને તારી મતિ ક્યાં નાઠી ને.

૧

અવનવું જણાયે તે તું ને;

પાપાણની રચના કહું છું ને હું ને.

૨

એ કલ્યાણ તારું ક્યમ કરે ને;

બૂડે બૂડાડે તે શે તરે ને ?

૩

તારા અંતરનો પડદો ઉઘડે ને;

સજો હોય તે સર્વે બળે ને.

૪

તારું હમણાં તો સર્વે માને ને;

પણ બૂઝો પડ્યો છું તું ભાને ને.

૫

માઠી રીત ગ્રહી તેં માને ને;

પાપે થઈ આવી ગયો પાને ને.

૬

તેથી વિચક્ષણ નવ રીઝે ને;

૧૦ ધીરધણી—ધીરધણીએ. મઠ્યું—અનાવ્યું. ૨ પાપાણની ઇ—
 શિખાંડી વેદાંતમાં પણ મૂર્તિપૂજા વિષે કહે છે કે “અલ્લંદં લંદ્યેન્મૂઢો
 મૃચ્છિલાધાતુચિત્રતામ્ ॥ માવયેદ્વિવૃદ્ધિઃ સ્થાત્કિમજ્ઞાનમતઃ પરમ્ ” અર્થ—
 મૂઢ મનુષ્ય અખંડ એવા પરમાત્માની જૂદી જૂદી મૂર્તિઓ કરીને
 તેનું ખંડન કરે છે—એટલે પરમાત્મા ને સઘળે એક રૂપ છે તેને
 હરત પાદદિક અવયવવાળો કરીને એક દેશવ્યાપી બનાવે છે તથા તેને
 કાં તો માટીમય, પાપાણમય, ધાતુમય કે ચિત્રમય કરીને માને છે. એટલું-
 જ નહિ, પણ જૂદી જૂદી મૂર્તિઓ કરીને એકજ પરમાત્માને અનેક જૂદે
 જૂદે રૂપે માને છે. એના કરતાં બીજું મોટું અજ્ઞાન કયું છે !!

૩ બૂડે ઇ—ને પથરાં પાણીમાં નાખવાથી પોતે બૂડે અને જેની
 પાસે તે હોય તેને પણ બૂડાડે, તેને બળે તે શી રીતે તરે?

તે તો ખાંતથકી ઘણા ખીજે જી.	૭
સુધારસ અમૃતમાં ભીજે જી;	
તેનાં આવારણાં અમે લીજે જી.	૮
સભર ભરે ન મૂર્તિ કદી જી;	
સગુણભક્તિ એને તો વદી જી.	૯
ધીર બૂડાડનારી એ નદી જી;	
ન જઇશ તરવું હોય તારે કદી જી.	૧૦

ગરબી ૧૦ મી.

દાનેશ્વરપણું તું ધારી જી;	
એની રીત સર્વે તું સારી જી.	૧
ધન સંગ્રહ્યું કામ ન આવે જી;	
દાને સંત આલી ઘેર આવે જી.	૨
વાહ વાહ એનાથી કહેવાયે જી;	
સદ્ગુણ ધન સંગ્રહ્યું લહેવાયે જી.	૩
તને જમપુરમાં એ ઊગારે જી;	
ખીજું બધું તને તો મારે જી.	૪
વૈતરણીને એ તો તારે જી;	
મૂઠમતિ ન એને સંભારે જી.	૫
એ તો અર્થ અપારે સારે જી;	
એથી દાનેશ્વર પદવી ધારે જી.	૬

૯ સભર ઇ—જે મુર્તિ હોય તે સભર ભરે નહિ—સર્વત્ર વ્યાપ્ત હોઇ શકે નહિ. (એકદેશવ્યાપી હોવાથી).

૧ દાનનાં વખાણ કરે છે: દાનેશ્વરપણું ઇ. ૫ જે મૂઠમતિ હોય તે એ દાનને સંભારે નહિ.

ધશ્વિર ઉપનામ તો એ આપે ને;	
કબટ દેનાર લેનારનાં કાપે ને.	૭
ધન્ય ધન્ય દાનની ધારણ ને;	
એ તો લવળળતું છે તારણ ને.	૮
જ્ઞાનતું દાન દેવાને ધારે ને;	
તે જીવ જગતથી ઉગારે ને.	૯
ધીરધણીની ધીરજ ધારે ને;	
આપ્યું જ્ઞાનદાન ગુરુ અમારે ને.	૧૦

ગરબી ૧૧ મી.

માન મોંઘુ તો ઘણું તને લાગશે ને;	
માન માટે મહત્પદ ત્યાગશે ને.	૧
હું માની તે જોગી ક્યમ થાઉં ને;	
માન મૂકી માગવા ક્યમ જાઉં ને.	૨
જ્ઞાન ગુરુની પાસે ક્યમ માગવું ને;	
માન માફ તે મેં ક્યમ ત્યાગવું ને.	૩
માને માણીગર કર્યો મુને જગતમાં ને;	
તે હું ખપું ગરીબ જેવાં લક્ષ્મીમાં ને.	૪
એ તો વાતો ન થાય મારાથી કદા ને;	
માફ માન માણીગર રહે સદા ને.	૫
મૂર્ખ વિચારી ને કંઈક વાતમાં ને;	
મોંઘું માન માન્યું છે તેં જગતમાં ને.	૬
મોટા હોય તારાથી અધિકારમાં ને;	
ત્યાં તું માનતાણા નહિ ભાર માંને.	૭

માન માતિની તારૂં નવ-રાખેં જો; ૮
 લાડકવાયો સુત અપમાન ભાષે જો.
 ન પિતા માતા પાસે માન તારૂં જો;
 એક તારા-દેહમાં તેં એને ધાર્યું જો. ૯
 કે હલકા ધીર તારાથકી જન જો;
 તે માન માને તારૂં અનુદિન જો. ૧૦

‘ગરબી રૂર મી.

શોક શાને કરે છે સામટો જો; ૧
 ચિત્તમાં પાડે શોણે ચીચરવટો જો.
 શોક કરી કમાય તું શું વળી જો; ૨
 આખર જવાનું સર્વને નીકળી જો.
 કેના શોક કરે છે તું આ ઘડી જો;
 નવ વેદના તો કેને શિર પડી જો. ૩
 ધુંટાય ઘટની અંદર ઘડી ઘડી જો;
 દુઃખ દુઃખની વેળા હા ! પડી જો. ૪
 દુઃખ દૂર કરવાનું નથી તારા હાથમાં જો;
 નથી એ તો સામર્થ્ય તારા સાથમાં જો. ૫
 પછે પસ્તાય તે શા કામનું જો;
 ભજ નામ સીતાપતિ રામનું જો. ૬
 તેણે શોક સમૂળગો ટળી જશે જો;
 આખર અશોકમાં તું ભળી જશે જો. ૭
 શોકસાગરમાં ડૂબતો હશે જો;

તારનારો તો રામ ત્યાંહી થશે ને.	૮.
માને મારું તો શોક કર્યને પરો ને;	
એ તો ઊંડામાં ઊંડો છે ધરો ને.	૯.
ધીર મુખસાગરમાં ઝીલવું ને;	
પૂરા પદ્મની પેરે ખીલવું ને.	૧૦

ગરબી ૧૩ મી.

ભય ભૂંડો લાગે છે મને હરઘડી ને;	
(હાય !) પડી દારડી તે સાપ અંતરે અડી ને.	૧
પડધા મુણીને કાયા કંપી ઘણી ને;	
આચિંતી ખૂમે તો લાગી ભયની કણી ને.	૨.
કંપી ઊંડે કાયા એવા ભયથકી ને;	
છાતી ધડકે ને રહે ભયમાં ટકી ને.	૩
કુદ્ર કૃત્ય કરતાં ભય ના ગણે ને;	
ભૂંડું કરવામાં ભય તું ના ભણે ને.	૪
ભય ભણકારથી તને લાગતો ને;	
ત્યારે રૂપ અભય શે નથી માગતો ને.	૫
સદ્ગુરુને શરણે તું જ વહી ને;	
ભયકેરી તો રજ નથી ત્યાં કહી ને.	૬
ભય ભારેમાં ભારે શિર ઉપરે ને;	
જમડા ગળે આલીને તુજને ધરે ને.	૭.
ત્યાં ભય તો કહે તું કોના કરે ને;	

૫ લારે ૪૦—ત્યારે તું ગુરુ પાસે પોતાનું અભય (નિર્ભય) રૂપ કેમ માગ તો નથી—તું પોતે નિર્ભય આત્મા છે એ વાતનો અનુભવ કેમ કરી મેતો નથી ?

તારો અર્થ તો એકું નહિ સરે જો.	૮
સદ્ગુરુ શરણે જતાં તું તો ઉગરે જો;	
મરણવો થાયે તો કો દી ના મરે જો.	૯
ધીર ભય ભાગ્યો ગુરુ માહરે જો;	
થયું જુગોજુગમાં તે તો જાહરે જો.	૧૦

ગરબી ૧૪ મી.

પામ્ય આનંદ આદમી અલ્યા ઘણો જો;	
આદમરૂપ ક્યાંથી તું બિહામણો જો.	૧
અલમસ્ત થઈ રહે આનંદમાં જો;	
મુંડાયા નવ માયાકેરા તો કુંદમાં જો.	૨
અલખ લહેરો લગાડી લાગ્ય લયમાં જો;	
આ તો માર્ગ દાખ્યો મેં તારા ઉદયમાં જો.	૩
સર્વ તજીને આનંદ ધારજો જો;	
પૂર્ણાનંદ માંહો તું પધારજો જો.	૪
શાણો થઈને ગરજ તારી સારજો જો,	
૫૪ ઊર્મિઓને આવતી વારજો જો.	૫
ગુરુગમથી આનંદ મળશે અતિ જો;	
મારું માનીને શુદ્ધ કરજો મતિ જો.	૬
તારું કારજ સહુ સિદ્ધ થઈ જશે જો.	

૧ આદમ ૪૦—તું આદમ(આત્મા)રૂપ છે તે બિહામણો ક્યાંથી હોય? અર્થાત તારાથી કોઈને ભય ન થવો જોઈએ.

૩ લયમાં—એકતાનપણમાં. ૫ ૫૪ ઊર્મિઓને—ભૂખ, તરસ, ટાઢ, તાપ, જન્મ, મરણ, એ છ ઊર્મિઓ કહેવાય છે. એ છ ઊર્મિઓને વારજો—અટકાવજો, અર્થાત સહન કરજો.

પૂર્ણાનંદમાં સમજીને વસે બે.	૭
સમજ્યા પાછે આનંદ ગ્રહે ઉરમાં બે;	
પછે તણાઇશ નહિ દુઃખપૂરમાં બે.	૮
સમજીને રહીશ આનંદમાં બે;	
તો ફેર નહિ પડે તુંમાં ગોવિંદમાં બે.	૯
ધીરો હીરો કરીને ગુરૂએ ગ્રહ્યા બે;	
લહી આનંદી અને પોતાનો કલ્યા બે.	૧૦

કુંડળિયા.

પાન હલે નહિ હુકમ બિન, હુકમ પ્રીત અરૂ રીત,
 હુકમી બંદા જીગ સખી, હુકમ હાર અરૂ જીત,
 હુકમ હાર અરૂ જીત, હુકમસેં પવન હિ પાની,
 હુકમે શેષ મહેશ, હુકમસેં ઇંદ્ર ઇંદ્રાની,
 તેતીસ કોટિ હલમલ હલે, ચલે ચંદ શશિ ભાન,
 દાસ ધીર હરિહુકમસેં, હુકમ બિન હલે નહિ પાન. ૧
 મેરી મેરી મત કરો, તેરી કાયા નાહિ,

(ક્યા) સગાઇ કાયા જીવકી, છોડ ચલે બન માંહી,
 છોડ ચલે બન માંહિ, બડાઇ છોડ દે બાવા,
 જૂઠ કપટકો છોડ, છોડ દુનિયાકા દાવા,
 કહે ધીર ધર ધ્યાન, ભજન કર ભરી કચેરી;
 છત્રપતિ ગયે છોડ, મત કરો મેરી મેરી. ૨
 કરો ભડાકા ભજનકા, મનસાકા મુખ મોડ,
 કમા ખર્જકું ખિંચકર, કોજ કુફરકી તોડ,
 કોજ કુફરકી તોડ, લુંટ લે તંબુ ડેરા,

મોહરાજ કો માર, દેખ જમરાકા ચેરા,
ધરમ દયાકી ઢાલ, પકડ કર શબ્દ ઝડાકા;
કહે ધીર ધર ધ્યાન, ભજનકા કરો ભડાકા.

૩

પદ ૧ બું.

આ જગત મિથ્યા તને લાગશે રે, અંતરથી કરીશ વિચાર;
સુખ સ્વપ્ના જેવું છે સંસારનું રે. ટેક. ૧
ઉપર ઉપરથી ખ્યાઈ લાગતું રે, નથી એમાં લગારેક સાર. સુખ૦ ૨
તત્ત્વ એવું નથી આ જગમાં રે, જેથી મનને મળે વિશ્રામ. ,, ૩
બાળપણું ગયું બાળ ખેલમાં રે, જુવાનીમાં વ્યાપ્યો સ્ત્રીશુંકામ. ,, ૪
વૃદ્ધપણે થયો દેહ જાજરો રે, પુરૂષાર્થ થયું નવ કાંચ. ,, ૫
પરિતાપમાં દિવસ તારા વહ્યા રે, અંતે પડીશ મૂરખ નર્ક માંચ. ,, ૬
શરીરરૂપી કમળ ખીલી રહ્યું રે, જરારૂપી પડ્યું હિમ જાણ. ,, ૭
બળી ભસ્મ થાયે દેહ તાહરી રે, જીવિત ભ્રમર તજે નિર્વાણ. ,, ૮
વ્યવહારસરોવર સૂકાઈ ગયું રે, પછે શો જડશે તુંને સાર. ,, ૯
દાસ ધીરાના સ્વામી વારે ચઢે રે, ત્યારે પામે તું તો ભવ પાર. ,, ૧૦

પદ ૨ જી.

તૃણારૂપી નદી પૂરે ચઢી રે, વેગવાળું અતિ વેળુ લેખાય;
દુઃખકારી તૃણા દેખાયછે રે. ટેક. ૧
સંતોષસુખડના વૃક્ષને રે, મૂળમાંથી ઉપાડી વહી જાય. દુઃખ૦ ૨

૩ કુદર—નાસ્તિક. મનસાકા—ઈચ્છાનું (તૃણાનું). જમરાકા—
મોહરાજને જમના એલા જેવો જાણીને તેને માર.

૫ જાજરો—જર્જર (જીર્ણ). ૧ વેળુ—વહન-પ્રવાહ.

ચર્મનાં બંધનો બાંધિયાં રે, સંજ કર્યું શરીર વહાણ.	દુઃખ ૦ ૩
સંસારસમુદ્રે મૂકિયું રે, ખેડણહાર-મળ્યો અન્નાણ.	,, ૪
ભરસમુદ્રે ડૂબવા લાગિયું રે, કહોં કોણ તારે આ વાર.	,, ૫
પાંચ મગરો આવી તેને મળ્યા રે, ઉથલાવી નાખ્યું તતકાળ.	,, ૬
તૂળણરૂપી વેણાના વનમાં રે, મન મહામનોહર કપિરાજ.	,, ૭
મનોરથ વૃક્ષો ઉગ્યાં ઘણાં રે, ડાળે ડાળે ફૂટે ફળકાળ.	,, ૮
ફળ આવતું નથી એના હાથમાં રે, મૂર્ખ વ્યર્થ આવે છે વાજ.	,, ૯
દાસધીરે તૂળણને અળગી કરી રે, સદ્ગુરૂ મળ્યા શિરતાજ.	,, ૧૦

પદ ૩ જી.

આપત્કાળ જ્યારે આવી પડે રે, અંતર માંહી દુઃખ નવ થાય;	
એવા સાધુ મળવા સોંધા નથી રે.	ટીકા ૧
મોહ મમત્વને દૂર રાખી રહે રે, જગત જંજળરૂપ જણાય. એવા ૦	૨
ધન ઢગલેઢગલા આવે સહી રે, મનમાં નહિ ગર્વ લગાર.	,, ૩
સ્ત્રીવિષયમાં મન નવ લાગતું રે, પાંચે ઈંદ્રી કરી વશ સાર.	,, ૪
શૂરામાં શૂરા એ તો સહી રે, મન સમુદ્રે તરંગ તરનાર.	,, ૫
એવા સાધુ પૂર્વ પુણ્યે મળે રે, પ્રભુ પ્રાણતાણા આધાર.	,, ૬
દૈતભાવ જૂઠો કરી જાણતા રે, ચિત્ત ચોટ્યું અદૈત સ્વરૂપ.	,, ૭
મન નિર્મળ અતિશય રાખતા રે, પરપ્રજા માંહી રહે તદ્રૂપ.	,, ૮
સાચાના ખેલી સુખધામ રે, પરાપકાર કરે પૂર્ણકામ.	,, ૯
દાસધીરાને ધણી એવા મળ્યા રે, સદ્ગુરૂ સદા આત્મારામ.	,, ૧૦

૬ પાંચ મગરો—પાંચ વિષયરૂપી મગરો. ૭ ખીચુ રૂપક આંધે છે:
તૂળણરૂપી ઈં.

૭ દૈતભાવ—બ્રહ્મ અને માયા એ બન્ને સત્ છે એવી બુદ્ધિ. અદૈત
સ્વરૂપ—એકજ બ્રહ્માના રૂપમાં.

૫૬ ૪ થું.

ધન નારી ને પુત્ર નથી તાહરાં રે, મારાં મારાં કહી ભરમાય;
 અંતે કોઈ નથી તારા કામનાં રે. ટેક. ૧
 સગાં કુટુંબમાટ ભટક્યો ઘણું રે, ધન મેળવ્યું ધૂતી મહારાય. અંતે ૦ ૨
 મોટાં મોટાં મંદિર તેં તો બાંધ્યાં રે, પુત્ર પુત્રી પરિવાર કાજ. ,, ૩
 ધન ખરચી કીરતિ મેળવી ઘણી રે, જશ ગાય મહાપંડિતરાજ. ,, ૪
 વિદ્યા ભણ્યો ઘણી ઘણી ભાતની રે, ભણ્યો શાસ્ત્ર પુરાણ ને ન્યાય. ,, ૫
 ભણ્યાનો ભેદ ભણ્યો નહિ રે, મૂરખ અભિમાને અફળાય. ,, ૬
 પાપ કરતાં પાછું જોયું નહિ રે, ઘેલો થયો જીવાની માંય. ,, ૭
 સ્ત્રી સાથે વિષય ભોગવ્યા ઘણા રે, વૃદ્ધપણે દુઃખી થયો કાય. ,, ૮
 ઘડપણમાં ગાંડો છોકરાં કહે રે, પાપ કરેલાં સંભારી પસ્તાય. ,, ૯
 ધીરાના ધણીથી અળગો રહ્યો રે, તેણે ખત્તા મૂરખ તું ખાય. ,, ૧૦

૫૬ ૫ થું.

ચિત ચપળ તારું અતિ બાણજે રે, ધનલોભે ઠગાય ઘણી વાર;
 શાંતિ ક્યાંથી મળે શાણા કહો રે. ટેક. ૧
 સુખ આશા અમર તારી થતી રે, તેણે સૂઝે નહિ તલભાર. શાંતિ ૦ ૨
 ધર્મકાજ કરતાં કીડિયો અઢે રે, કમાવાનો અવસર ચૂકાય. ,, ૩
 કમાઈ લેવું જીવાનીના જોરમાં રે, વૃદ્ધપણે મળુ ભળય. ,, ૪
 આટલું તર્તકરીયું આટલું પછી રે, એમ આયુ દિન દિન ઓછું થાય. ,, ૫

૫ આટલું ધ૦—મુનિઓ પણ કહે છે કે ” શ્વઃકાર્યમચકુર્વોતપૂર્વાન્દે
 ચાપરાગ્નિકમ્ । ” “ इदंकृतमिदंकार्यमिदमन्यत्कृताकृतम् । ” “ नहिमृत्युः
 प्रतीक्षेतकृतंवाप्ययवाकृतम् ” “ આ કાલે કરવાનું છે, આ આજ કરવાનું છે,
 આ સવારમાં અને આ કામ સાંજે કરવાનું છે. આટલું કામ કર્યું છે, આ-
 ટલું કરવાનું છે, અને આટલું થોડું કર્યું છે તથા તેમાં આટલું અધૂરું છે.
 પણ તેં કામ કર્યું છે કે નથી કર્યું, તે આજતની, મોત તાહ જોવાનું નથી. ”

દેહાભિમાન વ્યાપી ગયું દેહમાં રે, તેથી પ્રારંભ કૃણ પમાય. શાંતિ ૬
 અનર્થને આપે એવાં સહી રે, નારી કાળે કરે તું કૃત્ય. „ ૭
 હરિભજનમાં ચિત્ત ચોટે નહિ રે, આવી માથે ઊભું રહે મૃત્ય. „ ૮
 સુઆ પછે જમડા માર મારશે રે, તારા થાશે ત્યાં હાલખેહાલ. „ ૯
 ધીર ધરી ધીર ધણી ધાયો નહિ રે, મૂઠ થયા તારા આ હવાલ ! „ ૧૦

૫૬ ૬ ઠું.

મનમહારાજ, મનુષ્યાપદ પામ્યા, પણ માંહીથી શું મળ્યું ?
 અહંકાર મદ મોહ મત્સર મમતા, અભિમાન તુલ્યો નવ ટળ્યું ! ટેક. ૧
 તું મનુષ્યાપદ પામ્યો મોહું, તારું હરિચરણે ચિત્ત નવ ચોટ્યું,
 તેં તો ખરેખર કીધું ખોટું, મનમહારાજ ૦ ૨
 ભાઈ રાખ્ય હવે મારું તારું, સોમણ તેલે કીધું અંધારું,
 સુખમાણે શા જીવ્યા સારું, મનમહારાજ ૦ ૩
 વટેમારણ મારગમાં મા'લે, કોઈ મા'લે કોઈ પંથે ચાલે,
 કોઈ હળવા હળવા હાલે, મનમહારાજ ૦ ૪
 નિર્ભય થઈ ભજ નારણ નારણ, ત્રિભુવનનાથ તરણતારણ,
 કહે ધીર ધરો ધણીની ધારણ, મનમહારાજ ૦ ૫

૫૬ ૭ મું.

ગરડગફ ગયા, પહોચ્યાનાં પરમાણાં કેણે મોકલ્યાં નહિ;
 કોને ખબર નથી, ક્યાંથી આવ્યા ને જીવ ! ક્યાં રહેશે જઈ. ટેક. ૧
 કાળે કચર્યા મહીપતિ મહામતિ, શૂરાપૂરા કંઈ સાધુ સતી,
 કોટિ ઉપાયે રે'વાય ન કોવતી, ગરડગફ ગયા ૦ ૨

૩ રાખ્ય—અટકાવ્ય—છોડ. ૧ પરમાણાં—પ્રમાણપત્ર. અમે અમુક
 જગોએ છીએ એવી ખબર.

માથે માર્ણુનો મારો મોટો છે, જોરાવર જમની ચોટ્યો છે,	
ખરું જાણોછો પણ ખેલ જોટો છે, ગરડગડ્ડ ગયાં	૩
કંઈ ત્યાગી ને કંઈ વૈરાગી, સંન્યાસી સ્વામી મુઆ ભીખ માગી,	
ત્રિલોકમાં તૃણા કોની નવ ભાગી, ગરડગડ્ડ ગયાં	૪
કૈં ગયા ને કૈં વહી જશે, કૈં ગુણવંતા ગોથાં ખાશે,	
શું થયું ને હવે શું થાશે, ગરડગડ્ડ ગયાં	૫
એક લાખ એંશી હજાર પીર પડ્યા, નવ નાથ ચોરાશી સિદ્ધ ચડ્યા,	
અઠ્યાશી સહસ્ર ઋષિ ધરણે ઢળ્યા, ગરડગડ્ડ ગયાં	૬
જીવની જાત કોઈ નવ જાણે, આપાપણું અનુમાન માને,	
મરતા મુઘી તરીકાં તાણે, ગરડગડ્ડ ગયાં	૭
આઘ અંત ડાળ મૂળ કોઈ નથી લે'તું, જાણોછો અધર તો કાંઈ નથી રે'તું,	
દાસ ધીરો કહે સાચું કોઈ નથી કે'તું, ગરડગડ્ડ ગયાં	૮

૫૬ ૮ મું.

જેને પિયુ મળવાનો પ્રેમ હોય, તે આવો દેશ અમારે જો;	
આડે અર્ણુવે ઉતરી, નાવડું આવે છે આરે જો.	ટેક. ૧
દૂર બતાવે નાથને, તેને પ્રગટ પાસ દેખાડું જો;	
એક સહગુરૂની કૃપાવડે, તેને પ્રહ્લલોક પહોંચાડું જો.	જેને ૦ ૨

૩ ખરું ઇ૦—તમો આ જગતને ખરું જાણોછો પણ તેમ નથી; એ તો જોટો ખેલ છે.

૭ આપાપણું (આપ આપણું)—પોતપોતાનું. ૮ આઘ ઇ૦ — આ જગતનો આદિકાળ અને આદિસ્થળ તથા અંતકાળ અને અંતસ્થળ કોઈ જાણતું નથી; તેમ તેનાં ડાળાં ક્યાં સુધી વિસ્તર્યાં છે તથા તેનાં મૂળ કેટલાં ઊંડાં પહોંચેલાં છે એ કોઈ જાણતું નથી.

૧ પિયુ—બ્રહ્મ. અમારે દેશ—વેદાંતમતમાં—બ્રહ્મજ્ઞાનમાં. અર્ણુવે—સંસારરૂપી સમુદ્રમાં. નાવડું—દેહરૂપી.

- એક અચરજ મારા દેશમાં, ગૌવાં ને સિંહ રમે ભેળાં ભે;
 અવળાંતાં સવળાં થયાં, કરમદીએ લાગ્યાં કેળાં ભે. જ્ઞેન૦ ૩
- એક સદા પુનમ મારા દેશમાં, અમાસ ભુવન નવ આવે ભે;
 શીત ને તાપ વ્યાપે નહિ, એક બકરા બળદને ધાવે ભે. જ્ઞેન૦ ૪
- એક અમૃતકૃપ મારા મુલકમાં, તેના ભોગદારી ત્રિપુરારિ ભે;
 ભરે વારિ દોરી ગાગર વિના, સુરતા મુહાગણ પણિયારી ભે. જ્ઞેન૦ ૫
- એક અઝઝઝડે પરજન્ય પડે, પૃથ્વીનાં પડ રહ્યાં કોરાં ભે;
 પોઠયા હુંસરાજ યોગાન ચોતરે, તેને અંગે ન અડકે કોરાં ભે. જ્ઞેન૦ ૬
- એક કંઠ વિના ગાય નાયકા, ને ચરણ વિના તે ચાલે ભે;

૩ ગૌવાં—ઈંદ્રિયો. સિંહ—છવ. કરમદીએ ધ૦—સંસાર એ ખાટું વૃક્ષ છે તેને બ્રહ્મજ્ઞાન રૂપી મીઠાં ફળ લાગ્યાં અથવા જે સકામ કર્મનાં સ્વર્ગાદિ ફલવ્રક્ષ ફળ છે તેજ કર્મ નિષ્કામ થવાથી અંતઃકરણ શુદ્ધિ રૂપી મીઠાં ફળ આપે છે.

૪ સદા પુનમ—નિત્ય ચંદ્રોદય (આત્મ અને અનાત્મ વસ્તુના વિવેક રૂપી). અમાસ—અવિવેક રૂપી. અથવા સદા આત્મજ્ઞાનના પ્રકાશ રૂપી પુનમ અને અજ્ઞાન રૂપી અમાસ બળુવી. શીત અને તાપ—અર્થાત્ મુખ દુઃખાદિ ઠંઠા પાત્ર કરતાં નથી. બકરા—અજ (છવ). બળદ—પરમાત્મા રૂપી છવ પરમાત્મા વડે જ્ઞાન પ્રકાશ રૂપી બળ પામે છે.

૫ અમૃતકૃપ—જ્ઞાનરૂપી અમૃતનો કૃપો. ત્રિપુરારિ—ભગવાદ આદિ ત્રણ અવસ્થાનો અરિ (અવસ્થા રહિત), અથવા સત્તાદિ ત્રણ ગુણોનો અરિ (નિર્ગુણ), અથવા સ્થૂળાદિ ત્રણ દેહનો અરિ (દેહ રહિત) આત્મા એ અમૃતને ભોગવે છે. યોગપક્ષે—સમાધિમાં ભગવાદિ ત્રણ અવસ્થાને તણને તુરીયાવસ્થામાં રહેલો આત્મા તાત્પર્યથી અવતા અમૃતખિંદુનું પાન કરે છે, એમ ઘટાવવું. સુરતા—શુદ્ધિ અથવા જ્ઞાનમય વૃત્તિ.

૬ પરજન્ય—મેઘ. (અમૃતખિંદુ રૂપી). પૃથ્વીનાં—દેહરૂપી પૃથ્વીનાં. હુંસરાજ—આત્મા રૂપી.

એક ધીર સખી પિયુ પાસ રમે, મહાનંદ સુખ માલે જો. જેને ૭

૫૬ ૯ મું.

રાગ વસંત,

- હો કનૈયા મેરે ચાચર આઈ;
ચાચર ખેલન મેં જો ગઈ મોહનજી કે આજો,
મન મોહન મેરો મન હર્યો, મોરલી કે રાજો;
મોરલીકે રાજો હો, કનૈયા ૦ ૧
- મોર મુકટ કર કંકની, પાચે તુપૂર ખાજે,
શીશકુલ શિર ચંદ્રિકા, લાલ તિલક ખિરાજે;
તિલક ખિરાજે હો, કનૈયા ૦ ૨
- ખિજનારી દોરી આઈ સખી, કર લેકર પિચકારી,
અખિર ગુલાલ ઉડાવ હી, સુખ ગાવે ગારી;
ગારી ગાવે હો, કનૈયા ૦ ૩
- ઘેરી લિયે સખ સુંદરી, પકડે નંદલાલા,
ઢગવે લિયે બિન છોડું નહિ, બદન ખોલે ખોલ ખાલા;
ખોલે ખોલ ખાલા હો, કનૈયા ૦ ૪
- ખેંચ પકર રાધાજી કહે, હમરે કર આય,
અખ ન છોડું કર જોર સોં, બિના આંખ અંબય;
બિના આંખ અંબય હો, કનૈયા ૦ ૫

૭ કંકવિના ગાય—અનહદનાદ જે સમાધિમાં સંબળાય છે તેને ઉદ્દેશીને આ વાક્ય છે અથવા મનોવૃત્તિરૂપી નાયકા કંક વિના ગાય છે અને ચરણુ વિના ચાલે છે, એમ ઘટાવવું. પિયુ પાસ—પરમાત્મા પાસે.

૩ દોરી આઈ—દોડી આવી. ૫ હમરે—અમારા. કર—હાથમાં. આય—આવ્યો છે.

ધીર કહે ગોવિંદ પ્રભુ, કૃગુવા લે મંગાય,
મન મધ્ય સળ લેત હે, સચ્ચે મન પાય;
સચ્ચે મન પાય હો, કનૈયા ૦ ૬

૫૬ ૧૦ મું.

રાગ વસંત.

ભજ હરકુ મન રયાના, આખર મર જના મર જના. ટેક. ૧
કહેતા હેં પર કરતા ક્યું નહિ, મન કરના અભિમાના. આખર ૦ ૨
કોરી કોરી કર મહેલ બનાયા, સાથ ન આવે દાદા નાના. આખર ૦ ૩
અવિચલ નામ રહે કર ભક્તિ, જળ લગ શશિ ઐર ભાના. આખર ૦ ૪
સદ્ગુરુ ધીર દાસ તિહારે, સમજ્યો ગુરુ કે ગ્યાના. આખર ૦ ૫

ખ્યાલ.

દમકા ભરોંસા મત કર ભાઇ, સાધન કરંદા સાંઇ;
સાધન કરંદા સાંઇ, મેંવારી જાઉં સાંઇ. ટેક. ૧
પાવ પલકકી ખખર ન જાને, કરે કલકી આશા;
શિરપર જમરા ઝડપ રહ્યા હેં, ન છોડે જંગલ અવાસા. દમકા ૦ ૨
હસ્તિ ઘોડા ઐર માલ ખજાના, કોઇ તેરે કામ નહિ આવે;
અચેત હોકર ક્યું ખેડા હે, પિછે તું પસ્તાવે. દમકા ૦ ૩
સદ્ગુરુજીકે શરનન જાઇ, જાઇ ચરને શીશ નમાઇ;
આધીન હોકર નિશદ્દિન રહેના, જમકી ત્રાસ મિટાઇ. દમકા ૦ ૪

૨ પર—પણ. ૩ કોરી—કોડી. ૪ ભાના—ભાતુ—સૂર્ય. ૨ કલકી—કાલતી. જંગલ અવાસા—જંગલમાં હોય કે અવાસમાં (ઘરમાં) હોય, તો પણ જમડા છોડવાના નથી. ૪ શરનન—(શરણના અર્થમાં છે. હિંદીમાં કેટલાક શબ્દોને બહુ વચનમાં 'ન' પ્રત્યય લાગે છે, તેથી તથા તેવું

જે જાયા સો જાનેકા હેં ભાઈ, કો રહેનેકા સ્થિર નાહીં;

ધીર સદ્ગુરુ ખતાવત સંતો, આખર રહેગી ભલાઈ.

દમકા૦ ૫

૫૬ ૧૧ મું.

રાગ પંજાબી.

જનમ ગ્યાન ધૂન હરિધ્યાનનમેં;

હરિધ્યાનનમેં, ન નાર નેનનમેં.

ટેક. ૧

કૂડકપટ ઘટ ભીંતર નાહીં,

હેં સદા આનંદ ગોવિંદરસ માંહી;

ઓંકાર જપત તાપ મિટત હેં,

તખ સમજત સદ્ગુરુ સાનનમેં.

જનમ૦ ૨

અલખ લખ જે જનહુકુ લાગી,

સો ડરે નહિ રવિસેં ડર લાગી;

મરજીવનને એહી ડર ત્યાગી,

લાગી વૈરાગી રહે ભરપૂર બ્રહ્મગ્યાનનમેં.

જનમ૦ ૩

ધંગલા પિંગલા સુછમના સંગે,

ચાર સખી મિલી ખેલત રંગે;

ત્રિખેનીતીર ઉનમુનિ મંદિર,

કારણ ન છતાં પણ લગાડવાની રીતિ પડી છે તેથી તે પ્રમાણે અહીં ‘શરન’ શબ્દને ‘ન’ પ્રત્યય લગાડ્યો જણાય છે).

૧ ધ્યાનન—(ધ્યાનના અર્થમાં છે. એજ પ્રમાણે આગળ પણ સમ-જવું.) જ્ઞાન, ધૂન્ય અને હરિધ્યાનમાં જન્મ કાઢવો. ૩ જે—જે. જનહુકુ—જનને.

અમૃતરસ નીર વૃષા ઝડ લાગી ગગનનમેં. જનમ૦ ૪
 ઝલમલ જ્યોતિ સો સ્થલ ઝમકારા,
 અનહદ નાદ બાજત રતકારા;
 સચ્ચિદાનંદ આનંદ ગોવિંદ ગુન ગાવે,
 સંગોસંગ તાનનમેં. જનમ૦ ૫
 કહત ક્ષીર થહ દાસન ફે દાસા,
 હરિજેસો હોવે સો જાવે હરિપાસા;
 સાંધ સ્મરન આપે નારાયન ગુન ગાવે,
 મહાપદ પાવે જશ હોવે જિહાનનમેં. જનમ૦ ૬

૫૬ ૧૨ મું.

રાગ પંજાબી.

એસો મહિમા હરિનામકો;
 હો સંતો એહી હે કામકો. ટેક. ૧
 પૂરન સૂરદાસ ગોવિંદગુન ગાવે,
 કળીર સંત મહાજ્યોત મિલાવે;
 અનુભવ અભ્યાસ રહે અવિનાશી,
 મહાપદ દાસકો નિવાસ નિજ ધામકો. એસો ૦ ૨
 મહાજલમે છને શિલા તારી,
 ચરનરેન અહલ્યા ઉધારી;

૪ ઈંગલા, પિંગલા, સુહમના—છડા, પિંગળા, અને સુપુમ્બા, નામની નાડીઓ. ત્રિબેનીતીર—એ ત્રણ નાડીઓના સમાગમતું સ્થાન—ભૃકુટિ. ઉન્મુનિ—તુરીયા પછીની પાંચમી આનંદમય અવસ્થા. અમૃતરસ—તાણુ-માંથી સ્રવતું અમૃત. ગગન—અક્ષરધ્ર. ૫ ઝલમલ જ્યોતિ—આત્માનો પ્રકાશ. ૬ જિહાનનમેં—હુનિયામાં.

હરિ પાવનકારી ખલ્લચારી,
 બિભીષનકો કિચો દિદારી, પતિ લંકા ગામકો. એસો ૦ ૩
 જયદેવકી હરિ જીવતી જીવાઈ,
 નામદેવકા તુમે છાપર છાઈ;
 હરિસ્મરન પ્રમાન ગાન પાઈ,
 ગુનકાખાઈ મન કીનો કાજ સેન હજમકો. એસો ૦ ૪
 એસે અધમોધમ નારાયનદેવા,
 અન્નમિલ ઉધાર્યો તતખેવા;
 હરિ નામ સાચો વે તસચો,
 ગર્ભ ન આચો, ઠીક ઠરાચો દર ઠામકો. એસો ૦ ૫
 ભક્તવત્સલ ગ્યાનખંધુ દયાલા,
 દાસ ધીર કહે હરિ હો કૃપાલા;
 નિજ નામ કરે કામ રામ રામ,
 લિચે હેં સાંઈ લિનિચે સલામ યહ ગુલામકો. એસો ૦ ૬

૫૬ ૧૩ મું.

રાગ પંજાબી.

દેખો દેખો દહુદેવલમે આત્માદેવા;
 આત્મા આત્માદેવા, દેખો દહુદેવલમે આત્માદેવા. ટેક. ૧
 જ્યાકો ઢુંડ ફીરે તીર્યે ખત બનમે,
 સો પ્રસિદ્ધ બસત પ્રકટ તેરે તનમે;

૩ શિલા તારી—સેતુ બાંધતાં (રામે). રેન—રેણુ (ધૂળ). દિદારી
 —દર્શન કરનારો, પોતાનાં દર્શન કરનાર વિભીષણને લંકા ગામનો પતિ
 કર્યો. ૫ વે—તે. દર—પ્રત્યેક.

તાસે તન મન ધન અરપન કરી,

ગ્રહે યાનધૂન નિશદ્ધિન કર સેવા.

દુષો ૦ ૨

આપ ખેલે આપ ખેલ ખેલાવે,

આપ લેવે દેવે દવાવે;

આપ હમે ઔર આપ હમાવે,

અશરનશરન તારનતરન,

ભજન ભરનપોષન ચરન એવા.

દુષો ૦ ૩

આદિમ સાહિબ સાંઘ સરજનહારા,

ઊઠે અજપા હંદ સો એકવીસ હજારા;

અઘોઉર્ધ્વ અધુરધ સિદ્ધ નવ નિધ,

હે ભગ ભને જેવા.

દુષો ૦ ૪

ખસે ખિરંચિ ખિબજુ શિવ શક્તિ,

સેવન ગતિ મુક્તિ શ્રુતિ સમતિ;

ન તાલ ન રાલ ન કાલ ન બૃદ્ધ બાલ,

બૂપાલ દયાલ સંભાલ, સંત સુખ રહેવા.

દુષો ૦ ૫

આત્માનંદ આત્માનંદ આત્માનંદ હે અખંડા,

રમત રામ રમત રામ પિંડ સો ખલ્લંડા;

આસપાસ અવિનાશ રમે રાસ,

ખાસ કૈલાસ દાસ ધીરધની ધ્યાન ધરેવા.

દુષો ૦ ૬

૩ હમે—જમે. ૪ આદિમ—સર્વથી આદિ કાળમાં જેની સત્તા હતી તે. અજપા હંદ સો—શ્વાસોર્ધ્વસની ૩૧ી હંદની સાથે. એકવીસહજારા—(શ્વાસોર્ધ્વસની એકવીસ હજાર હમ્મોની ગણતરી કરેલી છે માટે). અઘો—નીચે. ઉર્ધ્વ—ઉપર. અધુરધ—નીચે ઉપર.

૫ ખિરંચિ—બ્રહ્મા. સમતિ—સંમતિ. તેને સેવવાથી ગતિ અને મુક્તિ મળે છે એવી શ્રુતિની સંમતિ છે. રાલ (?) ૬ ધરેવા—ધરે.

પદ ૧૪ કું.

પ્રખંધ.

ખુદા હિ યાદ આલમ કરે હરઘડી,
 બંદા ખુદા હિ યાદ આલમ કર લે. ટેક. ૧
 કયા કામકો ભેળથા તુજે ભાઈ,
 યાંહાં આ કે કયા કીની કમાઈ,
 બોલ બિસમિલ્લાહિ રેમાન રહીમ લાઈલાહ ધલ્લધલ્લાહ,
 મોહમ્મદુ રસુલુલ્લાહ હકતાલા એક પરવરદિગાર,
 લેના દેના હિલના ચલના ખાના પીના,
 કરીમ કે હુકમસેં બંદા ! ખુદા હિ યાદ૦ ૨
 મેહેબુબ ૩૫ બિચ મુરતા ઠેરાના,
 નામ અલખ થોડા બહોત દેના,
 વજુ કરકે બાંગ પુકારે,
 પાંચ વખત નિમાજ ગુજારે,
 તિસ રોજે સાહેબ કે ધારે,
 બિએક કરકે ખુદ્દિ બિચારે,
 ઉતરો લોકો એહિ આરે,
 નકી ચલના દિલમેં ડરના પ્રીતિ કરના,
 મો હુકમસેં બંદા ! ખુદા હિ યાદ૦ ૩
 તનમે મનબિચે તુહિ તુહિ રટના,

૧ આલમ—દુનિયા. ૨ તુજે—તને. બોલ ઈ—મુસલમાની ધર્મ-
 નો એ એક મોટો મંત્ર (કલમા) છે. કરીમ—પરમેશ્વર. ૩ મેહેબુબ—
 ધણી—પરમેશ્વર. વજુ કરકે—હાથ મેં ઘોષ્ટને. નિમાજ ગુજારે—બંદગી
 કરે. રોજે—(રોજ) ઉપવાસ.

અઝાઝિલકો જાકા ફૂકું કટના,
હાથકો તો હજરત જાને,
પાઉંકો તો રસુલ્લા જાને,
નાસિકા કો કબર જાને,
મઠિકો તો મક્કા જાને,
ગર્દન કો તો મદિના જાને,
ઘરકા ગુલામ ધીર ફકીર તનમન લગાતા,
ના ખાવિંદસે બંદા ! ખુદા હિં યાદ૦

૪

પદ ૧૫ ચું.

પંખીડા પિયુ પિયુ પિયુ પોકારો,
આ તો ભાઇ ઉતરવાનો આરો રે;
હરિપદ હરેકમળમાં ધારો,
પંખીડા પિયુ પિયુ પિયુ પોકારો.

ટૅક. ૧

અલખ લખ ભજન લેહે લાગી,
જાગી જોયું નરનાર રે;
મીરાં ને કરમા શગરી ને પૂરી,
એ પળમાં ઉતારયાં પાર.

પંખીડા૦ ૨

ગોપીચંદ ભરતને રે લાગી,
વહી ગયા પારંપાર રે;
પીપો સૂરદાસ ને દાસ કચીરા,
એને જાણે સકળ સંસાર.

પંખીડા૦ ૩

૪ અઝાઝિલકો ઈ—(?) ૧ પંખીડા—હે મન રૂપી પંખીડા. ૨ મીરાં.
ઈ—મીરાં, કરમાબાઈ, શગરી, પૂરીબાઈ, એ બધી ભક્ત બાઈઓ હતી.
૩ ગોપીચંદ અને ભરત બન્ને રામ હતા અને તેમને યોગજ્ઞાનને

કુખો કુંભાર ને સદનો કસાઈ,
 ધનોજી જાટ નાભો ઢાઢી રે;
 ભિલ્લ ભક્તને સંપત્તિ સંતની,
 ભલી ભલી હરિએ ભજાડી. પંખીડા૦ ૪

રાજા જનક ને શુકદેવ જોગી,
 ધન્ય ધન્ય તેનો જનમારો રે;
 એનાં રે ચિતડાં કેવાં હશે,
 તમે અતુર ચિત્ત વિચારો. પંખીડા૦ ૫

જો શાહ બલખજોખારાનો બાદશાહ,
 જોજી છોડી સોળસેં સાહેલી રે;
 અદાર લક્ષ ઘોડા મે'લી ચાલ્યા,
 વળી દોલત દુનિયાં મે'લી. પંખીડા૦ ૬

નાત જાતનો નિયમ નથી લાઇ,
 કોણ દાનવ કોણ દેવા રે;
 દાસ ધીરા હરિધ્યાન ધરે તો,
 હરિજન હરજી જેવા. પંખીડા૦ ૭

૫૬ ૧૬ મું.

હેતે પ્રીતે હરજી ભજ હાવે ભાવે, અમૂલ્ય મનુષ્ય જનમારો;
 નારાયણનામનું નાવડું, એ ઉતરવાનો આરો. ટેક. ૧

ઉપદેશ મળ્યો હતો. પીપો અને સુરદાસ ભક્ત હતા. કચીર એ નિર્ગુણ
 ભક્ત હતો.

૪ કુખો, સદનો, ધનોજી, નાભો એ સર્વે ભક્તો હતા. ૫ જનક અને
 શુકદેવ પ્રસિદ્ધ છે. ૬ ત્યાગ વર્ણ છે: જો શાહ ૪૦.

કાચી કાયા માયા જૂઠી, જૂઠી જગતની જાળી;
 મિથ્યા સુખને મોહી રહ્યો, મોહ્યો રામા રસાળી. હેતે૦ ૨

માત પિતા સુત સુંદરી, એ સગો સહુ કાચો;
 અંતે સગો તારો કોઈ નથો, સગો સરજનહાર સાચો. હેતે૦ ૩

સંસારસુખ શમાણાજશુ, તે રંગમાં થયો રાજુ;
 ઝાંઝવાંતું જળ જોઈને, બાઝ્યો જૂઠી બાજુ. હેતે૦ ૪

એક ઘડી જલ લાખની, વારંવાર નહિ આવે;
 પંખી પરદેશી પ્રાણુલા, છુદ્ધિ કેમ ભરમાવે. હેતે૦ ૫

કાચી કાયા કૂપો કાચાને, જેમ જળપરપોટો;
 મરણુ તે કોઈને મેલે નહિ, કોણ છોટો કે મોટો. હેતે૦ ૬

લક્ષ્મી દોલત સંગે લેઈને, કહો કોણુ સ્વર્ગમાં પો'ત્યા;
 રે! હજાર જે મોજે મા'લતા, તે સ્મશાનમાં સૂતા. હેતે૦ ૭

નલ વસુંધરા કીધાં પલ્કમાં, કીધાં પવન ને પાણી;
 કોટિ ખસાંડે લાંબે ઘડે, ધીરધાણીની એધાણી. હેતે૦ ૮

૫૬ ૧૭ મું.

શોચ શાને કરો, નચિંત નિર્ભય કરો,
 હુકમ વિણ પાંદડું નવ હાલે;
 હુકમથી તેત્રીશ કોટિ દેવ હલમલે,
 હુકમથી તેત્રીશ કોટિ દેવ ચાલે. દેક. ૧

સાકરખાઉં છવ તે વશ્યું જઈ વનમાં,

૫ પંખી ધ૦—પ્રાણુ એ પરદેશી પંખી જેવો છે. ૮ નમ—
 આકાશ. જેણે આકાશ અને વસુંધરા (પૃથ્વી) પલ્કમાં કીધાં (પોતાની
 માયાથી રચ્યાં). ૧ નચિંત—નિશ્ચિંત.

સાકર વિણ તેહને નવ ચાલે;
 કોશોટાનું જીવડું વગર પાંખે પડ્યું,
 તેના મુખમાં ચૂન તે કોણ ડાલે. શોચ૦ ૨
 કણ એક કીડીને માણ એક કુંજર,
 ચાંચ આપી તેને ચૂન ઘાલે;
 આળ પંપાળ જંજળ મટી ગઈ,
 ધણીકેરી ધારણે ધીર મા'લે. શોચ૦ ૩

પદ ૧૮ મું.

હાલો હાલો રામતાણા રસ્તામાં,
 હાલો ભાઈ તમે સીધા ચાલો;
 રહો છાના જૂઠું શીદ ભાળો,
 તમે ભાઈ હરિ સંગે મા'લો. ટેક. ૧
 નાનો ભાઈ તો મારા છે ડાહ્યા,
 એવી જૂઠી વાત કરી વાહ્યા;
 મૂળમાં કાચી તારી છે કાયા. હાલો ૦ ૨
 ભાઈ પારણિયું તો પંચરંગી,
 એમાં જૂલો જૂલાવો હરિ અભંગી;
 જ્ઞાનદોરો ધરી તરો તે સંગી. હાલો ૦ ૩
 ભાઈ પારણિયે પાયા ચાર કહીએ,
 સત્ય ધર્મ વિચાર વિવેક લહીએ;

૨ ચૂન—ખોરાક. ૧ બાળકને હાલો ગાય છે તેના જેવું આ પદ છે.
 બાળકને ઉદ્દેશીને એમાં જીવને બોધ કર્યો છે. હાલો—ચાલો. જૂઠું—જૂઠું
 જગત છે તે શું કરવા જુઓછો ? ૩ અભંગી—અખંડ.

નામ મોભ દીઠો તેણે મગ્ન થઈએ.	હાલો૦	૪
ડોલણિયું મન ડોલે તારં,		
તેં તો કામ કંઈ નવ કર્યું સારં;		
મૂકી દૂધ ન પીધો છે દાર.	હાલો૦	૫
જોયું મનુષ્ય પદ તેં આવેલું.		
તેં તો હરામ કર્યું દૂધ આવેલું;		
ધી ઢોળી નાખ્યું તેં તાવેલું.	હાલો૦	૬
પાંણછિયા દોરી તૂટી જશે,		
અલ્યા કાળ એક પળમાં ખાશે;		
સાચી વાત કહી ધીરાદાસે.	હાલો૦	૭

૫૬ ૧૯ મું.

વારે વારે સંતસમાગમ કીજે;		
કલપતરૂનો આશ્રય થાતાં પરમ મુખને લીજે.	ટેક.	૧
કલપતરૂનો આશ્રય કરતાં, મનવાંચ્છિત પમાયે;		
સાધુજનની સોખત થાય તો, ભક્તિસુધારસ પાયે.	વારે૦	૨
આપત્તિ ટાળે સદ્ગુરૂ તારી, સદા સંપત્તિ આવે;		
ભવનાં દુઃખ બાધ નવ કરતાં, સદા આનંદમાં માર્લે.	વારે૦	૩
ભાગ્યશાળી જન તેજ કહાવે, જેણે સાધુસંગ ન છોડ્યો;		
નિર્મળ બ્રહ્મસ્વરૂપને પામે, એણે જનમ નવ જોયો.	વારે૦	૪
ધીરે ધ્યાનમાં એજ ઉતાર્યું, સદા સાધુસંગે રહેવું;		

૪ પારણાતું રૂપક બાંધે છે: સત્ય ઈ૦. નામ—હરિનામ. મોભ—
(પારણાનો). ૫ ડોલણિયું— ડોલણાં. જેમ ડોલણાં ડોલે છે તેમ
તારં મન પણ ડોલે છે. ૭ પાંણછિયા—નસો રૂપી. દોરી—આયુષ્ય રૂપી.
૩ ભવ—સંસાર. બાધ—પીડા.

શિયાળે શીઠ શીત સહેવી;		
માણ્ય સુખ સાધુજન સેવી રે.	સાધુ૦	૧૦
ધ્યાન ધરચ સદ્ગુરુનું સાચું;		
પછે નહિ રે' તારે કંઈ કાચું રે.	સાધુ૦	૧૧
ધીરાનું ધ્યાને ધરચ વીરા;		
કદી નવ થાવું અધીરા રે.	સાધુ૦	૧૨

૪૬ ૨૨ શું.

શાંતિ શાંતિ સદા મન ધરિયે;		
જેથી ભવજળ પાર ઉતરિયે રે.	ટૅક.	૧
શાંતિ પરમ કલ્યાણ તું જાણે;		
શાંતિ સુખનું કારણ પ્રમાણે રે.	શાંતિ૦	૨
શાંતિ શાંતિ વશી જેને ઊરે;		
તેનાથી નથી પ્રભુજ દૂરે રે.	શાંતિ૦	૩
શાંત પુરૂષ તે કા'વે મહાન;		
જેણે કીધું સંતોષામૃત પાન રે.	શાંતિ૦	૪
ભોગ વૈભવ લક્ષ્મી હોયે;		
રાજ્યાદિકતું સુખ સોચે રે.	શાંતિ૦	૫
શાંતિવાળાને સહુ તુચ્છ જાણ;		
સંતોષસુખ માણ્યું છે નિર્વાણ રે.	શાંતિ૦	૬
અલભ્ય વસ્તુ મેળવવા જાય;		
મળે તોય હરખ નવ થાય રે.	શાંતિ૦	૭
નવ મળે તો શોક નવ થાતો;		
શાંત પુરૂષની એવી છે વાતો રે.	શાંતિ૦	૮
સદા મને તો મગનમાંહી રહેવું;		
આત્મારામ રામ એવું કહેવું રે.	શાંતિ૦	૯

સત્વ પદાર્થમાં પ્રીતિ ધરવી;		
સાધુજનની સંગત કરવી રે.	શાંતિ૦	૧૦
સંત જનની વાતો છે ન્યારી;		
છે મુમુક્ષુને સદા તો સુખકારી રે.	શાંતિ૦	૧૧
સદ્ગુરુ શાંતમૂર્તિ તો અવિધારી;		
ધીરદાસે તો અંતર ઉતારી રે.	શાંતિ૦	૧૨

૫૬ ૨૩ મું.

સંતોષ વિના તો સુખ નવ થાય;		
સંતોષ વિના તો પ્રભુ ન પમાયે રે.	ઠેક.	૧
૫૨ શત્રુ તુજ પૂઠે પળાયે;		
સંતોષને વિઘ્ન કરી તે ગણાયે રે.	સંતોષ૦	૨
ખાઈ પીને શત્રુ પૂઠે ને ધાયે;		
મન વશ કરી તે સહુને વા'ચે રે.	સંતોષ૦	૩
પછે પાંચ નાગણી કોપે ભરાયે;		
તે વિષ દંડ કરેછે તારી કાયે રે.	સંતોષ૦	૪
શાંતિ રૂપી અમૃત જહીં સાર;		
વિષ ચઢવા ન દે તે લગાર રે.	સંતોષ૦	૫
એક ડાકણ છે મોટી જાણ;		
કરે જગત સઘળની તે હાણ રે.	સંતોષ૦	૬
તે પણ શાંતિ અમૃતથકી ડરતી;		
આ દહને તે દુઃખ નથી કરતી રે.	સંતોષ૦	૭

૧૧ મુમુક્ષુ—મોક્ષની ઇચ્છાવાળો. ૨ ૫૨ શત્રુ—ક્રમાદિક. ૪ પાંચ નાગણી—પાંચ ઇન્દ્રિયો. ૬ ડાકણ—વૃજ્ઞા.

શિયાળે શીઠ શીત સહેવી;		
માણ્ય સુખ સાધુજન સેવી રે.	સાધુ૦	૧૦
ધ્યાન ધરચ સદ્ગુરુનું સાચું;		
પછે નહિ રે' તારે કંઈ કાચું રે.	સાધુ૦	૧૧
ધીરાનું ધ્યાને ધરચ વીરા;		
કદી નવ થાવું અધીરા રે.	સાધુ૦	૧૨

૫૬ ૨૨ જીં.

શાંતિ શાંતિ સદા મન ધરિયે;		
જેથી ભવજળ પાર ઉતરિયે રે.	ટક.	૧
શાંતિ પરમ કલ્યાણ તું જાણે;		
શાંતિ સુખનું કારણ પ્રમાણે રે.	શાંતિ૦	૨
શાંતિ શાંતિ વશી જેને ઊરે;		
તેનાથી નથી પ્રભુજ દૂરે રે.	શાંતિ૦	૩
શાંત પુરૂષ તે કા'વે મહાન;		
જેણે કીધું સંતોષામૃત પાન રે.	શાંતિ૦	૪
ભોગ વૈભવ લક્ષ્મી હોયે;		
રાજ્યાદિકનું સુખ સોયે રે.	શાંતિ૦	૫
શાંતિવાળાને સહુ તુચ્છ જાણ;		
સંતોષસુખ માણ્યું છે નિર્વાણ રે.	શાંતિ૦	૬
અલસ વસ્તુ મેળવવા જાય;		
મળે તોય હરખ નવ થાય રે.	શાંતિ૦	૭
નવ મળે તો શોક નવ થાતો;		
શાંત પુરૂષની એવી છે વાતો રે.	શાંતિ૦	૮
સદા મને તો મગ્નમાંહી રહેવું;		
આત્મારામ રામ એવું કહેવું રે.	શાંતિ૦	૯

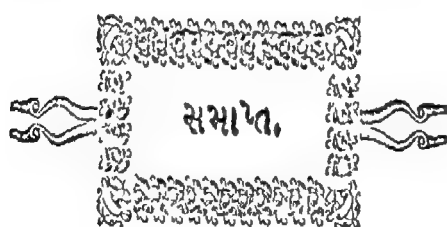
સત્વ પદાર્થમાં પ્રીતિ ધરવી;		
સાધુજનની સંગત કરવી રે.	શાંતિ૦	૧૦
સંત જનની વાતો છે ન્યાયી;		
છે મુમુક્ષુને સદા તો સુખકારી રે.	શાંતિ૦	૧૧
સદ્ગુરુ શાંતમૂર્તિ તો અવિધારી;		
ધીરદાસે તો અંતર ઉતારી રે.	શાંતિ૦	૧૨

૫૬ ૨૩ મું.

સંતોષ વિના તો સુખ નવ થાયે;		
સંતોષ વિના તો મલુ ન પમાયે રે.	ટંક.	૧
૫૨ શત્રુ તુજ પૂઠે પળાયે;		
સંતોષને વિધન કરી તે ગણાયે રે.	સંતોષ૦	૨
ખાઈ પીને શત્રુ પૂઠે જો ધાયે;		
મન વશ કરી તે સહુને વા'યે રે.	સંતોષ૦	૩
પછે પાંચ નાગણી કોપે ભરાયે;		
તે વિષ દંશ કરેછે તારી કાયે રે.	સંતોષ૦	૪
શાંતિ રૂપી અમૃત જહીં સાર;		
વિષ ચઢવા ન દે તે લગાર રે.	સંતોષ૦	૫
ઘોંક ડાકણ છે મોટી જાણ;		
કરે જગત સકળની તે હાણ રે.	સંતોષ૦	૬
તે પણ શાંતિ અમૃતથકી કરતી;		
આ દહને તે દુઃખ નથી કરતી રે.	સંતોષ૦	૭

૧૧ મુમુક્ષુ—મોક્ષની ઇચ્છાવાળો. ૨ ૫૨ શત્રુ—ઘનાદિક. ૪ પાંચ નાગણી—પાંચ ઇન્દ્રિયો. ૬ ડાકણ—વૃક્ષા.

માટે અમે શાંતિના સેવક થાશું;	
સંતોષી થઇને હરિગુણ ગાશું રે.	સંતોષ૦ ૮
સુખસાગર માંહી તો સમાશું;	
ગુરૂવરના ચરણ ચિત્ત આ'શું રે.	સંતોષ૦ ૯
અમો રાગદ્વેષથી અળગા જાશું;	
તેણે માર જમદૂતનો નહિ ખાશું રે.	સંતોષ૦ ૧૦
રાત દિન શાંતિ ઉચરશું;	
એવો દહ નિશ્ચય મનથકી ધરશું રે.	સંતોષ૦ ૧૧
ધીર ધણીકેરી સંગત તો કરશું;	
તેણે ભવસાગરને પાર ઉતરશું રે.	સંતોષ૦ ૧૨

૧૦ રાગદ્વેષ—પ્રીતિ અને અણુગમો.

પ્રાચીનકાવ્યમાળા.

જૂદા જૂદા કવિઓના રચેલા પસંદ કરી પ્રકટ કરેલા સદીક ગ્રંથો—
 કેમી સાઠ રતલી ગ્લેઝ કાગળો ઉપર સુંદર છાપથી છાપેલા તથા એમ્બોસ
 કરેલાં સોનાના ગિલ્ટવાળાં પૃથ્ઠાંથી બાંધેલા છે. (કાચાં પૃથ્ઠાંવાળા દરેકની
 કીમત ચાર આના ઓછી સેવામાં આવે છે.

કીમતગીલ્ટેડની. પૌરટેન્

x દ્રૌપદીહરણ—મહાકવિ પ્રેમાનંદકૃત વીરરસ છંદો-

બધ્ધ મહાકાવ્ય.

રૂ ૧-૪-૦ ૦-૩-૦

x રસિકવદનભાદિ—ડભોધના દયારામભાષકૃત

વૈષ્ણવમતપોષક કવિતા.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

x રાજસૂયયજ્ઞ—વડોદરાના કવિ ગિરિધરદાસ કૃત.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* હુન્શાસનરૂઢિરચનાખ્યાન—મહાકવિપ્રેમાનંદ

સુત વદનભકૃત વીરરસ છંદોબધ્ધ

કાવ્ય.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* ભોગભક્તની વાણી—કાઠિયાવાડના કવિ ભોગ્મની

જ્ઞાનભક્તની કવિતા.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* દીવાળીખાત તથા રાધાખાતકૃત કવિતા—

રામજન્મની ગરબીઓ વગેરે સ્ત્રી-

ઓની સાદી ભાવનાની કવિતા છે.

રૂ ૦-૧૨-૦ ૦-૨-૬

* બાપુસાહેબગાયકવાડકૃત કર્તવ્ય—

જ્ઞાન વૈરાગ્ય આદિનાં ઉત્તમ પદો છે.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૧-૬

* કામાવતીની કથા વગેરે—પ્રેમાનંદશિષ્ય વીરછ-

કવિકૃત સરસ વાર્તા.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

હરિદાસ તથા દ્વારકાદાસકૃત કવિતા—છૂટક.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

નિરાંતભક્તકૃત કવિતા—બ્રહ્મજ્ઞાન વિષે સાદી

ભાષામાં ઉત્તમ ઉપદેશ.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

ભાલણાદિકવિકૃત કવિતા—ભાલણ, નાકર, મુકુંદ,

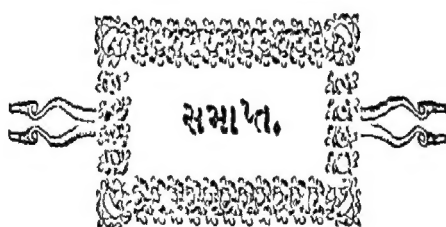
દયારામ તે ગિરિધર એ કવિઓના

જૂદા જૂદા ગ્રંથો ઘણા કરેલા છે.

રૂ ૧-૮-૦ ૦-૪-૦

અષ્ટાવક્રાખ્યાન—મહાકવિ પ્રેમાનંદકૃત છંદોબધ્ધ

માટે અમે શાંતિના સેવક થાશું;	
સંતોષી થઇને હરિગુણ ગાશું રે.	સંતોષ૦ ૮
સુખસાગર માંહી તો સમાશું;	
ગુરુવરના ચરણ ચિત્ત આ'શું રે.	સંતોષ૦ ૯
અમે રાગદ્વેષથી અળગા બશું;	
તેણે માર જમદૂતનો નહિ ખાશું રે.	સંતોષ૦ ૧૦
રાત દિન શાંતિ ઉચરશું;	
એવો દૃઢ નિશ્ચય મનથકી ધરશું રે.	સંતોષ૦ ૧૧
ધીર ધણીકેરી સંગત તો કરશું;	
તેણે ભવસાગરને પાર ઉતરશું રે.	સંતોષ૦ ૧૨

૧૦ રાગદ્વેષ—પ્રીતિ અને અણુગમે.

પ્રાચીનકાવ્યમાળા.

જૂદા જૂદા કવિઓના રચેલા પસંદ કરી પ્રકટ કરેલા સદીક ગ્રંથો—
 કેમી સાઠ રતલી ગ્લેઝ કાગળો ઉપર સુંદર છાપથી છાપેલા તથા એમ્બોસ
 કરેલાં સોનાના ગિલ્ટવાળાં પૂઠાંથી બાંધેલા છે. (કાચાં પૂઠાંવાળા દરેકની
 કીમત ચાર આના ઓછી લેવામાં આવે છે.

કીમતગીલ્ટેડની. પોસ્ટેજ

x દ્રૌપદીહરણુ—મહાકવિ પ્રેમાનંદકૃત વીરરસ છંદો-

બદ્ધ મહાકાવ્ય.

રૂ ૧-૪-૦ ૦-૩-૦

x રસિકવલ્લભાદિ—ડબોઈના દયારામભાષકૃત

વૈષ્ણવમતપોષક કવિતા.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

x રાજસૂયયજ્ઞ—વડોદરાના કવિ ગિરિધરદાસ કૃત.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* દુઃશાસનરૂઢિરખાનાખ્યાન—મહાકવિપ્રેમાનંદ

સુત વલ્લભકૃત વીરરસ છંદોબદ્ધ

કાવ્ય.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* ભોજભક્તની વાણી—કાઠિયાવાડના કવિ ભોજની

જ્ઞાનભક્તિની કવિતા.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

* દીવાળીબાધ તથા રાધાબાધકૃત કવિતા—

રામજન્મની ગરબીઓ વગેરે સ્ત્રી-

ઓની સાદી બા ની કવિતા છે.

રૂ ૦-૧૨-૦ ૦-૨-૬

* બાપુસાહેબગાયકવાડકૃત કવિતા—

જ્ઞાન વૈરાગ્ય આદિનાં ઉત્તમ પદો છે.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૧-૬

* કામાવતીની કથા વગેરે—પ્રેમાનંદશિષ્ય વીરછ-

કવિકૃત સરસ વાર્તા.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

હરિદાસ તથા દ્વારકાદાસકૃત કવિતા—છૂટક.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

નિરાંતભક્તકૃત કવિતા—બ્રહ્મજ્ઞાન વિષે સાદી

બાપામાં ઉત્તમ ઉપદેશ.

રૂ ૧-૦-૦ ૦-૨-૬

ભાલણાદિકવિકૃત કવિતા—ભાલણ, નાકર, મુકુંદ,

દયારામ ને ગિરિધર એ કવિઓના

જૂદા જૂદા ગ્રંથો દાખલ કરેલા છે.

રૂ ૧-૮-૦ ૦-૪-૦

અષ્ટાવક્રાખ્યાન—મહાકવિ પ્રેમાનંદકૃત છંદોબદ્ધ

૧૫ દિવસ : આ પુસ્તક વધુમાં વધુ ૧૫ દિવસ
માટે રાખી શકાશે.

[illegible]

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંચાલિત
શ્રી યી. મં. ગ્રંથાલય, નવરંગપુરા
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬

અહેત્ય

કુલ. ૨

42303

દ્વારા

(કવિ)

કવિતા - દ્વારા

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ગ્રંથાલય

અમદાવાદ - ૯